


చెన్నపట్టణము ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము ఆశ్వయుజమాసము సంఖ్య ౧౦

# గులాబి

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు, బి. ఏ.

ప్రకృతి సౌందర్యంబుఁ బరికించు వేళఁ
బురుషుని మహిమంబు పొడచూపుచుండుఁ
బురుషుని మహిమంబుఁ బరికించు వేళఁ
బ్రకృతిసౌందర్యంబు రహియించుచుండుఁ;
బ్రకృతిపూరుషు లేక భావంబునొంది
యద్వయానందంబు నందించు వేళ
నద్దంకు లెన్నియో యవతార మంది
యనుభవింపఁగనీక యారటపెట్టు;
గురువొక్కఁడీదానిఁ గొనసాగఁ జేయు
ననుభవించినవాఁడె సాక్షి దీనికిని.

* * * *

శ్రీమించుమించులం జెన్నారుఘనులు
జీవనంబులొసంగి చింతఁ గోల్పుచ్చి
సరసులఁ బోషించు సమయ మేతెంచె
అసమర్థులైనట్టి యఖిల భూజనులు
వసులాభమొందు భవ్యదినంబులయ్యె
కడుపార నన్నంబుఁ గల్గింపఁ జాలి
కన్నుపండువుగాఁగఁ గన్పట్టుచున్న
వరలక్ష్మిఁ బూజించి భక్తిఁ జూపించు
శ్రావణీ శుక్రవారం బేగుదెంచె.
భక్తిపై ననురక్తి శక్తిపై భక్తి
నొక్కరీతిగఁ జిత్త ముప్పొంగులారఁ
బిండివంటలతోడ విసువు లేకుండ
భుజియించి యాయాసమును బోవనాడ
నిలువీడి దవ్వుగా నెందేని తిరిగి
సాంధ్యకృత్యంబులు సరవిఁ గావించి

పరమేశనామ సంస్మరణంబుతోడఁ
బ్రణవజపంబుతో వడివడిగాఁగ
నింటికి నొక్కఁడ నేతెంచుచుంటి.

దరియమ్యో మాయిల్లు; ద్వారంబు నందుఁ
దివ్యమామిడిబంటు తేఁకువన్ నిల్చి
భయమును జూపి కావలిఁగాచుచుండె;
మామిడిబంటు నేమంబు నెఱింగి
ద్వారంబుదాటిలోపలి కేగుచుంటఁ
గన్నుపండువుగాఁ గన్పట్టె నెదుటఁ
గూర్మిమీఱఁగ నొక్క కొల్వుకూటంబు.

* * * *

ఇరుగెలంకులను గన్నెరు కన్నెబంట్లు
పూలమైమఱుపు లింపులుగుల్కఁ దాల్చి
సారంగరాగ విస్తారంబుమీఱఁ
గైవారములు ప్రీతిఁ గావించుచుండ,
విరివింటిజోదుల్ బిరుదొందుబంట్లు
మల్లియల్ బారులై మన్ననల్ సేయ,
నాతపత్రము కేల నంగుగాఁబూని
పోకబోదియ సేవ పూన్కిమైఁ జేయఁ,
దెలిపూల చామరంబులు సేతఁబూని
గరుడవర్ధనములు పరిచర్య సేయ
సంపెంగ, విరజాజి, సన్నజాజులును,
పారిజాతము నందివర్ధనంబులును,
జేమంతి మొదలైన శృంగారవతులు
పూవులాకులును జేఁబూని నిల్చుండ,
నారికేళాంగనల్ వల్లడంబట్టు
నుల్లభంబన నొప్పి, తెల్లఁజొక్కలను
గోనబులుగుల్కు నల్లని యంబరంబు
క్రిందవెన్నెలలీను చందురుండన్న

కాచవిద్యుద్దీప కళిక వెల్గునను
రంగుఁబూవుఁతోడ రాణనొప్పారు
నాకుఁ బచ్చనిచీర హాసుమైఁ దాల్చి
తనతావి, తనయీవి, తనఠీవి యలర,
రాణులు తలఁదాల్చు రాణివాసంబు
లలితపల్లవపాణి యలినీలవేణి
విరులకల్లనురాణి పరమకళ్యాణి
యభయముద్రనుదాల్చి యానందమొప్పఁ
గొల్వుండె నాకొల్వుకూటంబు నందు.

* * * *

కొల్వున్న విరిరాణి చెల్వువీక్షించి
భయవినయములు సంభ్రమమునుగూడి
ముప్పిరిగొనుచుండ, ముందుకువచ్చి
సాష్టాంగముగ నమస్కారంబు సేసి,
సభయెల్ల నొకసారి సంతసంబొప్పఁ
దిలకించి, యెదుటనే చెలఁగుచునున్న
పచ్చికపఱపుపై భద్రాసనమున
భక్తిమైఁ గూర్చుండి, పరమమోదమునఁ
జేమోడ్చి, యేమియో చింతించుచుంటి;
ఇంచుక సేపు చింతించుచునుండ
స్వాంతంబు విరిరాణిపై నిల్చిపోయె.

* * * *

కొలువుసందంతటం గూడి యున్నట్టి
పరివారముల్ స్మృతిపథమును దప్పె;
విమలసాంద్రంబైన వెల్గునెన్నడుమ
విరిరాణియొక్కటే విలసిల్లుచుండె.
చదరు పాటింతేని చేరంగనీక
విరిరాణియొక్కటే వీక్షించుచుంటి.

* * * *

వీక్షింపవీక్షింప విరిరాణిపైని
నాదుచిత్తంబు లగ్నంబు గాఁజొచ్చె.

చిన్నారిపొన్నారి చిగురువ్రేల్గములు
కదలాడుచుండఁ జక్కనిచిక్కనైన
వేణురావము మెల్ల వినఁబడుచుండె.

మంచుఁదుంపురులతో మలసిమందముగ
విరిగందవోడిఁబూని పిల్ల తెమ్మెరలు
గంతులాడుచును జెంగటనాడుచుండ్రి.

ఆపాటలాయాట లరయుచునుంటి
నింద్రియంబుల వెల్ల నేకత్వమందె;
కనులతో వినుచుంటిఁ గనుచుంటిఁ జెవుల;
నాలుకతో వాసనలు చూచుచుంటి
ముక్కుతోఁ దాఁకుచు మురియుచు నుంటి;
తనువుతో వినుచుంటిఁ గనుఁగొంచునుంటి
నేయింద్రియమ్ముతో నేనేమి పనులు
సేయుచునుంటినో చెప్పంగఁ జాలఁ
గనుముక్కు సెవులును దనువు నాలుకయు
నన్నియు నొక్కటై యానంద మొనఁగ.

* * * *

విరిరాణియందంబు వీక్షించుచుండి
నిశ్చలధ్యాన నిర్నిద్రభావమునఁ
గొంతసే పీరీతిఁ గూర్చుండియుండ
విరిరాణి వేఱొక్క విధముగాఁ దోఁచె.

వేణుదండముచేత వింతగాఁబట్టి
యంగుళులార్చుచు నందంబువిూఱ
నూదుచుఁ బ్రణవంబు పాదుకొల్పుచును
మంద్ర మధ్యమ తార మహిమముల్ సూపి
తాన మానమ్ముల గానమ్ము సేయు
తళదీప్యమాన సుందరవిగ్రహంబు
కనుపట్టుచుండె నాకన్నులయెదుట
విరిరాణి యీరీతి వింతగా మాఱి
యననుభూతానందమందు నన్ముంచ.

ఆదివ్యవిగ్రహం బటుసూచుచుండి
యాఁడుదో మగవాఁడో యనుకొంచునుంటి
ననుకొనుచున్నప్పు డంతలోపలనె
రాధరూపం బట్టు రాజిల్లె నదియు;
అహహా, రాధా, యంచు ననుచున్న యంతఁ
గృష్ణరూపంబట్టె యెదుటఁగన్పట్టె;
అహహా, కృష్ణా, యంచు ననఁబోవుచుండ,
మరల రాధగరూపు మాఱి కన్పట్టె
రాధయో కృష్ణుఁడో రహిఁజూడలేక,
కృష్ణుఁడో రాధయో యెఱుఁగంగలేక,
చిత్త మిట్టట్టులు చెదరుచునుండ,
నొకమార్పునాలోన యుదయంబునందె,
రాధయైదృశ్యంబు రాజిల్లుచుండ,
నేనె కృష్ణుండన్న యెఱుక కన్పట్టె;
కృష్ణుఁడైదృశ్యంబు ప్రీతినింపంగ
నేనె రాధనటన్న యెఱుకకన్పట్టె;
వేణువునాచేత వెలుఁగుచునుండె.

మంద్ర మధ్యమ తార మహిమముల్ వెలయఁ
దానమానముల నన్యూనంబుగాఁగ
దృశ్యంబొనర్చెడు దివ్యగానంబు
ననుకరించుచుదాన నైక్యంబునొందు
చందాన గానంబు సలుపుచునుంటి.

దృశ్య మీరీతిని దివ్యగానంబు
గావించికావించి కడకుఁ దానొక్క
యానందనృత్యంబుఁ బూనెఁ గావింప.
ఆనృత్యమునకు వేయనురూపమైన
నృత్యంబుగావింప నేమొదలిడితి.

దృశ్యంబు నేనును ప్రేమమిళితంగ
ననురూపమైన నృత్యము సేయుచుండఁ
దనవైపు దృశ్యంబు నను లాగఁజొచ్చె.
దృశ్యంబు రాధయై, యేను కృష్ణుఁడుగ,
దృశ్యంబు కృష్ణుఁడై యేను రాధగను,
నొండొరులను వీడియుండంగ లేక,
విమలసాంద్రానంద విభవంబుగాఁగ
నాలింగన మొనర్చు నట్లు కన్పట్టె.
ఆలింగనంబు దృశ్యంబుతో నిట్లు
కావించి, నిర్మలాఖండనిశ్చలమ
హాద్వైతమైన బ్రహ్మానందమందు
మునుఁగుచుఁ దేలుచు మునుఁగుచునుంటి.

* * * *

ఎంతసేపుంటినో యెఱుఁగనిమ్మాడ్కి-
ఇంతలో-అక్కటా-యేకతంబుననో
యెవ్వరో వెనుకకు నీడ్చినట్లనఁ
జప్పున నొక్కింత చైతన్యమబ్బె.
చైతన్యమబ్బిన సమయంబునందు
గాఢాంధకారంబు గప్పె నల్దెసల.
లేవయ్యెఁ జుక్కలు లేఁడయ్యె రాజు-
వెన్నెల లేదయ్యె-వెలుఁగు లేదయ్యె-
ఆకాశమంత మేఘావృతంబయ్యె
నలుగలంకులను గన్పట్ట దేమియును.
చిటపాటపడుచుండెఁ జినుకులగములు-
విరిరాణికౌఁగిలి వీడుచునుంటి.

కాలసర్పమొకండు కాలఁ దాఁకుచును
బ్రాకిపోవుచునున్న పగిదిఁ గన్పట్టె
ఎవ్వరు నన్నిట్లు లీడ్చిపోయెంచు
వెనుకకుఁ దిరిగి నే వీక్షింపఁ బోవ
మింటఁ దళుక్కన మెఱపొండు మెఱసె.
మెఱపు వెల్గునఁ గనుల్ మిఱుమిట్లు గొల్ప
దేదీప్యమానమౌ దేహంబుతోడ

ఋషివతంసుండైన కృష్ణదాసుండు
కనుపట్టుచుండెను గన్నుల యెదుట-
కనుపట్టుచున్నట్టి క్షణములోపలనె
పలుకొండు చెవులకుఁ బండువౌ నర్చె.
"చచ్చియుందువు నేఁడు చచ్చియుందువుర
బాలుఁడా, కొన్నాళ్లు బ్రతికియుందువుర,
చనిపోవ నీకింక సమయంబు కాదు-"
పలికిట్లు మత్కర్ణపర్వం బొనర్ప
దృక్పథంబును బాసెఁ గృష్ణదాసుండు
సంపూర్ణమైనట్టి చైతన్యమబ్బె.

* * * *

వర్షంబు జోరనఁ బడుచుండె; నాదు
బట్టలన్నియుఁ దడిపాతలై పోయె-
కాని, లోనికేఁ బోవఁ గాంక్షింపనైతి.
ప్రకృతిపూరుషులైన రాధికాకృష్ణు
లద్వైతమైన బ్రహ్మానందమిచ్చి
ననుఁ బ్రోచుచున్న సుంతయుఁ జూడలేక,
మచ్చరంబున నన్ను మాయింపఁ జూచి,
కాలసర్పము చెంతఁ గన్పట్టియుండఁ
గృపఁ బూని నాపైని గృష్ణదాసుండు
వ్రతివతంసుండు కారణదేహధారి
కాపాడె ననుఁగోరి-కాకయున్నస్థూ
దేహానో నాగతి, యూహ్యరాయంబుఁ.
దలపోసి, తలపోసి, తలఁకంగ నేల
గురుకృపచే సమకూరఁగాఁ గాదె
యింకొక్క పరియంచు నింటిలోపలికిఁ
దడియార్చుకొన, మెల్లఁ దరలిపోయితిని.

* * * *

ప్రకృతిపూరుషు లేకభావంబు నొంది
యద్వయానందంబు నందుచు వేళ
ననుభవింపఁగనీయ విఘ్నముల్ పెక్కు;
గురువొక్కఁడే దానిఁ గొనసాగఁ జేయు,
ననుభవించినవాఁడు సాక్షియొక్కండె.




## మచ్చుపదములు

చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

1. శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల ఆదరణము వల్ల ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు నెరవేర్చ ప్రయత్నిస్తూ ఉన్న బృహన్నిఘంటునిర్మాణము ఎట్లు సాగుతూ ఉన్నదీ తెలుసుకోవలసినప్రాప్తి ఆంధ్రులందరికీ ఉన్నది. ఇది గుట్టుగుట్టుగుంచాలసినది కాదు. ధన మిచ్చేవారు శ్రీమహారాజావారయినా, పనిచేస్తూ ఉన్నవారు పరిషత్తువారయినా అయి ఉండగా, ఈ లేనిపోనిగొడవ మన కెందుకని ఊరకోవడము ఆంధ్రులకు ధర్మము కాదు. నిఘంటునిర్మాణఫలమును పొందవలసినవారు ఆంధ్రులు; నిఘంటువును మెచ్చుకోవలసినవారు ఆంధ్రులు. నిఘంటునిర్మాణమువిూద ఎంతధనము ఎక్కువగా అయితే, నిఘంటువువెలకూడా అంతఎక్కువ అవుతుంది. ఆనిర్మాణము ఎంతఆలస్యమయితే అంతకాలమూ ఆంధ్రులు చేతులుకోడించుకొని కూర్చోవలసి ఉంటుంది. అంతపెద్దప్రయత్నమును శ్రీమహారాజావారివంటివారు పూనవలసినదేకాని, ఇతరులకు సాధ్యముకాదు. పోనీ, డబ్బుమాట దేవుడెరుగునుగాని, ఆపనిని ఉత్సాహవంతులూ, సమర్థులూ అయిన ఇతరులు చేయడమునకు వెనుకతీయవలసివస్తున్నది. గనుక పదిహేనుఏండ్లనుంచీ జరుగుతూ ఉన్న ఈబృహన్నిఘంటునిర్మాణము ఏఅవస్థలో ఉన్నదీ మనము ఆలోచింపవలెను.

2. రెండుసార్లు ప్రూఫులు అయినవి. చెన్నపట్టణములో పరిషత్తు ఉన్నప్పుడు ఒకమచ్చుపదములపట్టికను పంపినారు. పిఠాపురము వచ్చినతరువాత తత్సమపదముల మచ్చుపట్టికనొకదానిని పంపినారు. ఈరెండింటివిూదా విమర్శనములను కోరినారు. కొందరు పంపినారు. వాటితో నిఘంటునిర్మాణము వెనుకపడిపోయినది. తర్వాత వచ్చినవాడు తిరిగీ ఆరంభించవలసినట్లు అయినది. ఇప్పుడు వచ్చినది మూడోపట్టిక: దీనివిూదకూడా విమర్శనమును కోరినారు. కోరేవారేగాని వినేవా రెవరనే ఉద్దేశముతో కొంద రూరకొన్నారు. ఆరునెలల క్రిందట చెన్నపట్టణములో కొందరు సభచేసి నిర్బంధించగా, కొంతమంది తమకు తోచినవిమర్శనమును చేసినారు. అంతటితో ఎవరిమట్టుకు వారు ఊరకొన్నారు. సభలలో ఏవో నాలుగుముక్కలు చెప్పడమువల్ల ఏమిలాభము? లిఖితరూపముగా అభిప్రాయములను ప్రకటిస్తే ఆంధ్రులకందరికీ తెలుస్తుంది. నిఘంటువును నిర్మిస్తున్నవారికీ ఉపయోగిస్తుంది. అందుచేత కొంచెము విపులముగా వ్రాసి 'భారతి'లో ప్రకటించుమని నామిత్రులు ప్రోత్సాహము చేసినందువల్ల ఈవ్యాసమును వ్రాయవలసివచ్చినది

3. నిఘంటునిర్మాణము ఆరంభము కాకముందు ఇప్పటి ప్రధానసంపాదకులు నిఘంటునిర్మాణపద్ధతిని గురించి ఒకవ్యాసమును వ్రాసినారు. ఇంగ్లీషుభాషకు ముర్రేగారి ఆధిపత్యమున వెలువడిన 'ఆధునికాంగ్ల నిఘంటువు' తమకు పరమలక్ష్యమయినా, అంత పెద్దప్రయత్నము చేయడము సాధ్యముకాదనిన్నీ, అసలు కిట్టెలుదొరగారి కన్నడనిఘంటువున్నూ, గుండెర్టుగారి మళయాళనిఘంటువున్నూ తమకు లక్ష్యములుగా ఉంటే చాలుననిన్నీ తృప్తిపొందినారు. అంటే, ఆరెండునిఘంటువులకంటె తాము నిర్మించబోయే నిఘంటువు కొంచెము మిన్నగా ఉండవలెనని వారి అభిప్రాయము.

4. అయితే, పైని చెప్పిన కన్నడ, మళయాళ నిఘంటువులను లక్ష్యములుగా పెట్టుకొన్నవారు, ఆ నిఘంటువులను వారు ఏరీతిగా నిర్మించినారో తెలుసుకొనవలసి ఉంటుంది కదా. వారు తమనిఘంటువులకు వ్రాసిన పీఠికలలో తా మవలంబించినవిధానమును సూచించియే ఉన్నారు. వారివాక్యములను ఈక్రింద సంగ్రహముగా తెనుగులో ఇస్తున్నాను.

## గండర్టుగారు

(1) పదములు అన్ని తరగతులు, అన్ని వర్ణములు, అన్ని వృత్తులవారినోళ్లనుండి బయలువెడలునట్టివి గ్రహింపబడినవి. అనేకజిల్లాలవారి వివిధములైన ఉత్తరములు, రికార్డులనుంచి ఎత్తివ్రాయబడినవి. అన్నియుగములనాటి గద్యపద్యవాఙ్మయమునుంచి పదములు తీసుకోబడినవి.

(2) ఇప్పుడు వ్యవహారములో లేకపోయినా, తమిళమునకును, మళయాళమునకును అంత భేదములేని అవస్థలో, అనగా మళయాళవాఙ్మయము ఆరంభించక పూర్వము ఉండినపదములుకూడా ఇవ్వబడినవి. ఇవి ప్రాచీనములని చూపబడినవి.

(3) మళయాళనిఘంటువు సంస్కృత విద్యార్థుల ఉపయోగముకోసము కాదు. గనుక మళయాళభాషలోను, గ్రంథములలోను ఏదో సంస్కృతపదము లున్నవో అవిమాత్రము వ్రాయబడినవి. పురాణాదిగ్రంథములలో మాత్రము కనబడి అర్థము సరిగా నిర్ణయింపడమునకు సాధ్యముగాని వృక్షాదుల నామములు పరిహరింపబడినవి. మళయాళభాషలో స్థిరముగా నిలబడిన పదములుమాత్రమే తీసికోబడినవి.

(4) ఉత్తరకేరళము, దక్షిణకేరళములలోకూడ మాండలికముగా ఏర్పడినపదముల అర్థములు ముఖ్యముగా జాగ్రత్తతో సేకరింపబడ్డవి.

(5) మడికట్టుకొన్నవారికి కష్టముగా ఉన్నా, దేశచరిత్రమునుబట్టి భాషలో చేరిన అరబ్బీ, పారసీ, హిందూస్తానీ, బుడతకీచు, ఇంగ్లీషు మొదలయిన భాషలలోని పదములు చూపబడినవి.

(6) మాండలికపదములనూ, గ్రామ్య(భాషా గ్రామ్య) పదములనూ విడువలేదు.

(7) ప్రతిపదమునకున్నూ వ్యుత్పత్తిని చూపడమునకు ప్రయత్నము చేయబడ్డది. సజాతీయములయిన ఇతర ద్రావిడభాషాపదములు చూపబడినవి.

(8) ప్రతిపదమునకున్నూ సాధ్యమయినంతవరకూ ధాతువున్నూ, దాని ఉత్పత్తియున్నూ చూపబడ్డవి. తొలుత పదమున కేఅర్థముండేదో, అలంకారికముగా దానిఅర్థము ఏతీరుగా మారుతూ వచ్చినదో ఉదాహరణసహితముగా చూపబడినది. సందర్భానుసారముగా అర్థములో పదములు పొందే మార్పులూ, ఆపదమునకు సంబంధించినంతమట్టుకు గాథలు, జనులనమ్మకములు, సామెతలు— ఈవిషయముల ననుసరించి ఆయా ఉదాహరణము లివ్వబడినవి. సమస్తపదములున్నూ, ప్రధానపదమునుంచి పుట్టిన ఇతరపదములున్నూ ప్రధానపదముక్రిందనే చూపబడినవి.

(9) ఒకపదముక్రింద వివిధప్రాంతములలో ఆపదము పొందిన ఉచ్చారణభేదములున్నూ చూపబడినవి. ఆభేదములకు ఉదాహరణములు ఇవ్వబడినవి.

(10) గ్రంథములోనిపుటలసంఖ్య కావలసినంతకంటె ఎక్కువకాకుండా ఉండేటట్లు చేయబడ్డది. ఏపదమునకు ఎంతప్రాముఖ్యము ఇవ్వవలెనో అంతే ఇవ్వబడ్డది. అందుచేత సంస్కృతభాగము తక్కువపుటల నాక్రమించుకొన్నది.

(11) గ్రంథము పెరగకుండా ఉండడమునకు సంకేతములు విరివిగా ఉపయోగింపబడినవి. సంస్కృతములో ఒకపదము ఏలింగములో, ఏవాడుకలో ఉన్నా, అది మళయాళ భాషలోనికి వచ్చినతరువాత ఏలింగములో, ఏవాడుకలో ఉన్నదో అది మాత్రము చూపబడినది.

## కిట్టెలు

గండర్టు అనుసరించిన విధానము కాక, వి[illegible]గా ఉన్న సంగతులుమాత్రము మన తెనుగునిఘంటువునకు ఉపయోగించేటంతమట్టుకు ఇక్కడ చూపుతున్నాను.

(1) పదములపట్టికలను నేనే స్వయముగా వ్రాసుకొన్నాను. వ్రాయసకాండ్రకు ఆపనిని విడిచిపెట్టలేదు.

పదములవ్యుత్పత్తులు, భాషాచరిత్రసంబంధించినవిషయములు, మొదలయినవి నేనే వ్రాసుకొన్నాను. సాధారణవ్యవహారములో ఉండేపదములను చేర్చుకొన్నాను.

(2) కన్నడపదములు స్పష్టముగా కనబడుటకు వాటిని పెద్దచ్చులో ముద్రించినాను. తక్కినవాటికి చిన్నచ్చునే ఉపయోగించినాను.

(3) ఒకపదము కన్నడభాషలో ఏయేరూపములుగా మారినదో చూపుటకు = అనుగురుతు పెట్టి, ఆ రూపములన్నిటిని చూపినాను.

(4) పైని వ్రాసినదానినిబట్టి కిట్టెలు, గండెర్టుగార్లు ఎంతజాగ్రతగా తమపనిని నిర్వహించినారో తెలియగలదు. వారు గమనించినవిషయములు (i) గ్రంథము సమగ్రముగా ఉండి, పుటలసంఖ్య ఎక్కువకాకుండా ఉండుటకు ఏర్పరచుకొన్న నియమములు; (ii) పదములవ్యుత్పత్తికిన్నీ, అర్థనిర్ణయమునకున్నూ కావలసినసామగ్రిని చూపుటకు ఏర్పరచుకొన్నవిషయములు: అని రెండు విధములుగా ఉన్నవి. ఈరెండువిషయములందును శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాతలు ఏపాటిజాగ్రత్త తీసుకొన్నారో కొంచెము చూతాము.

(5) (అ) ముచ్చుపదములు 54 పుటలగ్రంథమయినది. వీటిలో పూర్తిగా సరిగా చదువనందువల్ల పడిన అచ్చుతప్పులు: పీఠిక, పుట ౧-పంక్తి ౯ - శోధనసామగ్రి; పుట ౨౦, * పంక్తి ౨౯- ద్వి. త్రి. శబ్దముల (ఇచట సంపూర్ణవిరామ చిహ్నము లక్కర లేదు); పుట ౨౪, పంక్తి ౮- అంటరానేల్పు (అంటరానివేల్పు); పంక్తి ౩౦- విరోధను (విరోధము).

(ఆ) గ్రంథములకు కొన్నిసంకేతము లీయబడినవి. "ముచ్చుపదములయుదాహరణములకే గ్రంథసంకేతాదులు పైని చూపఁబడినవి" అని పట్టికకుడను వ్రాయబడినది. ఈసంకేతములను తాము నిఘంటువులో అనుసరించుటకు వ్రాసినారో, ఎందుకో తెలియదు. తాముదాహరించిన కొన్నిటికిసంకేతము లివ్వలేదు; తాము చూపిన కొన్నిగ్రంథములనుంచియుదాహరణము లివ్వలేదు. ఇందుకు నిదర్శనములు:—

| గ్రంథముపేరు | ఇచ్చినసంకేతము | వాడినసంకేతము | ఏపదముక్రింద |
|---|---|---|---|
| హరివంశము | హరి | హరి. ఉ. | అ. (౨ అర్థము) |
| విజయవిలాసము | విజ. వి. | విజయ | అంకపాళి; అంగము; |
| ,, | ,, | విజ | అందు ౨ (౫ అర్థము) |
| రామాభ్యుదయము | రామా | రామాభ్యు | అంకావలోకములు; అంతఃకార్పణము |
| | | ,, | కథ; కాక; |
| సారంగధరచరిత్రము (ద్విపద) | ద్వి, సారం | ద్వి. సారం | అంకించు |
| నిర్వచనోత్తరరామాయణము | నిర్వ | నిర్వ, రామా | అంకించు (౮ అర్థము) |
| సీతావిజయము, అను శతకంఠరామాయణము | సీతా. వి. | సీతా. వి. | అంకించు (౪ అర్థము) |
| | ,, | ,, | ,, |
| జైమినీభారతము | జై. భా. | జై. భార. | అంకించు (౮ అర్థము) అంటు (౮ అర్థ) |
| కృష్ణాభ్యుదయము | కృష్ణాభ్యు | కృష్ణా | అంకించు (౬ అర్థము) |
| [illegible]కల్పము | భీమ | భీమ. ఖ | అంకురిలు |
| చంద్రాంగదచరిత్రము | చంద్రాంగ | చంద్రా | అంగడి (౩. అర్థము); అంగు (౧. అర్థము) అంచు; అంచనుక; |
| భాస్కరశతకము | ,, | ,, | |
| యయాతిచరిత్రము | భాస్కర. శ. | భాస్క. శత. | అంకె చంద్రాంగ, ఇనుమాను |
| చమత్కారమంజరి | యయా | యయాతి | అంగు (౨. అర్థము) |
| నలచరిత్రము (ద్విపద) | చమ | చమత్కా | అంచించు |
| హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము | ద్వి. నల | ద్వి. నలచ | అంచలము |
| | హరిశ్చం | హరిశ్చ | అంజా |

| | | | |
|---|---|---|---|
| దేశ్యనామార్థకోశము | దేశ్య | దేశ్యనామార్థకోశ | అండె |
| నైషధము | నైష. | నైషధ | అంతి (౨. అర్థము) |
| బహులాశ్వచరిత్రము | బహు | బహులా | అందు (3. అర్థము) |
| భర్తృహరి | భర్తృ | భర్తృహరి | అగు (౯. అర్థము) |
| రుక్మిణీపరిణయము | రుక్మి ప. | రుక్మిణీ | కడకె |
| బసవపురాణము | బస. పు. | బస, పురా | కాంచేయు |
| అష్టమహిషీకల్యాణము (ద్విపద) | అ. మ. క. ద్వి. | అ. మ. క. | కాని=కానీ |
| చంపూరామాయణము | చంపూ. రా. | చంపూరా | ఆనిక |
| చెన్న బసవపురాణము | చెన్న. పు. | చెన్నబ | అనుకట్టు |
| పాండురంగమాహాత్మ్యము | పాండురంగ | పాండురం | ఇదు (౨. క. అర్థము) |
| ,, | ,, | పాండురంగ | ఇదు (౭. అర్థము) |

(i) ఇచ్చినసంకేతమునకు విలక్షణముగా ఉండుట:—

(ii) పట్టికలో కొన్ని సంకేతములు లేకుండుట:
అవిరాళ్ బొబ్బాశాసనము. శి. సం. (చూ. అంగరంగభోగములు); వ్యాక., నాటక., జ్యోతి (చూ. అంగము); అలం. (చూ. అంజనము); వై. (చూ. అంకె); ఇ. (చూ. అంకపాళి); బు. (చూ. అంగసంస్కర్త); శా. (చూ. అంకన); అ. ఆ. అ. (చూ. అంకకుడు); అ. (చూ. అంకకరణము); అ. (౫ అర్థము క్రింద); శా. (చూ. అంకకాండు ౧ అర్థము); కో. భాగ. (చూ. అంటుకాయి;) సం. (చూ. కాని=కానీ).

ఇట్లే గ్రంథములలోని భాగములకును, ఆశ్వాసములకును సంకేతములు తెలుపనిదే మచ్చుపదముల అర్థవివరణములో ఉపయోగించినారు: ఉ. (హరి. ఉ.); పూ. (హరి. పూ.)(హరిశ్చ. ద్వి. పూ.); ఆది., ఉద్యో., ద్రోణ., మౌ. (భార.—ఆది., ఉద్యో., ద్రోణ., మౌ.); వాద., మహి., దీక్షా., మౌ. (పండితా. వాద; మౌ.); యు. (అచ్చ. రా. యు.); ప్రా. (విజ్ఞా. ప్రా.); ఆర., సుం., మౌ. (భా. రా.—ఆర., సుం.—మౌ.); మొదలయినవి ఉదాహరణములు.

(iii) పట్టికలో సంకేతము లిచ్చిన కొన్ని గ్రంథములు ఉదాహరింపబడకుండెను:

ఇచ్చినపట్టిక మచ్చుపదముల ఉదాహరణము లక్షే అని చెప్పినప్పుడు, సంకేతింపబడిన గ్రంథములన్నీ ఉదాహరింపబడి ఉండునని అనుకొందుము. కాని, పట్టికలో ఇవ్వబడ్డ అధ్యాత్మరామాయణము, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము, నరసభూపాలీయము, రుక్మాంగదచరిత్రము, శశాంకవిజయము, సీతారామాంజనేయసంవాదము, సుమతిశతకము- అను గ్రంథములనుంచి ఉదాహరణములు లేవు.

(iv) ఉదాహరింపబడ్డ కొన్ని గ్రంథములు పట్టికలో లేకపోవడము:

కో. భాగ. (చూ. అంటుకాయి); అవిరాళ్ బొబ్బాశాసనము (చూ. అంగరంగభోగములు); గుంటూరుజిల్లా ఈపూరుశాసనము (చూ. అంగరక్ష)

(ఇ) మచ్చుపదములమొత్తము ఇంచుమించు 300. వీటిలో సంస్కృతపదములసంఖ్య ఇంచుమించు **224**. దేశ్యపదములు 70. ఈదేశ్యపదములలో 'అంకుసము' మొదలయిన తద్భవములును, 'అంగరకా', 'అంగరేకు' మొదలయిన అన్యదేశ్యభవములున్నూ ఉన్నవి. మిశ్రమములనే సంజ్ఞతో 6 పదము లున్నవి. పెట్టి పేరు, లింగము పతి పేరు లన్నట్లు. తెనుగుకోశము సంస్కృతశబ్దములతో నిండిపోయేటట్లు కనబడుతుంది. కిట్టెలు, గండెర్టుగార్లు తమ నిఘంటువులలోనికి తమతమభాషలలోనికి అన్యముగా చేరిన సంస్కృతపదములనే తీసుకొన్నారు. బ్రౌను[...] గారు తమ తెనుగునిఘంటువులో అనుసరించిన [...]ద్ధతి కూడా ఇదే. శబ్దరత్నాకరములో కొంచెమ[...] శబ్దములసంఖ్య పెరిగినా, మొత్తముగా[...] సంస్కృ[...] కొన్నాము. కాని, బృహన్నిఘంటువ[...]నే ఉన్నదమ[...] సంస్కృతనిఘంటువులోని శబ్దములతో[...] ఆప్టేగారి సం[...] బోలు. బ్రౌన్యములోగాని, శ[...] నిండిపోతుందికా[...] [...]రత్నాకరములోగాని

లేని కొన్ని సంస్కృతశబ్దములు ఈబృహన్నిఘంటువు లోని కెక్కినవి. చూ. అంకకరణము, అంకకుడు, అంక తిలము, అంకధారణ, అంకన, అంకిని, అంగదవిరూ్య హము, అంగనాప్రియము, అంగపాలిక, అంగపాళి, అంగప్రత్యంగము, అంగప్రాయశ్చిత్తము, అంగభువు, అంగవర్ణము, అంగారకమణి, మొ. అంకనీయము, అం కిత, అంకితవ్యము, అంక్యము అనేపదములు ఆప్తేనిఘం టువులోకూడా లేవు. 'అంగీకుర్వత్', 'అంచత్' అనే శత్రంతరూపాలను ఎందుకు వ్రాసినారో తెలియదు.

తెనుగుభాషకు సంస్కృతము (పదముల విషయములో) ముఖ్యాధారముగా ఉన్నది; అందుచేత, సాధ్య మయినన్ని సంస్కృతశబ్దములు తెనుగునిఘంటువులలోనికి ఎక్కడము మంచిదే అని పండితులు చెప్పతారు. పూర్వ కాలములో అటువంటిఅవస్థ తెనుగుకు పట్టిఉన్నా, దాని లోని కిప్పటివరకూ వచ్చిన సంస్కృతశబ్దములు చాలును. ఇ[illegible] సంస్కృతశబ్దాలు కావలిస్తే, అవి తెనుగులోనికి వ[illegible]త, భాషలో స్థిరపడినతరువాత వాటిని కోశములలోనికి ఎక్కించుకొందాము. అలాగయితే మన భాషలోనికి ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, బుడతకీచు, అరబ్బీ, పారసీ, హిందూస్తానీ, మహారాష్ట్రము మొదలయిన భాషలలోనిపదాలు వచ్చినవని, -ఆభాషలలోని శబ్దా లన్నీ మనకు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పనికిరాకపోతవా అన్నకారణముచేత ఆయాభాషలనిఘంటువులను తెనుగు చేసి, మన బృహత్కోశములోనికి ఎక్కించుకోవలసిన దేనా? తాము నిర్మించబోతున్నది సంస్కృతనిఘంటువా తెనుగుకోశమా? ఆప్తేకోశములోని పదములకు డు, ము, వు, లు తగిలించడమునకు ఇంతప్రయాస మెందుకు? అని కొందరడుగుతున్నారు. దీనికి సమాధాన మేమని వస్తుందో.

పోనీయండి, ఆప్తేనిఘంటువును ఆంధ్రీకరించిన వారు ఆకోశములో శబ్దముల కీయబడ్డ కొన్ని అర్థములను ఎందుకు వదలివేయవలెను. చూ. 'అ' అనేదానికి అన్ని అర్థాలూ (మన కక్కర ఉన్నా లేకపోయినా), వైశ్వ నరుడు అనే అర్థమును ఏల వదలిపెట్టినారో?

(ఈ) నిఘంటునిర్మాతలు ముఖ్యముగా తమనిఘం టువును కొనుటకు డబ్బు తక్కువగా ఉన్నవారివిషయము లోనూ, దానిని ఉంచుకొనుటకు ఎక్కువగా స్థలము లేని వారివిషయములోనూ, దానిని మోయడమునకు బలము చాలనివారి విషయములోనూ ఆలోచించవలసిన సంగతి తాముచేయబోయే నిఘంటువుపుటలసంఖ్య అనవసరముగా పెంచకుండడమని మనవిచేస్తున్నాను. తా మనుసరించ దలచుకొన్న ఆప్తే, కిట్టెలు, గండర్టుగారలున్నూ, ఇతర భాషాకోశనిర్మాతలున్నూ ఈవిషయమై చాలా శ్రద్ధ తీసుకొన్నారు. గనుక, వారిపుస్తకములను కుదురుగా, గుప్తముగా చేసికొని, చెప్పవలసినది సంపూర్ణముగా చెప్పివేసి, చెప్పనక్కరలేనిది చెప్పక, కొన్నిపట్ల ఎంత చెప్పవలెనో అంతేచెప్పి, సర్వజనోపయోగకరముగా చేయడమునకు ఎంతో తంటాలుపడినారు. బృహన్నిఘం టునిర్మాతలకు ఆలక్షణము లేవీ ఉన్నట్టు కనబడదు. ఇం దుకు నిదర్శనములు:—

(i) ప్రతిశబ్దముక్రిందను ఎక్కువగా ఎడములను వదలివేయడము.

ఈలోపము ఇంచుమించు అన్నిశబ్దములక్రిందను కనబడుతున్నది. ఉదాహరణములను ప్రత్యేకపంక్తులలో వ్రాయనవసరము లేదు. ఒకపంక్తిలో ఒకఉదాహరణము అంతమయినయెడల దానివెంటనే మరి ఒకఉదాహరణ మును వ్రాయవచ్చును. మొట్టమొదటి 'అ'ను చూడండి: 'ఉకారమున కాదేశముగావచ్చు వర్ణము' అన్నవాక్యము వెనువెంటనే 'ఉదా. చేయుడు, చేయుమి' అని వ్రాయ వచ్చును. అందువల్ల ఒక పంక్తి కలసివచ్చును. దానితరు వాత ౨ అర్థమునకును ౩ అర్థమునకును మధ్య నిష్కారణ ముగా ఒకపంక్తిపట్టునంత ఎడమును వదలిపెట్టినారు. ఈ రీతిగా నాలుగుపంక్తులలో ఇముడవలసినవిషయము ఆరు పంక్తులవరకు ఆక్రమించినది. ఇట్లు మొదటిపుటలోని 56 పంక్తులను సుమారు 40 పంక్తులలో ఇముడింప వచ్చును. ఇందువల్ల ఎంతలేదన్నా నాలుగోవంతుస్థలము చెడకుండ ఉంచవచ్చును.

(ii) ఒకపదమునకు అనేకార్థములున్నప్పుడు ౧, ౨, ౩, అని ఒకఅర్థము అయినతరువాతస్థలము మిగులుతే దానిని విడిచిపెట్టి, వేరొకపంక్తిలో ఆరంభించడము:

ఒకఅర్థమున్నూ దాని ఉదాహరణములున్నూ కాగానే, ఆపంక్తిలోనే తరువాతి అర్థము సంఖ్యవేసి

ఆరంభింపవచ్చును. ఇందువల్లకూడా చాలాస్థలము కలసి వస్తుంది.

(iii) ఒకపదమునుంచి పుట్టిన ఇతరపదములను ప్రత్యేకపంక్తులలో వ్రాయడము:

ఇదికూడా అనవసరమే. ప్రధానపదముక్రిందనే కొట్టివేసినట్లు (hyphen) సంజ్ఞ ఉంచి ఉపపదములను వ్రాయవచ్చును. ఇట్లే సమస్తపదములనుకూడా ప్రత్యేకపంక్తులలో వ్రాయక, సమాసములోని మొదటి పదముక్రిందనే వరుసగా వ్రాయవచ్చును. ఇందువల్ల మరి ఒకలాభముకూడా ఉన్నది: ఏకార్థసంబంధములైనపదములన్నీ ఒక్కచోట కనబడుతవి. ఉదాహరణమునకు— 'అంకము' అనేపదమునకు 'ఒడి' అని అర్థమున్నది దీనిని 'అంకము1' అని వ్రాసి, దానిక్రిందనే 'అంకతలము, అంకపాలి, అంకపాళి' మొదలయిన 'ఒడి' అని అర్థము వచ్చే పదములను, వాటిఅర్థములను వ్రాయవచ్చును. తరువాత 'అంకము=అంకె' అనేదానిని 'అంకము2' అని వ్రాసి దాని క్రింద అంకతంత్రము, అంకపూరణము, అంకలోపము, అంకవిద్య,' మొదలైన పదములను ఉదాహరింపవచ్చును. తరువాత 'అంకము3=గురుతు' అని వ్రాసి, దానిక్రింద 'అంకకరణము, అంకకుడు, అంకధారణ, అంకన, అంకనీయము, అంకబంధము, అంకితము, అంకితవ్యము, అంకిని' మొదలైనపదములను చేర్చవచ్చును. 'అంకము4=నాటకములో ఒకభాగము' అని వ్రాసి, దానిక్రిందనే 'అంకముఖము, అంకావతారము, అంకాస్యము' మొదలయినవాటిని చూపవచ్చును. ఇట్లే ఇతరార్థములందును చేస్తే, ఏకార్థసంబంధములగు ప్రధానపదములున్నా, సమస్తపదములున్నా ఒక్కచోటనే కనబడడమేకాకుండా చాలాస్థలముకూడా కలసివస్తుంది. ఇట్లే 'అంగము', 'అంగుళి' అనే ప్రధానపదములక్రింద వాటితోకూడిన సమస్తపదములను చేర్చవచ్చును. ఈరీతిగా అన్నిపదములవిషయములోను చేస్తే, నాలుగోవంతుస్థలమయినా కలిసివస్తుందని నానమ్మకము.

(iv) అనవసరములయిన వ్యాఖ్యానములు చేయడము:

చూ. 'అంకెవన్నియ' అనేపదముక్రింద 'ఈపదమును...గ్రహింపబడినవి' అని పెద్దవ్యాఖ్యానము చేయబడినది. కాని, త. క. లలో "అంక... తె. అంకెము. కొన్నిప్రతులలో 'అంకెవన్నియ.' అందుచేత 'అంకవన్నియ, అంకెవన్నియ' అని రెండురూపములును ఉన్నవి" అని వ్రాసిన చాలును. ఇట్లే మరికొన్నిశబ్దములక్రిందను చూచుకొనేది.

(v) ఉదాహరించిన పద్యభాగములను కావలసినంతకంటె ఎక్కువగా వ్రాయడము:

ఈలోపము ఇంచుమించు అన్ని ప్రయోగములందును కనబడుతున్నది. దీనిని మారిస్తే, చాలాస్థలము కలసి వస్తుంది.

(vi) సంస్కృతశ్లోకములను ఉదాహరించడము:

తెనుగులో పదములవాడుకను తెలుపడమునకు సంస్కృతశ్లోకముల నుదాహరించడము పాండిత్యప్రకర్షమును చూపుకొనడము కాక, తెనుగుకోశములో నిష్ప్రయోగము. చూ. అంకపాలి, అంచితము.

(vii) సర్వలక్షణసారసంగ్రహాదులవలె 'అనుటకు' 'తెలుపుటకు' అని గురుతుకు మారుగా మాటలతో వ్రాయడము: చూ. 'కాని' మొ.

(viii) చిన్నసంకేతములతో సరిపోవువాటికి పెద్ద సంకేతములు చేయడము:

ఉదా. 'కవిరాజ' (కవిరా. అంటే చాలును); 'కాశీ శత'. కాశీ-శ అంటే చాలును; 'సుచేలు' (సుచే అంటే చాలును.) ఇట్లే ఇతరములన్నా చేస్తే, కొంతస్థలము కలసివస్తుంది.

(ix) విరామములు మొదలయినగురుతులను సరిగా వాడకపోవడము:

'ఉదా:—' అని వ్రాయడముకంటె 'ఉ.' అంటే చాలును. 'మొదలగునవి' అని వ్రాయడముకంటె 'మొ.' అంటే సరిపోతుంది. ఇట్లే తక్కినచోట్లను.

ఈరీతిగా గ్రంథమును సంక్షేపించడమునకు ఎన్ని ఉపాయములయినా ఉన్నవి. వాటిని ఇతరభాషానిఘంటుకారులు అవలంబించినారు. ఇవన్నీ సాధారణజనులకు స్వల్పవిషయాలుగా కనబడవచ్చును. కాని, నిఘంటు

నిర్ణయము ఒక శాస్త్రమువంటిది. ఈసూలువులన్నీ తెలియకపోతే అచ్చువేసేవారికి కష్టము, కాగితము ఖర్చు ఎక్కువ, పెట్టుబడి పెట్టేవారికి కష్టము, గ్రంథము కొనేవారికి కష్టము. పైనిచూపిన లోపములు లేకుండా ఉంటే 64 పుటలునిండిన మచ్చుపదములను 30 పుటలలోనికైనా దింపవచ్చునని నా అభిప్రాయము.

7. ఇంతవరకూ నిఘంటువు బహిరాకారమును గురించి ముచ్చటించినాము. ఇంక దాని లోపలివిషయమును పరిశీలించుదాము.

### (i) అర్థనిర్ణయము

(అ) నిఘంటువుకు అర్థము ప్రాణమువంటిది. అర్థమును స్థూలముగా నిర్ణయించకూడదు. అర్థములన్వయాలను చూపితేనే కాని ప్రయోజనముండదు. 'అంగ' అనే పదమును చూడండి. దీనికి 'పూర్తిగా చాచియుంచిన రెండడుగులకును నడిమిప్రదేశము, దాని పరిమాణము' అనే అర్థమును వ్రాసినారు. శబ్దరత్నాకరములో 'కాలు చాచి పెట్టినయడుగు' అని అర్థమున్నది. ఈఅర్థమే కొంచెము బాగున్నట్లున్నది. 'అడుగు' అనగానే ముందు కొకకాలున్నూ, వెనుక కొకకాలున్నూ వేసినదని స్ఫురిస్తున్నది. 'పూర్తిగా చాచియుంచిన రెండడుగులకును నడిమిప్రదేశము' అంటే ఆ అడుగులను ముందునును, వెనుకను చాచడమో, పక్కలను చాచడమో సందిగ్ధముగా ఉన్నది. 'అంగ' అంటే ముందువెనుకలకు చాచిన అడుగులఅంతరము. పక్కలకు చాచితే 'పంగ' అవుతుంది. 'అంగ'కు రూపాంతరము 'అంజ.' 'అడుగులఅంతరము' అనేఅర్థమునుండి 'దాటు' అనే అర్థము వచ్చినది. 'అంగ' క్రింద ఇచ్చిన ఉదాహరణములో 'అంగవేయు' అనేదానికి 'దాటుచేయు' అని అర్థము. ఇట్లే, 'నాలుగంగలు(వేసి)' అంటే 'నాలుగుదాట్లు' అని అర్థము.

'అంగలార్చు' అనేపదమును చూడండి. దీనికి 'భుజములెత్తి ఆర్చు; దుఃఖించు' అని అర్థము వ్రాసినారు. 'అంగలార్చు'లో 'ఆర్చు'కు ఆ-అర్థములో ఏట్టిసంబంధమున్నూ లేదు. 'తెకటార్చు, ఓకార్చు' మొదలయినపదములలోని 'ఆర్చు'వంటిదే ఈ 'ఆర్చు'కూడాను. 'అంగలార్చు' అంటే 'గంతులువేయు' అని అర్థము. 'దుఃఖించు' అనే అర్థము ఆలంకారికము.

'అంగవించు' అనేక్రియకూడా 'అంగ' నుండే పుట్టినదే. 'అంగ + ఇసు' కన్నడములో 'అంగవిసు' అవుతుంది. అదే తెనుగులో 'అంగవించు' అనిఅవుతుంది. ఉదాహరణములోని 'అంగవించిరేని' అనేదానికి 'కదియు, సమీపించు' అనేఅర్థముకంటె 'విజృంభించు' అనేఅర్థము బాగుంటుందేమో.

(ఆ) ఈరీతిగానే ఇతరపదముల అర్థములనుకూడా విచారించుదాము:—

అ 1(౧ అర్థము) "వ్యతిరేకార్థక ప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాతువుల తుది ఉకారమున కాదేశముగా వచ్చువర్ణము: ఉదా. చేయఁడు, చేయక, చేయమి" అని వ్రాసినారు. పైఉదాహరణములలో వ్యతిరేకార్థకప్రత్యయమేది,? 'అ' అనేదే అని చెప్పవలెనుగదా. కాని, పై అర్థములో ఏదో మరిఒకప్రత్యయమున్నట్లు స్ఫురిస్తున్నది.

అ 1 (౨ అర్థము) "ప్రశ్నించునపుడు తద్ధర్మార్థకమున ఉత్తమపురుషప్రత్యయములు పరమగునపుడు వచ్చు దుగాగమమునకు వికల్పముగావచ్చునది" అని ఉన్నది. తద్ధర్మార్థ 'క' మున అంటే ఏమిటో? 'ఏమని చెప్పన్', 'ఏమనన్', 'ఏమని నుతింపన్' — అనేచోట్ల 'చెప్పన్', 'అనన్' 'నుతింపన్' అనేవి దుగాగమమునకు వికల్పముగా వచ్చినవి కావు. 'చెప్పుట', 'అనుట', 'నుతించుట' అనేఅర్థములలో వచ్చిన తుమున్నంతరూపములు.

అ1 (౩ అర్థము) "విద్యుత్ప్రకాశనము"— ఇది ఏ సంధి ఎట్లు సిద్ధించినదో.

అ3 (౩ అర్థము) తిట్టుటయందు 'అక్' అని ద్రుతసహితముగా ఉండును.

అ4 (౪ అర్థము) ప్రార్థనార్థ 'కొ' మందు అంతేనే?

అ4 (౫ అర్థము) 'నిల్వకపోయిని' అనుచోట 'అ' కారము ఆలంకారికము కాదు. 'నిల్వనేనిల్వకేని' అని అర్థము.

అ5 'అ' అనుదానికి కొన్నిచోట్ల ఇ స్వరాదేశము అనిచెప్పినతరువాత 'అట్లాదేశముగా వచ్చినపుడు పైవర్ణమునకు ద్విత్వమువచ్చును' అనివ్రాయవలెను.

అ1 ఆక్షేపమంటే అన్ని అర్థములను గ్రహించినవారుకాని, 'వైశ్వానరుడు' అనే అర్థమును దిగవిడిచినారు.

అ2 ఆక్షేపమంటే అన్ని అర్థములను ఎత్తుకొన్నారుగాని, 'అనుత్తమ' మొదలగువాటిలో 'అ' అర్థభేదము సూచించదు అనే ముఖ్యాన్ని వదలివేసినారు.

అంకపాలి (౧ అర్థము)-'ఒడిలో నుంచుకొని పాలించునది, దాది, ఉపమాత' అనేఅర్థము ఆక్షేపలో లేదు. శబ్దరత్నాకరములో ఉన్నదానిని పరిష్కృతముగా ఎక్కించినారు. ప్రయోగమైనా ఇచ్చినారుకారు.

అంకపాళి—దీనికి 'తొడ' అనేఅర్థము ఏనిఘంటువులోనూ కనబడదు.

అంకము—దీనికి 'తొడ' అనేఅర్థములో ప్రయోగము ఉన్నదా?

అంకశాంకములు, అంకాశాంకములు—మిక్కిలిబాగపెట్టువేడిమి, తీక్ష్ణత అని ఈపదాలకు వ్యుత్పత్తి. 'అంక' అనగా 'భారము, బాధ, దుఃఖము' (చూ. కిట్టెల్: అంక 15 అర్థము.) 'శాంకము' అనేది 'శాక్కు' అనేధాతువునుంచి పుట్టినది. "బిడ్డకు ఒళ్లు (జ్వరముచేత) శాక్కుపోతున్నది", "అంకాశాంకాలుగా జ్వరమువచ్చినది." 'అంకము' అనేది 'అక్కు' అనేధాతువునుండి పుట్టియుండవచ్చును. దీనికి 'ఆకస్మికముగా' అని అర్థము. "వాడు అక్కునక్కున విరాదపడ్డాడు. అక్కునక్కున లిగిపోయినాడు." ఉదాహరణములలోని "అంకాశాంకాలు పరికొనంగ" అనేదానిలో 'పరికొనంగ' అనేపదములవల్లనైనా "అంకాశాంకాలు" అంటే "తీవ్రత, శాఖ్యము" అని స్ఫురిస్తూనేఉన్నది. కవిసర్పగారుడము నుంచి ఇచ్చినఉదాహరణము కొంచెము పూర్తిగా ఉంటే బాగుండేది. ఇచ్చినభాగము అర్థనిర్ణయమునకు చాలదు. ఈపదముక్రింద వ్రాసినదంతా శబ్దరత్నాకరమునుంచి అవిమర్శకముగా సంగ్రహించినారు. శ. ర. లో కుదురుగా ఉన్నది. ఇందులో ఎక్కువస్థలము ఆక్రమించినది.

అంకించు- "కుబ్జపాలిండ్ల నంకించుచు గౌగిట," "అంకించి తన లోన నఖిలప్రపంచంబు," "మోహా మంకించుకొను మునులకైన", "మహిమ నంకించుచును" అనేఉదాహరణములలో 'అంకించు' అనగా 'నాటుకొనునట్లు చేయు (Impress) అనియే అర్థము.

అంకితము.—(౩ అర్థము) ముద్రితము, ముద్ర- ఈఅర్థము శబ్దరత్నాకరములో లేదు. ఇందుకు ప్రయోగము ఇస్తే బాగుండును.

అంకె. (౧ అర్థము)—సంఖ్యను తెలుపురేఖ. రూ. అంకియ- అని వ్రాయవలెను. (౨ అర్థము) కన్నడములో 'అంకె'కు 'ఆజ్ఞ, అధికారము, నిరోధము, అనుకోనుట, అనుగ్రహ, విశ్వాసము' అనే అర్థములున్నవి. 'సామీప్యము' 'చేరిక' అని లేవు. సామీప్యము, చేరిక అనే అర్థాలకు ప్రయోగాలు ఇవ్వవలసిఉంటుంది.

అంక్యము.—కరక్కాయవలె నుండెడి యొకానొక వృక్షంగము. కరక్కాయ, వాక్కాయ, పోక్కాయ, వెలక్కాయ, ఏలక్కాయ- మొదలయినరూపాలు పరిష్కర్తవారి కిష్టము లేదా?

అంగజాలలు- 'జా'పైని ౩ అంక[illegible]. 'అంగ' మొదలగుపదములలో వేయలేదు. "సం. అంగ + జాలం = శరీరకవచము" అని వ్రాసినారు. 'జాలము' అని వ్రాయవలసినది. ఇది సంస్కృతశబ్దమయితే పుష్పగురుకు ఎందుకిచ్చినారు కారు? సంస్కృతములో ఈఅర్థము లేనందువల్ల ఆగురుకు ఇవ్వలేదంటారా? 'అంకము'క్రింద 'వీణాంకమాలికల' అని ప్రయోగమిచ్చి, అందులోని 'అంక'శబ్దము సంస్కృతముకాదని వ్రాసినా, 'అంకము'నకు పుష్పగురుకు ఎందుకు ఇచ్చినారో? 'అంగజాలలు' అనేదానికి 'ఏకవచనప్రయోగము కనబడలేదు' అని వ్రాసినారు. అయితే ఇది నిత్యబహువచనమంటారా? బ్రౌన్యములో "అంగజాలవాడు = a village drudge" అనివ్రాసి ఉన్నదికదా.

అంగదట్టము.—దీనికి "శరీరముకప్పు [illegible] బట్ట" అని అర్థము వ్రాసినారు.

ఈఅర్థము శబ్దరత్నాకరములో లేదు. ఈఅర్థములో ప్రయోగమున్నదా? ఈపదము మిశ్రమన్నారు. కాని, చూ. అంగము(శ. ర.).

అంగన్యాసము.—"విహితమగు మంత్రభాగములను హృదయాదిస్థానములయం దుంచునట్లు సూచించు

టన్లై 'రూయూస్థానములు స్వీకరించుట." ఆ రూస్థానములన్నీ హృదయాదిస్థానములా? వానిని స్వీకరించుటే 'ఆవిరించుట' ఎందుకు? 'ఆ రూస్థానములు' హృదయాది [...]లకంటె వేఱయినవయితే ఆస్థానము లేవో చెప్ప[...]ను గదా.

అంగపాళి=కౌఁగిలి. అంకపాళి, అంకపాలి, అంగపాలిక-అనేపదాలకు కూడా ఇదే అర్థము. అందుచేత ఆ రూపదాలవద్ద తక్కినరూపాంతరములను చూపవలెను.

అంగబిల్ల=అంగబిళ్ల- అని వ్రాసినారు. 'అంగబిళ్ల' అనేపదమును ప్రత్యేకముగా వ్రాయలేదు.

అంగమన్నము.—ఇది 'మి.' అనగా మిశ్రము అని వ్రాసినారు. శ. ర. లో 'దే.' అనగా దేశ్యము అని ఉన్నది. 'అంగ' అనేది సంస్కృతమని అభిప్రాయపడి ఇట్లు వ్రాసియుండవచ్చును. అందుచేతనే 'ఒడలిగుఱుతు' అని అర్థము వ్రాసినారు. ఈఅర్థము శ. ర. లో లేదు. దీనికి 'కాలిగుఱుతు' అనియే అర్థము. చూ. అంకె. అడుగులము, జాడ, అన్నా కాలిగురుతే.

అంగము.—ఈపదముక్రింద శ. ర. లో చతురంగములు, అంగపంచకము, పంచాంగములు, షడంగములు, సప్తాంగములు, అష్టాంగములు-అనునవి వివరింపబడినవి. ఈ నిఘంటువులో పరిహరింపబడినవి. ఈ వివరణము చాలా ముఖ్యమయినది. ఈశబ్దము దేశ్యమయినప్పుడుండే అర్థములను వ్రాసినారు కారు. కాని 'అంగు' అనేదానికు 'అంగము, విఘ్నము' అని అర్థము వ్రాసినారు.

అంగరక్షకుడు— 'రాజాదుల శరీరాదులను రక్షించువాఁడు' అని అర్థము వ్రాసినారు. రాజులకు కాక ఇంకెవ్వరికి అంగరక్షకులుంటారు? 'శరీరాదులను' అనగా శరీరమును కాక ఇంకా దేనిని రక్షిస్తాడు?

అంగరప్రోలియ—(సం. అంగారపోళికా) అని వ్రా[సి]నారు. 'ప్రోలియ' శబ్దము పోళికాశబ్దభవమని వీరి అభిప్రాయమేమో. 'నిప్పులపైఁగాల్చిన రొట్టె విధమగు పిండివంట' అని అర్థము వ్రాసినారు. పాత్రిలో పిండి ఉంచి క్రిందను,మీఁదను నిప్పులువేసి కాల్చిన పిండివంటయేమో!

అంగరేకు—(హిం. అంగరేఖు) అని వ్రాసినారు హిందూస్థానీలో 'అంగరేఖు' అనేపదమున్నదా. 'అంగరఖా' అనేది ఉన్నదని మనకు తెలుసును. ఇది మిశ్రమెట్లయినదో?

అంగరొల్లె—బ్రౌణ్యములోను, శ. ర. లోను 'అంగరొల్లెలు' అని బహువచనాంతముగా ఉన్నది. ఏకవచనమునకు ప్రయోగమున్నదా!

అంగలార్చు—ఇక్కడకూడా 'ఆర్చు' కున్నూ, 'అలవు' కున్నూ సంబంధము లేకపోయినా, అట్లే అర్థము వ్రాసినారు. ఇచ్చిన ఉదాహరణములలో 'అంగలార్చుచున్', 'అంగలార్పఁగన్' అనే దాలకు 'గంతులువేయు' అనియే అర్థము. ఇట్లే 'అంగలార్పు.'

అంగవస్త్రము="శాల్లాయుడ్డ, చిన్నబట్ట. ఈయర్థము తెనుఁగునకే కలదు." అని వ్రాసినారు. ఈ యర్థము సంస్కృతములో లేదు అని వీరిఅభిప్రాయమై ఉంటుంది. కన్నడములో ఈపదము ఈయర్థములో ఉన్నది.

అంచె—ఇది నవీనరూపము. దీనికి తుళు, తమిళ, మలయాళభాషలలో 'అంజల్, అంచల్' అని రూపములున్నవి. హళగన్నడములోను 'అంచెల్' అనియే రూపము. హొసగన్నడములోను, ఆధునికాంధ్రములోను 'అంచె' అయినది. 'అంచెల్'లోని 'ల్'కారము బహువచనప్రత్యయమనుకొని దానికి 'అంచె' అనే ఏకవచనరూపమును కన్నడులున్నూ, తెనుగువారున్నూ కల్పించుకొన్నారు. ఇట్లే మరికొన్నిశబ్దములకున్నూ చేసుకొన్నారు. తెనుగులోని ప్రాచీనకావ్యములలో 'అంచెలు' అనేరూపమున్నది, 'అంచె' ఉన్నట్టులేదు. 'అంచెలు', 'అంచెల' అనే వాటిలో ఏది సరియైనరూపమో నిర్ణయించవలెను. 'అంచెలు' అంటే 'వరుస,బారు' అనేఅర్థములే కాని, 'గుంపు' అనేఅర్థము పొసగదు.

అంచుకమ్ములు.—ఇది బహువచనమని వ్రాసినారు. 'కమ్మల్' అనునది ఏకవచనము. దీనికే తెనుగులో 'కమ్మలాలు' అని బహువచనములో వాడుతారు. 'అంచుకమ్ములు' అని అచ్చు పొరపాటుపడినది.

అంచుకయించుక.—అనగా 'అక్కడ కొంచెము, ఇక్కడ కొంచెము' అని అర్థము. కాని, కేవలము 'కొంచెము' అనికాని, 'ఇంచుక' అనికాని అర్థము కాదు.

అంజిలిగుంజిలి — దీనికి "శోభపడునట్లు, సొగసుపడునట్లు, బాగు కలుగునట్లు" అని అర్థము కాదు. 'అంజి' అనగా ముందుకువేసిన అడుగు, 'గుంజి' అనగా వెనుకకులాగిన అడుగు. అందుచేత 'అంజిలిగుంజిలి' అంటే 'ముందుకును వెనుకకును లాగు' అని అర్థము. తక్కిన అర్థములు ఆలంకారికములు.

అంటు — (౧౦-అర్థము) "నూనె మొదలగునవి రాచు" అని అర్థము వ్రాసినారు. నూనె రాచుట వేరు, అంటుట వేరు.

అంటుకత్తియ, అంటుకాడు — ఈ పదములు 'నంటుకత్తియ, నంటుకాడు' అని ఉండవలెనేమో! యుక్తిస్థానములో చూచి ఈ రూపములను నిర్ణయింపవలెను. దీనికి రూపాంతరము "నంటుకత్తియ, నంటుకాడు" అని శ. ర. లో ఉన్నదిగాని, అది విచార్యము. కన్నడములో 'నంటు, నెంటు' అని ఈ అర్థముండే కనబడుచున్నవి.

అంత — "సం. తావత్; ప్రా. తెత్తులు" అని ఇచ్చినారు. 'అంత' అనేది 'తావత్' నుండి కాని, 'తెత్తులు' నుండి కాని పుట్టినదని వీరి అభిప్రాయమా? 'తెత్తులు' అనే ప్రాకృతరూపము వీరి కెక్కడ దొరికినదో. 'తావత్' అనే సంస్కృతపదమునకు మహారాష్ట్రి ప్రాకృతములో 'తా, తావ, తత్తిఅం' అనే రూపము లున్నవి. శౌరసేనీప్రాకృతములో 'దావ' అని అగును. అపభ్రంశ ప్రాకృతములో 'తవహాఁఅం, తావ, తాఉం, తాహిం, తేత్తుల' అనేరూపము లున్నవి. కాని 'తెత్తులు' ఎక్కడా కనబడదు. 'తేత్తుల' అనేఅపభ్రంశరూపమే కాబోలు, నిఘంటునిర్మాతలనోటిలోపడి 'తెత్తులు' అని మరింకఅపభ్రంశమయినది. ఇక 'అంత'ను గురించిన వ్యాఖ్యానమును కొంచెము చూదాము. దీనిలో 'అ' సర్వనామమయిన 'ఆ'నకు హ్రస్వరూపమట, 'అంత' అనేది పరిమాణవాచకమయిన ఒకానొక శబ్దము యొక్క లుప్తశేషమట. ఇంక తక్కిన వ్యాఖ్యాన మటుండనీయండి. ఈవిషయమై కాల్డువెల్లుగా రేమి చెప్పినారో చూడండి: "తమిళములో అంద=అది, ఇంద=ఇది, ఎంద=ఏది, అనే సర్వనామరూపము లున్నవి. ఇవి ఇతరద్రావిడ భాషలలో లేవు. కాని ఇటువంటిరూపములే, బహుశః దాని ఉత్పత్తినే కలిగియున్న సర్వనామములు తెనుగు కన్నడములలో 'అంత, ఇంత, ఎంత' అనియున్న[illegible] కాని వీటిఅర్థము తెనుగు కన్నడములలో కొంచె[illegible]రినది. వీటికి కొన్ని మాండలికరూపభేదము లున్నవి[illegible], అవి అంతముఖ్యములయినవి కావు. వీని మొదటిరూపములు 'అంద్', 'అంత్' అనేవి. వీనిపైనిచేరిన 'అ' కారము సంబంధార్థకక్రియావిశేషణమును కల్పించేదిన్నీ, షష్ఠీవిభక్తిలో వచ్చేదిన్నీ అయిన 'అ' కారమగుట స్పష్టము. ఈ 'అ' కారమువల్లనే చాలా ఇతరవిశేషణరూపము లున్నూ ఏర్పడుతున్నవి." శబ్దవ్యుత్పత్తిని నిర్ణయించేటప్పుడు ఈరీతి నవలంబించవలెను కాని, 'అంత' అనేది ఒకానొకశబ్దము యొక్క లుప్తశేషమనుకొని తృప్తిపొందరాదు. 'అంత' అనేది తద్భవార్థకమని నిఘంటుకారు లున్నూ ఒప్పుకొన్నారు. చూ. అంత (౫. అర్థము), ఉదా. 'అంతకంటెన్, అంతలోడన్' మొద. అందుచేత వీరు "'అంత' అనునది 'అద్' అనే సర్వనామమునుంచి పుట్టినది. 'అ' అనేది 'ఆ' అనే సర్వనామముయొక్క హ్రస్వరూపము. 'ద్' అనేది నపుంసకలింగమున వచ్చే ప్రత్యయము. అది 'అంద్' అని సానునాసికముగా కొన్ని ద్రావిడభాషలయం దుచ్చరింపబడును. దానిపైనున్న 'ంద్' కారము విశేషణమును కల్పించే ప్రత్యయము. 'ద' కారమునకు తెనుగు కన్నడములలో పరుషోచ్చారణము వచ్చినది. అందుచేత 'అంత' అనేరూప మేర్పడినది. తొలుత తద్భవార్థము కలిగియుండిన ఈపదమునకు ఇతరార్థములును కలిగినవి" అని వ్రాయవలసినది.

అంతేనుక — దీనిని 'అంత + నుక' అని పదచ్ఛేదము చేసినారు. అంత + తునుకన్ అని చేయవలసినది. 'తునుక' శబ్దమే 'తేఁకు' గా మారినది.

అందు — దీనిపై నిఘంటుకారులు చేసిన వ్యా[illegible]నము చూడండి. "మొదట ఇది కళగానుండి"[illegible] అనగా ఎప్పుడు? "సప్తమ్యర్థక ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయము 'ను' చేర్పగా" — ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయమును 'ను'కు సప్తమ్యర్థ మెట్లువచ్చినది? 'ను' చేరినతరువాత ఇది ద్రుతాంతమయినదా? అంతకు పూర్వమా? అయిన, దానిని ద్రుతాంతముగా శబ్దముఖమున వ్రాసినారేల?

వెంటనే 'మొదట ఇది కళగానుండి' అని యెందుకు వ్రాసినారో? ఇది మొదటినుండినీ అవ్యయమో లేక, [illegible] అవ్యయమయినదా? 'అందు'కు 'ను' చేర్చిన [illegible] 'ఆకోటము' అని అర్థమిస్తుందా, ఇవ్వదా? "తోయుక్తములందే" అంటే నన్నయభట్టు 'అందు'ను తత్పురుషార్థకముగా వాడలేదని అభిప్రాయమా? 'అందుల' అనేదానిలో 'ఉల' అనేదేకదా తరువాత 'లో'గా మారినది? అప్పుడు 'అందు' తత్పురుషార్థక మవుతుందా, కాదా? "తద్వ్యతి కవుల ప్రయోగములలో కళలైు"- అంటే నన్నయలో కళగాను ద్రుతాంతముగాను కూడా ఉండి, అనికి తరువాతి కవులలో తిరిగి కేవలము కళ అయినదా? (అన్నట్టు 'భట్టారకు' డెవరో? ఇక్కడ ఈమధ్య పదాలలో వరిఒకచోట కూడా (చూ. అందుల) భట్టారకు డుదాహరింపబడినాడు. భట్టారకుడనగా నన్నయ అని వీరిఅభిప్రాయము. కాని, నన్నయ నెవ్వరూ కేవల భట్టారకశబ్దముతో సూచించి ఉండలేదు. ఇప్పుడు వీరొక క్రొత్తసంప్రదాయమును తెచ్చినారు. దానికేమిలెండి. ఈ 'అందు' యొక్క తత్త్వమును తెలుసుకొనప్రయత్నింతాము. 'అందు' అనేది ఎప్పుడూ కళగానే ఉన్నది. 'అందును' అన్నప్పుడు 'ను'అనేది సముచ్చయార్థకము; కాని, సప్తమ్యర్థకద్వితీయాప్రత్యయము కాదు. దీనికి తమిళములో 'అంద్రు' అనినీ, కన్నడములో 'అందు' అనినీ రూపములు. 'అదు' అనే సర్వనామమును సానునాసికముగా ఉచ్చరించడముచేత 'అందు' అనేరూప మేర్పడినది. మొదటినుంచీకూడా దీనికి తత్పురుషార్థమున్నది. తెనుగులో 'అక్కడ' అనేఅర్థమున్నూ వచ్చినది. తమిళకన్నడములలో దీనికి 'అప్పుడు' అనే అర్థము వచ్చినది.

అందుల="అందు ౧. ఆచోటు"అని అర్థము వ్రా[illegible]నారు. కాని, ఇది 'అందు'కు విశేషణరూపము. [illegible] + ఉల'అని పదచ్ఛేదము. 'ఉల'అనేది కొంత [illegible]కు 'లో'గా మారినది. 'ఆచోటు' అనేఅర్థములో ప్రాయికముగా 'ను' వర్ణముతో కూడియుండున న్నారు. 'ప్రాయికముగా' అంటే ఏమయినా కావచ్చును. కాని,' అందుల' అనేదికూడా "ప్రాయికముగా" నే ఉండును. ఇదెంత ప్రాయికమో అదీ అంతప్రాయికమే.

అగు- (ఆర అర్థము క్రింద) "సంఖ్యావాచకములపై పూరణార్థమున వచ్చు 'అవ' ఆగమమునకు పూర్వరూపము. దీనికి 'అవు' అనురూపమును గలదు. ప్రాచీన శాసనములందు 'అవ'కు మారుగా ఈరూపములే కనబడుచున్నవి. దీనికి కవిత్రయప్రయోగములును కొన్ని ప్రతులయందుc గలవు. తద్వ్యతిక వుల గ్రంథములలో 'అవ' అనియే కలదు." అని వ్రాసినారు. ప్రాచీనశాసనములన్నిటిలోనూ 'అగు' 'అవు' అనికనబడుతూ ఉండగా, రెండుమండలపీఠ్లకు పైబడని "కొన్ని" ప్రతులలోని 'అవ' రూపములా వీరికి ప్రమాణములయినవి! ప్రాచీన పాఠనిర్ణయమును ఈనిఘంటుకారులు చేయ సామర్థ్యము లేనివారని ఇందువల్ల స్పష్టమవుతున్నది. ప్రాచీనపాఠములను నిర్ణయించనిదే, ఇట్టినిఘంటునిర్మాణప్రయత్నము నారంభింపకూడదు. అచ్చుప్రతులను ఇటీవలివారు చాలామట్టుకు తమఅభిప్రాయానుసారముగా దిద్దినారన్న సంగతి అందరికీ తెలిసినదే. ఇక్క, తాళపత్రగ్రంథాలను వ్రాసినవారున్నూ చేసినారు. గనుక, ప్రాచీనపాఠనిర్ణయమునకు ఆయాకాలముల శాసనములలోని పాఠములు పరమప్రమాణ మవుతున్నవి. వాటిని విడిచిపెట్టితే, భాషాచరిత్రమే ఏర్పడదు. 'అవ' అనేరూపము శాసనాలలో సుమారు శతాబ్దమునుంచీ కనబడుతున్నది. అంతకుపూర్వము 'అగు' 'అవు' అనియే ఉన్నది. కవిత్రయమువారు తప్పక 'అగు' 'అవు'అనియే వాడినారుకాని, 'అవ' అని వాడలేదని ఘంటాపథముగా చెప్పవచ్చును.'అగు' కు ఇంకను అర్థము లున్నవి. 'ఈభూమిలో వరి అవుతుంది, కాదు.'

అగుడించు = 'అగు' అనివ్రాసినారు. 'గతించు, కడచు' అని అర్థము వ్రాసినారు. 'ఏసేడు లగుడించె', 'సరోరుహోత్ఫుల్లుడుదయం బగుడించె' అంటే 'ఏడేడులు గతించినవి,'సరోరుహోత్ఫుల్లుడుదయించెను'అని ఏపాటిభాషాజ్ఞానము కలవారూ చెప్పరు. 'ఏడేడు లయినవి' 'ఏడేడులు కావచ్చినవి' అనేవి పర్యాయములు కావు. 'అగుడించె' అంటే,'ఇంకా కాలేదు కాని, కొంచెముకాలములో అవుతుంది' అని అర్థము.

కాదుcగూడదు=ఎంతమాత్రము కాదు- అని వ్రాసినారు.'ఒక్కరుcడును గాదుcగూడదు దనcగర్థని'అనిఉదా

పాకనము. ఇచ్చట వారిచ్చినఅర్థము సరిపడదు. 'కాదు' అంటే 'ధర్మముకాదు' అనిన్నీ, 'కూడదు'అంటే 'చేయకూడదు' అనిన్నీ అర్థము చెప్పవలెను.

ii. కొన్నిమాటలకు అంతకంటె కఠినములయిన మాటలతో అర్థము చెప్పడము:—

చూ. అంకణము = సర్వేరము; అంగమచ్చరము = అతిశీతాలము; అంగవిధి = ప్రధానవిధిచేత విహితమైన కర్మమునకు అంగకర్మమును తెలుపు విధి; అంగారకపుష్పకము = హితావళి యనెడి రోహామధి; అంగారము = హితావలియనునోషధి; అంగిటిసుంటు = ౧. నరగత్తము, వాలిక; అంగుటిముల్లు = ఉపజిహ్వక, ౨. ఉపజిహ్వకారోగము, గళాంకురము; అంగుళి=గజకర్ణిక; అంగుళీయము=ఊర్మిక; అంచి=దబ్బుతో లెక్కలుచేయు గాయంత్రము; అంటు=లగ్నము– మొద.

iii. 'ఒకానొకవిశేషము' అనిచెప్పి, అర్థమును సరిగానిర్ణయించకపోవడము:—

చూ. అంకిణి, అంకుసు, అంకులు, అంకెన, అంగరొల్లె, అంజనకి, అంగి– మొద.

iv. ఆయాపదములతో సంబంధించిన ఇతరభాషాపదములను చెప్పుట:—

(అ) సాధారణముగా కన్నడమునుంచియే అట్టి పదములను ఇచ్చినారు. ఇవ్వగలిగిన చోట్లకూడా ఇతర ద్రావిడభాషలనుంచి ఇవ్వలేదు:—

చూ. అంకకాడు (క.అంకకాఱ)-కాని, త. మ. అంగగారన్ అనికూడా వ్రాయవచ్చును; అంకణము-దీనికి తుళురూపముకూడా 'అంకణ' అనిఉన్నది; అంగడి-దీనికి మళయాళములో 'అఙ్ఙాడి'అని రూపము; అంగబొచ్చు-దీనికి మళయాళరూపము'అంగవాయ్‌కట్ట';అంగి-మళయాళములోకూడా 'అంగి'; అంచె- మళయాళములోకూడా 'అంజల్'; అండగొను-కన్నడము "అండగొళ్"; 'అండ' కు 'పార్శ్వము' 'ప్రక్క' అనే అర్థములో క. అండె, త. అణ్డై, అణ్డైయ్; అంటు త. లోకూడా 'అంటు', మ. 'అంటు'; అండె-తు. క. అండె; అగు-ను. అగుగ; ఇడు–క. త. మ. తు. ఇడు- మొదలయినవి.

(ఆ) ఇతరభాషాపదములను సరిగా ఇవ్వకపోవడము:—

చూ. అంకవిన్నియ (త. అంగపత్తి) అని వ్రా... ...సారు. తమిళములో 'అంగప్పడి' అనికాని, '... అనికాని ఉంటుంది: 'అంగపడి' అని ఉండదు.

(ఇ) చాలామాటలకు అసలే ఇతరభాషాపదములను చూపకపోవడము:—

చూ. అంకపొంకములు, అంకించు, అంకిలి, అంకు అంకుడు అంకుసు, అంకులు, అంకెము, అంగబిల్ల, అంగమచ్చము, అంగరొల్లె, అంగారుగొల్లె, అంగన, అంగలము, అంచు, అంచుకమ్మలు, అంచుకయించుక, అంజి, అంజ, అంజలిగుంజలి, అంటు, అండె, ఇడు— మొద.

8. కొన్నిపదాలకు ప్రయోగాలివ్వకుండా గ్రంథము, ఆశ్వాసము, పద్యసంఖ్యమాత్ర మిచ్చి ఊరకున్నారు: చూ. అంకిలి-జాహ్నవీ. ౨. ౧౨౭; అంకుటము-శకు. ౧. ౧౬౭; అంటు-దుకళ్యాం. ౧ ౬; అం. భా. ౨. ౫౫; అను (౨వ అర్థము)-వరాహ. ౮. ౯; అను (౩వ అర్థము)-వరాహ. ౩. ౧౫౧; ఇడు (౧. అర్థము. చ.)-ఆము. ౫. ౧౦౫; మొద.

9. పైనవ్రాసినదానినిబట్టి సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణము ఏరీతిగాజరుగుచున్నదీ స్పష్టపడగలదు. నిఘంటునిర్మాతలకు ఆంధ్రభాషాపద్ధతిగాని, భాషాచరిత్రముగాని సరిగా తెలిసినట్లు కనబడదు. వీరు సరియైనపాఠములను నిర్ణయించలేరు. లభ్యమయిన కొన్నిగ్రంథములనే ఆధారముగాపెట్టుకొన్నారు. తక్కినగ్రంథములలోనిది ఆంధ్రభాషకాదని వీరిఉద్దేశమేమో. శాసనాలనుంచిఅక్కడక్కడది దాహరించినారు. తెనుగులోఉన్న శాసనాలన్నీ వీరికి ప్రమాణములవుతవో, కావో తెలియదు. తెనుగులోనిరికార్డులు, ఉత్తరాలు, మాండలికపదములు, వృత్తులకు సంబంధించిన పదములు, మొదలం... వీరిదృష్టిపథములోనికి వత్తవో, రావో తెలియదు. ... నిఘంటువు ఆంధ్రభాషఅంతటికిన్నీ నిఘంటువుగా ఉండవలెనుగాని, సంపాదకుల యిష్టమువచ్చిన పదాలకుమాత్రము నిఘంటువై ఉండకూడదు. శబ్దరత్నాకరములో నుంచిన్నీ, గ్రాంథ్యములోనుంచిన్నీ అనేకపదాలను ఉన్నపాళముగా అర్థాలతోసహా ఎక్కించుకొన్నారు. కొన్ని

టిని వదలివేసినారు. వ్యుత్పత్తులను ఇష్టమువచ్చినవాటికి ఇచ్చినారు; తక్కినవాటికి ఇవ్వలేదు. ఆంధ్రపదాలతో సంబంధించిన ఇతర ద్రావిడభాషాపదములను కొన్నిటికి ఇచ్చినారు; కొన్నిటికి ఇవ్వలేదు. ఇచ్చినవాటికి సంపూర్ణముగా ఇవ్వలేదు. అంతకుమమించి గ్రంథమును అనవసరముగా పెంచినారు. నిఘంటునిర్మాణములో ఎట్టి జాగ్రత్తనూ వీరు తీసుకోలేదనిన్నీ, ఇది కేవలము పెట్టె పనిగా ఉన్నదనిన్నీ వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

10. మరి ఒకమాట చెప్పి విరమిస్తాను. విషయములు అని ఇరవైనాలుగువాక్యములు వ్రాసినారు. (అ) అందులో ఈవాక్యములపొందికను, అన్వయమును చూడవచ్చును. "అప్రయత్నమునుమాని...సంహితాకారదీర్ఘములు లుంపఁబడినవి;" "అర్థసంఖ్యను గ్రహించినతరువాతనే వ్రాతిగానాదిపదములు...గ్రహింపఁబడినవి;" "ఆపదములలో ముఖ్యములని తోఁచినవి..."సూ." అని వ్రాయఁబడినవి;" "...పదమును స్వతంత్రపదముగానే గ్రహించి ...ప్రకృతియనుకొనిన పద మీయఁబడినది." (ఆ) "అవి వర్ణక్రమానుసారముననే గ్రహింపఁబడినవి." ఇచ్చట 'అవి' అంటే సంస్కృతపదములని వీరి ఉద్దేశము. వాటిని నిఘంటువులో వర్ణక్రమానుసారముగ గ్రహించక మరొకరీతిగా గ్రహింపవలదినారా? అట్లు తెలంచకపోతే వీటికోసము ప్రత్యేకముగా ఈవాక్యమెందుకు? (ఇ) "ప్రాకృతసమ, వైకృత, దేశ్యాన్యదేశ్యాది భేదములు నిర్ణయించుటకుఁ గావలసిన సాధనసామగ్రి చాలదు," అని వ్రాసినారు. ఆంధ్రభాషాపదములు తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములుగా పూర్వవ్యాకరణములలో విభజింపబడి ఉన్నవి. అందులో తత్సమములు సంస్కృతసమములు, ప్రాకృతసమములు అనిన్నీ, తద్భవములు సంస్కృతభవములు, ప్రాకృతభవములు అనిన్నీ, దేశ్యములు శుద్ధదేశ్యములు, అన్యదేశ్యములు అనిన్నీ వారు విభజించినారు. పైవాక్యములో 'వైకృత' అనేపదము 'తద్భవ' శబ్దమునకు పర్యాయపదముగా వ్రాయబడినట్లు తోస్తున్నది. 'వైకృత' మంటే వికారమును పొందినది అని కదా అర్థము? అప్పుడు ప్రాకృతసమములుకూడా 'వైకృత'పదవాచ్యములే అవుతవి కదా. అందుచేత ఆంధ్రశబ్దాలకు వీరు చేసినవిభాగము సమంజసముగా ఉన్నట్లు తోఁచదు. ఆయా భేదములను నిర్ణయించుటకు వీరికి సాధనసామగ్రి చాలదట. ఈవిషయముపై ఈపదిహేను ఏండ్లనుంచీ వీమిప్రయత్నము చేసినారు? 'చాలదు' అంటే కొంతసామగ్రి ఉన్నదికాని, అది చాలని కారణముచేత దానిని ఒకచోట చేర్చడమునకు వీరు ప్రయత్నించలేదు అని అయినా అర్థమవుతుంది, లేదా, ఉన్నంతమట్టుకు సేకరించినారు గాని, అది చాలనికారణముచేత దానిని ఈనిఘంటునిర్మాణమునకు ఉపయోగించలేదు అని అయినా అర్థమవుతుంది. వీరు కొంచెమయినా సేకరించిఉంటే ఆకొంచెమే ఉపయోగించుకోవచ్చునుగదా! "అప్రయత్నమును మాని" అని నిరాశ చేసుకోవడ మెందుకు? వీరి ప్రాకృతజ్ఞానము "అంతి" ప్రా. తెత్తుట-అని వ్రాసినప్పుడే తెలిసినది. ఎందుకు కీబూలకను!

(ఈ) పరిష్కర్తనిఘంటుకారులు అర్థవివరణములోనూ, ఇతరస్థలములయందునూ విసంధిని ఒప్పుకొన్నారు. పరుసాక్షరాలకు సరళాదేశమున్నూ, గసడదవాదేశమున్నూ చేయకపోవడమును ఒప్పుకొన్నారు. పరిష్కర్తలు ఇంతమట్టుకు అనుగ్రహించినందుకు వారికి ఆంధ్రలోకము ఎంతో కృతజ్ఞత చూపవలసి ఉన్నది.

(ఉ) కాని, వీరికి అరసున్నలమీదవ్యామోహము పోలేదు. కావలసినచోట్ల అరసున్నలు ఉంచుతే వారి వెర్రి వారిది అనుకోవచ్చును. కాని, 236-పుటలో 'అంటు' ఎ అర్థమును చూడండి. అంటుఁగట్టుఁగాఁ బయలుదేఱినమొక్క.' ఇచ్చట 'బయలు' పూర్వపదందు అరసున్న ఎందుకో! ఇది ఇక ముందు రాబోయే సంపూర్ణనిఘంటువులో ఉపయోగించే అరసున్నలకు 'మచ్చు'

11. పైని వ్రాసినదానిలో చురుకుపాలు కొంచెము ఎక్కువగాపడినది. ఇందుకు క్షమించవలెనని కోరుతున్నాను. 'చురుక్కు'మంటేకాని చురుకు పుట్టదనే ఉద్దేశముతో అట్లు వ్రాసినానుగాని మరిఒకటి కాదు. పరిష్కర్తలు వారు పూనుకొన్నది గొప్పపని. వారా పనిని ఎంతజాగ్రత్తగా, ఎంతవినయంతో చేస్తే ఆంధ్రలోకమునకు అంతమేలు కలుగుతుంది. వారేదో చేస్తున్నారు, మనకేల అని భాషాభిమానులు ఊరుకోకూడదు. ఇటువంటివిమర్శనములను వ్రాసి ప్రకటిస్తే వారికి ఉపయోగకరముగా ఉంటుం

ది. "ఈవిమర్శనమును అందరికీ తెలిసేటట్టు ప్రకటించడ మెందుకు? పరిషత్తువారికే పంపుతే, వారు ఉపయోగించుకొంటారు" అని కొందరుమిత్రులు ఉపదేశించినారు. నేను వారితో ఏకీభవించజాలకుండును విచారిస్తున్నాను. దేశములోని భాషాభిమానులందరూ ఈవిషయమై ఆలోచించవలసియున్నది. నేను వ్రాసినదానిలోకూడా పొరపాట్లు ఉండకపోవు. ఇట్టి విషయములో ఎవరికీ అభిమానముండకూడదు. సత్యాన్వేషణమేకదా మనకు కావలసినది!



# మురళిమ్రోయించు మోహనమూర్తియెవరు?

విన్నకోట వెంకటరత్నశర్మ గారు

౧

ఆవనము, ముముక్షువుల, బృందావనమ్ము
హాయినించెడునది యుత్తరాయణమ్ము
పక్షములలోననది శుక్లపక్షమందు
నది శరద్రాత్రి; గీతగానామృతమ్ముఁ

జల్లుచున్నాడు ప్రేమల్లె నల్లనయ్య
మోహనాకారుఁడై పైఁడిమురళిఁ దాల్చి,
అబలులై మగవాండ్రు దేహములుమరచి
ముగ్ధులైపోయి రాతరువుల మొదళ్ల!

౨

తరువుల మొదళ్ల మూర్ఛల్గ దవిలియున్న
గోపకులు తెప్పిరిలి తలలూఁపనున్న
మందమలయానిలుండు చెంపలనుగొట్టె
తలలువ్రేలాడఁబడియె, భూతలమునకట్టె!

౩

"నల్లనయ్య కంటె మనకు
లేఁడోయి! లేఁడోయి!
నల్లనయ్య వంటివాఁడు
రాఁడోయి! రాఁడోయి!"

౪

పాంథులిరువురు పైపాటఁ బాడుకొనుచుఁ
గనుల నానందబాష్పముల్ గార్చుకొనుచు,
నీలకంఠాలవోలె నృత్యాలొనర్చి
తరువుమూలమ్ముఁ జేరిరాత్రమున !—.

(1) పాంథుఁడు

ఏఁడినాముద్దుగోపాలుఁ డేఁడి? యేఁడి?
మురళిమ్రోయించు మోహనమూర్తియెవరు?
ఎవ్వరువసింతు రేస్థలంబది వయస్య?
ఏపదార్థంబులిందు లభించుఁ జెపుమ?

(2) పాంథుఁడు

ఏదికోరిననదియె లభించుఁగాని
ఆకలియుడప్పియుండ దీప్రాంతమందు

చ. కులుకు మెఱుంగులన్ గుసుమ
కోమలుఁ గాంచితివే వయస్య? నీ
తలఁపుననున్న వాఁడతఁడె!
తాల్చె శరీరము మానిమిత్తమై.

౫

ఇచటనే! ఇచటనె! యిచ్చటె! అతఁడు
మూఁడువేళలఁ గాపురంబును బొనర్చు
నితనిదర్శించుటకు నేఁగుదెంచువార
[illegible]లలసిదళము భక్తినోనఁగుచుండ్రు.

౬

మురళిమ్రోయించు మోహనమూర్తి, అంత
లోనమూర్ఛిల్లె; వేణునళ్లినవారిబు
ధార గురియించుచుండెఁ గాంతారభూమి!
పాంథులాశ్చర్యమగ్నులై పడిరి తూలి!

౭

ఏనువృతాగ్రమునన వీక్షించుచుంటి;
నవ్వుదేదిగి ఆసమయమ్ముఁ గాంచి
[illegible]వుల్ బట్ట నూహించితైనఁ గాని
[illegible]యునుఅందనట్లయ్యె నచటఁ బడితి!
మురళిమ్రోయించు మోహనమూర్తిఁ గాంచి
నేను బాడుటకై దొడంగితిని బండి!
"నల్లనయ్య కంటెమనకు
లేఁడోయి! లేఁడోయి!
నల్లనయ్యవంటివాఁడు
రాఁడోయి! రాఁడోయి!"

౮

పాడితిన్ భక్తిఁగాలఁదిని; వాడితిన్ శ్ర
మ; మొగమునఁ జెమ్మటలుపోసె మాటలేదు
గొంతుకఁ జెకల్చుకొని యెట్లొ "గొల్లపిల్ల
వాని మాహాత్మ్య మెఱుఁగంగ నేనె నా"క
టంచు నార్చుచుఁ బడిపోతి నవనియందు.

౯

మ. యమునాద్వీపవతీ తటాంచలము రెం
డై చీలె నాలోనఁ దో
యము మెండై ప్రవహించె నెల్లయెడలన్
హాహా నినాదమ్ము నిం
డెనునింగిన్ సకలమ్ము బృంద!

౧౦

మురళిమ్రోయించు మోహనమూర్తి యెవరు?
పాంథులెవ్వరు? అమగవార లెవరు?
ఏనెవండను? ఏదియేమైనఁ గాని
ఎవ్వరున్ గానరాకపోయిరి! అదేమొ?
వెన్నెల రాత్రి!



# భారతాంధ్రీకరణము-ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యం. ఏ.

ఆంధ్రభాషావాగనుశాసనుఁడని ప్రసిద్ధిఁ గాంచిన నన్నయభట్టారకుఁడు చాళుక్యకులావతంసుండగు రాజరాజనరేంద్రుని ప్రోత్సాహమునఁ బంచమవేదం బనఁబరగిన కృష్ణద్వైపాయనముని వృషభాభిహితమహాభారతము నాంధ్రీకరింప మొదలిడి సుమారు మూఁడుపర్వముల గ్రంథమును రచించునప్పటి కేకారణముచేతనో యనుమ నామహోద్యమమునకు విఘ్నము వాటిల్లెను. ఈవిఘ్నమునకుఁ గారణములు పలువిధములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవి. కాని యీగాథ లెంతవఱకు విశ్వాసపాత్రములో బాగుగఁ బరిశీలించినఁ గాని నిర్ణయింప వీలులేదు. ఈతని దుస్స్వభావమే యీవిఘ్నమునకు ముఖ్యకారణంబని చెప్పుగాథలు కొన్నిగలవు. కాని, 'యవిరళజపహోమతత్పరుఁడు, సంహితాభ్యాసుఁడు, బ్రహ్మాండాది నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుఁడు, సద్వినుతావదాతచరితుఁడు, లోకజ్ఞుఁడు, సత్ప్రతిభాభిరామాగ్యుఁడు, నిత్యసత్యవచనుఁడు' నగు నన్నపార్యుఁడు, 'భూదేవకులాభి'తర్పణమహీనః ప్రీతియుఁ, "పార్వతీపదాబ్జధ్యానపూజామహోత్సవములుఁ, సంతతదానశీలతయు, శౌర్యత్యాగసాంగత్యమున్" గలిగి 'చాళుక్యకులైకభూషణుఁ'డని చెప్పంబడుచున్న రాజనరేంద్రుని కరుణకుఁ బాత్రుఁడైయున్న నన్నపార్యుఁడు, కవితారంగమునఁ బరోత్క[illegible]ర్షమాత్రమును సహింపలేక ఘోరకృ[illegible]ములు కొడిగట్టిన పరమదుశ్శీలుఁడని చెప్పుట యంతసమంజసముగాఁ గనఁబడదు. పైనిఁ జెప్పఁబడిన విశేషణములన్నియు నాతఁడు తన్నుఁగూర్చి తానే చెప్పుకొనినవి కావున నాత్మశ్లాఘాపరుఁడగు నీతనిమాటలను నమ్మఁగూడదని చెప్పుటయుఁ దగదు. ఏలయన! నావిశేషణము లాత్మశ్లాఘాసూచకము లగునేమో యను సందేహముచేతనే కావలయు, సహజవినయసంపన్నుఁడగు నీతఁడు "నన్నపార్యుఁ జూచి" యని ప్రథమపురుషలోనే చెప్పెనుగాని యుత్తమపురుషలోఁ జెప్పలే[illegible] ఇదియే యీతని సౌశీల్యమును, సద్వినుతా[illegible]దాత చరిత్రను దెలుపుచున్నది. మఱియు నీతని దుశ్శీలమునుగూర్చి కాని, భీమనాథర్వణులతో నీతనికిఁ గలిగిన సంబంధమును గూర్చి

కాని తెలుపుటకు 16 వ శతాబ్దియం దప్పకవి యాంధ్రశబ్దచింతామణి తనకు లభించిన విధమును గూర్చి చెప్పుచు రచించిన,

"ఆంధ్రశబ్దచింతామణి వ్యాకరణము
ముందు రచియించితత్సూత్రములఁ దెనుంగు
బాసచేఁ జెప్పె నన్నయభట్టు తొల్లి
పర్వములు మూఁడు శ్రీమహాభారతమున."

"భారతముఁ దెనిఁగించుచుఁ దా రచించి
నట్టి రాఘవపాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంప నీఫక్కి సంగ్రహించె
ననుచు భీమన యంతయు నడఁచె దాని."

అను పద్యములలోని గాథ కెక్కడను గ్రంథస్థమగు నిదర్శన మేదియుఁ గానవచ్చుట లేదు. అప్పకవి చెప్పినకథ కల్పితమనియు, నది యెంతమాత్రము విశ్వాసపాత్రము కాదనియు సర్వవిదితమే. ఇఁక భీమనయు, నథర్వణుఁడును నన్నయ సమకాలికులు కారని తెలియవచ్చుచుండుటచే నన్నయ వీరియెడలఁ గావించిన యపకారమే యాతని మతిభ్రమణమునకును, భారతము సంపూర్తిగా వినఁబడుటకును గలకారణమని చెప్పుట సమంజసముగా లేదు. అథర్వణుఁడు నన్నయ రచించినాఁడని చెప్పఁబడుచున్న మూఁడు పర్వములను వదలి తరువాతిదగు విరాటపర్వమునుండియే రచియించి యుట్లగపడుచుండుటచేతను ఈతనిచే రచింపఁబడిన యథర్వణకారిక లనఁబడు వ్యాకరణకారికలు నన్నయ రచించిన యాంధ్రశబ్ద చింతామణికిఁ బూరణగ్రంథముగాఁ గనఁబడుచుండుటచేతను ఈ గ్రంథములు నన్నయకుఁ దరువాతనే రచింపఁబడియుండుననియు, సామాన్యముగాఁ బూరణగ్రంథములు మూలగ్రంథకర్తలయందు ద్వేషబుద్ధిగలవారిచే రచింపఁబడియుండవు గావున నన్నయాథర్వణు లొకవేళఁ గొంతవఱకు సమకాలికులే యైనను, ద్వేషకథ కల్పితమే కాని వాస్తవమైయుండదనియు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. కావున నన్నయమరణమున కథర్వణున కాతఁ డొనర్చిన యపకారమే కారణమనుట సమంజసము గాదు. జనులమరణమున కేదో తాత్కాలికమగు నొకకారణము చెప్పుచుండుట లోకమునకు స్వాభావికము గాన నన్నయ తరువాతఁ జిరకాలమువఱకు భారతాంధ్రీకరణము కొనసాగకుండుటను జూచి, దానికిఁ గారణముగా భీమనాథర్వణులతో నీతనికి సంబంధము గలిపి మతిభ్రమణకథ నొకదానిని గల్పించి యుందురు. ఈ కారణము మూలమైన భయముచేతనే తరువాతివా రెవ్వరు తిక్కనకుఁ బూర్వము చేపట్టలేదను నమ్మకముకూడఁ బ్రబలియుండును. కావున నన్నయ తరువాత భారతాంధ్రీకరణ మంత కాలము, అనఁగా తిక్కనకాలము వఱకు, నెందుకు కొనసాగియుండలేదు అను విషయము విమర్శింపఁదగియున్నది.

నన్నయ భారతాంధ్రీకరణము వైదికమతాభిమానులగు చాళుక్యరాజులు వైదికమతవ్యాపనము కొఱకుఁగాఁ బ్రోత్సహించుటచేఁ బ్రారంభింపఁబడినది. రాజనరేంద్రుని తరువాత నాతనికుమారుఁడగు మొదటి కుళోత్తుంగచోడదేవుఁడు క్రీ.శ. 1063 మొదలుకొని 1112-వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనము

చేసెనుగానియాతనికి చోడులతో సంబంధము
కలుగుటచే చోళ దేశముమీఁద నేయధికారము
కలవాఁడయి రాజధానిని చోళదేశమునకు
మార్చుకొని యీ వేఁగి దేశ రాజ్యాధికారమును
దాను నియమించుచువచ్చిన పాలకులకు వదలి
వేసెను. మొత్తముమీఁద నీతఁడు శివభక్తుఁ
డైనను బ్రాహ్మణద్వేషి. కాకుండుటచే నీతని
కాలమునఁగూడ బ్రాహ్మణమతము వర్ధిల్లు
చునేయుండెను. రామానుజుని వైష్ణవమత
మున కీతనిరాజ్యమునఁ జోటు దొరకకుం
డుటేకాక యీతఁడు రామానుజునిఁ బట్టి
బంధించునుద్దేశము కలవాఁడగుటచే నాతఁ
డా దేశమును విడిచి గాంగవాడి దేశమునకుఁ
బోయి యచ్చటిరాజులయవలంబనముఁ నుబడసి
వైష్ణవమత ప్రచారమును, బౌద్ధ జైన మత
నిర్మూలమును గావించుచుండెనని తెలియ
వచ్చుచున్నది. పిదప నీ దేశము పశ్చిమచాళు
క్యుల వశమై మఱి కొంతకాలమునకుఁ గాక
తీయరాజుల యధీనమయ్యెను. రాజనరేంద్రుని
తరువాత నచిరకాలములోనే యీ వేఁగి దేశ
మున సారస్వతాభివృద్ధికిఁ దగిన రాజపోష
ణమును, శాంతియు, స్థిర ప్రభుత్వమును లేకుం
డెను. మొత్తముమీఁద నీ 12-వ శతాబ్దమున
నీ దేశము భిన్నమతకల్లోలములకుఁ దావలం
బయ్యెను. చోడచాళుక్య సామ్రాజ్యములు
క్షీణించుటచే దేశమున స్థిరప్రభుత్వము లేక
కొంతవఱకరాజకమై యుండెను. ఒకవైపున
వైష్ణవమతము విజృంభించి వీరవైష్ణవమై
తక్కినమతములనణఁగఁద్రొక్క యత్నించు
చుండెను. మఱియొకవైపున వీరశైవమతము బ
యలుదేరి జైనబౌద్ధమతములతో పాటు వైదిక
మతమునుగూడ ఖండించి తద్వ్యాపనము నరి
కట్టుచుండెను. పండ్రెండవశతాబ్ది మధ్యభాగ
మున చాళుక్యరాజ్యము నాక్రమించుకొనిన
బిజ్జలుఁడు వీరశైవమతమగు లింగాయత మత
మును బయలుదేరఁదీసిన బసవేశ్వరునికి మంత్రి
పదవి నిచ్చి,యాతని సైన్యాధ్యక్షునిఁగను ధనా
గారాధ్యక్షునిఁగను నియమించుటయు, నీయధి
కారముతో నీతఁడు మతవ్యాప్తికై రాజ్య
మందలి ధనాధికారముల నుపయోగించుటచే
బిజ్జలునికి,నీతనికినిగలిగిన వైషమ్యము కారణ
ముగా దేశ మొకఘోరమగు మతయుద్ధమున
మునుఁగవలసి వచ్చెను. ఇట్టి మతకల్లోలము
లతో నిండి శాంతిలేని యీకాలమున వైదిక
మతమున కవలంబనము తగ్గుటచే నన్నయ
మొదలుపెట్టిన వ్యాసభారతాంధ్రీకరణమును
మరలఁ జేపట్టువారు లేకపోయిరి. భారతాంధ్రీ
కరణప్రయత్నము సామాన్యకార్యము కాదు.
ఏచిన్న కావ్యమునో తెనిఁగించుటవంటిది కాదు.
అది యపారమైన గ్రంథము. దానికి రాజావలం
బనము, మనశ్శాంతి, చిత్తస్థైర్యము, భాషాపాట
వము, మిత్రుల ప్రోత్సాహము మొదలగున
వెన్నియో సమకూడుటచే నన్నయ యద్దా
నిని నిర్వహింపఁగలిగెను. చాళుక్యుల యధి
కారము సన్నగిలుట, వైదికమతమున కవలం
బనముతగ్గుట,అన్యమతములు దేశమునఁ బ్రబలి
మతవైషమ్యములకు మతయుద్ధములకుఁ గార
ణమగుట,సామ్రాజ్యాధికారులదుర్బలత్వముచే
జిన్నచిన్న మండలాధికారు లందఱు దేశాధి
కారము నాక్రమింపవలయునని చేసెడి ప్రయ

త్న ముఖ్యమూలమున దేశ మల్లకల్లోలముగా నుండుట—ఈ మొదలగు కారణములచే 11వ శతాబ్ది మధ్యభాగమునుండి 12 వ శతాబ్దాంతభాగము వఱకు సారస్వతాభివృద్ధి కనువగుపరిస్థితులు దేశమున నేర్పడలేదు. మన మెఱింగిన యాకాలమునాఁటి కవులైనను వేఁగిదేశమందలివారు గాక దక్షిణదేశ మందలివారో లేక కాకతీయరాజ్య ప్రాంతమందలివారో యయియున్నారు. ఇంతేకాక పలువురు రాజులో, మండలాధిపతులో లేక మంత్రులో నైయున్నారు. నన్నెచోడుఁడు కావేరీతీరమందలి యొరయూరు రాజధానిగా జోళమండలము నేలినవాఁడుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈతఁడెచ్చటివాఁడైనను శైవమతాభినివేశము కలవాఁడై మల్లికార్జునుని గురువుగాఁ బడసి గురువునే సర్వేశ్వరుఁడుగా భావించి, యట్టియభేదబుద్ధితో 'కుమారసంభవ'మును రచించినవాఁడగుటచే కొంచెము తరువాతి కాలమున పాల్కురికి సోమనాథునిచే వృద్ధి నొందింపఁబడిన యాంధ్రదేశమునందలి శైవవాఙ్మయశాఖ కీతఁడు మూలముగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈతఁడు నన్నయకుఁ దరువాతివాఁడనియే తలంపఁబడుచున్నను వీరశైవుఁడగుటచే నీతనికి వైదిక మతమందుఁగాని, తద్వ్యాప్తికొఱకుఁగాఁ బ్రారంభింపఁబడిన భారతాంధ్రీకరణమునఁగాని యితని కాదరము లేకుండెనని తలంపఁ దగును.

ఇఁక నన్నయ తిక్కనలమధ్యకాలమున నున్నవారిలోఁ బ్రసిద్ధపురుషుఁడని చెప్పఁదగినవాఁడు మంత్రిభాస్కరుఁ డొకఁడు. ఈతనిఁ గూర్చి కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన చేసిన ప్రశంసను బట్టియు, కేతనాదులు చేసిన వర్ణనమునుబట్టియు నీతఁడొక ప్రసిద్ధకవి యనుమాట నిశ్చయము. తిక్కనాదులు చెప్పకపోవుటచే రామాయణకర్తృత్వ మీతనియం దారోపించుట విషయమున భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. అయినను ఇట్టి ప్రసిద్ధకవి యగువాఁడు నన్నయ మొదలుపెట్టి మధ్యను విడిచినేసిన భారతామ్నాయమునే కైకొని తెనిఁగింపక, యద్దానిని దనమనుమనికి వదలివేయఁదలఁచినవాఁడువలెఁ దాను రామాయణమును జేపట్టుటకుఁ గారణ మేమైయుండును? మతవైషమ్యములు విశేషముగాఁ బెరిగియున్న యాకాలమున వైదికమతమున కంతప్రాబల్యము లేకపోవుటచే నన్నయభారతమునకుఁ గూడ దేశమున విశేషప్రచారము లేకపోయియుండవచ్చును. కావున నాంధ్రీకృతభారతము నీతఁడు చూచియుండెనో లేదో, చెప్పలేము. ఇంతేకాక మంత్రిభాస్కరుని కుమారుఁడగు తిక్కభూపాలుఁడు వైష్ణవమతావలంబకుఁడై, పాకనాడు, కమ్మనాడు మొదలగు దేశములలో వైష్ణవమతవ్యాపనమునకుఁ దోడ్పడుచు, కాంచీపురమునందలి వరదరాజస్వామియం దత్యంతభక్తి కలవాఁడై, యనేక విష్ణ్వాలయములను నెలకొల్పినట్లు తెలియుచుండుటచే, నీతనితండ్రియగు మంత్రిభాస్కరుఁడు కూడఁ గొంత వఱకు వైష్ణవమతాభిమానము కలవాఁడైయుండెనని తలంపఁదగియున్నది. ఆ కారణముచేతనే యితఁడు వైదికమతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడు భారతమును విడిచి, వైష్ణవమతోద్బోధకంబగు

రామాయణము నాంధ్రీకరింపఁ దొడఁగియుండ వచ్చును. తిక్కభూపాలుఁడైనను వైష్ణవమతము నం దభిమానము కలవాఁడై యున్నను, తిక్కన మతములందు ద్వేషబుద్ధి లేక పరమతసహనము కలవాఁడువలెనే కనఁబడుచున్నాఁడు. కవితిక్కన యన్ననో హరి హరులకు భేదమే లేదని తలంచినవాఁ డగుటచే నద్వైతభావమే కలవాఁడై, వ్యాసుల నన్నయభారతమును జేపట్టి తెనిఁగింప దొరకొనెను. దేశమున నూతన మతకర్తలు బయలుదేరి నూతనమతములను వ్యాపింపఁ జేయుచున్నకాలమున వారిబోధనలచే నాకర్షింపఁబడినవారిలోఁ గొందఱు వైష్ణవమతాభిమానమును, గొందఱు శైవమతాభిమానమును గలవారైయుండుట తటస్థింపవచ్చును. కావుననే మంత్రి భాస్కరుఁడును, తిక్కభూపాలుఁడును వైష్ణవమునం దభిమానము కలవారై యుండ తిక్కనసోమయాజి ప్రాచీనంబగు వైదికమతమందే ఆత్మర్థ్యము కలవాఁడై యుండినచో నాకాలమున నది యొక గొప్పవిశేషముగా నెన్నఁదగినది కాదు. ఇట్లు భారతము పూర్తిగాకుండ రామాయణాంధ్రీకరణము ప్రారంభింపఁబడుటకు దేశస్థితి, మతభేదములే కారణముగా గ్రహింపఁ దగియున్నవి. భాస్కరుఁడు తీవ్రముగ వైష్ణవమతాభిమానియై రామాయణమును తెనిఁగించుటం జేసియే "సారకవితాభిరాముఁడై" యను ఆతని యీ గ్రంథమును తిక్కన పేర్కొనలేదేమో?

ఆకాలములో, నన్నఁగా దిక్కనకు సమకాలికులలో కొంచెము తరువాతివారో యనఁదగు, కోనబుద్ధభూవిభుఁడును, అతని కొడుకులుగాఁ జెప్పఁబడిన కాచవిభుఁడు, వి[illegible]డును రామాయణమునంతను. అవగాఁ[illegible] త్తరరామాయణములను, ద్విపదకావ్యముగ[illegible] గూడ రచించిన ట్లగపడుచున్నది. ఇట్లు భారతమును వదలి రామాయణమును జేపట్టిన వారు పలువురుగూడఁ గనఁబడుచున్నారు.

ఈకోనబుద్ధరెడ్డి తండ్రి విఠ్ఠలధరణీశుఁడని ద్విపదరామాయణముననే కన్పడుచున్నది. ఈ విఠ్ఠలనాథుఁడు రుద్రమదేవి కాలములో కాకతీయసామ్రాజ్యమునం దొక భాగమున కాధిపత్యము కలవాఁడైన కోనగన్నారెడ్డికి సోదరుఁడై యాతనియొద్ద సేనాధిపతిగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యాతని[illegible] శైవమతాభిమానముకలవాఁడై యుండ, నీతఁడు తన పేరునకుఁ దగినట్లుగా వైష్ణవ మతాభిమానము కలవాఁడువలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఈ కారణముచేఁ గావలయు నీతని కుమారుఁడగు బుద్ధారెడ్డికూడ వైష్ణవమతాభిమానముకలవాఁడై, ద్విపదరామాయణమును దనతండ్రి పేరఁ బనిపూని చెప్పుట తటస్థించి యుండును. కాకతీయరాజ్యము మొదట జైనమతమునకుఁ బట్టుకొమ్మయై, కొంతకాలమైన పిదప వీరశైవమున కవలంబనమైయుండుట సుప్రసిద్ధమే. కాని వైష్ణవమతమున కెన్నఁడుగాని చోటిచ్చినట్లు కనఁబడదు. కాని మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమున గురుమల్లికార్జున పండితారాధ్యుల శిష్యుఁడైన పాల్కురికి సోమనాథుఁడు బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, వృషాధిపశతకము మొదలగు గ్రంథము రచించి వైష్ణవమునకును,



రాజప్రతినిధి ఇర్విన్ ప్రభువు



రాజప్రతినిధి ఇర్విన్ ప్రభువు సతీమణి

వైదికమతమునకును గూడ విరుద్ధం బగు వీరశైవమును సామాన్యజనుల కందఱకు ధం బగునటుల సంస్కృతవృత్తంబులను లి దేశీయం బగు ద్విపదలలో రచించి బోధించినవాఁ డగుటం జేసి, యద్దానిఁ జోకిటీగా నెంచుక తరువాతికాలమున రంగనాథుఁ డను కవీశ్వరుఁ డొకఁడు వైష్ణవమతోద్బోధకం బగు రామాయణమును రచించి కొంత వైష్ణవాభినివేశము గల బుద్ధరాజు పేరునఁ బ్రకటించెనేమో యను సందేహము కలుగక మానదు. ఇట్లు ప్రసిద్ధులు, పేరుప్రతిష్ఠలు గల కవులందఱు మతాభినివేశమునకు లొంగినవారై యేదో యొక విధముగ వైదికమతముపైఁ గత్తికట్టినవారేయగు నన్నయ తరువాత సుమారు రెండువందల సమయముల వఱకు భారతాంధ్రీకరణము పూర్తియగుట తటస్థింపలేదు.

ఈమధ్యకాలమున మిగిలిపోయిన ప్రసిద్ధకవులలో నథర్వణుఁ డొకఁ డున్నవాఁడు. ఈతఁడు తిక్కనకుఁ గొంచెము పూర్వుఁడో, సమకాలికుఁడో యని చెప్పఁదగియున్నాఁడు. నన్నయ తరువాత నన్నయయంతవాఁ డీతఁ డని లోకప్రసిద్ధి కావుననే ద్వితీయాచార్యుఁ డని ప్రసిద్ధి గలిగినది. ఈ ప్రసిద్ధికి దగిన కారణములు లేకపోలేదు. ఫలయున, నన్నయ తరువాత నాతఁడు మొదలుపెట్టిన యుద్యమమును, లేదా గ్రంథములను కొనసాగింప వలయునని తలఁచి కృషిసల్పినవాఁడు తిక్కనకుఁ బూర్వుఁ డీతఁ డొక్కఁడే కనఁబడుచున్నాఁడు. భారతమున నన్నయ రచించిన మొదటి మూఁడుపర్వములను గాక తరువాతి విరాటోద్యోగ భీష్మపర్వము లీతఁడు రచించిన ట్లగపడుచుండుట చేతను, ఈతనిచే రచింపఁబడెనని లోకమునఁ దలంపఁబడుచున్న వికృతివివేకము, లేక యథర్వణకారికావళి యను లక్షణగ్రంథము నన్నయ చెప్పిన యాంధ్రభాషాలక్షణముకంటె విశేషాంశములతోఁ గూడి, దానికి పూరకగ్రంథముగాఁ గనఁబడుచుండుట చేతను ఈతఁడు నన్నయయుద్దేశములను గొనసాగింపఁ బూనుకొనినవాఁడువలె నున్నాఁడు. ఈతనిపుట్టుక పూర్వోత్తరములను గూర్చి తెలుసుకొనుట కాధారము లేమియు విశేషము లేవుగాని, యీతఁడు జైనుఁడై యుండునని మాత్రము కొందఱు తలంచుచున్నారు. కాని యీకారికావళి యాంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ దెలుపఁబడిన యాంధ్రభాషాలక్షణముకంటె విలక్షణములగు కొన్ని విశేషములను జేర్చి వ్రాయఁబడిన పూరకగ్రంథమగుట చేతను, అథర్వణుఁడు త్రిలింగశబ్దానుశాసనమను మఱియొక లక్షణగ్రంథము రచించినట్లు తెలియవచ్చుచుండుట చేతను కారికావళి యిటీవలికాలమున బయలుదేరిన గ్రంథమేమో యనుసందేహమున కవకాశము లేకపోలేదు. ఈ త్రిలింగశబ్దానుశాసనమైనను కొంచెమించుమించుగాఁ దనకుసమానకాలమున రచింపఁబడినదగుటచేఁ గాఁబోలు, కేతనదృష్టిపథమునఁ గూడఁ బడినట్లు కనఁబడదు. ఈతఁడు రచించిన భారతమైనను వ్యాసముని ప్రణీత భారతపఙ్క్తి ననుసరించినదిగాక, జైనమతానుకూలంబై యుండినదగుటచేఁ గావలయు, విశేషప్రచారము లేకయుండెను. ఇంతలో నద్వైత

మతానుకూలముగఁ దిక్కనసోమయాజి రచించిన భారతభాగము పైకి వచ్చుటచే దాని కాదరము లేక కాలక్రమమున నది రూపుమాసిపోయియుండును. మొత్తముమీఁద విచారింపఁగా నన్నయ యాంధ్రీకరింప మొదలుపెట్టిన భారతమును బూర్తిచేయవలయునను తలంపు ఆతని తర్వాత సుమారు రెండువందల యేండ్లవఱకు నెవ్వరికిఁ గలిగినట్లు కనఁబడదు. మఱి విశేష మేమనఁగాఁ, బదుమూఁడవ శతాబ్ది మధ్యభాగము ప్రాప్తించునప్పటికి భారతాంధ్రీకరణవిషయకమగు తలంపొక్క తిక్కనకే కాక మఱియొక యథర్వణునికిఁగూడ ననువగు పరిస్థితు లేర్పడియుండునని యూహింపఁదగియున్నది. దేశములో బయలుదేరిన భిన్నమతముల పరస్పరవైషమ్యము, స్పర్థ కొంతవఱకు తగ్గి యద్వైతమతమునందుఁ గొంత యభిమాన మేర్పడుకాలము వచ్చినది. దేశమునందు మతసాంఘికస్థితి మాఱిపోవుటకుఁ బ్రారంభించినది. పౌరాణికమతము మఱలఁ దలయెత్త మొదలుపెట్టినది. ప్రాచీనమైన దేవతార్చనము పొడసూపసాగినది. న్యాయధర్మశాస్త్రవిషయకములగు నిబంధనగ్రంథము లనేకములు వ్రాయఁబడవలసివచ్చినది. కావున నే విజ్ఞానేశ్వరుఁడు మొదలగువారి గ్రంథము లాంధ్రములోనికిఁగూడ దిగినవి. ఈకాలముననే కదా కేతన విజ్ఞానేశ్వరము నాంధ్రభాషయందు రచించుట తటస్థించినది. ఇట్టిసమయముననే తిక్కనసోమయాజి నన్నయరచించిన వ్యాస భారతమును మరలఁ జేపట్టి యాంధ్రభాషలో రచించుటయుఁ దటస్థించినది. హరిహరుల కభేదబుద్ధి గలిగి సోమయాజియై తిక్కన రచించిన భారతము బయలుపడుటచే నథర్వణ భారతము వెనుకఁబడినది. రాజరాజే[illegible]ద్రుని తరువాత వచ్చిన చాళుక్యచోడచక్రవర్తులు వేఁగిదేశమున నుండక ద్రావిడదేశమునందున్నవారగుటచే వారి కాంధ్రభాషయందుకంటె ద్రావిడభాషయం దభిమానము హెచ్చయ్యెను. కావున రాజరాజనరేంద్రుని వెనువెంటనే భారతాంధ్రీకరణోద్యమము కొనసాగించుటకు వారొకవేళ కొంత ప్రయత్నము సలిపినను అన్యమతవిజృంభణము ప్రబలినయాకాలమున వారి ప్రయత్నములు సఫలములు కాలేదు. తరువాతివారికి దీనియం దంతయుత్సాహము [illegible]యినది. వారు ప్రయత్నములు చేసినప్[illegible] నన్నయరచించినభాగములోని యుత్తమములగు కొన్నిపద్యములను తాటాకులమీఁద వ్రాయించి యాపద్యములతో సమానముగఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవారెవరైన నన్నయ విడిచిన భారతభాగమును పూర్తి చేయఁబూనుకొందురా యని కొందఱు మనుష్యులచే నాపద్యముల దేశదేశములఁ ద్రిప్పినట్లు వాడుకయొకటి కలదుగదా! ఈకథలో నేమేని సత్యమున్నచో, నాకాలమున నన్నయరచించిన భారతభాగముయొక్క ప్రతులు విశేషముగా వ్రాయఁబడి దేశమున వ్యాప్తిఁ జెందియుండలేదనియు, రాజరాజు గతించినవెంటనే భారతమును బూర్తిచేయింపఁ దలంచినవారు, కొన్నిమాదిరి పద్యములను మాత్రము వ్రాయించి, "నన్నయకవిత్వ మి

ట్లున్నది. అతఁడు వ్యాసభారతము నాంధ్రీక
రింప మొదలిడి కొంతవఱకు రచించి గతించె
ను. దీనిని గొనసాగింపఁగలవా రెవరైనఁ
గలరా?" యని దేశమునందలి ప్రసిద్ధములగు
నాస్థానములకుఁ గబురుపంపియుండు రనియు నూ
హింపఁదగియున్నది. కాని దానికిఁ దిక్కనాధ్వ
ర్యుల కాలమువఱకుఁ దగిన ప్రత్యుత్తరము
వచ్చియుండ లేదు.

దేశమున వైదికమతము నాదరము తగ్గు
టచే వెంటనే యీకార్యమును జేపట్టువారు
లేకపోయిరి. పిదప దేశము మతవైషమ్యముల
కు, నూతనమతప్రచారమునకుఁ దావలం బగు
టచే నీ నన్నయభారతభాగమునకు విశేష
ప్రచారముగాని, ప్రత్యంతరములు వ్రాయఁ
బడుట కవకాశముగాని లేకుండెను. కావుననే
నన్నయనుగూర్చికాని, యాతనిభారతమును
గూర్చికాని యాతనితరువాత సుమారు రెండు
వందలసంవత్సరములవఱకుఁ అనగా, తిక్కన
కాలమువఱకుఁ, బ్రశంసించినవా రెవరుఁ గనఁ
బడరు. చూచినవారు, చదివినవారు నంత
కంటెను గనఁబడరు. తిక్కనయైనను ప్రథమ
మునఁ దాను రచించిన నిర్వచనోత్తరరామా
యణమున నన్నయప్రశంస యేమియుఁ జేసిన
వాఁడు కాఁడు. ఆంధ్రభాష కాదికవియని,
ఆంధ్రభాషావాగనుశాసనుఁడని తరువాత
నంత ప్రసిద్ధి గాంచిన నన్నయ పేరైన నెత్తలేదు.

"హరిహరపద్మగర్భులను
నాదికవీంద్రుల నూత్న సత్కవీ
శ్వరులను భక్తిఁగొల్చి మఱి
వారికృపం గవితావిలాసవి
స్తరమహనీయుఁడైన నను"

అని ఆదికవీంద్రులను, నూత్నకవులను నెన్నెనే
కాని, యీనూత్నకవులలోనైన నన్నయకూడ
నుండెనో లేదో అతఁడు చెప్పలేదు. దీనిని
మనము నిర్ధారణచేయుట కవకాశమును లేదు.
ఆకాలమునకు నన్నయరచించిన భారతభాగ
ము విశేషప్రచారములో నుండి, యందఱిచేఁ
జదువఁబడుచు, నాంధ్రావళికి మోదముం గూర్చు
చునే యున్నచో, తిక్కన తాను స్వయముగా
నద్దానిఁ జదువుటచేతనే కవితావిలాసవిస్తర
మహనీయుఁడై నెగడినచో, నాయాదికవియగు
నన్నయనామమునైన నొకసారి తన మొదటి
గ్రంథమున స్మరింపకుండునా? మఱియు నన్నయ
భారతభాగమును ఉత్తరరామాయణరచనకుఁ
బూర్వమే తిక్కన చదివియే యున్నచో కొఱ
వడియున్న యీ పంచమవేదమును ముందు
పూర్తిచేయఁదొడంగక రామాయణము నేల
రచింపఁబూనుకొనును? ఇంకను దానుయజ్ఞము
చేయకుండుటచే యజ్ఞము చేసికాని మొదలు
పెట్టఁదలంపలేదనికాని, లేదా అతనికింకను భారత
రచనను జేపట్టుటకుఁ దగినకవితాసామర్థ్యము
చిక్కలేదనికాని చెప్పుట అంత యుక్తిసహి
తముగాఁ గన్పడదు. అట్లు అయినను ఉత్తర
రామాయణమున నాతనిఁ జేర్కొనకుండు
టకుఁ గారణ మగపడదు. ఇఁకఁ దాను భారత
రచనకుఁ గడంగినపుడైనను నన్నయ భారత
భాగమును స్వయముగాఁ జదివి యాతని
కవితాపద్ధతులందును, రచనావిశేషములందును
అత్యంతాదరము కలవాఁడువలె నాభారతరచ

నను గూర్చి కాని, తద్రచయిత యొక్క గొప్ప
దనమును గూర్చి కాని విశేషముగా నేమియుం
జెప్పక మహాభారతము చాలగొప్పదని దానిని
విశేషముగాఁ బొగడుచు నది

"ఆదరణీయసార వివి
ధార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి యు
ష్టాదశ పర్వనిర్వహణ
సంభృతమై పెనుపొంది యుండు"

నని పద్యమున రెండు పాదములతో భారత
ప్రశంస చేసి,

"అం, దాదిఁ దొడంగి మూఁడుకృతు
లాంధ్రకవిత్వ విశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితా
త్ముఁడు నన్నయభట్టు దీక్షతన్."

ఆభారతమున మూఁడుకృతులు-పర్వములు-
ఆంధ్రకవిత్వ విశారదుం డగు నన్నయభట్టు
ఆంధ్రభాషయందు రచించెనని చెప్పినాఁడు.
ఆంధ్రభాషయం దంతకుఁ బూర్వమంత ప్రసిద్ధ
మైనకవిత్వము లేకుండుటచే నా భాషలో
నొక యుద్గ్రంథమును వ్రాసినాఁడుగనుక ఆంధ్ర
కవిత్వవిశారదుఁ డను విశేషణము వేసిన ట్లగ
పడుచున్నదిగాని నన్నయకవితయందుఁ గాని,
యాతని కృతియందుఁగాని యాతనికిఁగల విశే
షాదరమును వ్యక్తపఱచుట లేదు. "విద్యాదయి
తుఁడు, మహితాత్ముఁడు" అనునది నన్నయను
గూర్చిన విశేషణములుగాని యాతని కృతిని
గూర్చినవి కావు. అంతకుఁబూర్వ మాంధ్ర
మున భారతమంతటి యుద్గ్రంథము నెవ్వరు
వ్రాయఁబూనలేదు. కావున నెట్టియభ్యంతరము
లను నరకుగొనక వైదికమత ప్రతిపాదకమగు
వ్యాస భారతాంధ్రీకరణమును "దక్షతతో"
నిర్వహించినాఁడు గావున నా విశేషణ
వేసినాఁడు. కాని యాతనికృతినిగూర్చిన ప్రశంస
యేమియును లేదు. తాను రచింపఁబూనిన
గ్రంథమును గూర్చి యెట్లు చెప్పుకొనినాఁడో
చూడుఁడు:

"హృదయాహ్లాదిచతుర్థ మూర్జితశక్తో
పేతంబు నానారసా
భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వ మట యు
ద్యోగాదులుం గూడఁగాఁ
బదునేనింటిఁ దెనుంగు బాస జనసం
ప్రార్థ్యంబులై పెంపునం
దుదిముట్టన్ రచియించు టొప్పు
బుధసంతోషంబు నిండారఁగన్.
కావున భారతామృతము
కర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాం
ధ్రావళి మోదముం బొరయు
నట్లుగ"

రచింప బూనినాఁడు.

నన్నయభాగముకూడఁ జదివి యాంధ్రా
వళి యట్టియానందమును బొందుచున్నదో
దానిని గూర్చి యించుకంతైనఁ జెప్పెఁడా?
నన్నయభాగమును జదివి తానట్టియానం
దమును బొందితి ననియైనఁ జెప్పెఁడా? ఏమి
యుఁ జెప్పలేదు. తనకు వైదికమార్గ
గల యభిమానమును, తనకుఁ బ్రత్య లు
యిష్టదేవత చెప్పినట్లుగా, ఇట్లు చెప్పినాఁడు.

"వైదికమార్గనిష్ఠమగు
వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు

స్నేహము లేని భక్తిమతి
నిర్మలవృత్తిగఁ జేయుచుండ మ
[illegible]దనిరంతరస్మరణ
తత్పరభావముకల్మి నాత్మన
మ్మోదముఁబొందఁ గావ్యరస
ముంగొని యాడుచునుండు దెప్పుడున్."

ఇట్లు వైదికమార్గమునందలి ప్రీతియు, పంచమవేదంబగు భారతము మూలమున నామతము వ్యాపింపఁజేయు నుద్దేశమును, చాళుక్య ప్రభువు లొనరించిన మహాత్కార్యమునందలి గౌరవమును, వారి ప్రోత్సాహమున భారతాంధ్రీకరణకార్యమునకుఁ బూనిన నన్నయ్య [illegible]దలి భక్తియును గారణములుగా, నన్నయ [illegible]న మూఁడుకృతులను వదలి, తిక్కన తక్కినపర్వముల నాంధ్రమున రచింపఁబూనెనని తలంపఁదగియున్నది. అంతేకాని నన్నయ రచించిన భాగమును సంపాదించి, చూచి, చదివి, మిగిలినభాగమును బూరించినట్లు తోఁపదు.

తిక్కన నన్నయవ్రాసిన గ్రంథభాగమును జూచియున్నాఁ డనినచో నన్నయ మూఁడు కృతులు సంపూర్ణముగా వ్రాసియుండిన బాధ లేదు కాని, యట్లుగానిచో, రాజ్యతంత్రము నకలంగ నడపి పరదేశముల కేఁగి రాజుల [illegible]ప్పించి పరమతముల ఖండించి దిగ్విజయ [illegible]చి యత్యంత మేధావంతుడును, ధైర్య [illegible]ర్యములుగలవాఁడునునని పేరుగాంచిన తిక్కన యరణ్యపర్వభాగమును బూర్తిచేసినచో మృత్యువువాతఁబడునేమోయనుభయముచే బిఱికి పందవలె వెనుదీసినాఁడని చెప్పవలసివచ్చును. తిక్కన నన్నయభారతమున మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగ నుండుటను జూచి, నాలవకృతి ప్రారంభించినాఁ డన్నచో, రాజమహేంద్రవరమునఁగల మూలప్రతి నీతఁ డెట్లో విశేష ప్రయత్నముచేసి సంపాదించి ప్రత్యంతరము వ్రాయించకుండఁ దిరిగిపంపినాఁడనియో, లేదా, యేగణపతిదేవుని యాస్థానమునకుఁ బోవునపుడు యమునవో రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యాప్రతినిజూచి వచ్చినాఁడనియో చెప్పవలెను. కాని దేశమున ననేకప్రతు లున్నవనియు, నా ప్రతు లన్నిటిలో మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగా నున్నవని చెప్పినచో, తిక్కన తరువాత నేఁబదియిరువదిసంవత్సరములలో నెఱ్ఱాప్రెగడ చూచునరికే దేశమునఁగల ప్రతులన్నిటిలో నొక్కభాగముమాత్రమే హఠాత్తుగా శిథిలమైనదనుట విశ్వాసపాత్రమెంతమాత్రము కాదు. ఎఱ్ఱాప్రెగడకు దొరకినప్రతిలోనే కొంతభాగము పోయియుండినచో నన్నయ వ్రాసిన సంపూర్ణభాగము తరువాతనైన దొరక వలసినదే. దీనినిబట్టి, నన్నయ యరణ్య పర్వము పూర్తిగాకుండ వ్రాయఁగా, దిక్కన యాభారతప్రతిని జూడనేలేదనికాని, దేశమున దానికిఁ బ్రచారము లేకుండుటచే నొక్కటే ప్రతి యుండఁగా నద్దాని నెట్లో తిక్కన చూచి, యందు మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగా నుంటచే నాలవపర్వమును మొదలుపెట్టి పూర్తిచేయఁగా, గొంతకాలమున నా ప్రతియందలి చివరభాగము శిథిలమైపోఁగా నెఱ్ఱాప్రెగడ దానిని బూరించెననికాని, లేదా,

తిక్కన యసంపూర్ణగ్రంథమునే చూచినను మతిభ్రమణభయముచే నాభాగమును బూర్తి చేయక వదలివేసెననికాని, మూఁడువిధములుగా మనము తలంపవచ్చును. ఇందు మూఁడవదానికంటె మొదటిరెండుయుక్తులే కొంతవఱకు సంభావ్యములుగఁ గనఁబడుచున్నవి. అందును రెండవదానికంటె మొదటిది బలవత్తరముగా నున్నట్లు తోఁపకపోదు. ఏది యెట్లున్నను, అరణ్యపర్వమును నన్నయ సంపూర్ణముగా రచించెననియు, మూఁడుపర్వములు సంపూర్ణముగా నున్న ప్రతిని తిక్కన చూచి నాలవపర్వము మొదలు భారతమునంతను బూర్తిచేసినపిదప నలుబదియేఁబదియేండ్లకు నరణ్యపర్వమునఁ దుదిభాగ మచ్చటచ్చట క్రిమిదష్టమైనందున శిథిలముకాఁగా, నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ నన్నయపేరెపెట్టి ఆ శిథిలభాగముల నచ్చటచ్చట పోయినవర్ణములను, పదములను, పాదములను స్వీయముగా నతికి, "తద్రచనయకా నారణ్యపర్వశేషముఁ బూరించె"ననుట యెంతమాత్రము సమంజసముగాఁ గనఁబడదు. నన్నయభావములు, పదగుంఫనములు, వాక్యవైఖరి మొదలగు రచనారీతులు ఎన్నియేని యీభాగమునఁ గనఁబడుచున్నవి గావున నీ భాగమునుగూడ నన్నయయే వ్రాసియుండవలెను; వర్ణపదపాదముల పూరణమే యెఱ్ఱాప్రెగ్గడచేసిన పూరణమనుటయు నెంతమాత్రము యుక్తియుక్తము కాదు. ఏలయన నెఱ్ఱాప్రెగ్గడయే "తద్రచనయకా" పూరించితి నని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. అనఁగా, నిది నన్నయ రచనయే యని చూచినవారందఱు ననుకొనునట్లు భాగమును రచించుటకుఁగూడ నాతఁడు పడవలసిన పాట్లన్నియుఁ బడినాఁడని తలంపఁదగియున్నది. రచనావిషయమున నన్నయ ననుకరించుట కెంత ప్రయత్నమైనఁ జేసినాఁడు. కావున నన్నయ రచనావిశేషములు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ భాగములోఁ గనఁబడుచున్నవి. కనుక నిది నన్నయరచించినదే యనువాద మెంతయు యుక్తివిరహితముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఇప్పుడు మనముచూడవలసిన దేమనఁగా, నీ యనుకరణప్రయత్నములో "తద్రచనయకా" నన్నయరచనయే అని చూపించుటలో నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యెంతవరకు నెగ్గినాఁడు? ఎక్కడ నే భేదము లేక నన్నయ రచనాపద్ధతి నాతను [illegible] యుచట నిలిపినాఁడా యని పరిశీలించి[illegible] నిది శిథిలగ్రంథ పూరణమా, లేక అనుక[illegible] పద్ధతిమీఁదఁ జేయఁబడిన స్వతంత్రరచనయా యనువిషయము నిర్ధారణచేయుట కవకాశము కలుగును. అటుపైని ఈ యరణ్యపర్వభాగ పూరణము 'తద్రచనయకాఁ' జేయుటకుఁ గారణము నన్నయః దుస్స్వభావదుర్విపాకము కారణముగా నాతనికిఁ గలిగినదని తరువాతివారు బయలుదేరఁదీసిన మతిభ్రమణ రూపకథామూలకమగు భయమా, లేక నన్నయ తిక్కనలు తలపెట్టిన యుద్యమమందలి భక్తియా యనువిషయముకూడ తేలఁగల[illegible]

ఈసందర్భమున నన్నయ భా[illegible] మునను (అనగా మొదటిరెండుపర్వము[illegible] మూఁడవపర్వము 4 ఆ. వఱకు), తరువాతి నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ రచించిన యరణ్యపర్వశేషభాగమునను గలఅక్కరపద్యములను, వానిలక్షణ

మును గొంచెము పరిశీలించినచో నది యే తద్విషయనిర్ణయమునఁ గొంతవఱకుఁ దోడ్పడఁగ[illegible]కని నానమ్మకము. ఆంధ్రవాఙ్మయకర్తలలో న[illegible]క్క భారతకవులే అక్కరలను రచించినవారుగా నున్నారు. అందున తిక్కన అక్కరలను రచింపలేదు. ఇఁక మిగిలిన యిద్దరగు నన్నయయెఱ్ఱాప్రెగడలు రచించిన మధ్యాక్కరలలోఁ గొంత లక్షణభేదము కనఁబడుచుండుటయొకవిశేషము. నన్నయ మధ్యాక్కరలలోఁ బ్రతిపాదమునను నాలుగవగణము తరువాత యతి పాటించినాఁడు. కాని యెఱ్ఱాప్రెగడ మూఁడవగణము తరువాతనే యతి పాటించినట్లగపడుచున్నది. వీరిద్దరికి నీయక్క[illegible]చన విషయముననే యిట్టిభేద మగపడు[illegible]ఁ దెనుఁగు లాక్షణికులందఱు నీపద్యమునకు లక్షణము చెప్పుటలో నన్నయరచించిన పద్యముల లక్షణమును గ్రహించి చెప్పక, యెఱ్ఱాప్రెగడరచించిన పద్యముల లక్షణమునే గ్రహించి, అనగా ప్రతిపాదమునను రెండింద్రగణములు, ఒకసూర్యగణము గలిగి మూఁడవగణము తరువాతనే యతి అని యిట్లు మధ్యాక్కరకు లక్షణము చెప్పినట్లు కనుపడుచున్నది.

"ఓజతో నిద్ద ఱింద్రులును
నొక్క యాదిత్యుండు మఱియు
[illegible]జితంబుగా నిద్దఱమర
రాజులు నొక్క సూర్యుండు."

—అనంతుఁడు.

"మునుపుగాఁ బ్రాణంబుఁ గూర్చి
మనాఁటిపై విరమంబు నిల్చి
చన నింద్రయుగళంబు మీఁద
జలజాప్తు నొక్క నిఁ జేర్చి
యినుమడించిన నాలుగణము
లెనసిన నొక్క పాదంబు
దనర వక్కాణించినంతఁ
దగు నిట్లు మధ్యాక్కరంబు."

—అప్పకవి.

ఆదికవియగు నన్నయపద్యముల లక్షణమును గైకొనక యెఱ్ఱాప్రెగడ పద్యములలక్షణమునేలాక్షణికులందఱు గ్రహించిచెప్పుటకుఁగారణమేమైయుండునని విచారించినచో,నప్పటికి యిప్పటికివలె దెనుఁగులాక్షణికులకు నన్నయ మధ్యాక్కరలలక్షణము కుదురకపోయియుండునేమో యని సందేహింపవలసివచ్చుచున్నది. ఇప్పుడు పాఠభేదము లనేకము లుండుటంజేసి యున్నిపద్యముల కొకలక్షణము పట్టుటలేదు. ఇది పాఠభేదములనుబట్టి వచ్చినచిక్కో, లేక నన్నయయవలంబించిన యా కాలమునాఁటి లక్షణమందే భేదమున్నదో చెప్పుట కవకాశము లేకున్నది. దీనివిషయమై పండితులు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. యుద్ధమల్లుని శాసనములోని యక్కరలలో నాలవగణము తరువాత నేయతి కనఁబడుచుండుటనుబట్టి నన్నయ యీ ప్రాచీనసాంప్రదాయమునే యవలంబించియుండెనని తలంపఁదగియున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగడయు నన్నయవలెనే "శద్రచనయుక్తా" రచించినవాఁడుగావున నరణ్యపర్వశేషమున నక్కరలను రచించియున్నను, ఏకారణముచేతనో నన్నయలక్షణమునకు భిన్నంబగు లక్షణముతో నాపద్యములను రచించియుండు

టచే నీవిషయమున మాత్రము నన్నయమార్గ మునఁ బోక, తన ప్రత్యేకతను, స్వాతంత్ర్యమును జూపినవాఁ డయ్యెను. తక్కినరచనా రీతు లన్నిటిలో నన్నయనే యనుకరించి, తద్రచనయే యగునట్లు పూరించినను, ఈ యుక్కరల రచనావిషయమునమాత్రము తన మొండిచేతిని బయలు వెట్టక తీరినదిగాదు. నన్నయ యుక్కరలలోని లక్షణము తరువాతి లాక్షణికులకు సరిగాఁ గిట్టకపోవుటచేఁ గాఁబోలు, వారు దానిని వదలివేసి యెఱ్ఱాప్రగ్గడ లక్షణమునే గ్రహించినారు. తక్కినలక్షణము విషయముమాట యెట్లున్నను, వీరియుక్కర పద్యములలో యతిస్థానవిషయమగు భేదము స్పష్టముగఁ గన్పడుచునేయున్నదికదా? ఈ భేదమే యీభాగములు భిన్నకవికర్తృకములని వ్యక్తముచేయుచున్నది. నన్నయయే యీభాగమునందలి యీపద్యములలో లక్షణము మార్చి యతిస్థానమును భిన్నముగాఁ జేసెననుట పొసఁగదుగదా? శిథిలభాగపూరణకథనే నమ్మినచో నీభాగములందలి మధ్యాక్కరలును నన్నయవే కావలయును. అతఁడే లక్షణముమార్చి వ్రాసెనని చెప్పవలసివచ్చును. అరణ్యపర్వము 4 ఆశ్వా. 144 పద్యముతో నన్నయకవిత ముగిసినదనియు, 145-వ పద్యముతో ఎఱ్ఱనకవిత ప్రారంభించినదనియుఁ గదా చెప్పఁబడుచున్నది. ఒక్క యాశ్వాసముననే పూర్వభాగమందలి నన్నయకవిత్వమని చెప్పఁబడుదానిలోని మధ్యాక్కరలకును, ఉత్తరభాగమందలి యెఱ్ఱనకవితలోని వానికిని భేదము కనఁబడుట కీభాగములే కేవలము భిన్నకవికర్తృకములని చెప్పుటతప్ప వేఱుకారణ మగపడదు.

అరణ్య. 3 ఆ. మధ్యాక్కర:—

"మాయావిమాయాయుధములు మాకిచ్చె
మాతోడ రణము
సేయు మివ్విధమునఁ బోవఁజన దంచుఁ
జెప్పి యయ్యసుర—"

4-వ ఆ.న రెండు మధ్యాక్కరలు గలవు.

"ఏనేఁడు లగుదెంచె నర్జునుఁ డరిగి
యింత కేతెంచుఁ
బూని దివ్యాస్త్రముల్ వడసి యమ్మహా
భుజుఁభూరిసత్త్వ—"

—అరణ్య. [illegible]

"పదివేలగజములు బలము గలవా[illegible]
పౌలస్త్యుతోడఁ
గదనంబుఁ జేసి యనేక యక్షరా
క్షసుల నిర్జించి—"

—అరణ్య. 4-105.

ఎఱ్ఱాప్రగ్గడకవిత్వములో 4-వ ఆశ్వాసము నందే:

"అనవద్యతేజుఁడు బ్రహ్మ
నాసీకసహితుఁడై కడఁగ
వసుమతియందు సధర్మ
వర్తులై యున్న మ్లేచ్ఛులను—"

—అరణ్య. [illegible]12.

నన్నయ మూఁడవ యాశ్వాసములో:

"అరుణసరోరుహదళ మృదులంబు
లైన యుత్తరుణి—"

—అరణ్య. 3-299.

"పరఁగ నాకారణమున నిట్టిదుఃఖ
భారంబుఁ దాల్చె"
"న[illegible] నీశానుదిక్కునకు నీ యనుజుఁ
డనిలవేగమున—"

—అరణ్య. 3-373.

ఇట్టివి లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణమునకును, తరువాతి భాగములోని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ చెప్పిన వాని లక్షణమునకును భిన్నముగా నుంటచే నరణ్యపర్వశేషకవిత్వము నన్నయది కాదని చెప్పుటకుఁ దగిన ప్రబలాధారము గానవచ్చుచున్నయది.

దీనినిబట్టి తెలియున దేమనగా, నన్నయ [illegible]ు మూఁడుకృతులు సంపూర్ణముగా [illegible]యే కాలధర్మము నొందెను. అతని [illegible] చాళుక్యప్రభుత్వమునకును, వైదిక మతమునకుగూడఁ బట్టు తగ్గుటచేను, నాతని గ్రంథమునకు దేశమునఁ బ్రచారము లేకుండెను. మతవైషమ్యములచేఁ దరువాతికవు లెవరు దానిని జేపట్టలేదు. మతవైషమ్యములు తగ్గి పౌరాణికమతమునకు మరల నాదరము కలిగినకాలమునఁ దిక్కన నన్నయ మూఁడు కృతులు రచించినాఁడని విని, యాతనియందలి గౌరవముచేఁ దరువాతిభాగమును రచించెను. మఱికొంతకాలమునకు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ రాజమహేంద్రవరమునందలి ప్రతినిజూచి, అందరణ్యపర్వము కొఱవడియుండుటను జూచి, నన్నయయందలి గౌరవముచే నాభాగము నాతఁడు రచించినట్లే పూరించెను. ఈభాగ మింతకాలము పూర్తికాకుండుటకుఁ గారణమును దెలియక తరువాతివారు నన్నయకు మతిభ్రమణకథను కల్పించి యుందురు. తిక్కనాదులు మూఁడుకృతు లున్నప్పుడు వారు వినియున్న దానినిమాత్రమే వ్రాసిరి. ఇట్లు భారతారణ్యపర్వశేషము శిథిలభాగపూరణముగాక ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ స్వతంత్రరచన యనియే చెప్పఁదగియున్నది.

---

## మాయమ్మచలవ

కల్లకుండచలవ మాయమ్మచలవ
పైడియావుపిలుపు మాయమ్మపిలుపు
అమ్మయమ్మపెట్టు మాయమ్మపెట్టు
మలయమారుతమధురంబె మాయమ్మముద్దు
నిండులో నుండేటి నప్రతే మాది.

కష్టపడెదు కాపె మాయమ్మకుజ్జ
'పాటుపడినపాట్ట' మాయమ్మపాట
పారునీటిపలుకులే మా లాలిపాట
తాగిచూచిన తెలియు, నాపాటమహిమ
గానగీతములోనె మా గాతమిా ఘనత.

'వాసు'

---

# పుష్పాంజలి

మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు, యమ్. ఏ.

## కవికంఠపాశము

ఆంధ్ర ఛందోగ్రంథములలో నన్నయభట్టవిరచిత మగులక్షణసారము, అథర్వణవిరచిత మగులక్షణ దీపికయు గ్రంథపాతములతో స్వల్పభాగములుగా లభించుచున్నవి. తిక్కన కవివాగ్బంధ మల్పగ్రంథము. పూర్ణముగా నున్నను మిక్కిలి ప్రయోజనకారి కానేరదు. అతిప్రాచీనాంధ్రఛందోగ్రంథములఁ గవిజనాశ్రయమే మనకు లభించువానిలోఁ బ్రాఁతది. దానిలో—

"జయదేవాదిచ్ఛందో
నయమున సంక్షేపరూపునం దెలుపుగ న
ల్లయరేచన సుకవిజనా [యఁ."
శ్రయుఁ డీచందంబుఁ జెప్పె జనులకుఁ దెలి

అనుపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన 'జయదేవచ్ఛందము' సంస్కృతభాషకొఱకుఁ దద్భాషలో రచింపఁబడినది. జయదేవచ్ఛందములోనివని కస్తూరి రంగకవి మొదలగువారు కొందఱు కొన్నిపద్యము లుదాహరించిరి. అది ప్రాయశః సంస్కృతమున కనువాదమై యుండునని తోఁచుచున్నది. భీమన సూచించినది సంస్కృతమై యుండును.

ఆంధ్రభాషకు సంస్కృతభాషలో వ్యాకరణము వ్రాయఁబడినట్లే ఛందోగ్రంథములు కూడ విరచింపఁబడి యుండుట చిత్రముగా నున్నది. ఆకాలమున సంస్కృతభాషలో శాస్త్రకావ్యపాండిత్యము ప్రధానమై దేశభాషాజ్ఞాన మంగరూపముగా వెలయుచుండె ననుట నిక్కము. ఎట్లున్నను భాషాఛందోగ్రంథములలో "ఆంధ్రభాషాణాం ఛందసి", "కవికంఠపాశే", "కవిగజాంకుశే" అనియు సంస్కృతములోని వ్యాఖ్యామర్యాద ననుసరించి యుద్ధృతభాగములు గలవు. లక్షణదీపిక యను గౌరనార్యవిరచితచ్ఛందోగ్రంథములో "యథా కవిగజాంకుశే—

సుసీదుగ్ధమివ త్యాజ్యం
పద్యం శూద్రకృతం బుధైః,
గవామివ పయో గ్రాహ్యం
కావ్యం విప్రేణ నిర్మితమ్."

అనుశ్లోక ముదాహరింపఁబడియున్నది. భైరవు[illegible] మాహాత్మ్యము ముద్రించునపుడు ప్రమాదవశ[illegible] యుదాహరించిన కవిగజాంకుశశ్లోకము తత్పుత్రుఁడగు భైరవుని కవిరాజగజాంకుశములోనిపద్య మని భ్రమించి, భైరవుఁడు గౌరనపుత్రుఁడు మఱియో కాఁడో యనుసంశయమున నీయుదాహరణము బాధక మగునని పీఠికలో వ్రాసియుంటిమి. కం. వీరేశలింగముపంతులు కూడ దానినే గ్రహించి తనకవులచరిత్రములోఁ దాను సంపాదించినఫలము చెప్పక దోషము నెక్కించుకొనిరి. ఇప్పుడు గౌరన యుదాహరించిన కవిగజాంకుశశ్లోక మొకసంస్కృతగ్రంథమునఁ గానవచ్చుచున్నది. సుమారేనూఱు శ్లోకములు గలదైన నయ్యది యపూర్ణ మనియే చెప్పఁదగు. భైరవుని కవిరాజగజాంకుశ మాంధ్రగ్రంథము. అది ముద్రితము గాకున్నను సర్వత్ర లభించుచున్నది.

ఛందోగ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడుపద్య[illegible] వేలక్షణగ్రంథములోని వని గ్రంథకర్త చెప్పనిచో యా లక్షణగ్రంథములో నాపద్యములు వెదకి చూచినఁ గానరాక మఱియొకపుస్తకమున నుండునట్లు కొన్నియెడలఁ బటస్థించుచున్నది. మఱియు ఛందోగ్రంథములలో న్యూనాధికత్వములు లేక శుద్ధము లగు నావర్తములు లభించుట

దుర్లభముగా నున్నది. సాహిత్యపరిషత్తువారి కవిజనాశ్రయములోఁ గవి నని తలఁపఁబడిన పద్యములు ప్రక్షిప్తములుగాను ప్రక్షిప్తములు గ్రంథములోని వనియు నిశ్చయింపఁబడినవి. వీరేశలింగముగా రుపయోగించిన కవిజనాశ్రయప్రతిలోఁ గావ్యాలంకారచూడామణివే కాక మధ్యకాలకవుల కావ్యప్రయోగములుగూడ నుదాహరణములక్రిందఁ జేర్చఁబడెను. ఆనందరంగరాట్ఛందము, గణపవరపువేంకటకవికృత లక్షణశిరోమణి, తథా వాఘని లక్షణదీపిక మొదలగు గ్రంథములలో పఠితము కవిజనాశ్రయములోని వని యుదాహరింపఁబడిన పద్యము లనంతుని ఛందోదర్పణమునను,—గోకర్ణఛందములోనివి, యథర్వణఛ్ఛందములోనివి—అనియుదాహరింపఁబడినవి ఛందోదర్పణ కవిజనాశ్రయాదులలోను గానవచ్చుట సంభవించుచున్నది. కావున నాంధ్రలక్షణగ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములు, లేక శ్లోకములు తన్నాం[illegible] పేర్కొన్న గ్రంథములలోనివే యనుట కించుక [illegible]పవలయు.

ఇప్పుడు మనకు లభించిన సంస్కృతరచిత నాగువాంధ్రచ్ఛందమునకుఁ బేరు గానరాదు. దానిలోఁ బ్రారంభ మిట్లున్నది:—

"విప్ర ఏవ కవిర్జ్ఞాన
మత్రోదాహరణం శ్రుతిః,
శునీదుగ్ధం యథా త్యాజ్యం
కావ్యం శూద్రకృతం బుధైః.
గవామివ పయో గ్రాహ్యం
పద్యం విప్రేణ నిర్మితమ్."

అని యాశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశములు లేక యేకదేశముగా గ్రంథము ప్రారంభించుచున్నది. ఒకవేళ మనకు లభించినప్రతి యాద్యంతములు లేనిదై యుండునేమో! పైపూర్వశ్లోకములో "శునీదుగ్ధ" మిత్యాదిశ్లోకము గౌరనలక్షణదీపికలోఁ గవిగజాంకుశములోని దని యుదాహరింపఁబడెను. కావున నీలక్షణగ్రంథము కవిగజాంకుశమగునా యనుసందియము పొడముచు. మనకు లభింపఁబడగిన ఛందోగ్రంథములో సంస్కృత కవిగజాంకుశ ముదాహృతమైన స్థలమిది యొక్కటియే. ఇందు "అత్రోదాహరణం శ్రుతిః" యన్నప్పుడు "శునీదుగ్ధ" శ్లోకము, శ్రుతశ్రుతిశబ్దములు శాస్త్రార్థమునఁ గూడఁ బ్రయోగింపవచ్చుఁ గావున గ్రంథాంతరములోనిదా యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఇఁక గ్రంథ మంతయుఁ బరిశోధింపఁగాఁ దేటపడినయంశమేమన, నయ్యది కవికంఠపాశమై యుండునో యని.

"యథా కవికంఠపాశే—
"పర్వతానాం యథా మేరుః
సురాణాం శంకరో యథా,
మృగాణాం చ యథా సింహో
గణానాం నగణ స్తథా."

అనియు,

"దేవనృతిర్యగ్గౌరవ
భేదా గతయ శ్చతుర్విధా వర్ణాః,
తత్ర తు లఘవో దేవాః
సచటతపాః స్థితా నరా దీర్ఘాః."

మఱియు,

"దేవతావాచకాః శబ్దా
యే చ భద్రాదివాచకాః,
తే సర్వే నైవ నింద్యాః స్యు
ర్గణతో లిపితోఽపి వా."

అనియు,

"వ్యోమ శూన్యం వినతుతే-"

అని మొదలుగా రంగరాట్ఛందములోను, గౌరనలక్షణదీపికలో నుదాహరింపఁబడినభాగము లిందుఁ గలవు. గౌరన "సాహిత్యసంద్రోపయే—

నగణాదౌ ప్రయోగే తు
దుఃఖవర్గః శుభో భవేత్,
అయః కాంచనతా మేతి
స్పర్శాద్వై స్పర్శవేదినః."

అనుశ్లోకమును,

"యథా సాహిత్యచూడామణౌ—

న గ్రహో న చ నక్షత్రం
  న రాశిర్న చ మిత్రతా,
నాక్షరా న హి చింతాస్యా
  త్ప్రయోగే నగణస్య తు."

అనునదియు నీగ్రంథమున నున్నవి. అట్లున్న యెడల నిది నానా ఛందోగ్రంథశ్లోకములతో సంచితమగు గ్రంథ మేమో యని తలఁపవచ్చును. కాని విషయవిభాగక్రమమును, గ్రంథాంతరప్రశంస యొక్కడఁగానరామియుఁ బరికింప నేకకర్తృకత్వమే దీనిలో వెలయుచున్నదని చెప్పఁ దగు. ఇప్పటికిఁగల యాధారములఁబట్టి యిదియే కవికంఠపాశ మని తలఁచుచున్నాము.

దీనిరచనాకాలము స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. క్రీ. శ. 1400 కాలములో నుండినగౌరన దీని నుదాహరించుటవలన నిది యప్పటికిఁ బ్రాచీనతర మగుట నిశ్చయము.

దీనిలోని—

"పర్వతానాం యథా మేరుః..."

అను శ్లోకమును కాంధ్రానువాద మహర్వాచ్ఛందములో నుండి కస్తూరిరంగకవి యుదాహరించుచున్నాఁడు:

" తే. పర్వతములందు మేరువుభాతి యగుచు
పర్వములందు శంకరు నంద మగుచు
నరయ మృగములయందు సింహంబుకరణి
గణములం దెల్ల నగణంబు గరిమ గాంచు."

ఇది నిశ్చయమైనచో నుపకవికంఠపాశ మహర్వాచ్ఛందముకంటెఁ బ్రాచీనతర మని తలఁపవచ్చును.

కవికంఠపాశము సంస్కృతభాషలో రచియింపఁబడినను బ్రాయశః భాషాఛందోరూపముఁ దెలుపు చుండును.

ఈగ్రంథమునఁ బై నుదాహరించిన సార్థశ్లోకములకుఁ బిదప షడ్వింశచ్ఛందస్సులు, నక్షత్రసూటదేవతాలక్షణములును, గణలక్షణములును జెప్పఁబడియె. సంస్కృతభాషలో వైదికచ్ఛందము గాక కావ్యచ్ఛందము రెండు తెగలుల లక్షణకారుల చే వివరింపఁబడియె. పింగళబృహస్పతికాశ్యపాదులమత మనియు, శైవాచార్యమత మనియు ఛందశ్శాస్త్రమునఁ బ్రస్థానభేదములు రెండు గలవు. పింగళమతమే సాధారణముగా సంస్కృతచ్ఛందోగ్రంథములను, కర్ణాటాంధ్రలక్షణగ్రంథములను వాడఁబడియున్నది. శైవాచార్యమతమున మ, య, ర, జ, స, నాదిగణవిభాగము కానరాదు. పద్యపాదమునను మధ్యమునవో, యంతమునవో విశ్రాంతి, లేక విదారి (Caesura) యనఁబఱుసంహిత యేర్పడుచుండెను తదనుగుణముగా ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర చతురక్షర పంచాక్షర షడక్షర సప్తాక్షరగణముల నియమించి లక్షణకారులు శాస్త్రమును నడపిరి. భరతుఁడు నాట్యశాస్త్రమున (దాక్షిణాత్యపాఠానుసారము) గురులఘుస్థానసంఖ్యల పేర్కొనియెఁ గాని భజసనాదిత్రికగణములతో లక్షణము ప్రవచింపఁడు. శైవాచార్యమతమున జనాశ్రయచ్ఛందమను సంస్కృతగ్రంథము ముఖ్యాధారమై యున్నది. విష్ణుకుండినవంశవతేంద్రుఁ డను జనాశ్రయుఁడు తన్మతమున నవలంబించి సూత్రములు రచింపగా గణస్వామి [illegible] గూర్చె. ఆంధ్రములోని కవిజనాశ్రయమున [illegible] గానె సంస్కృతములోని జనాశ్రయచ్ఛందము ఛ[illegible]ము నకు రాకతక్కదు. అయినను సంస్కృతజనాశ్రయము క్రీ. శ. 600 పూర్వము విరచింపఁబడియె. కవికంఠపాశకారుఁడు పింగళమతమునే యనుసరించె.

దీనిలో గణలక్షణమునకుఁ బూర్వము వర్ణస్థాపనములను, వర్ణఫలములును, దగ్ధాదులును, పద్ధతిభేదములును, బీజాక్షరలక్షణంబును, నాందీముఖాక్షరప్రయోగవిధియు, పిదప సాధ్యాదినక్షత్రవిధానమును, బ్రహ్మాక్షరగ్రహమైత్రియుఁ, గృతిపతికర్తృనామాక్షరములకుఁ బొంతనములును, పిదప గణముల కావ్యారంభగణనియతియుఁ, దత్ఫలములును గావ్యారంభకాలనిర్ణయమును వివరింపఁబడియె. పిదప—

"దోషస్వల్పగుణాధిక్య
  వశా త్తత్రాపి నిర్ణయః,
శుభవర్ణగుణోపేతా
  నాందీపద్యాన్వితా కృతిః;
స్వీకార్యా విధునే త్యుక్తం
  కృత్తే ర్లక్షణ్యమ్య తేఽధునా."

అని గ్రంథకారుఁడు వర్ణ్యార్థములకు దాంతరము కావ్యల క్షణము క్రిందిశ్లోకములఁ జెప్పె:

"గుణై రీతిరసైర్వృత్తి
పాకశయ్యాభి రేవ చ,
అలంకారచమత్కారై
ర్యుతా సా కృతిరుచ్యతే."

గుణములు పదియు,-రీతులు గౌడీవైదర్భీపాంచాలీలాటు లన నాల్గును,నవరసంబులును, కైశిక్యాదివృత్తులును, ద్రాక్షా నారికేళపాకద్వయమును జేర్చుకొని,గ్రంథకర్త శయ్య "శయ్యా పదవినిమయా సహానా పదమైత్రతా పదదాం పత్యమితి యావత్" అని లక్షించి నలువదియలంకార ముల సూచించె. చమత్కారము లన—

"పద్మబంధశ్చక్రబంధః
శ్చురికాబంధ ఏవ చ,
[illegible]గోమూత్రికాబంధో
మురజాందోళికాభిధా.

కంకణం సర్వతోభద్రం
తథారోహావరోహయోః,
వృత్తైక్యం వృత్తభేదశ్చే
త్యేవమాద్యాశ్చ మత్క్రియాః.

వృత్తైక్యం కేషు చిద్భేదః
కేషు స్యాదవరోహిణీ,
ఉపాయో వా కథం తత్ర
భవేదిత్యత్ర కథ్యతే."

అని చెప్పఁబడిన యారోహావరోహిణీ చమత్కృతుల వృత్తభేదములతోఁ గ్రిందిశ్లోకముల వివరించుచున్నాఁడు; అదియుఁ జమత్కారియే కావునఁ విపులముగా నుదాహ రించెదము:

ఇంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రా
వుపజాతీ రథోద్ధతా,
శాలినీ స్వాగతా శాంతా
సైనికా స్రగ్విణీ తథా,
చామరం శశికలా హ్యా
శ్వగతిర్మంజుభాషిణీ.

సుమంగలీ త్యమీషాంచా
వరోహా హి స్యురేవ తే,
కాంతా జలోద్ధతగతిః
సైనికా చ రథోద్ధతా.

ఇంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రా
ముక్తామాలా చ తోటకమ్,
దోధకోపస్థితే మంజు
భాషిణీ ప్రమితాక్షరా.

సుమంగలీ త్యమీషాం స్యా
ద్వృత్తిభేదేఽవరోహిణీ.
వృత్తైకత్వం భవేద్యేషాం
తత్రోపాయః ప్రదర్శ్యతే.

ప్రాతిలోమ్యే హ్యైంద్రవజ్రా
దిత్యే పస్థాక్షరస్య తు,
ఏవమేవోపేంద్రవజ్రా
పాదాంతే లఘుచేద్భవేత్.

ఉపజాతిం ప్రాతిలోమ్యే
ఒప్యేవం నియత మిశ్రణాత్,
చతుర్థాష్టమయో ర్లఘ్వో
ర్దీర్ఘత్వం స్యాచ్చ రథోద్ధతా.

చతుర్థాష్టమయోర్గుర్వో
ర్దీర్ఘత్వం చేచ్ఛాలినీ భవేత్,
త్రిషష్ఠనవమద్వితే
స్యాత్కాంతే వావరోహిణీ.

సైనికాస్రగ్విణీ స్యాతాం
తే ఏవ ప్రతిలోమతః,

చామరం చామరం హి స్యా
త్ప్రాతిలోమ్యేన పాతతః.

ప్రాతిలోమ్యే శశికళా
సైవస్యా దంత్యలాఘవే,
పాతమాత్రేణాశ్వగతిః
పద్యః స్యాదవరోహతిః.

స్యాన్మంజుభాషిణీ సైవ
రోహిణీత్యంతలాఘవే,
ఆద్యాబ్ధిదశమాంత్యానాం
ద్విత్వే సైవ సుమంగళీ.

ఇత్థం వృత్తైకత్వమార్గో
దర్శితో హ్యవరోహిణీ,
అవరోహే వృత్తభేద
మార్గః కేషు ప్రదర్శ్యతే.

కాంతా తు ప్రాతిలోమ్యేన
పఠితా దోధకం భవేత్,
జలోద్ధతగతే రంత్య
లాఘవే నవమాలినీ.

అద్యమధ్యాష్టమద్విత్వే
సైనికా స్వాగతా భవేత్,
రథోద్ధతా సైనికా స్యా
త్తుర్యద్విత్వే ఽవరోహిణీ.

ఇంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రే
షష్ఠద్విత్వే ఽంత్యలాఘవే,
లఘుత్వే పంచమస్యైవ
మేషా సా నాంత్యలాఘవే (?).

కాంతా మౌక్తికమాలాయాః
షష్ఠద్విత్వే భవేద్ధ్రువమ్,

ఆద్యపంచమయో ర్ద్విత్వే
శిఖండివిరుతం చ సా.

తోటకం ప్రాతిలోమ్యే ఽంత్య
లఘుద్రుతవిలంబితమ్,
తదేవ హీంద్రవంశో వా
చతుర్థే సప్తమే తథా.

దశమే చ భవేద్ద్విత్వం
వంశస్థా వాంత్యలాఘవే,
దోధకం ప్రాతిలోమ్యే స్యా
దాద్యద్విత్వే ఽప్యుపస్థితా.

ద్విత్వాభావే తు కాంతా స్యా
దాద్యవర్ణస్య నిశ్చయః,
ఉపస్థితేంద్రవజ్రా హి
భవేద్ద్విత్వే త్రిషష్ఠయోః.

భవేదుపేంద్రవజ్రా వా
యది స్యాదంత్యలాఘవమ్.

మితాక్షరా త్రిపూర్వాంత్య
లఘ్వే చేత్స్యాత్ప్రియంవదా,
లలితా వా భవేత్సైవ
ద్విత్వం చే ద్దశమాక్షరే.

ద్విత్వే తుర్య ద్వయో ర్మంజు
భాషిణీ స్యాత్సుమంగళీ,
సుమంగల్యా భవేత్సా వా
ద్విత్వేచ దశమాంత్యయోః.

ఊర్ధ్వాధఃస్థితయో ర్ద్విత్వే
ద్గురులఘ్వోస్తు నిత్యయోః,
కాదాచిత్కత్వసిద్ధ్యర్థం
ద్విత్వాజ్ఞానీహి యత్కృతమ్.

ఇత్థం వృత్తైక్యత ద్భేదా
దారోహీ చావరోహిణీ,
[illegible]సమద్విరూపోహితం శక్య
ఇతి మత్తోపరమ్యతే."

అని లఘుగురువులమార్పుచే వృత్తములు భేదిల్లునట్టి దము త్కారము విస్తరించి వర్ణించె. ఇది సామాన్యముగా ఛందోగ్రంథములఁ గానరాదు. కావునఁ బాఠకుల కెప్పు డైన వినియోగపడవచ్చు నని పూర్ణముగా నుదాహరించి యుంచక విరసత్వదోషము నాపాదించితిమి.

తరువాత దీనిలో మహాకావ్యలక్షణము చెప్పఁ బడినపిదప నాంధ్రఛందోవిధాన మిందుమక సూచింపఁ బడెను.

"షడ్వింశతిభ్యశ్ఛందోభ్యో
జనితం శ్లోకలక్షణమ్,
యత్తదేవాంధ్ర భాషాయాం
వృత్తపద్యేషు నో పృథక్."

అని, పిదప లయగ్రాహి, లయవిభాతి, లయహారి, త్రిభంగి, దండకము, మాత్రావృత్తములలోఁ గందమును నిర్వచింపఁబడెను. ఇంద్రచంద్రసూర్యగణములఁ జేర్చి చె న్నదెను [illegible] గ్రంథకారుఁడు యతిప్రాసలక్షణ మిట్లు చెప్పెను:

"భవేత్పాదాద్యవర్ణేన
యతిస్తత్సదృశేన వా,
ప్రాసః పాదద్వితీయేన
తత్తత్పాదద్వితీయకే.
ప్రాయశః కథితం హ్యేత
త్తయోర్భేదస్తు కథ్యతే
భవేత్తత్ర యతిస్సప్త
దశధా లక్ష్మభేదతః.
కథ్యంతే లక్షణేష్వేవ
తేషాం నామాని నో పృథక్."

అని లక్షణములలోఁ బదునేడుయతులఁ జేర్చెనిరెను: స్వరయతి, వర్గవడి, సవర్గయతి, అఖండవడి, అజ్ఝలో ర్వడి (ప్రాదియతి), అనుస్వారవడి, ప్లుతయతి, సంయుక్తవడి, యకారవడి, ఉభయయుగ్వడి, సరసవడి, వ్యంజన స్వరవడి, వృద్ధివడి, ఆదేశవ్యంజనవడి, అభేదవడి, గూఢ స్వరవడి, సమాసవడి.

అంత.

"షడిప్ర భేదః కథితః
ప్రాసశ్చాష్ట విధోమతః
తేషాం నామాని కథ్యంతే
లక్షణేష్వేవ నో పృథక్."

అని గ్రంథకారుఁడు దుష్కర, ద్వి, త్రి, చతు, రంత్య, వర్గప్రాసముల నాటింటినే లక్షణోదాహరణములఁ జేర్చె నిరెను. తరువాత సూర్యేంద్రచంద్రగణోపయోగము వివ రించుచు నుత్సాహాదిలక్షణ మిట్లు వచించె:

"ఉత్సాహ త్రివిధో గీతిః
పంచధైవ ప్రకీర్తితా,
చతుర్దశవిధః సీస
స్తేషాం లక్షణ ముచ్యతే—"

అని ఉత్సాహలక్షణానంతరము,

"ఆటవెలఁదీచ విజ్ఞేయ
స్తేటగీతిశ్చ మేళనః,
ఎత్తుగీతి రితి హ్యేతే
గీతికాః పంచధా మతాః."

అన్నను నాలుగుగీతలక్షణములే వివరింపఁబడెను.

పిదపలక్షణమునఁ దెప్పులు గ్రంథపాతములు పడెను.

"యత్పాదసీనం నవడి
సమసీనం తదుచ్యతే,
యత్పాదనవడినిష్పాదనం
తచ్చావకలిసీనకమ్.

గీతియుక్తాకలిప్రాస
సీసే ప్రాసవడిం త్యజేత్,
వడిస్థానేషు............
న్యసేత్ప్రాసం ద్వయోర్ద్వయోః.
సర్వతఃప్రాసనీసం స్యా
దక్కలిప్రాసతుల్యతా,
ఇయా నత్ర విశేషః స్యా
త్ప్రాసః సర్వత్ర న ద్వయోః.
త్రిపాత్త్రిపాత్ప్రాసవడిః
శేషస్తు వడిమాత్రయుక్,
విషమాంఘ్రిప్రాసనీసం
తదేవ స్యాన్న చేతరే.
ప్రత్యంఘ్ర్యేకైకాక్షరేణ
కుర్యాత్ప్రాసవడిం యది,
తం నిప్ప్రాసం పాదపాదై
కాక్షు.......................
వడిమాత్రం పూర్వఖండ
ప్రాసనీసం తదుచ్యతే
పూర్వఖండే ప్రాసనీసం
రణితం వ్యత్యయేన చేత్.
తదేవాపరఖండాఖ్యం
ప్రాసనీసం న సంశయః,
అంఘ్రిష్వేకైకవర్ణేన
వడిం కుర్యా చ్చతుర్థకే.
భిన్నవర్ణాద్విషమపద
వడిసీసం తదుచ్యతే..."

అనువట్టిసీసలక్షణముతో గ్రంథ మసంపూర్ణముగా లభించుచున్నది.

ఇందుఁ బదునేడువిధములుగా యతులు నిర్ణయింపఁబడినవి. కవిజనాశ్రయకారుఁడు పదింటి, సాంధ్రజయశేవ్వుఁడు తొమ్మిదింటి, మత్తమయూరుఁడు పదునెనిమిదింటిఁ జేర్చెనిరి. ఈసంఖ్య ననుసరించి కవికాలనిర్ణయము సేయఁదగదు. ఏల యనఁగా నన్నయభట్టు ... గానారమున నిరువదేడుయతులను, (1600 క్రీ. శ. ... ముద్దరాజు రామన పంద్రెండుయతులను జేర్చెనిరి.

కంద మనునది ప్రాకృతములో స్కంధక మనఁబడును. కందము స్కంధశబ్దమునకుఁ దద్భవము. సీసము శీర్షకశబ్దతద్భవము. కందలక్షణము పింగళుఁడిట్లు చెప్పెను.

చఉమత్తా అట్ఠగణా
పువ్వద్ధే ఉత్తరద్ధ హోఇ సరూఅ,
సో ఖంధఅ విఆణహు
పింగళ పభణేఇ ముద్ధి బహుసంభేఅ."

[చతుర్మాత్రా అష్టగణాః పూర్వార్ధే
ఉత్తరార్ధే భవంతి సరూపాః,
తం స్కంధకం విజానీత పింగళః
ప్రభణతి ముగ్ధే బహుసంభేదమ్.]

స్కంధకము 29 విధములుగా గానశిక్షాకారులచే విభజింపఁబడినది.

సీస మనునది సామవేదమున బ్రహ్మగీతములవలనఁ బుట్టినది. అక్షరపిండప్రధానమై, చింతత్త్వటాది తాళవియమబద్ధమై యుండును. అట్టిపాదములకొనలోఁ దాళాంతరముచే వ్యవసిత మగుగీత మొక్కటి సర్వమునకు శీర్షప్రాయముగా నుండుటచే శీర్షమై యుండియుఁ గలసి శీర్షక మయ్యె.

"శీర్ష కాణా మనియమో
భవే త్తాదవిధానతః,
నానావృత్త వినిష్పన్నం
కుర్యాద్వై శీర్షకం బుధః.
గుర్వాది రథలఘ్వాది
ర్మగ్నః సర్వలఘుస్మృతః,

చతుర్మాత్రాగణో జ్ఞేయః
పూర్వచ్ఛందోవికల్పనాః.
అర్ధాష్టమగణాః పాదాః
శీర్షకస్య భవంతి వై,
చతుర్మాత్రస్తు విజ్ఞేయో
యుగ్మోజాతురికైః పదైః.
శీర్షక స్యైకవింశత్యా
షడ్వింశతి పర స్తథా
అక్షరాణాం భవే త్పిండః
పాదే హ్యేకత్ర నిశ్చయాత్."

అని భరతుండు ప్రంచాగీతివిధానమునఁ జెప్పెను. జనాశ్రయకారుఁడు గీతాలలక్షణానంతరము

"శీర్షకం గీతికా పరా"

అని సూత్రింపఁగా, భాష్యకారుఁడు,

"సైవాధికాక్షరా గీతికాపరా భవతి చేత్ శీర్షకం నామ భవతి ఏకైకవృద్ధ్యా లలితసుధ ప్రావిద్రుమవంశ పుష్పదంతమాలాః ఇత్యేవం నామకాని సప్తశీర్షకాణి భవంతి; తత్ర లలితస్య పాదే సప్తగణా భవంతి, అంతే గీతికా చ. ఏవం శేషకాణిశీర్షకాన్యేకైకవృద్ధ్యా జ్ఞేయాని"

అని. క్రౌంచపదములోనిగణముల మాత్రాగణములుగా మార్చి యంత్యగురువు రెండులఘువులుగాఁ జేసిన సీసమగును. ప్రాకృతలక్షణకారులు క్రౌంచపదమును సీసములలోఁ జేర్చిరి. ఆన్యాయము ననుసరించి కాఁబోలు, నన్నెచోడుండు క్రౌంచపదమునకు సీసమునకువలెఁ బ్రాంత్యర్ధప్రాసమును, ఈ ర్ద్విరార్ధపరస్పరయతియుఁ గల్పించెను. అక్కరలును, గీతములును ద్రవిడభాషలోఁ గలవు. తెనుఁగుచందములలోఁ బెక్కువిధములు నిరూపింపఁబడెను. గాని భాగము చేయునప్పుడు ద్రావిడఛందోనియమముల లఘువులుగా గ్రహించినయెడల మనయుపద్రవమార్గగణములతో సరియు చేకోవఁగుటలేక నడచుచున్నవి. తిరువాయ్ మొళ్ళి అను ద్రవిడగ్రంథమునఁ బ్రథమదశకములో సర్వతః ప్రాసనీసమున కెత్తుగీతి చేర్చియుదాహరణము గలదు. ఇప్పటి గ్రంథసాలభ్యము చాలమింతేసి యుదాహరణములఁ జూపఁజాలమైతిమి. భరతశాస్త్రటీకలో దీని విస్తరించి వ్రాయఁదలంచియున్నారము.

---

# ఆహ్వానము

కొమరవోలు నాగభూషణరావు గారు.

అరుణరుచిప్రకాశితసమంచితకా భవదీయపల్లవా
ధరమున వేణువందు లలితశ్రుతి మీఁటుఁగఁ జేర్చి, నల్లరాల్
గరఁగఁగఁ జేయు నీదుమృదు గానసుధారసవాహినీతతుల్
గురియఁగ రాదె నాపయిని, గోపకుమార! ప్రభాత వేళలన్. ౧

తనరఁగ నీదుచెంత సతతప్రమదప్రదమా విపంచికా
స్వనమున భావగీతి కలపస్వరయుక్తిగ మేళవించి ని
న్ననయము మాధురీరసమహాంబుధి నూఁపెదనోయి! నాపయిన్
గనికరమూని యొక్కపరి గాఢపుఁబ్రేమఁ గన్పుంగలింపుమా. ౨

వికసితమై మరందముస్రవించెడి పద్మవనంబుపై నళి
ప్రకరము సంతసంబొలయ ప్రాలినభాతి మదీయమానసం
బకలుషభక్తి నీమొగనె తాశ్రయమొంది విలీనమయ్యె నో
వికసితపద్మనేత్ర! కనుపింపవె యీమధుమాసశార్వరిన్. 3



## క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

### పదునైదవ యంకురము

మాయిల్లు కుబేరపుష్పకము వంటిది. ఎందఱు గూరుచున్నను కుబేరుని పుష్పకములో నింకొక్కరు వచ్చినఁ గూర్చుండుటకుఁ దావు మిగిలియుండునఁట అట్లే మాయింటిలో నెందఱుండ్రు మున్న పుడు మాకును సరిపోవుచున్నది. ఎవ్వరుగాని మా లెంకరిద్దఱు వచ్చినను చోటు దక్కుచున్నది. ఇంటిప్రసంగము వచ్చినదిగనుక- అడ్డు లేకుండ మాకు గృహదానముచేసిన మాప్రభువులను దీవింపవలెను. రాజకీయోద్యోగులలో నంతటను సీసదు పాయములు లేవు. వైద్యశాలాధికారులకు, పైనోద్యోగులకు, సుత్తరప్రేషణశాలయాధికారులకు, మాకు నే కలవు. తక్కినవారు టిప్పూటీకలెక్టరయినను, జడ్జీలయినను రాఁగానే ముందు కొంపకై వెదుకుకొనవలసినదే మంచి వీలు లేదు. కొంప వెదుకుకొనుట యనఁగాఁ బట్టణములలోఁ గృహోద్యోగపర్వమే. దుష్యంతమహారాజు మునిపల్లెను గన్నులను మూసికొని కూర్చుండి తిండి విడిచి పరబ్రహ్మమును జపించుచున్న మునీశ్వరులంగాంచి "నను ప్రసన్నత కష్ట తపసే"-అన్నాఁడు-దీనివలన గావలసినన్ని గొందులుమిద్దెలు గలవాఁడు గనుక నట్లు వారికష్టతపస్సును భావించినాఁడు. అదికాదు; కంటికి నిదురరాక, తిండిదినక, కొంపకై వెదుకుకొను మహోద్యోగియుత్సాహమునకు నమస్కారము. అన్నియు వద్దికిచ్చు నిండ్లేయున్నియు 'కందు కంటేని పిల్లగృహముతో. ప్రాతఃకాలమాత్రపుగదులు- వంట యింట్ల-అహ్వానమంగళ్యము - ఇక్కడ సుమ్మివేయరాదు-కాళ్లు చేతిమీఁదఁ జేట్టుకొనవలయును-గోడలకు మేకులు కొట్టరాదు, కట్టెలతో వంటచేయరాదు-అని ప్రతిదానికి మాకునేఁ బల్లలే-ఒక్కరో స్వతంత్రించిగడియ సేపు నిలువ నధికారమున్నదా! ఒక్కరోజొక్కవస్తు వింటివారి నడుగకుండఁ బెట్టవచ్చునా! ఒక్కచంటిపిల్ల నక్కడఁ బండుకొనఁబెట్టుటకు వీలున్నదా! సుగ్రీవాజ్ఞ! వచ్చిన యధికారి యధికార మాయింటి యధికారియొద్దఁ బనికి రాదు. పనికిరాదు కాదు - పనికిమాలినదనిన సరియైన ప్రయోగమది. ఆయింటివలన నమ్మ భాటకముతో వారి సంసారమంతయు గడచిపోవలయును? వర్షము వచ్చిన నిల్లు కురియుచున్నదనిన - వర్షకాలము పోనిండు బాగుచేయించెదమని - తెలిపిగా నున్నపుడు బాగుచేయింపుఁడనిన నిపుడు కురియుచుగదా - వర్షము కురియనిండు - సరిచేయు చోటు లిపుడు తెలియవని - గదుపులలు - దీపముల పన్ను, నీటిపన్ను, నాదాయపుపన్ను చెల్లుచేసి నారు- సంసారింపటిమంది బాముగకొంచెము "జాగ్రత్తయిన్నవలె" నం దురు: లేదా యిల్లు తెలిపివేసివేయుచుందురు. బంగళాలైనను గిరాయియిండ్లలో మొగమోట మెవ్వరికిని లేదు. అనుభవశాలులగు కవీశ్వరులు నల్లులబాధ పడలేక మహావిష్ణువు సముద్రములోఁ బామునైఁ బండుకొన్నాఁడని చెప్పినారు - అది వారియనుభవమునకుఁ దాలమాత్రము,

పాఘమును బట్టుకొని కొణాగులు బాధించుచుండు రుసేదకు దాళఁజాలక పెద్దపాములు ముండ్లకంపలలోఁ దూఱి, డొంకలలోఁ దొరలి బాధపడుచుండుట వారి యనుభవములో లేదు. తిరుపతికొండ యొక్క నివారు కిపుఁడు నల్లులబాధకే కైలాసపర్వతమునకుఁ బోయి నాఁడందురు. చాకివాని బాధపడలేక దైరవుఁడు బట్టపాలవై చెనవ్వారు. అది యొక్క బాధ యేకాదు. నల్లులు మొకలై నవి యొక్క గాలిపాటున గొన్ని నాళ్లుండవు. ఏ పెండ్లి రద్దీలో నో కాని చాకివాండ్రు బాధ యుండదు. అకురణము లేనందని బాధ—అద్దకొంపల బాధ. తాను గోవ్నాళ్లీ బాధపడిపడి—యొక్క యిల్లు కట్టుకొన్నవాఁడు—అనుభవశాలి గావునకో యేమో—యొక్క భాగ మద్దెకునిడిచి-వచ్చినవారిని బాధించుట—ఆహా! తాను ఆ బాధచే బాధపడి తనకోఁడని బాధించుటదు తెను దీయకుండుట వంటి లేక దా! నివసములోని పురుకు నివసములోనే బ్రదుకవలయును. ఏమహాకవియైనను నీవిషయమై వ్రాయుటయానివవో—మాస్నేహితులవూలమునఁ గొన్ని కొన్ని క్రొత్తవిషయము లొకటి రెండధ్యాయములు పట్టునది తెల్పింపఁగలము.

శైలంబేయుకొగ్గి కేకో-కెత్తములోఁ గొని యుద్ధ క్రింద వారు మినహాయించుకొనుచున్నారని కాని, శేశము వద్దెయుఁ గలపిరేని యాతిలి పిచ్చుచున్నారమనికాని— ఏమనినను వనవిందువచ్చి యలసటపనడుండు నిల్లు పిటముగా నుండును. తిప్పగుదిరిఁగాని నిప్పగుదురదని—దానిలోనే పురుసులు, పుణ్యములు—పెండ్లి పేరంటములు చేసికొనుచున్నారు. ఇల్లు వాకు సుమారుగా నున్నదిగాని కావలసిన గృహోపకరణములు లేవు. శరీరమున బంగారు నగలు ప్రస్తుతకాలమున నలంకారముగా నుపయోగపడు చున్నదిగాని యారోగ్యశాస్త్రప్రకారము బంగారుమీద నుండిపడునీరు శరీరమునకు వైద్యమువంటిది. లోహస్పర్శ సౌఖ్యకరము—ఏయారోగ్యమువలో భూషకో గొన్ని నగలున్నదిగాని చేతిలో వాడుకొనుటకుఁ జాలినన్ని పాత్రములు లేవు. గృహోపకరణములు సమయోచితముగా నూతులు తోఁచుచుండును. చేతికిఁ గొంత లభించినదికావున, నింకొకరిద్దఱువచ్చినఁ జాలునంతటి యన్న పుట్టించె కావలయు నని, మఱియొక చెంబు, పేళ్లొక తప్పెల, యిట్లు క్రమక్రమముగా సంగ్రహించితిమి. ఒక్కయాఱిలోనుండెను. పిల్ల

పిల్లల నేకింపనుఁ బ్రీష్పనంబు—అట్లే సువులను తెప్పకొవులను మార్గుక—మాటలు పోయలేదని వారు సంకోయించుచున్నను, మీయింపపెట్టకంటె నాపాత్రసాహను లెక్కకు బలువుండదని వారిని నవ్వించుకొనుదానను. అప్పుడప్పుడు మాతల్లిదండ్రులు, వారికల్లిదండ్రులును గష్టప్రయాణమైనను సహించి వచ్చుచుండిరి. మా సంసారసుఖము వారికిఁ జూపింపవలయునను నభిలాష. పుట్టినది. ఇక్కడనుండి మాఁడవయొత్తు కలకత్తాను. అక్కడఁ గొన్ని నాళ్లే యుంటిమి. ఢిల్లీనుండుఁ గొంచెమో, గొప్పయో మీ యుద్యోగవశమున నే చూచినారము—కొన్ని తావులలోని నివాసము కష్టమే యనిపించినది. ఒకప్పుడు సుఖమే యనిపించినది. మాతల్లిదండ్రులు, వస్త్రవాహములును దీర్ఘయాత్రలు గావించిరి. ఒక్కసారి లక్ష్మి, దానిమగఁడు, నొక్కసారి గౌరి, దాని పెనిమిటియును వచ్చిరి. మంగళ సమయములో నాశాస్త్రపుట్టినప్పుడు మాయమ్మ వచ్చి పురుడు పోసినది. రెండవసారి మంచిస్నేహితుల సహాయముండుటచే నొక్కరిని బిలువలేదు. ఆడుపిల్ల—మా నాయన పేరిటవాఁడు కాలేదని—సంతోషమును దుఃఖమును గలిగినది.

మా నాయనమ్మకాలములోఁ గాశికి [illegible] బోయినచో—ఒక్కొక్క ముసలిది రెండుసారులు మూఁడుసారులు నడచివెళ్లి కాశీవిశ్వేశ్వరులు సేవించుకునది. కాశికిఁ బోయినవాఁడును గాటికిఁ బోయినవాఁడును నొక్కటియని సామెత - వచ్చిన నమ్మను: వచ్చినఁ జన్మము. కాఁబట్టి యే వార్ధకదశలోనే యాత్రలకు శైలంబేటువారు. ఆకాలము గాదు! వారిశక్తి - వారి భక్తి, వారియాచార్దాయము నిప్పటివారికేది! ప్రొద్దున లేచి మూటకట్టి నెత్తి బెట్టుకొని నడచుట, సత్రములలో, సత్రములుఁ జాపడులు లేనిచోటఁ, జెట్టుక్రిందఁ, జెఱువుగట్టునో వంటచేసికొని యొక్కపూటతిండి—దీక్షతోఁ గాలకొలఁది నడచి, క్షేత్రోపవాసములు చేసి, తీర్థయాత్రలు చేయువారు; మనమిప్పుడు భక్తి లేనిపూజలు—మూఁడునాళ్లలో, రైళ్లలో ఫలహారములతోఁ దిరిగివచ్చుచున్నారము. కాశికి గొంతసమీపములోఁ గొన్ని దుష్టభూములున్నవి. వానిని గాశియాత్ర చేసినవారు చెప్పుచుండురు అవియే అధ్వాచర్ల లనునవి. అధ్వాయనుచోట కుఱుచు

వట్టియనుచోట దొంగలు దుష్టులు-బీభత్సము మొదలైనవి దొరకకుండుట-దీనికై జనులలో వడ్డాదట్టీలను సామెత కూడ బుట్టినది. దీనికై యొకగాథకూడఁ గల్పించిరి.

అరణ్యవాసమునకు శ్రీరాముఁడు బైలుదేఱి పోయినప్పుడు, తమ్మునితో, అడ్డాలో నేమిచెప్పిన నది చేయువాఁడట-దట్టిలోఁ జెప్పిన దానిపై శ్రద్ధలేకయుం డువాఁడట. ఇది స్థలమాహాత్మ్యమై యుండునని లక్ష్మ ణునికిఁ దెలియకుండ నా మహారాజు రెండుకొంగుల రెండి ముక్కమూటలు కట్టుకొన్నాఁడట. ఒకమూట యడ్డా లోనియుంచుక, రెండవమూట దట్టిలోనియుంచుక-ఇవి గడచి పోయినపిమ్మట నొక్కప్పుడు వినోదమునకై - నేమివిను టలో భేద ముండవచ్చును. అడ్డా-దట్టీ యుండేదెవంచితో లేండి చెప్పవో-లక్ష్మణస్వామికి వెనుకపోటున నిల్చి దట్టయి ముక రెండుకొంగులు పెఁటపైపోఁడనో నత్తిపోఁడనో విడిచి-రమ్మన్నాడా యీ చెట్టుక్రిందఁ గొంతసేపుకూర్చుం దము, కొంచెము నేల బాగుచేయుమూ యనువాఁడట. దానికాతనికిఁ గోపమెత్తి-నాలులే-నీవలె నేనును, తల్లి దండ్రులను విడిచియే వచ్చితిని; నీతో నేనును గష్టము లను భవించుచు నేయుంటిని. నీకుఁ గైకరాజ్యకాని నాకేమి కర్మము-అంతమాత్రము నేల బాగుచేసికొని కూర్చుంపలే వా యనువాఁడట. పోనీవమ్మా, నేనే శుభ్రము చేసికొని కూర్చుందును. నీవు కనిపెట్టియుండు వా యనిన, నాకుమాత్రము నిద్దుర రాదా నేనును మనుష్యుఁ డనే యనువాఁడట. అడ్డాలోని రేణువులు రెండుదట్టి వంకలో-స్వామీ-మీరేల శ్రమపడవలయును -మీ-వాడ నేనకై నాకుఁడు సిద్ధముగా నున్నాఁడు. మాయమ్మ నిద్రాహారములు మాని సేవపర్యలు చేయుమని పంపినది యని వినయము చూపువాఁడట. ఇట్టిది - యడ్డావట్టల ప్రభావము. అపవిత్రస్థలములలోఁగూడ మేము గొన్ని నాళ్లున్నారము - కాని మాకట్టివి లేమము లిప్పుడట్టి కనఁబడలేదు. మాపిల్ల పుట్టలేదుగాని పెరుఁగుట యూర్లే, గ్రామములలోనే - దీనికిని మంచిగుణములే యలవడినవి - కాలము మాఱియుండును. ప్రభుత్వబలముచే నవినయము తగ్గియుండును - స్థావబలము కావచ్చును. మన్కాడులు కొందఱు లేకపోలేదు. అట్టివారొక్కఁడను గలరవి-తలంచి నను దలంపవచ్చును.

అక్కడఁ జిన్న మేస్త్రు లున్నాఁడు-ఆయన కొక్కఁ డే కుమారుఁడు. నడువు సంస్కృలు లేవు. ఉద్యోగము చేయఁడు. చేసినచో కైలుపేలోఁ దండ్రినిబట్టి యేదో నాల్గురూపాయలు దొరకును. తిని కూర్చుండుట - సేవ ములు రాగములు-సంగతులు-చెప్పినవని సరిగాఁ జేయుకుం డుట-హైకి మెత్తగా కేయుండునుగాని యభ్యాసయములోఁ గొంచెము మఱిన మున్నది. మావారింగాంచిన గొంచెము ధియ మున్నది. మాకలు పెట్టినారు. వాతో రా; స్టేష నులో కూర్చుండును. టిక్కెట్టు పమాలు చేయుచును, పోర్టరును బిలువుమని మప్పుచుండువాఁడు. తండ్రి, పాప ము, సంతోషించువాఁడు. నన్ను మర్యాదతో 'అక్కా- అక్కా-' యని పిల్చువాఁడు. నేమను జనవుగానే మన్నిం చుదానను. రామరాను నేను మాతికి వెళ్లినప్పుడే తానుపల్ల విళ్లపట్టుకొని స్నానమునకు వమ్ముట-వచ్చిన యూరుఁడువారి తో నవ్వుచు వారిబిండెలలో గూని రాగములుదీయుచు నీరు తో డిపోయుట-ఇట్లు తిరిగినాఁడు. నేను కనఁబడినప్పుడు వెనుకకుఁ దిరిగిపోవువాఁడుగాని లేనయింటఁ గిటికీలోనుం డి, యునుకొనుచుమాయింటిపైపునను జూచుచుండువాఁడు. మాయిల్లే నా వానికి దృష్టిపథమువ మున్నది. ఎంతో ప్రపం చమున్నదియనుకొనుచానను. నేనెవ్వరితోనుఁ జెప్పలేదు. నీవునిన నేమనునో-ఇట్టివాఁడనిన నన్నెట్టినమనో, నీ యింటిపైపునకుఁ జూచుచున్నాఁడన్నసంగతి నీవాతని యింటిపైపునకుఁ జూచుచున్నట్లు తెలిసిన సందులేమో. రాకడ యెట్లుండునో యని జాగ్రత్తగానే యుంటిని. వారింటికి మేము, మాయింటికి వారు ధారాళముగా రాక పోకలు చేయుచునేయున్నాము. ఆదినములలో రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు రెండుబండ్లును స్టేషనుకు వచ్చును. నీళ్లు పట్టుకొనును. ఇంట వానితండ్రి లేఁడు. మాయింట నేనొక్కతెనే. చీఁకటి రాత్రులు. నేను దీపము చిన్నది చేసికొని మెలఁకువతోనే పండుకొని యుంటిని. ఇల్లు వెనెలివాఁడు- తల్లి 'ఓసీ చీఁకటిరా యొక్కఁడే' కనుచునే యున్నది. 'స్టేషనులోనికని చెప్పుచు వచ్చుచున్నాఁడు. మాయిండ్లయొద్ద దీపములేవు. ఒక్కరింటికి నొక్కరింటికి నడుమఁ గొన్ని దుండిగపుచెట్లు-మూరమెంతో యుండదు. చెప్పులు లేవు. మెల్లగా వచ్చుచున్నాఁడు. మొదటి గంట కూర్చుబండికై వాయింపఁబోయెదరు. ఆసమయ

ములో వానిదృష్టి మాయింటిపైనదనే యున్నది. నాల్గు గజములు దాటినా మాబంగాళాయదుఁ గెక్కును. కప్పకోసమో, యేలుకకోసమో యొక్కపాము దారిలోఁ బడియున్నది. త్రొక్కినాఁడు. అదియును త్రొక్కుటపాటులోఁ గసిస్సుమన్నది. నేను వింటిని. దుష్టజంతువు కాదు గాని, వాని కాలికి, "బళిరా నీవు, ముందందవేసిన ముందుగాఁడవు కాలెత్తవపురా" యనునట్లు చుట్టఁ బెట్టుకొన్నది. పాపము కుఱ్ఱవాఁడు బాబా బాబాయని యేడిచినాఁడు. నలుగురు దీపములతోఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చినారు. గ్యాంగులైను కూలివానియొద్ద నొక్కకా టున్నది దానింబట్టి తెలయఁజేకించి లాగినారు. కాటుపడినది గాని వాపు తప్ప హానిచేయ లేదు. కొన్ని నెలలు బాధపడినాఁడు. మే మేమియు నెఱుఁగము. మా క్షేమియు హాని జరుగలేదు. మీవానిని ముందు ముందు జాగ్రత్తపఱచికొనుఁ మని మాత్ర మంటిమి. వారు సౌభాగ్యదంపతులు. మమ్ముఁ జూచి చాల సిగ్గు ప[illegible]. ఇంతలో మాస్టేషనునుండి వారికి మార్పు జరిగినది. ఉన్న దినములలో వాకుఱ్ఱవానికిఁ గొంత మా వారు పనినేర్పినారు. రైలులో సాధారణముగా గూండు గొయ్యాల సేపు లుందురు. వీని కొక్క చిన్నపని దొరకినది. కాని యాపని వానికిఁ దగినదియే. యొక్కచోఁ గూర్చుండునది కాదు. పని నిలువకుండఁ గొన్నినాళ్లు శ్రమపడినాఁడు. పెండ్లియైనది. ఒక్కమార్గములో నున్న వార మగుటచే నప్పుడప్పుడు కనఁబడువాఁడు కాని కాలునఁ బుండు మానలేదు. కట్టు కట్టుచునేయున్నాఁడు. ఆకఱచినపాము [illegible].

దుష్టస్వభావులను మానవప్రయత్నముచే మంచి స్వభావము గలవారిం జేయుటకష్టము. ఏవో నాల్గైదు ఝొప్పలుకట్టినతర్వాత యదృష్టముచేత వెంట్రుమండటనో, పెట్టుబడినో దైవమే జ్ఞానోపదేశముచేసి తిరుగనివానికిఁ గలకాల మందున ట్లొకదినమ్మ మిచ్చుచుండును. దానితో నాఁ డిట్టివాఁడనిచెప్పక చెప్పుచుండును, "దుష్టుండయాకేఁ వక్షయే" తని రోల్లవారుఁ దప్పుకొని తిరుగుదురు. స్త్రీల కేమి, పురుషులకేమి, దైవము జ్ఞానము ప్రసాదింపకున్న నిందపాలు గాక తప్పదు.

మే ముత్తరదేశమంతయుఁ దిరిగినారము. గొప్ప గొప్ప పట్టణములు చూచినారము. క్షేత్రములు సేవించి నారము. రెండుమూఁడు భాషలు కచ్చాపచ్చిగా నేర్చి నారము. ఇద్దఱు సంతానము కలిగినది. కొంచెము ధనము సంపాదించుకొంటిమి. తల్లిదండ్రులు వృద్ధులైరి. ఇంక వారిసమీపమున నుండుట మంచిదియను సంకల్పము చేసి నారము. సంకల్పములోఁ బని కుదుర్పావన చెప్పుకొనుట లేదు. మనదేశమునైనను మరలవలయును. స్వదేశము లోనే యుద్యోగము సంపాదింపవలయును. అని వారిని వీరిని బట్టి బరంపురము ప్రాంతమునకు వచ్చినారము. కొన్నినాళ్లకు వాల్తేరు-విశాఖపట్టణము-ఇంతకంటె నొక్కయడుగు ముందుఁ బెట్టుటకుఁ జాలవాళ్లము కవకాశము దొరకలేదు. అక్కడనైనను మనబంధువులు, స్నేహితులు, ఓమనుపీరుగారినిబట్టి ముట్టుకేకమునన పేనులు దొరకెరి. స్వదేశమునకు వచ్చినారము. బెంగలేదు గాని, యిక్కడనైన స్థిరముగా నుండఁజూచుకొనవలయునని.

ఇంతవఱకు మేము కొండలలోఁ నడవులలోఁ బల్లెలలో నున్నను నిర్భయకముగా నున్నది. ఇంకమీఁదఁ బిల్లవాని చదువుకొఱకుఁ బట్టణముల నాశ్రయించుకొని యుండుట యావశ్యకముగా నున్నది. భగీరథప్రయత్నములు చేసినారు. చేయఁగాఁ జేయఁగా, వినఁగా వినరాఁగా నొక్కటాయి తెగినట్లు- రాత్రులయందు నిద్ర మానుకొనుట - యేనప్పుడైనను బండి వచ్చుచున్నదని యులికిపడుట - వదలినది. నేను బిల్లలను బెట్టుకొని యొక్కచోఁ గదలకుండఁ గూర్చుండుట- వారు నెలలో సగమునాళ్లు దినమునిడచి దినము ప్రయాణముచేయుట- ఇదియొక్కపని దొరకినది చేసి మెచ్చినది- రైనుపాడుగున నంతలను కేంద్రము నందురు - ఆపని యొక్కయేఁబది నెలలు కటకములోనుండి చేసిన పిమ్మట విశాఖపట్టణము లోఁ గుదురుగా నుండవచ్చును. ఏమైనను నేను మాత్ర మిక్కడనుండి కదలను మీరెట్లో కష్టపడుఁడని - విశాఖపట్టణములోనే యుంటిని.

ఏపాప మెఱుఁగను. పదేసేండ్లు కడుపులోనిదల్ల కదలకుండ నుత్తరదేశములో నున్నదానను- ఏమూరగాయ మక్కలో హిందీలోను, బంగాళీలోను, ఉరుదూలోను నేర్చుకొంటిని. కాని, నాచేశ్వెంత! ఎందును బొందినదిక!

తురకీము రాకపోయెఁ దెలుఁగు మఱచిపోయె ననుపాటి వంటిది. మాట యొత్తరాదిస్వరములోఁ బదిమాటల కొలఁది మాటలు-భాషాసంకరపదములతోఁ గాలము గడపుచున్న దానను. కట్టుబొట్టుచూచినఁ దెలుఁగుదాననే కాని మాటకు నోరెత్తితినా యథార్థభ్రష్టను. ఇక్కడకు వచ్చినప్పుడు నన్నుఁ గొందఱుస్త్రీలు పరిచయము చేసి కొనిరి. వారు, వారిసభలు, స్త్రీలు, స్త్రీలు చేయవలసిన పనులు, చేయుచున్న పనులు, తాము చేయుచున్నవి, చేయనున్నవి ప్రసంగించుచువచ్చిరి. ఇక్కడకు రాకముందు నేనొక్క హిందీబంగాళీ పత్రికను మాత్రమే యప్పుడప్పుడు విప్పుచుండుదానను. సహవాసములవలన- కొంతయర్థము గుచుండెను. ఇక్కడకు వచ్చినపిమ్మట మఱచితిని- కాని, తెనుఁగుపత్రిక లెన్నియో గలవు- వీనిప్రయోజనము. సంసారభారము- ఈపత్రిక చదువుదును- ఈసభకు వెళ్లుదును, మాసమాజమునకు రమ్మని మాసభకు రమ్మని నిర్బంధించువారు. నా కెక్కడితీరుబడి. సంసారమున-వెనుక ముందు నాకెవ్వరున్నారు. మీవంటిదానవా, చదువా, ధనమా, బలమా నా కేందు కివ్వరు - ఆయముత్సాహము మొదటినుండియు నుండవలసినది. అని తప్పుకొనుచుండుదానను. నీవొక్క సభలో నీ వేయే దేశములు చూచితివో, యేదేశములోని స్త్రీలెట్టివారో, వారు వారిచదువు, వారినాగరకత- యుపన్యసింపుమని కోరువారు. నాకేమి తెలియును, మావారు వారు రైల్వేవారు. మమ్ము మీవంటి స్త్రీమూర్తులుగల చోటఁ జేరనీక యూరిబైట వెలిపెట్టినట్లు పాఱవైచువారు. మా కే స్త్రీలతోను నాగరకత తెలిసికొనుటకంటెటి పరిచయము లేదంటిని. మఱియు మా రైలువారి కేమి కోపము వచ్చినను సరియే:—మా రైలువోగక్షము లోక పెద్దవిద్వాంసులు. వారిభార్యలు చెప్పనక్కఱలేదు. ఇరిటులవలె నొక్క రైలుపనివారు మగవారుగాని, యాఁడువారుగాని, కలముపట్టి యొక్కముక్క పత్రికలకు గోలకు వారు వ్రాసినముక్కలు మాటాడుచున్నారా! మఱి యెందరిసేపు - అప్పుడెంను, లైను క్లియరు, ఫస్టుబెల్లు, పాయింటు, డి. టి. యస్., ఇ. టి. యస్. భాష తప్ప ప్రపంచజ్ఞానమునకు సంబంధించినది లేదనికూడఁ జెప్పి బదిమాలితిని. కొందఱు పట్టుదలగల స్త్రీలు నామాట విని, యొద్దువనిత లిట్లున్నారు; వంగాంగనలస్థితి యిదే; హిందీ సుందరుల వృత్తాంతమిది అని యిట్లొకరు చెప్పఁగా వింటిమని, తెలియవచ్చుచున్నది యని యుపన్యాసములలో నెక్కించుకొనిరి. కొందఱు నామాటలనే స్వగతముగా స్వయంపరిచయమువలె వాడికొనిరి. ఎట్లయినను నాకేమి, నాకంతబాధ యక్కఱలేదు. నా పేరు పలుకు, నన్నుఁ బదిమందిలోని కెక్కింపకుండుటయే చాలు ననుకొనుచుండఁగా, మీరు రాకపోయినఁ బోయిరి. మాసమాజమునకేమైన నెలనెలకుఁ జందా యిచ్చుచుండవలయునని బోధించిరి. ఇదియుఁ గొంతమేలని యొకరిద్దఱికిచ్చెదనంటిని. తర్వాత, మాపత్రికకుఁ జందాదారుగా నుండుమని, మేము కట్టించు స్త్రీపాఠశాలకు, మేము స్థాపించు బాలికా పఠనమందిరమునకు, మేము నడుపఁబోవు సభకు, మా పుస్తకభాండాగారమునకు- ఇట్లని వేఁపుకొని నాచేఁ గొన్నిరూపాయలు నెలనెలకు వ్యయపఱిపించుచుండిరి. ఒక్కనాఁటి సభలో శ్రీమతి సౌభాగ్యవతి రామసుబ్బమ్మగారు, రూ. ౫-0-0 అని చదువువారు. [illegible] రామసుబ్బమ్మ యెవరని-వారని, వీరని, [illegible] క్రొత్తవా రెల్లరు నాకు స్నేహితురాండ్రయిరి.

నాకు వల్లమాలినసిగ్గు. వంకాయ లమ్మఁదెచ్చినవాఁడు చీకు రౌట్లలిన పరకయనువాఁడు, పానవా కిచ్చినవా యనుదానను. వానిపరక నాకుఁ దెలియదు! నా పావనావానికిఁ దెలియదు. ఇట్టి నేను వారిసభలో నేమని పిల్తును. కొందఱు దక్షిణాదిస్త్రీ లున్నారు. వారొక్క రాజధానిలోనివారు గావున- ఆపద్దటికి పేరదంచాదారులిచ్చేదుట్లు పొదుపుగాఁ బెట్టి రక్షించేదానికి తావలేదు. హీంద్రుపేరవారు, హీంద్రుదా క్రొత్తవాండ్రు- ఇష్టా అసె యూరిం- దానికిదా వారువారు తనిత్తివిగా యిప్పించుకొనేది. ఒకరిచేత పెట్టిపెట్టుకొనేది మంచిదికాదు- మీరుకుసుమంతులు, జాస్తీదుస్తు యిచ్చినామని గట్టికారిత్తనగ చూపించి సంఘత్తిలెవరని పీణు వాయూడేదానికి మాలేదు. ఇది నేను తెలుస్తాను. అని యాలోచనసభలో మాటలాడుచున్నట్లు తర్వాత నాకుఁబంపెను సభావృత్తాంతములోఁ దెలిసికొనుదానను.

తెనుఁగుపుస్తకములు నేను మాసమాజమునుండి ప్రతిదినముఁ బంపుచుండుదును. మీకుఁ గావలసిన పుస్తకములు చదివి మూఁడువారములలోఁ దిరుగఁ బంపుచుండవల

యును. దానికి దినమున కింతయని చెప్పువారు. మొదలు ప్రొద్దున్నే కొన లేదన నొక్క దేవరకుఁ బెట్టుమని బలవంత పెట్టువారు. స్త్రీలసభలలోఁ జేరిన స్త్రీకిఁ దన్నైవిగాని నారితీర్మానములు వాకంతగా నచ్చలేదు. కేవు సాయంకాలపు సభలో కింహోబలమ్మగారు - ఈ క్రింది తీర్మానములు ప్రవేశపెట్టబోవుచున్నారు. ఆమోదకులు, వ్యతిరేకులును తప్పక దయచేయవలయును. వ్యతిరేకాభిప్రాయము గల వారును రావచ్చునుగాని వెంటనే ప్రతివాదములు చేయుట కవకాశమును బట్టి, యధ్యక్షురాలి యనుజ్ఞపై సభ్యులు గానివారును మాటలాడవచ్చును. కావున దక్షిణ భలో మనమందఱ మలంకరింపవలయునని కోరుచున్నాము. అప్పలనరసమ్మ - కార్యనిర్వాహకమంత్రి - యని యానందమ్మగారుఁ బత్రికలు పంచిపెట్టువారు. అంతటను ఇలేయని చదువుకొట్టుకొనువారుగాని యిది యేమని యెవ్వరును బలుకువారు లేరు.

తీర్మానము:— జీవనమును మగవారివలెఁ జెప్పులు తొడిగికొని, గొడుగువేసికొని వీధులంట నడచిన నేమి హాని- మగవారి యర్ధాంగులమైన మన కంతమాత్రము స్వాతంత్ర్యమును మగవారు మన కియరాదా అని దీనిపై చేవుసభ.

మావారు విని పకాపక నవ్వెరి. ఏమిరా మనము హాయిగా నిన్నిదినములు గడపినారము. ఇట్టిగొడవల లోని కెన్నఁడును దిగలేదు. ఇచ్చిన దిచ్చి యుంటిఁ గూర్చుండ మన్నాము - దీనిపై నభిప్రాయము లేమ్మని శాస్త్ర - మన శిష్టాచారములు తెలియవు. మొదట స్త్రీలకు సభలు పెట్టుకొనుటకు, ఉపన్యాసము లిచ్చుటకు నెవ్వరు స్వాతంత్ర్య మిచ్చినారో వారే యీ తీర్మానమును గూడ నంగీకరింతురు - నీవు కావలసిన బూట్సు తొడిగికొనుము, గొడుగువేసికొమ్ము. నీవు నా కర్ధాంగివి గనుక నీకు నే నీస్వాతంత్ర్య మిచ్చుచున్నవాఁడను- దేశాచారప్రకారము చుట్టుచూడ వీధిలోఁ గాలుపెట్టుము వెళ్లుము- సభలోనికి మొదటనే యిట్లు వెళ్లుటకుఁ గ్రొత్తగా నుండిన రాణీలు- ముందివీళ్లకు వెళ్లునప్పు డలవాటు చేసికొనుము- అని నేనాలోచనము చేయుచున్నాను.

---

## శి వ పూ జ

ఏనుఁగు తమ్మిరాజు గారు

(గేయము)

శివపూజాసమయము
చేరి కొల్తము రమ్ము
శీఘ్రముగా —తమ్ముఁడా.

బంగారుపువ్వులు
పళ్లెరంబున బెట్టి
పాటపాడెద —చెల్లెలా.

శివశివ యని పూజ
కొల్చిన నిదియె
నవయుగమగు —చెల్లెలా.

పువ్వులోపల నున్న
మవ్వంపు సిరి మొగ్గ
మర్మ మెరిగితె —తమ్ముడా.

చిన్నిచిన్ని పూలు
చిన్నారిపువ్వులు
చేరి కోసితె —తమ్ముడా.

పువ్వులోపల పుణ్య
పురుషుని గనుగొన్న
పురుషార్థమే —చెల్లెలా.




# కుక్క—కాటుకు చెప్పుదెబ్బ

శ్రీ కెంపటి నాగభూషణం గారు

౧

"పలుకు, పలుకు, అంభాపలుకు
జగదంభా పలుకు
పలుకు పలుకు
అంభా పలుకవే
జగదంభా పలుకవే
కంచికామాచ్చీ పలుకవే
మదురమీనాచ్చీ పలుకవే
కాశీయిశాలచ్చీ పలుకవే

"వెళ్లు, వెళ్లు" అన్నది వాకిట్లో ముగ్గువేస్తున్న అమ్మన్న.

"మంచి మాటనే సెపుతానమ్మా.
నీవు తలసిన కార్యం నాకు తెలుసమ్మా
పండో కాయో సెపుతానమ్మా
అంభా పలుకవే
జగదంభా పలుకవే
నీమనస్సులో సంగతి సెపుతానమ్మా
మంచిమాట యిది యినవమ్మా.

"వెళ్లబ్బాయీ; వెళ్లమంటే నీకు కాదూ?—వెళ్లు."

"ఇంత పిడికెడుబిచ్చం పెట్టమ్మా. తల్లివి, మహాలచ్చిమివి. నూరేళ్లు వర్ధిల్లాలి..."

"ఇప్పుడేమిముష్టి, అబ్బాయీ, ఊరుతెల్లవారకముందే గిలకవాయిస్తూ తయారైనావు; వెళ్లు."



ద మ యం తి

చిత్రకారుడు: శ్రీ దామెర్ల సత్యనారాయణగారు, రాజమండ్రి.

అని అమ్మన్న అనేసరికి, ఆ బుడబుడక్కలవాడు కళ్లు కొంచెం పెద్దవిచేసి, గిలకనాయిస్తూ, మళ్లీ ప్రారంభించాడు.

"పెళ్లి, పెళ్లి, పెళ్లమ్మా, తల్లీ
నీ కీయేడు పెళ్లి అవుతుందమ్మా, తల్లీ
పలుకు, పలుకు, అంబా పలుకు
జగదంబా పలుకు,
యీయేడు యివాహ మవుతుందమ్మా తల్లీ,
మంచి గొప్ప మొగుడొస్తాడమ్మా తల్లీ,

"ఆ, ఏమిటబ్బాయి, అది? జాగ్రత్తగా మాట్లాడు."—అన్నది అమ్మన్న కొద్దిగా, భయంతో, కోపంతో....

అదివిని, బుడబుడక్కలవాడు గిలకవాయించడంమానేసి, యిట్లా అన్నాడు.

"అమ్మా, నాకు జ్యోతిషం వచ్చు. మీ ముఖం చూచేసరికి, మీకింకా పెళ్లి కానట్టు, యీ యేడు మీకు తప్పక పెళ్లి అయేటట్టు, మంచి, చక్కనిభర్త లభించేటట్టు, నాకు కనపడ్డది. నిజంగా..."

ఈమాటలు వినేసరికి అమ్మన్నకు ఆలోచన ప్రారంభమైంది. ఆలస్యం చేయకుండా, యిట్లా ప్రశ్నించింది.

"ఏమబ్బాయీ, నీకు జ్యోతిషం, తెలుసా?"

"తెలియకేమమ్మా, బాగా తెలుసు."

"అయితే, నువ్వు యిందాక నావిషయంలో చెప్పినవన్నీ నిజమవుతాయా?"

"అనుమాన మెందుకమ్మా. ఒకకానీ యీ తాటాకుల పుస్తకంలో యెక్కడో అక్కడ వుంచండి, అప్పుడు నిజం తెలుస్తుంది."

వెంటనే, అమ్మన్న కొంగునవున్న డబ్బుల మూటవిప్పి, ఒక కానీతీసి పుస్తకంలో ఒకచోట పెట్టింది. ఆగుర్తుప్రకారం తీసి, ఆబుడబుడక్కలవాడు నవ్వుతూ "చూచారా, అమ్మా, నేచెప్పినవన్నీ పూర్తిగా నిజమే. మీకీ సంవత్సరం, బహుశా మాఘమాసంలోనే, పెళ్లి అవుతుంది. మంచి, చక్కని, చదువుకున్న భర్తవస్తాడు" అన్నాడు.

అమ్మన్న విని పొంగుతుంది.

"అమ్మా, మీ అదురుష్టం. ఒక పాత గుడ్డ దయచేయించండి అమ్మా, మీ గులాబువాడిని. పోతాను".

"ఏయ్, అబ్బాయీ, యిప్పుడు పాత గుడ్డలేమీ లేవుగాని, యీ డబ్బులు తీసుకు వెళ్లు" అని అర్ధపావలా బిళ్ల వాడి కిచ్చింది. వాడు దాన్ని తీసుకొని-"మాతల్లి, మాఅమ్మ, మంచితల్లి, మాలచ్చిమి. పది కాలాలపాటు కుంకుమ రాచుకొని తిరుగమ్మా, తల్లీ" అని దీవిస్తూ వెళ్లిపోయాడు.

౨

శివావధాని గొప్ప అగ్రహారీకుడు. గ్రామంలో మంచి పలుకుబడి గలవాడు. ఏడాదికి సుమారు పాతికవేలరూపాయల రాబడి. మంచివాడనికూడా పేరు పొందాడు. ఆయన భార్య చనిపోయి చాలాకాలమైంది. కాని మళ్లీ వివాహం చేసుకోకుండా, కూతురు అమ్మన్నను గారాబంతో పెంచుతూవున్నాడు. అమ్మన్నంటే శివావధానికి ప్రాణం. కూతు

రిని అమిత గౌరవంతో, పూలలోపెట్టి పెంచుతున్నాడు.... అమ్మన్నకుపెళ్లియీడు వచ్చింది. మంచి అల్లుడిని సంపాదించాలని శివావధానికి లోపలవున్నా, పూర్వం తాను భార్యకుచేసిన వాగ్దానం జ్ఞప్తికి వచ్చింది. అదీకాక, యింతఆస్తి, యెవరో బయటవారికి యెందుకు పోవాలి? అందుకని, మేనరికమే యిద్దామనుకొన్నాడు......మేనల్లుడు గిరిరావు యఫ్. ఏ. వరకు చదువుకున్నాడు. మంచి స్థితిపరుడే. కాని అంత అందంగా వుండడు. అయినా, అతని అదృష్టంవల్ల అమ్మన్నని అతనికిచ్చి పెళ్లి చేయడానికి నిశ్చయించాడు శివావధాని. అమ్మన్నకికూడా అది యిష్టమే. గిరిరావు, అమ్మన్న చిన్నప్పుడు చాలాకాలం ఒకచోటే పెరిగి, పెద్దవారైనారు......మాఘమాసంలోపెళ్లిముహూర్తం. ఇప్పటికే పనులు చాలాభాగం అయినాయి. గట్టిగా నెలకూడా లేదు వ్యవధి. అంతా బాగానేవుంది. కాని, యిప్పుడొక అవాంతరం వచ్చిపడ్డది. అమ్మన్న వాకిట్లో ముగ్గులేస్తుంటే, యెవరో బుడబుడక్కలవాడువచ్చి, యెవరూ యేమీ చెప్పకముందే, ఆమెకు యీయేడు పెళ్లి అవుతుందన్నాడు. ఆసంగతి వినేటప్పటికి, అతనెవరో, కేవలం దేవదూత అనుకొని అమ్మన్న, మరికొన్ని ప్రశ్నలడిగింది. "మంచి, చక్కని, చదువుకొన్న భర్త లభిస్తాడు" అని చెప్పాడు. ఆవాక్యం అమ్మన్న హృదయంలో నాటుకుపోయింది. వాడుచెప్పిన దానిలో ఆమెకు గట్టి విశ్వాసం. అది నిజమైతే, గిరిరావు భర్త కాడన్నమాట! అతడంత చక్కని వాడూ కాదు; అంత చదువువచ్చిన వాడూకాదు. ఆ దేవదూత,బుడబుడక్కలవాడు చెప్పింది ముమ్మాటికి సత్యం అని అమ్మన్న దృఢంచేసికొంది. వాడిమాటలుయెప్పటికైనా ఫలించితీరుతాయి. అటువంటప్పుడు, త్వరపడి, యీ మేనరికాన్ని కట్టుకోవడం యెందుకు? అమ్మన్న ఆలోచన చేసింది. భావాలమీద భావాలు, తరంగాలలాగున ఆమెహృదయాన్ని గందరగోళపరచినాయి. అయినా, తండ్రితో 'సరి' అనిమాట యిచ్చిందే! ఆయన కిప్పుడు యెట్లా యెదురు తిరుగగలదు? చిన్నప్పటినుంచి కష్టపడి ప్రాణంతో సమానంగా పెంచి పెద్దదాన్ని చేసిన తండ్రికి ఇప్పుడామె వ్యతిరిక్తు అయితేలోకమంతా యేమంటుంది? ఆలోకభయంతో, నోరెత్తకుండా మేనరికం చేసుకుంటే, బుడబుడక్కలవానిమాటలు అప్పుడప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చి, జీవితాన్ని అంతా దుఃఖం చేస్తాయే? పోనీ, అందుకోసం, యీసంబంధంవద్దంటే, గిరిరావు యేమవుతాడు? వారిద్దరి చిన్ననాటి చేష్టలు, బాలసంజల్పములు, ఆటపాటలు యేమి కావాలి? చిన్నప్పటినుంచిగిరిరావు, అమ్మన్న మీదే ఆశపెట్టుకొని వున్నాడు. అట్టివాణ్ణి, యిప్పుడు విఫలమనోరథుణ్ణిగాచేస్తే, యెంతపాపం?—ఈభాగ్యానికే అమ్మన్న తన జీవితాన్నంతా యెట్లామబ్బుమయం చేసుకుంటుంది? ఆమెకేమీ తోచింది కాదు. సలహా చెప్పడానికైనా యెవ్వరూ లేరు. చాలా మారులు, చాలావిధాలగా, తనే, ఆలోచించింది. తుదకు నిశ్చయించుకొంది, నిశ్చలంగా, దృఢంగా, తండ్రితో చెప్పింది, అంతా!

గిరిరావు అప్పుడే షికారునుంచి వచ్చి తోటలో చల్లగాలికి తిరుగుతున్నాడు. కొన్ని చంద్రకాంతపువ్వులు కోసి, అవిఅమ్మన్నకిస్తే బాగుంటుందా అని ఆలోచిస్తుండగా, "గిరీ, గిరీ." అని శివావధాని లోపలినుంచిపిల్చాడు. ఆపువ్వు లక్కడే విడిచి, మేనమామ దగ్గర కెళ్లాడు. శివావధాని ద్వారాన్నిపట్టుకు నిల్చున్నాడు. గిరిరావురాగానే, అతని వంకచూచి, ఊర్కున్నాడు. అప్పుడతని ముఖంలో కొంచెం విషాదచిహ్నాలు కనపడ్డాయి. అదిచూచి గిరిరావు అడిగాడు—"ఏమిటి, మామయ్యా, అట్లావున్నావు?" వెంటనే, శివావధాని, లేని ధైర్యం తెచ్చిపెట్టుకొని, యిట్లా అన్నాడు. "గిరీ, నీతో, అతికఠినమైనసంగతి ఒకటి చెప్ప వచ్చాను. చెప్పడానికి నాకునోరు రాకుండా వుంది."

"ఫరవాలేదు. చెప్పు, మామయ్యా."

"నీకు అశుభం..." అని అనుమానంతో ఆగాడు.

"ఫరవాలేదు, చెప్పు పూర్తిగా."

"మరి, అమ్మన్న నిన్ను పెళ్లిచేసుకోదట!"—అని ఒక వెర్రిచూపు చూశాడు.

గిరిరావు, తొణకకుండా, బెణకకుండా "ఎందుకని?" అన్నాడు.

"ఎందుకనేమిటి? దానిముఖం చెప్పితే విన లేదు. నయానాభయాన గూడా చెప్పాను. కాని లాభం కనబడ లేదు. కారణం స్పష్టంగా చెప్పదు. దానికి అట్లా తోచిందట. అమ్మా, తల్లీ అన్నాను. బ్రతిమాలాను; బాగుండదన్నాను; పరువు నష్టమన్నాను;సిద్ధాన్నమన్నాను. కాని యెన్ని చెప్పినా ప్రయోజనం లేకపోయింది. "నేనుచేసుకోను" అని మొండిపట్టు పట్టింది. తల్లిలేనిపిల్ల; దానిమనస్సు యెక్కడ నొచ్చుతుందో అని నేను కొంచెం వెనుకాడుతాను. ఏమో పోనీ, దానికర్మం దానిది........"

"అయితే ప్రత్యేక కారణం యేమీ లేదా?"

"ప్రత్యేకమేముందీ. దాని అంతరాత్మే అట్లా చెప్పిందట. పోనీ, కావలిస్తే నీవుగూడా దాన్నికలసికొని ఒకసారి మాట్లాడి చూడు, ఏమైనా లాభ ముంటుందేమో?"

"అబ్బే, లేదండీ. ఈ విషయంలో నే నింకా అల్లరి చెయ్యదలచుకోలేదు. నాత్రోవను నేను పోతాను. కాని అమ్మన్న నాకు చేసిన ద్రోహాన్నిమాత్రం నేనెప్పుడూ మరచిపోలేను......అంటూ గిరిరావు వెళ్లడానికి లేచాడు.

"గిరీ, నాయనా! నేనేమి చెయ్యనురా. ఇంత పెంకెపిల్లని నేనెప్పుడూ అనుకోలేదు. మావంశానికంతా కళంకంతెచ్చే ట్టుంది... పోనీ నువ్వు......"అని శివావధాని యింకేమేమో అంటూవుండగానే, గిరిరావు వినిపించుకోకుండా, తిరిగిచూడకుండా, వెళ్లాడు.

౪

సంగతులన్నీ సరిగావుంటే, పెళ్లి జరగవలసినదినం అది. ఆవిషయం జ్ఞాపకంరావడం చేత శివావధాని విచారంగా వున్నాడు. ఇంతట్లో పొరుగింటి పున్నయ్య ఒకయువకుని

వెంటపెట్టుకువచ్చి "ఏమండీ, మీరు మొన్న ప్పుడో మీఅగ్రహారం విషయాలు చూచే టందుకు యెవరైనా మనిషి కావాలె అని చెప్పారుగా. ఇడుగో......"అని ఆయువకుణ్ణి చూపాడు. చక్కని పచ్చనిశరీరం; నల్లనివెంట్రుకలు; పెద్దకళ్లు; మృదువైన ముఖం. చూస్తే ఆనందం కల్గింది శివావధానికి. విచారంఅంతా మరుగుచేసి ఆయువకుణ్ణి కొన్ని సంగతులు అడిగాడు.

"మీ పేరేమండీ?"

"జానకిరావు."

"వయస్సు?"

"ఇరువై యేడు."

"ఎంతవరకు చదివారు?"

"బి. యే. ప్యాసైనాను."

"వివాహ మైందా?"

"లేదు."

"అయితే. బి. యే. ప్యాసయిమీ్కీఅగ్రహారం విషయాలలో పనిచెయ్యడ మేమిగతి. ఏదైనా మంచివుద్యోగం............

"ఈకాలంలో అసలువుద్యోగాలువున్నాయండీ? ఫరవాలేదు. పనులన్నీ మీాకు నచ్చేట్టుగా చేస్తాను.

"పోనీ, మీారు మా యింట్లోనే వుండి మాతోపాటు భోజనంచేస్తూ మా పనులు చూస్తూవుండండి. పైనయింకేమైనా యిస్తాను.

"అవును లెండి. ఇదీ బాగానే వుంది. నాకు దిక్కెవ్వరూ లేరు. మంచి ఆలోచనే చెప్పారు." అని జానకిరావు తనసంతోషాన్ని వెలి పుచ్చాడు.

కొద్దిరోజుల్లో జానకిరావుగూడాయింట్లో ఒకడై నాడు. తాను చెయ్యవలసిన పనులన్నీ శ్రద్ధగా చేశాడు. ఇంటివ్యవహారాలన్నీ బాగుపడి వృద్ధిచెందినాయి జానకిరావు జాగ్రత్త వలన. అందుకని, శివావధానికి అతనంటే ఒక విధమైన ప్రేమ, గౌరవం కలిగింది. అతను అవివాహితుడేగా, పోనీ తనకు అల్లుడుగా అవుతే........అని ఎప్పుడైనా శివావధాని తలంచేవాడు. కాని ఆవిషయంపైకి యెప్పుడూ యెవరితోనూ అన లేదు.

తనపని యేదిటోచేసి జానకిరావు ఒకచోట కూర్చుని, యేదైనా గ్రంథం చదువుకొనేవాడు. అతను మితభాషి. క్రొత్తవారితో అసలే మాట్లాడడు. ఇంట్లోవారితో కొద్ది; ఊళ్లో యెవరితోనూ పరిచయంలేదు. కాని, అతను త్రోవవెంబడి పోతుంటే పెళ్లికాని పిల్లలంతా వూరక చూచేవారు. మనస్సులో యేమైనా అనుకునేవారేమో తెలియదు.

* * * *

జానకిరావు తమ యింట్లో అడుగుపెట్టి అగ్రహారం మేనేజరుగా పని చేస్తున్నప్పటి నుంచీ అమ్మన్నకు అతనంటే ప్రేమ పుట్టింది. ఆబుడబుడక్కలవాడు చెప్పినభర్త యితడేనా అని సంకోచం కల్గింది. ఇతడే అని వెంటనే రూఢిచేసింది. అవును, "మంచి చక్కని చదువుకున్న" అన్నాడువాడు. ఇవన్నీ జానకిరావు వద్ద వున్నాయి. ఇతనే తన భర్త కావాలి అని అమ్మన్న మనస్సులో అనుకున్నది. కానిఅట్లాగని తండ్రితోతానే చెప్తే బాగుండదని వూరుకుంది. అన్నిటికన్న ముందు ఉపోద్ఘాతం

కావాలిగనుక, జానకిరావుతో చెలిమి చేయడం మొదలుపెట్టింది అమ్మన్న. కాని అతను చాలాక్లుప్తంగా, మితంగా మాట్లాడేవాడు. అడిగినమాటకు జవాబు చెప్పేవాడు అంతే. అమ్మన్నకేమీ స్వాధీనమయ్యేటట్లు కనబడలేదు. అతనితో కులాసాగా మాట్లాడాలని అమ్మన్న యెన్నోసార్లు ప్రయత్నించింది. కాని వ్యర్థమైంది...జానకిరావుశివావధానిగారింట్లోనే భోజనంచేసి, అక్కడేనిద్రించేవాడు. సాధారణంగాయెల్లప్పుడూ అమ్మన్న అతన్ని చూస్తూనేవుండేది అంతకంతకు అతని ముగ్ధమోహన కళ్యాణమూర్తి అమ్మన్నను ముగ్ధురాలినిగా చేస్తోంది అతనియందుఆమెకు దినదినం ప్రేమ హెచ్చింది. అతనుమాత్రం ఆవిషయమే తలచేవాడు కాడు. ప్రేమఅంటే యేమిటో తెలియనట్టుగా నటించాడు. ఏదో మిషమీద అమ్మన్నే పలుకరించేది. అప్పుడు మాటకుమాట చెప్పేవాడు కన్నెత్తకుండా. అతను, తనను తిరిగి ప్రేమించడం లేదనేసంగతి తెలిసి, అమ్మన్న చాలాఖిన్నురాలైంది. కాని ఏమిచేస్తుంది?...ఇట్లా నెలగడిచింది. అమ్మన్నకు అతనిమీదప్రేమ అంతకంతకు పొరలింది. వెనకెప్పుడో బుడబుడక్కలవాడు చెప్పిన జ్యోతిషం అనుదినం ఆమెచెవులలో ప్రతిధ్వనిస్తోంది. అదే ఆమెకళ్లకు ప్రత్యక్షంగా కనబడుతోంది. "ఇదుగో, జానకిరావే, నేను యిదివరకు చెప్పిన భర్తయితడే"—అని ఆబుడబుడక్కలవాడు గిలకవాయిస్తూ చెప్తున్నట్టు ఆమెకు స్ఫురించింది...కాని, జానకిరావుమాత్రం యేమీ తెలియనట్టుగా, యెందులోనూ జోక్యం కలుగజేసుకోకుండా, కాలం గడుపుతున్నాడు. అమ్మన్న ఆవేదన హెచ్చింది. ఆమెప్రేమవాహిని కట్టలు తెగబడి ప్రవహించింది... ఒకనాడు భోజనముందర సంగతంతా, తండ్రి చెవులో చెప్పింది. ఈఆలోచన శివావధానికి, జానకిరావుని చూడడంతోనే కల్గింది. కాని, కొమార్తె యేమంటుందో అని తటస్థంగా వూరుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఆమే యిష్టపడ్డది. అందుకని శివావధానికి సంతోషమైంది. అంతే మంచి,వినయవిధేయుడు,సద్గుణవంతుడు, రూపసి,విద్యావంతుడు,తనఅల్లుడు కాబోతున్నాడని అతను వువ్విళ్లూరాడు...ఆవిషయం జానకిరావుతో మాట్లాడడానికి స్థిరపరుచుకొన్నాడు. రాత్రిభోజనమైన తర్వాత, శివావధాని, జానకిరావు వాకిట్లో అరుగుమీద తాంబూలం వేసుకుంటూ, కూర్చున్నారు. మాటల ధోరణిలో శివావధాని, జానకిరావు పెళ్లిప్రశంస యెత్తాడు. దానికతడిట్లా అన్నాడు.

"పెళ్లికేమండీ, ఎక్కడైనా మంచిసంబంధం వస్తే తప్పుతుందా యేమిటి?

"అయితే, యిప్పుడు పెళ్లికిసిద్ధంగా వున్నావన్నమాటే?

"కాని, మీదగ్గరకువచ్చి కనీసం నెలైనా కాలేదు. ఇప్పుడువివాహం అయితే,మిమ్మల్ని వదిలేసివెళ్లవలసివస్తుంది.అదినాకిష్టంలేదు..."

"నన్ను యెట్లావిడుస్తావు?

"అవును. మరి, వేరేకాపురం పెట్టిసట్లయితే?"

"వేరేకాపురంలేకుండా మాయింట్లోనే వుండు.

"అదెట్లాగండీ?

"ఎట్లాగేమిటి? మాయింటి అల్లుడవై తేసరి!

"ఏమోనండీ, మీరు చెప్పేది సరిగా తెలియడం లేదు.

"ఏమీలేదు. మా అమ్మన్న నిన్ను ప్రేమించింది-అందుకు నీవు యిష్టపడితే వివాహం చేస్తాను"—

జానకిరావుకు చిరునవ్వొచ్చింది. కాని వెంటనే అపురూపి ఆలోచనామగ్నుడైనాడు. కొంచెంసేపు నిశ్శబ్దంగా వున్నాడు.

శివావధాని అడిగాడు, అప్పుడు—"ఏం, జానకిరావూ; ఇంత ఆలోచన దేనికి సరేనంటే సరిపోయేదానికి? శుభం; ఏమంటావు?"

"నేను యేమనడానికీ శక్తిలేనివాణ్ని. ఇక్కడికి, సుమారు క్రోసెడు దూరంలో మా చుట్టాలున్నారు. వారిని సలహా అడిగి, మీకు జవాబు చెప్తాను." అన్నాడు, జానకిరావు.

"సరే" అని తల వూపాడు అవధాని.

తెల్లవారు జామునే లేచి, జానకిరావు, అతని బంధువుల యింటికి ప్రయాణమైనాడు. తిరిగి సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు వస్తానని చెప్పాడు.

౫

జానకిరావు వెళ్లినప్పటినుంచి, అమ్మన్న, తండ్రి మిక్కిలి సంతోషంగా వున్నారు. అతను తిరిగివచ్చి 'సరే' అంటాడుగదా అని ఉప్పొంగిపోయినారు...

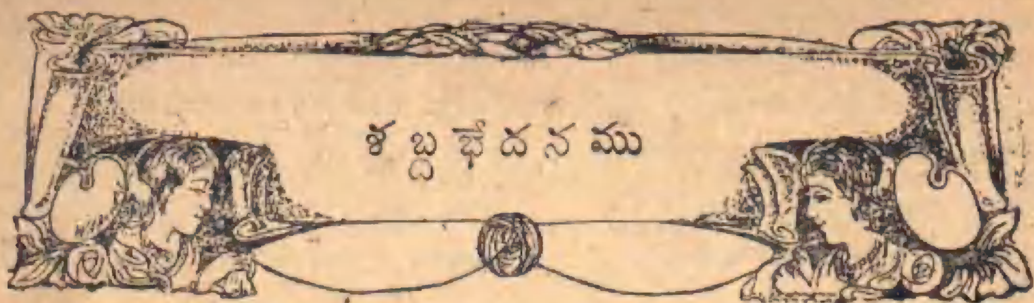
సాయంత్రమైంది. శివావధాని వాకిట్లో అరుగుమీద కూర్చున్నాడు. అమ్మన్న మంచి పట్టుదుస్తులు ధరించి, విలువగల నగలుపెట్టుకొని, బాగా ముస్తాబుచేసికొని ప్రణయోత్కంఠయై, వేచివుంది. ఇదిగో వస్తాడు, అదిగో వస్తాడు అని అనుకుంటూ వారు కాలం జరుపుతున్నారు. ఇంతలో రోడ్డు చివర జానకిరావు గోచరమైనాడు. అతనితో గూడా యెవరో స్త్రీ వున్నది. వారికి ముందుగా, తోపుడుబండిలో పిల్లని కూర్చోపెట్టి, నౌకరు నడుస్తున్నాడు...బహుశః ఆస్త్రీ జానకిరావు బంధుగురాలు. పెళ్ళికొమార్తెని చూడవస్తోంది అనుకున్నారు శివావధాని, అమ్మన్న. వారంతా నెమ్మదిగా యింటికి చేరుకున్నారు. వారందరిని ఆదరించి కూర్చోమన్నాడు, యింటియజమాని. అంతాకలసి తివాసీ మీద కూర్చున్నారు—శివావధాని, జానకిరావు ఒక దిక్కున; అమ్మన్న, క్రొత్తగా వచ్చిన స్త్రీ మరొకదిక్కున;.

"జానకిరావూ, నీవు వెళ్లిన పని యేమైంది?" అంటూ శివావధాని సంభాషణ ప్రారంభించాడు.

జానకిరావు వెర్రినవ్వు నవ్వుతూ "ఆమె నడగండి" అని స్త్రీ వైపు చూపాడు.

"అయితే, ఆమె నీకేమికావలె?

"ఆమెయా?— నాభార్య, ఇందుమతి. ఆచిన్నపిల్ల నాకొమార్తె, మనోరమ" ఆకస్మికముగా కల్గిన ఆశాభంగముతో, అమ్మన్న నివ్వెరబోయి, నిట్టూర్పువిడిచి, తండ్రి చేతులలోకి జరిగింది. ఆసందిగ్ధ సమయంలో, విషాదావస్థలో, ఆకుత్క్రుష్ట ముహూర్తంలో, "అమ్మన్నా, వియోగదుఃఖ మెట్లుండునో చూపిసినా? నీవు చేసిన ద్రోహానికి, యిది ద్రోహం. ఈకపట నాటకానికంతా నేనేసూ ధారుణ్ణి— ఇప్పు డేబుడబుడక్కలవాడు వస్తాడో రమ్మను, అడ్డం—" అంటూ యెక్కడనుండో, మేనల్లుడు గిరిరావు వచ్చి అందరూ ఆశ్చర్యపడేటట్టుగా, అన్నాడు.—



# శబ్దభేదనము

మద్దిపట్ల వెంకటరమణయ్య గారు

ముగిసె స్థానేశ్వరక్షేత్రమున రణమ్ము;
గోరి హిందూసామ్రాజ్యంపుఁ గోర్కె—
ఏడుమార్లు చేపడిన మ్లేచ్ఛేంద్రువిద్ధ [పండె
ఫలముఁ గుడుచుచుఁ బృథ్వీరాజు బందియందు

పృథులరక్తప్రవాహంబు లీఁది యీఁది
పడయఁగల్గిన యాఢిల్లి భద్రపీఠిఁ
గొలువుదీరిచె మహామదుగోరి సాహె
బుద్ధతియు తీవి మెఱయంగ నొక్కనాఁడు

అతని కుడిప్రక్క నాసీనుఁడై వెలింగె
హైహాలీరాయనామ వీరాగ్రియుండు
సార్వభౌమునితోడ మచ్చరము చాటి
తురకకును దోడ్పడిన ప్రభుద్రోహి యతఁడు.

పాదుసా కిరుక్రేవల బారుదీరి
కూరుచుండిరి చుట్టాలు గురులు హితులు
మంత్రులును జమూపతులు సామంతు లాది
అంధునస్త్రునై పుణ్యాంబు నరయు వేడ్క.

సింగపుంబోను సర్కసు రంగమునకుఁ
దెస్సుకైవడి సేవకుల్ దెచ్చిరటకు
బద్ధుఁడైన పృథ్వీరాయ భాగ్యహీను
ఇనుపకట కటాలనవారి నిఱుకఁజేసి—

ధారుణీభారధూర్వహ దక్షమయిన
భుజములందలి సంకెలల్ పుచ్చి భటులు
నిలువఁ బెట్టిరి రాజన్యతిలకు నపుడు
సాగరముభంగి ఘోషించుసభకు నెదుర—

ఆదిగంత సామంతభృత్యంబు సకల
జనులఁ దమసన్నల మసలుకొనఁగఁ జేసి
మించు సామ్రాజ్యమెల్ల శాసించినట్టి
కనులు లేవేమి యకట! యాఘనుముఖాన?

అఖిలరాజలోకంబుఁ గాదనుచు రోసి
క్రూరుఁ డగు తండ్రికట్టడ మీఱి నడవ
నెవ్వి సంయుక్తఁ గడు భ్రమియింపఁ జేసె
నావిశాలతరళదృష్టు లేవి యిపుడు?

అర్థియనుమాట చెవిసోఁకినంతమాత్ర
నతులకారుణ్యరసతరంగితము లెవ్వి?
సాగిలంబడి రరులెవ్వి జేగురింప
ఆమనోభావ ముకురంబు లక్షులేవి?

మునుపు పలుసార్లు లేఁ గాచె ననక మలక
పెఱికి వేయించె తూత్రంబు గురియుకనులు;
తత్కృతఘ్నతాక్రౌర్య నిదర్శనములు
గుంట లచట నేర్పడె నాఁటగోలె రెండు—

వీపునను మున్నతేఁడు తాల్చుతూపుఁ బొదియుఁ
గౌనునను వాఁడికౌక్షేయకంపుదట్టి
కట్టె యాభటు లుంచిరి కైదిచేత
నన్య లెక్కఁడలేని బాణాసనమ్ము—

బరువు పరికించి యొకమాఱు బద్ద వంచి
అసియుఁ జాపంబుఁ దనవెకా యంచు నెంచె;
అతఁడు నిడుకేల నాధనుర్లతను దాల్చి
క్రాలెఁ బరవిభంజనకేళిలోలుఁలీల—

తా నధిష్ఠించు గద్దియపైని దనరు
విమతువిభవ వినాశింపఁ గల్గమిని, దనకు
నెరియుహృది దాఁచుకష్టంబు తరలుకతనఁ
గనులు లేకుంటె మే లని కైదితేఁచె—

చిక్కియున్నను నిద్ద మా చెక్కుదోయి,
వంకబొమలును, వెడఁదయౌ ఫాలపట్టి,
కెంపెదవి నానతీరు వీక్షించి యతని
కనులకొఱఁతకై వగచెఁ బ్రేక్షకజనమ్ము.

ఆకొలువుకూటమునఁ బాదుసాకు నెదురఁ
బ్రేక్షకాళి కెడగ నిలఁబెట్టఁబడియెఁ
జేరువుగఁ జేరువుగ మూఁడుబారుటీలె
లంధుశబ్దవేధులకు లక్ష్యములు గాఁగ—

కొట్టవలె నంట యాగ్రుడ్డి కోల వేసి
వానిఁ దాటించి చేయునవ్వడినిబట్టి
పొందవలె నంట తనగోరిఁ బోల లేని
గోరిమన్నన విధి దాఁట నేరివశము?

భూపుదురవస్థ తిలకించి పొంగి వచ్చు
దుఃఖమెటొ యాఁపుకొనెఁ బైకిఁ దోఁపనీక
విభుడు చెడిన, విశ్వాసంబు విడనిమంత్రి
శత్రుదుర్భేద్యతంత్రుండు చాందభట్టు—

తనకులాచారసరణి సుల్తానుఁ బొగడి
మొక్కపనికి నై కొలుచుచు నున్నవాఁడు,
గోరికడ రాజువిలునేర్పుగొప్ప సెప్పి
యాప్రదర్శన మొనఁగూర్చి నట్టివాఁడు—

"చూడ లేకున్న శబ్దంబుజాడఁ బట్టి
కొట్టఁ గలవు లక్ష్య మని వాక్రుచ్చె భట్టు
రాజ! యీయీలె నేసి నీప్రజ్ఞచూపు"
మనుచుఁ గోరెను బృథ్వీరాయలను గోరి—

బల్లెమునఁ బల్కు పుట్టించె భటుఁ డొకండు;
రవళిమార్గాన ధన్వి మార్గణము వదలె;
ఖంగు మంచును జవజవ గదలె నీలె;
సభ్యులెల్లరుఁ జప్పట్లు చఱచి రెలమి.

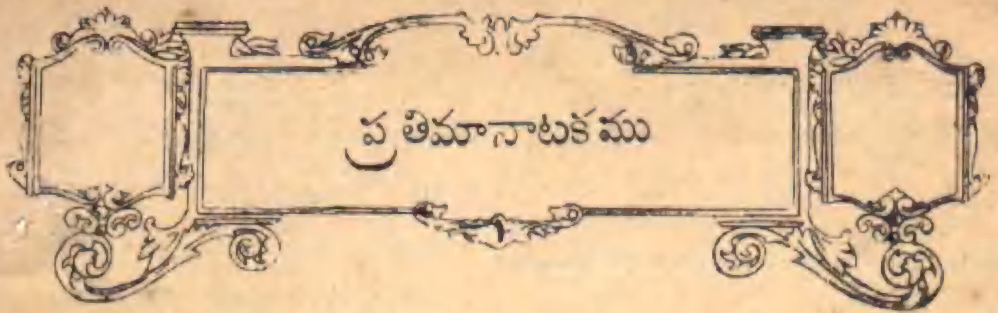
"ఏది యీసారి కొట్టు నీ వేటు చూత"
మనుచు హెచ్చరించెను గృతహస్తుఁ డరిక;
"పాదుసావారి మెప్పొంది బ్రదుకు మోయి"
యని హితోపదేశము సేసె హైహాలుండు.

వెడలెఁ దోడనే నృపువింట విశిఖయుగము;
పెనఁగి యొండొండ గద్దెవైపుననుండి
నిగిడె నల్లాహరహరాధ్వనిద్వయంబు;
తుత్రియతురుష్కరక్తముల్ కలిసి పాఱె—

మోస మోహో యటంచును మ్రోసె రచ్చ
"హతముచేయుఁడాముష్కరు" ననుచు యోధు
"లరులఁ దెగటార్చి కృతకృత్యుఁ డైతి"ననుచుఁ
బొడిచికొని పడ్డపృథ్వీశుఁ బాదవి రంత.

"ఏఁడి చాందభట్టేఁడి పోనీకుఁ" డంచుఁ
ద్రొక్కటంపడుజనమును ద్రోసికొంచుఁ
గలయ వెదకిరి కొందఱు కత్తిదూసి
తత్కపటనాటకపు సూత్రధారుకొఱకు—

తునిమివైచిరి యంతకు మును పె తాను
గోరి హైహాలీరాయలు కూలు టరసి
"ఎత్తు కొనసాగె, నేలికఋణము తీఱె"
ననెడు వేడ్కఁ బ్రాణము వీడెనట్టిభట్టు.



# ప్రతిమానాటకము

చతుర్థాంకము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

(అంతట చేటికలు ప్రవేశింతురు)

విజయ

ఓసీ! నందినికా! చెప్పు-చెప్పు. ఇప్పుడు కౌసల్యమ్మగారు మొదలుగా జనానావారంతా [illegible]మాగృహము చూడబోతే గాదూ బాబులు భరతులుగా రక్కడ తారసిల్లినది? దురదృష్టవంతురాలిని నే నప్పుడు వాకిలిదగ్గర ఉన్నాను.

నందినిక

ఓసీ! మేమంతా ముచ్చటగా చూచినాము బాబులు భరతులుగారిని.

విజయ

కైకమ్మగారిని బాబులు ఏమన్నారే?

నందినిక

అనడమూ లేదు ఏమీ లేదు. బాబులు ఆవిడగారిని చూడడానికికూడా సమ్మతించ లేదు.

విజయ

ఏబ్బే! ఎంతకష్టము. రాజ్య పాశ పెట్టుకొని బాబులు శ్రీరాములుగారికి పట్టము చెడగొట్టబోయి దాన్నితో తనకు వైధవరికము కూడా తెచ్చుకొన్నది; లోకానికి కీడు తెచ్చినది. దయాదాక్షిణ్యాలు లేవు ఆమెగారికి; కసుమాలపు పని చేసింది.

నందినిక

ఓసీ! విను: ప్రకృతులు తెచ్చిన అభిషేకమును పారవిడిచి రామబాబులున్న తపోవనానికే వెళ్లినారు భరత బాబులు.

విజయ

(సవిషాదముగా) ఆ! బాబులు వెళ్లిపోయినారా? నందినికా! రా! కైకమ్మగారిని చూదాము.

(వెళ్లిరి.)

ఇది ప్రవేశకము

---

[అంత భరతుండును, రథముతో సుమంత్రుండును, సూతుండును వత్తురు.]

భరతుండు

ఉ. చేర దినంబు లేడు తన
చేసినపున్నెము వెన్నడింపఁగాఁ
బౌరజనాళి బాష్పజల
పాతము లిత్తఱి వెన్నడింపఁగాఁ
జేరెద నేనునుం గృపణ
చేష్టలు లేని తపోవనాళికిన్

ధారుణి రామనామమునఁ
దన్పెడుమాఱటచంద్రుఁ జూడఁగన్!

సుమంత్రుఁడు

ఈతఁడు! ఈ చిరాయుష్మంతుఁడు! భరతుఁడు!

ఉ. పుత్త్రుఁడు వైత్యనిర్మథన
పుణ్యయశుం డగునట్టి జేనికిన్
పౌత్త్రుఁడు సత్త్రభోజిత స
మస్త ధనుం డగునట్టి జేనికిన్
చిత్రనువర్తి రామునకు
నెయ్యపుఁ దమ్ముఁ డితండు, సహ్యాసౌ
భ్రాత్రము పేర్మికిం దగిన
పద్ధతినే చనుచున్నవాఁ డహో!

భరతుఁడు

ఓ నాయనా!

సుమంత్రుఁడు

బాబూ! ఇదిగో ఉన్నాను.

భరతుఁడు

పూజ్యుఁడు మాయన్న రామచంద్రమూర్తి యెక్కడ? ఆమహారాజులుం గారి ప్రతినిధి యెక్కడ? సారవంతులనన్నిదర్శన మెక్కడ? రాజ్యలుబ్ధ యగు కైకేయికిఁ బ్రత్యాదేశ మెక్కడ? సద్యశమునకు స్థాన మెక్కడ? ఆ నృపకుమారుఁ డెక్కడ? అసత్యసంరక్షకుఁ డెక్కడ?

గీ. నాదుతల్లికిఁ బ్రియము నొనర్పఁ గోరి
రాచసిరిపెంపు నెవ్వఁడేఁ ద్రోచిపుచ్చె
నమ్మహాత్ముఁ డిక్ష్వాకువంశాభరణము
నాదుదైవత మెచట నున్నాఁడొ చూడ!

సుమంత్రుఁడు

బాబూ! ఈ సూర్యాశ్రమపదమునఁ గలఁడు.

గీ. అందె రాముండు, సీత, మహాయశస్కుఁ
డయిన లక్ష్మణుఁడును గల రరసి కనుము
సత్యమును, శీలమును, భక్తి జగమునందు
విగ్రహము లందె నా వారు వెలయువారు.

భరతుఁడు

కనుక రథము నాఁపుము.

సూతుఁడు

బాబుల సెలవుప్రకారము.

భరతుఁడు

(రథమువనుండి దిగి) సూత! గుఱ్ఱములను విడిగా విశ్రమింపఁ జేయుము.

సూతుఁడు

బాబుల సెలవుప్రకారము. (వెడలెను.)

భరతుఁడు

ఓ నాయన! విన్నవింపుము; విన్నవింపుము!

సుమంత్రుఁడు

కుమార! ఏమని విన్నవింతును?

భరతుఁడు

'రాజ్యలుబ్ధయగు కైకేయికొడుకు భరతుఁడు వచ్చె' నని.

సుమంత్రుఁడు

కుమార! ఉడుగుము. గురుజనాపవాదము నుగ్గడింపరాదు.

భరతుఁడు

మంచిది. పరదోషము నుగ్గడించ...టు న్యాయ్యము గాదు. కనుక నిట్లు చెప్ప...ము: 'ఇక్ష్వాకుకులకళంకభూతుఁడగు భర...తుఁడు వచ్చె' నని.

సుమన్త్రుఁడు

కుమార! నే నిట్లు చెప్పఁజాలను. మఱియేమన' 'భరతుఁడు వచ్చె'నని చెప్పుదును.

భరతుఁడు

వలదు, వలదు. పేరుమాత్రము పేర్కొనుట నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము జరగని రెట్టుగాఁ దోఁచుచున్నది. బ్రహ్మహత్యఁ జేసిన వాండ్రకుఁగూడఁ బలుకులచే నివేదము లేదు గదా! కనుక మీరు నిలుఁడు. నేనే విన్నవించు కొందును. ఓహో! విన్నవింపుఁడు, విన్నవింపుఁడు, పూజ్యుఁడును పితృవాక్యపాలకుఁడును నగు రామచంద్రమూర్తికి!

గీ. జాలిలేనివాఁడు, మేలు మఱచువాఁడు,
పామరుండు, మోటుపనులవాఁడు,
ఐన, భక్తిమంతుఁ డరుదెంచె నొక్కఁడు
నిలువ సెలవా? లేక తొలఁగ సెలవా?

(అంత రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతోఁ బ్రవేశించును.)

రాముఁడు

(విని సహర్షముగా) సౌమిత్రీ! వింటివా? ఓసి, విదేహరాజకుమారీ, నీవును వింటివా?

మ. ఈఱువుల్ బ్రిఁగిన దీస్వరం బెవరిదో
కో యయ్యొడుల్? మత్పితృ
స్వరముల్ బోలి వినంబడెన్; మదికి నా
శ్వాసంబు, సౌహార్దముల్
బరితోషంబును సంతరించె; మఱియున్
బంధుత్వసందేహముల్
నెఱయించెన్; బెరయించె పీను గనముల్
నెయ్యంబు తియ్యం బహో!

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్య! నాకును నీపలుకునవ్వాఁడి బంధుజనబహుమానమును గట్టించుచున్నది సుమా! ఈ స్వరము—

ఉ. బింకము గల్గి, స్పష్టమయి,
పెద్దదియై, కలమై, మహోత్కపుల్
అంకెయుఁ బోలె స్నిగ్ధమధు
రంబయి, కంఠమునం దురంబునన్
జంకనిదై, స్ఫుటాంగముల
స్థానము లంటిన యక్షరంబులన్
పాంకము గాంచి, వర్ణములఁ
బ్రోవఁగఁజాలినదో యనందగెన్.

రాముఁడు

ఈపలుకుతీరు బాంధవునిదే యనుటకు సందేహము లేదు. నాహృదయమును గలఁచి వైచుచున్నట్టున్నది. వత్స, లక్ష్మణా, చూడుమోయి!

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్యుని సెలవుప్రకారము. (కదలును.)

భరతుఁడు

అన్నా! ఏమి! ఎవరును బదులుపలుకకున్నారు? కైకేయీపుత్త్రుఁడగు భరతుఁడు వచ్చెనని తెలిసికొనిరా యేమి?

లక్ష్మణుఁడు

(చూచి) అరే! ఈయన! అన్న! రామచంద్రమూర్తి! కాదు, కాదు; అన్న పోలిక!

ఉ. అన్న మొగంబుఁ బోలెఁ జెలు
వారు మొగంబు శశాంకహృద్యమై
పెన్నురమున్ సురారి శర
పీడితమై నృపుజోమ్ము పోల్కి నా

ప్పన్నెఱకాంతి పుంజమునఁ
బొల్పు జగత్ప్రియదర్శనుండుగా
నిన్నరనాథుఁ డారయ మ
హేంద్రుఁడొకో, మధుసూదనుండొకో!

(సుమంత్రునిఁ జూచి) ఓహో! నాయన!

సుమంత్రుఁడు

ఓహో! బాబు లక్ష్మణుఁడు!

భరతుఁడు

అగును! ఈయన, అన్నగారు! అన్నా! మ్రొక్కుచున్నాను.

లక్ష్మణుఁడు

రమ్ము, రమ్ము. చిరంజీవ! (సుమంత్రునిఁ జూచి) నాయనా! ఈయన యెవరు?

సుమంత్రుఁడు

కుమార!

గీ. రఘునకుఁ జతుర్థుఁ డజునకరయఁదృతీయుఁ
డీకఁ బ్రతితుఁడౌ మీదుతండ్రికి ద్వితీయుఁ
డన్వయోద్దీపకునకు నీయన్నకీవు
వలె ననుజుఁడు చిరంజీవి భరతుఁ డితఁడు.

లక్ష్మణుఁడు

ఇక్ష్వాకుకుమార! రా! రమ్ము! వత్సా! స్వస్తి: ఆయుష్మంతుఁడ వగుము.

శా. స్పష్టానేకమహాహవాళి నసుర
వ్రాతమ్ములన్ వజ్రసం
ఘృష్టప్రౌఢశరంబులం దునిమి కీ
ర్తిం గన్న ప్రాగ్భూపులన్,
యష్టన్ యజ్ఞవితీర్ణ వైభవు రఘున్
శౌర్యాదులన్ బోలుచున్
బుద్ధోత్కృష్టగుణప్రతానఖనివై
పొల్పొందు మూర్ధస్థలిన్.

భరతుఁడు

అనుగృహీతుఁడను.

లక్ష్మణుఁడు

తమ్ముఁడా! ఇక్కడ నుండుము. నీరాక నార్యునకు విన్నవింతును.

భరతుఁడు

అన్నా! అభివాదనము చేయుటకు నామనసాత్రపడుచున్నది. శీఘ్రముగా నివేదింపుము.

లక్ష్మణుఁడు

మంచిది. (చేరఁబోయి) ఆర్యునకు జయము. ఆర్యా!

గీ. నీకు నెంతయేని నెయ్యంపుఁదమ్ముండు
భరతుఁ డితఁడు భ్రాతృవత్సలుండు
అద్దమందుఁబోలె నగపడె నీఛాయ
చక్కనితనియందు సంక్రమించి.

రాముఁడు

వత్స! లక్ష్మణ! ఏమిటీ! భరతుఁడు వచ్చెనా?

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్య! అవును.

రాముఁడు

మైథిలీ! భరతునిఁ జూచుకొనుటకు నీకనుదోయి నాయతపఱచుకొనుము.

సీత

ఆర్యపుత్ర! భరతుఁడు వచ్చినాఁడా?

రాముఁడు

మైథిలీ! అవును.

గీ. ఎఱుఁగుచున్నాఁడ నిప్పుడే యేను జలుప
నలవిగానిది నాతండ్రి నలిపె ననుచు;
తమ్మునయినకూర్మి యిట్టివిధమున నుండె
కన్నకడుపుపైకూర్మి యెక్కరణి దగునొ?

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్య! తమ్ముని దోడ్కొనిరమ్మని సెలవా?

రాముఁడు

వత్స! లక్ష్మణ! ఇందుఁగూడ నా యభిప్రాయము ననువర్తింప నడుగుచున్నావా? అరుగుము. సత్కరించి శీఘ్రముగాఁ దమ్ముని దోడ్కొని రమ్ము.

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్యుని సెలవుప్రకారము.

రాముఁడు

లేక నీవు నిలుము.

మ. ఇవతాళించిన కల్వతేకు లనఁగా
నింపారుకన్దోయి హ
ర్షవిశేషమ్మునఁ బుట్టుబాష్పజల మా
సారంబుగా జాఱ గా
రవముంజూపఁగఁ దాను యియ్యువిధ చే
రంబోవుఁగా కాత్మజుం
డివుటల్ దీఱఁగఁ దారసిల్లుజననీ
స్నేహంబుఁ దోఁపించుచున్.

సీత

ఆర్యపుత్రు లానతిచ్చినట్లే. (లేచి పరిక్రమించి భరతునిఁ జూచి) నేను లేచి చూచేయింతలో ఆర్యపుత్రులు ఇక్కడికి వచ్చినారే! కాదు కాదు. రూపుచాలిక!

సుమంత్రుఁడు

ఓహో! కోడలు!

భరతుఁడు

ఓహో! ఈమె పూజ్యురాలు జనకరాజపుత్రి!

గీ. నేల దున్నుచో నాగంటి చాలు వలన
నవతరించిన శ్రీమయి యైన తేజ
మిది జనకభూమివిభుని యహీనపుణ్య
తపమునకు మఱియును సన్నిదర్శనంబు.

అమ్మా! అభివాదించుచున్నాఁడను. నేను భరతుఁడను.

సీత

(తనలో) రూపమే కాదు. పలుకుతీరు గూడా నదియే! (ప్రకాశముగా) దీర్ఘాయుష్మంతుడవుగా నాయనా!

భరతుఁడు

అనుగృహీతుఁడను.

సీత

రా! నాయనా! అన్నగారి ముచ్చట తీర్తువు.

సుమంత్రుఁడు

బాబూ! ప్రవేశింపుము.

భరతుఁడు

తండ్రీ! నీ విప్పు డేమి చేయుదువు?

సుమంత్రుఁడు

గీ. అవనినాథుండు దివమున కరిగినపుడు
దుఃఖతుండైన రామచంద్రునకు నాకుఁ
జొప్పడియె నిప్పటికిఁ దొలిచూపు గాన
యవల నే వత్తు ముందు నీవరుగు మన్న!

భరతుఁడు

అట్లే సరి. (రామునిఁ జేరఁబోయి) అన్నా! అభివాదనము చేయుచున్నాఁడను— నేను భరతుఁడను.

రాముఁడు

(సహర్షముగా) రారమ్ము, ఇక్ష్వాకుకుమారా, స్వస్తి. ఆయుష్మంతుఁడ వగుము.

ఉ. దగ్గఱ కేఁగుదేరుమ! వె
 డందకవాటము తీరుపేరురం
బొగ్గుమ; నీసుదీర్ఘభుజ
 యుగ్మమునన్ నను నిండఁగౌఁగిటన్
బిగ్గ గ్రహింపుమా వెలయు;
 నెమ్మొగ మెత్తుము; శోకవహ్నిచే
బొగ్గులువాఱియున్న తను
 వున్ దనియింపుమా; రమ్మ; తమ్ముఁడా!

భరతుఁడు

అనుగృహీతుఁడను.

సుమంత్రుఁడు

(చేరఁబోయి) ఆయుష్మంతునకు జయము.

రాముఁడు

హానాయనా!

సీ. మున్ను సురాసురుల్ మిన్నంటి చండప్ర
 చండ సంగ్రామముల్ సలుపునపుడు
జెనతో దేవసమానవిమానము
 తెక్కి విక్రమకేళి నేపుసూప
నచ్చెరువంది సురాసురు 'లాతఁడే
 యాతఁడే దశరథుఁ' డనుచుఁ బొగడ
నెగడిన శ్రీమంతుఁడగు నమ్మహారాజు
 నెయ్యంపు మిత్రుని నిన్ను, నాత్మ
దేహమును ద్యజించి దేవలోకమ్మున
 నాత్మవంశ్యులయిన యవనిపతులఁ
బితరులను ముదమున జతకూడి యిత్తఱి
 నందుచున్న వాఁడె యాత్మసుఖము.

సుమంత్రుఁడు

(దుఃఖముతో)

మ. పరలోకంబున కేఁగె భూవిభుఁడు నీ
 వా యీవనుల్ సేరితి
భరతుండా కడుఁ గుందుచోం దెఁ గులమా
 ప్రాపేపులం దక్కె ని
క్కరణిన్ జెక్కులు సంకటంబులకు నో
 గ్గం జేయుచున్ నన్ను నీ
చిరజీవిత్వము మేలువోలె నిసికో
 చెందించెఁ బెన్ దోషముల్!

సీత

అసలే పొగులుతూన్న ఆర్యపుత్రులను నాయన గారిమాటలు మరింత పొగిలిస్తున్నవి.

రాముఁడు

మైథిలి! ఇదిగో నిబ్బరించుకొనుచున్నాను. వత్స! లక్ష్మణ! ఉదకమోయి!

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్యుని సెలవుప్రకారము.

భరతుఁడు

ఆర్య! న్యాయ్యము కాదుగదా! క్రమము తీరున శుశ్రూషింతును. నేనే యుదకము తెత్తును. (కలశమును గైకొని నిష్క్రమించి ప్రవేశించి) ఇదిగో ఉదకము.

రాముఁడు

(ఆచమించి) మైథిలి! లక్ష్మణుని శుశ్రూష నడలుచున్నదిగదా!

సీత

ఆర్యపుత్త్ర! ఈయన సేవకూడా మీరు పొందవలసిన వారేకదా!

రాముఁడు

లక్ష్మణుఁ డిక్కడనుండి శుశ్రూషించును గాక! భరతుఁడు పురమునందుండి నన్ను శుశ్రూషించునుగాక! ఇది లెస్సగదా!

భరతుఁడు

ఆర్యుఁడు నన్ను ననుగ్రహింపవలెను.

గీ. మేనిచే నిచ్చటనె నన్ను మెలఁగనిండు
కర్మములచేత నచ్చటఁ గలుగఁగలను
అన్న! నీపేరిచేతనే యఖిలరాజ్య
పాలనమ్ము నిర్వక్రమై పరఁగఁగలదు.

రాముఁడు

వత్స! కైకేయీతనయ! వల దట్లు వలదు.

ఉ. నమ్ము వనమ్ముఁ జేరుటకు
నాయన యానతిచుమ్ము హేతు వో
తమ్ముఁడ! భీతి గాదు మఱి
దర్పము గాదు మతిభ్రమంబు గా
దెమ్మెయి సత్యమార్గగతి
యేనుని సంపద యస్మదీయసం
శమ్మున; కేటి కిట్లు మఱి
సల్పెద వల్పపుఁద్రోవఁ బోవఁగన్.

సుమంత్రుఁడు

ఇప్పు డీక నభిషేకోదక మెక్కడ నుండవలెను.

రాముఁడు

మాయమ్మగా రెక్కడ నుండవలెనని చెప్పిరో యక్కడనే యుండవలెను.

భరతుఁడు

అనుగ్రహింప వేఁడెద. ఆర్య! పుంటిపైఁ బ్రొడువ వలదు.

ఉత్సాహ.—
నన్ను తాత్మక! నీదుమాతమె
చక్క నాకును మాతయా
నన్న! నిన్నును గన్నయన్నిభృ
తాత్ముఁడే ననుఁ గన్నవాఁ
డెన్నరానిది మాతృదోషమ
యేనియుం బరుషాళికిన్
మున్నుఁబోలెఁ గనుంగొనంగదె
మొక్కెదన్ భరతున్ ననున్.

సీత

ఆర్యపుత్ర! భరతుఁడు కడుజాలిగా అడుగుకొంటున్నాడు. మీ రేమి యోచిస్తున్నారు?

రాముఁడు

మైథిలి!

చ. తలఁపున నా బాలెడిన్ ద్రిదివ
ధాముఁడు భూమివిభుండు, పుత్రులన్
దులయిడరాని సద్గుణము
నోహరు సీతనిఁ జూచి మెచ్చుకోఁ
గలుగకపోయె; నిట్టిగుణ
గణ్యుని బుత్రునిఁగన్న పుణ్యవం
తులపయిఁగూడ నన్ జెనుగు
తుట్టలు చుట్టును దైవ మయ్యరో!

మ. పరితోషించితి నీమెడన్, నిజము, కా
పట్యమ్ము నీయందు లే,
దరు దెంతున్ భవదీయయోగ్యతకు లో
నైనాఁడ, నట్లయ్యు, భూ
వరుప ల్కీవిటు తప్పఁ ద్రోవఁదగ దో
వత్సా! భవత్సన్నిభున్
వరపుత్రున్ గనుఁగొన్న తండ్రి నుడియున్
వ్యర్థంబు గావచ్చునే!

భరతుఁడు

ఉ. అంతమునెందు నెప్పటికి
నన్న! భవచ్ఛపథంబు? త్వత్పద
ప్రాంతమునందు నుందు నిట
నప్పటిదాఁకను—

రాముఁడు

కాదుకాదు, భూ
కాంతుఁడు సత్యవాక్సుకృత
గౌరవమందును గాక; నీవు నీ
సొంతపురాజ్య మేలుకొనఁ
జూడవయే నిజె యొట్టువెట్టెదన్.

భరతుఁడు

అన్నా! మాఱాడరాకుండ మాటాడితిరి! కాని ఒకకట్టుఁబాటున కొప్పెదరేని మీరా జ్యమును బాలింతును.

రాముఁడు

వత్స! అకట్టుఁబా టెట్టిది?

భరతుఁడు

నాచేత నుంపఁబడిన మీ రాజ్యమును బదు నాల్గువత్సరములు గడచినపిదప మరలఁ బుచ్చు కొనఁగోరుచున్నాఁడను.

రాముఁడు

అట్లె కానిమ్ము.

భరతుఁడు

ఆర్య, వింటివా! అమ్మా, వింటివా ? నాయనా, వింటివా!

అందఱు

మే మెల్లరము వింటిమి.

భరతుఁడు

ఆర్య, మఱియొకవరమునుగూడ గోరుచున్నాఁ డను.

రాముఁడు

ఏమి కోరెదవు? నే నేమేని యొసఁగవలెనా? నే నేమేని యనుష్ఠింపవలెనా?

భరతుఁడు

గీ. అన్న! నీపాదపద్మము లనుభవించు
పాదుకల నిమ్ము తలఁదాల్చి బ్రతుకులీగొ
మరల నీవచ్చు నందాఁకఁ బురిని వీని
కిని విధేయుఁడనై నేను పను లొనర్తు.

రాముఁడు

(స్వగతము) ఆహాహా!

క. ఇంచుకమాత్ర యశం బా
ర్జించితి నే నింతకున్ సుచిరకాలమునన్;
గొంచెపుఁ గాలమున నె యా
ర్జించెన్ భరతుండు జగతి స్థిరతరయశమున్!

సీత

ఆర్యపుత్త్ర! భరతుఁడు కోరిన తొలికోర్కి ఇత్తురుగదా!

రాముఁడు

అట్లే యగుఁగాక! వత్స! కైకొనుము.

భరతుఁడు

అనుగృహీతుఁడను. (గ్రహించి) ఆర్య! అభి షేకోదకము నీపాదుకలపై నుంపఁ గోరు చున్నాఁడను.

రాముఁడు

సుమంత్రునితో నాయనా! భరతున కేది యిష్ట మో అదియెల్ల జరపఁగోరుచున్నాఁడను.

సుమంత్రుఁడు

చిరంజీవి. సెలవుప్రకారము.

భరతుఁడు

(ఆత్మగతము) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికిఁ గదా—

ఉ. పౌరుల కిష్టుఁడర్ స్వజన
వత్సలుఁడర్ భువనప్రియుండ భూ
మీరమణుండు స్వర్గతుఁడు
మెచ్చు సుశీలపుఁబెద్దఁడర్ గుణో
దారులకున్ సహోదరుల
కాదరణీయుఁడఁ బుణ్యకీర్తివి
స్తారుఁడ సజ్జనావళి ప్ర
శంసకు సర్వుఁడ లబ్ధకాముఁడర్.

రాముఁడు

వత్స! కైకేయీతనయ! రాజ్యమెట్టిదనఁగా, క్షణముగూడ ఏమఱి యుండఁదగనిది. కనుక, నీవు విజయముకై వెంటనే తిరిగి వెడలవలెను.

సీత

ఆఁ! ఆఁ! భరతు డిప్పుడే బయుల్దేరి వెళ్లునా?

రాముఁడు

అతిస్నేహము వలదు. చిరంజీవి యిప్పుడే విజయముకై బయలువెడలుఁగాక!

భరతుఁడు

ఆర్య! ఇప్పుడే వెడలుదును.

గీ. గంపెఁ దాసతోఁ బౌరులు గాచియుండు
రన్న! నిన్నుం గనుంగొన నయ్యయోధ్య
నే నిచే వేగ కొనిపోయి నీప్రసాద
మచటఁ గాన్పించి వారి నూరార్పవాఁడ!

సుమంత్రుఁడు

చిరంజీవీ! నే నిప్పు డేమిచేయవలెను?

రాముఁడు

నాయనా! మహారాజులుంగారివలె నీచిరంజీవిని గాపాడవలెను.

సుమంత్రుఁడు

బ్రదికియుంటినా యట్లే యత్నింతును.

రాముఁడు

వత్స! కైకేయీతనయ! నాముందు రథము నధిరోహింపుము.

భరతుఁడు

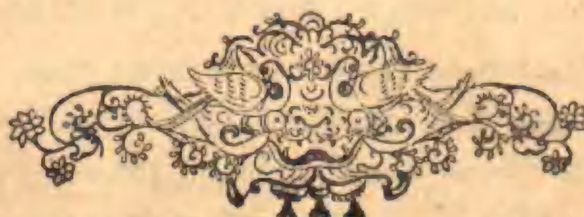
ఆర్యుని సెలవుప్రకారము.

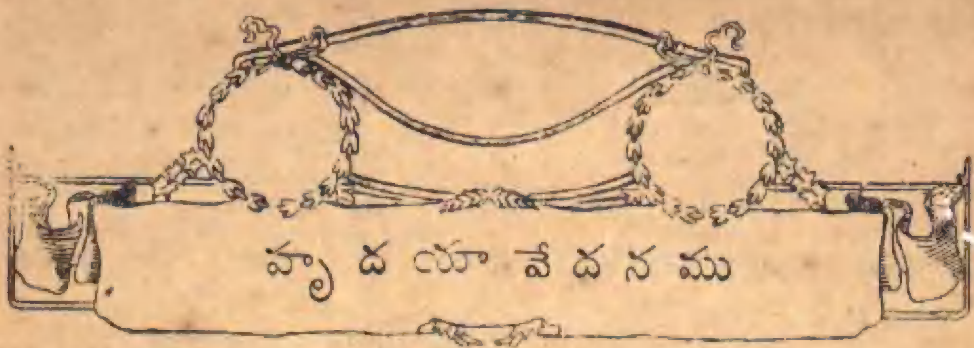
(రథ మధిరోహింతురు)

రాముఁడు

మైథిలీ, ఇటురా! వత్స, లక్ష్మణ, ఇటురా! ఆశ్రమద్వారమువఱకైన భరతుని సాగనంపుదము.

[అందఱు నిష్క్రమించిరి.]





# హృదయావేదనము

జనమంచి సీతారామస్వామిగారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

ఉ. చుక్కల నొక్క నంబరము చూడఁగ నెంతయు నేత్రపర్వమై
చక్కఁగఁ జాటు నీమహిమ సర్వము నద్భుతలీల; సందియం
బెక్కడి దింక "నాస్తికుఁడ నే" నను మూఢుఁడుగూడ రాత్రియం
దక్కజమంది నిన్ హృదయమందుఁ దలంపకయున్నె యీశ్వరా.

ఉ. న్యాయమె నీకు నన్నిటు లనారతమున్ మదిఁ గుందఁ జేయ? నీ
సాయము లేక జీవనము నల్పఁ దరంబగునొక్కొ నాకు? నేఁ
జేయఁగఁ జాలుయత్నములు చేయుట మానితినా మహాత్మ! నీ
వే యిఁక దిక్కుగాని పరులెవ్వరు లే రనుమా బెఱుంగవే?

ఉ. అర్థులు ధాత్రి గౌరవము నందుట కల్లఁట! నీవుగూడఁ బ్ర
త్యర్థులఁ జూచినట్లె భవదర్థులఁ జూచిన వింత గాదొకో
వ్యర్థము నిన్ను వేఁడుటయు నన్న మహాపయశంబు నొందఁబో
కర్థిమెయిం బ్రభూ! ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయవె భక్తవత్సలా.

చ. పదపదరాయటంచు ధనవంతుల సేవకు లీడ్చుచుండఁగా
సదయతఁ జూడరే యనుచు సాఁగిలి మ్రొక్కుచుఁ బొట్టకోసమే
కద యవమాన మెంతయినఁ గాంచి సహింత్రు దరిద్రు లక్కటా!
ఉదరము నిచ్చి యన్నమిడ కుండుట నాయమె నీకు రక్షకా.

చ. మదము ఘటించునంత ధనమా దయసేయకు; దైన్యవృత్తిచే
నుదరముకోస మేధనికునో యడిగించెదునంత లేమియూ
కదురఁగనీకు మట్లయినగా నిను నిశ్చలభక్తినిత్యము
న్మదిఁ గొలువంగఁ జాలుదును? నాకు మఱెట్టులు సాధ్య మీశ్వరా!

ఉ. ఏ నొకటిం దలంచినపు డీవు మఱొక్కటి యాచరించిన
ట్లైన విచారముం విసుగునందుచుఁ దూఱితి బుద్ధిలేక నేఁ;
గాని, భవత్కృతం బయినకార్యమె మేలయి చాలె నీకృపన్:
నేన దురూహపాలగుట నిక్కము నామతి దిద్దు రక్షకా.

శా. ఎంతోకష్టము నొంది దిక్కెవరులే రీలోకమం దంచు నేఁ
జింతాంభోనిధి మున్గి కొట్టుకొనఁగన్ జిత్రంబుగా నీవు నా
వంతం దీర్చి ముదంబుఁ గూర్చితివి దేవా, పెక్కు పర్యాయముల్
స్వాంతం బింకను నిన్నె నమ్మి సుఖయింపం బూనదే లెప్పుడున్?

చ. అనయము రోగిమానసములందుఁ జరించెడి నీపదాబ్జముల్
నను నిఁక ధన్యుఁ జేయుటకు నాకలినంపుమనస్సునందుఁ గూ
డ నిలుపఁగా దయామతిఁ గడంగితివౌర! భవత్పరోపకా
ర నిరతి సన్నుతింపఁగఁ దరంబొకొ యెవ్వరికైన రక్షకా.

చ. మలినపుఁ గొంప నాదయిన మానస మెట్టులు నీకు నచ్చెనో
నిలయముగా నొనర్చుకొని నిత్యముఁ గ్రాలుచు నుందు వందు; నీ
యిలు పరిశుభ్రమై పరఁగ నీవె యిఁకం గడు శ్రద్ధఁ బూనఁగా
వలయును గాన నాకు నది భాగ్యకరం బగుఁ జుమ్మి యీశ్వరా.

ఉ. ఆపదలైన యప్పుడు మహాతురతన్ నిను వేఁడివేఁడి సం
తాపములెల్లఁ దీరినయనంతర మించుకయుం గృతజ్ఞతన్
జూపక స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుచుం జెడిపోయెడి బుద్ధిహీనుఁడన్
బాపిని నన్ క్షమింపవె, కృపానిధి! యోగ్యునిఁగా నొనర్పవే.

మ. గుణరూపంబులు నీకు లేవనుచు వాక్రుచ్చుంగదా శాస్త్రముల్
నిను నేరీతిని సన్నుతింపఁగలనో నిన్నెట్లు ధ్యానింతునో
యని శంకాకులమానసుండ నగు నాయార్తిం దొలంగింపవే
నాకే మంచు నుపేక్షసేయక, జగన్నాథా, ననుం బ్రోవవే.

ఉ. ఎందుల కీజగంబు సృజియించితొ, యేమగునో యిదింక మే
మెందులకున్ ధరిత్రి జనియింతుమొ, యెందుల కేము మృత్యువుం
జెందుదుమో, మఱేమగునొ చెల్లినపిమ్మటనంచు వేఁపెడిన్
సందియముల్ విశేషముగ; నామది శాంతిని గూర్పు మీశ్వరా.

చ. పరిమితబుద్ధులం గలుగు పాపచరిత్రుల మేము దేవ, యే
కరణి ననంతశక్తియుతుఁ గల్మషదూరుని నిన్నుఁ బూర్తిగా
నెఱుఁగఁగ నేర్తుమయ్య; నిను నీ వొకరుండవె తెల్పనేర్తు వం
చెఱుఁగుదుఁగాని యింకెదియు నే గ్రహియింపఁగఁజాల నీశ్వరా.

చ ఇడుములఁ బెట్టిరంచు నిను నెన్నఁడు దూఱినయా మహాప్రభూ
కడుదయ నీకుఁ గల్గుటయె కారణమంచును దోఁచె వానినేఁ
బడుటకు; లోకమెట్టిదొ విపత్తులు దెల్పఁగఁజాలినట్టు లె
వ్వఁడు నెఱిఁగింపలేఁ డనుభవంబె ప్రశస్తపుటొజ్జ రక్షకా.

చ. పుడమిని నేడ్పుతోఁ గలుగుఁ బూరుషుఁ డంతఁ గ్రమక్రమంబుగాఁ
గడుపునకున్ ధనంబునకుఁ గాంతకు నేడ్చుచునుండు; నిట్టు లె
వ్వఁడు నతిదుఃఖమే కనుచు ముక్తిపథంబున నేఁగఁడక్కటా
పుడకలఁగాని పోవదొకొ పుట్టెను బుట్టినబుద్ధి యీశ్వరా.

మ. చలిబాధన్ దొలఁగింప నగ్నియుఁ బిపాసాపీడఁ బోఁగొట్టఁగా
జలమున్ క్షుత్తు నడంప నన్నము నవశ్యం బౌనటుల్ భక్తి కా
వలయున్ సంసరణార్తిఁ దీర్ప ముద మాపాదింపఁ, గాఁబట్టి ని
శ్చలదీక్షన్ నినుఁ గొల్వనేర్పరినిగా నల్పంగదే రక్షకా.

---

# బృందదేశ కేఁగుచున్నాఁడు నందుపట్టి

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులు గారు

వెలితమ్మితేకులన్ గెలుచుకన్గవ నొప్పు మోముపైఁ గస్తూరిబొట్టు పెట్టి
గండుతుమ్మెదజాలు దండించు సిగలోన సొగసుగా నెమిలిపింఛమ్ముఁ జుట్టి
పులిగోరు పతకమ్ము మొదలుగాఁ గలనగల్ బాజుపై వెలుఁగ సొంపుగను బెట్టి
వేల్పుజారతనాల వెల్గుగల్గిన మేనఁ బసిఁడియద్దకపు దుస్తులఁ గట్టి
వేడ్కమెయిఁ బాడు శేనపాట విన్నయట్టి - గోపికలఁ జెచ్చు పిల్లనగ్రోవి బట్టి
పొందుగా నాలఁ గావంగ బుద్ధిపుట్టి - బృందదేశ కేఁగుచున్నాఁడు నందుపట్టి.

---



# నాచి

ఆంధ్ర శేషగిరిరావు గారు

[సారస్వతసమాజము]

నాచి ఆంధ్ర బ్రాహ్మణస్త్రీ; మహా విద్వాంసురాలు. ఆంధ్రులకు సుపరిచితుడును, సుప్రసిద్ధపండితుడును నైన ఏలేశ్వరోపాధ్యాయు డామెజనకుడు. ఈపండితుని నివాసస్థానము ఏలేశ్వరము. ఇది గుంటూరుమండలము నందలి పల్నాడు తాలూకాకు సరిహద్దున కృష్ణవేణీమహానది కవ్వలి యొడ్డున నున్న పుణ్యక్షేత్రము. ప్రాంతిక జనులు ఏలేశ్వరమును దక్షిణకాశి యందురు. విధ్వంసావశిష్టము లగు దేవాలయము లా గ్రామమున నేటికిని చాల గలవు. ఏటేట శివరాత్రి కక్కడ జరుగు తీర్థమునకు వేలకొలది జనులు వచ్చుచుందురు.

క్రీస్తుశకము పదవశతాబ్దియం దీగ్రామమున ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుడు జీవించియుండెను. అతడు సంస్కృతసాహితీమండనుడు; నేకవేదాంగములయందు అనంత కౌశలము గడించినకోవిదుడు; ఆయుర్వేదమునందు విశేషానుభవము సంపాదించిన అభిజ్ఞుడు; వేయేల అతడు సమస్తశాస్త్రములను సర్వాంకషముగ నేర్చిన ప్రజ్ఞానిధి.

ఆంధ్ర భూమియందు బ్రాహ్మణులలో వివాహములందు పాటింపబడుచున్న నాడు భేదములు ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుడు కల్పించినవే. అతడు తనకొమరితలలో నొకయామె పరిణయమప్పుడు వరుని కులవిషయమున ప్రమాదపడియెను. అందుపై నాతడు బ్రాహ్మణసంఘములో నాడుభేదము లేర్పఱచి, యే నాడువా రానాడునందలి స్త్రీని మాత్రమే పెండ్లి చేసికొనవలయునని విధించెను. నాటి నుండి నేటివఱకును ఆ అనుశాసనము అనుశ్రుతాచారమై ఆంధ్ర బ్రాహ్మణసంఘమున వెలయుచున్నది.

ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుడు తా నార్జించిన విద్యనంతను లోభముగాని తనయందే జీర్ణము చేసికొనక శిష్యులను చేరదీసి విద్యాశిక్షణ మిచ్చెడివాడు. ఆయనయొద్ద నెల్లప్పుడు వందలకొలది విద్యార్థులు సంస్కృతము నభ్యసించుచుండువారు. ఒకరంత ప్రొద్దును అతని యింట సంస్కృతఘోషయే. నిరంతర మట్టి సంస్కృతఘోషణము వెలగుచుండుటచే అతనిగృహమున స్త్రీలునంయుతము సంస్కృత

మున స్వచ్ఛముగ ధారాళముగ సంభాషింప గలిగియుండిరి.

ఏలేశ్వరోపాధ్యాయునకు పురుషసంతతి లేదు. మువ్వురు తనయలుమాత్రము కలిగిరి. అందు నాచి రెండవయామె. దురదృష్టవశమున నాచి యౌవనాశామృదుపుష్పము పూర్తిగ వికసింపకుండగనే పతిని గోల్పోయి దుర్భరమగు వైధవ్యమున ఇల్లుపట్టెను. ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుని ప్రేమార్ద్రహృదయమప్పుడు కొలిమివలె కణకణలాడి కుమిలిపోయెను. తనకుమార్తె వైధవ్యవేదన ఆతడు చూడలేకపోయెను. ఇంక నాజన్మమున కెట్టులును తీరని అట్టిదీర్ఘవిచారమునుండి ఆమె మనస్సుకింత మరల్పుటకై ఆతడు నాచిని సంస్కృతవిద్యాభ్యాసమునకు పురిగొల్పెను.

నాచి దీక్షతో సంస్కృతము అభ్యసింపనారంభించెను. నిద్రాసుఖములను మఱచి కష్టపడి చదివినను ఆమె మందమతి యగుటచే తగినప్రయోజనము లేకపోయినది. అందుమీద విద్యాప్రియయగు నాచివిచారమునకు మేరలేకుండెను. తానెట్లైన గొప్పవిద్వాంసురాలు కావలెనని ఆమె వేగిరపడుచుండెను.

నాచివలె మందమతులగువారు ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుని ఇతర విద్యార్థులలో కొందఱుండిరి. అట్టివిద్యార్థుల జ్ఞాపకశక్తి వృద్ధినొంది వారిబుద్ధిబలము తీవరించుటకు ఔషధము కనుగొన ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుడు ఆయుర్వేదమందలి తన అభినివేశము నంతయు వినియోగించెను. వినియోగించి 'జ్యోతిష్మతి' యను తీగెరసమును త్రాగినచో మేధాశక్తి పెంపొందునని గ్రహించెను. ఆ ఔషధ సేవవలన నాయనశిష్యులలో మందబుద్ధులగువా రధిక మేధాసంపన్నులైరి.

సత్వరము మహావిద్యావంతురాలు కావలెనను ఆత్యాతురతతో నాచి ఒకనాడు జ్యోతిష్మతి రసమును మోతాదు తప్పించి మిక్కుటముగా త్రాగెను. ఆరసము పరిమాణమునకు మించినచో వికటించి విషతుల్యమగు ఫల మొసగును. అట్లారసము గ్రోలిన కొద్దిసేపటికి నామెకు అవిడితాపము, విదాహము బయలుదేరెను. ఆమె ఈతాపశోపాలికి దాళజాలక పెరటిలోనున్న బావియందు దుమికెను. అం దామె ఎనిమిదిగంటలకాల మ[illegible]డెను.

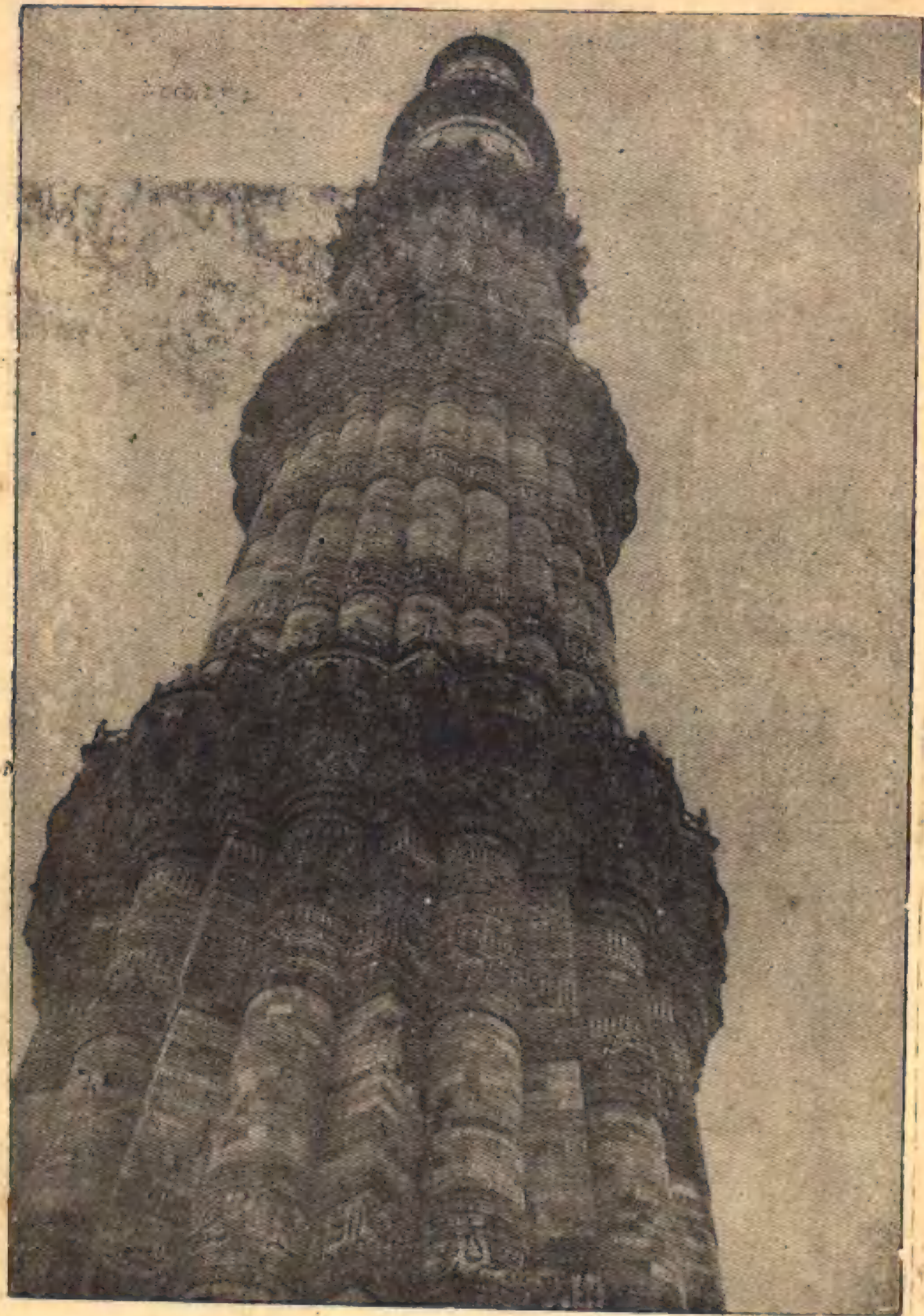
ఏలేశ్వరోపాధ్యాయునకు గాని, మఱి ఎవ్వరికి గాని ఈవృత్తాంత మేమియు తెలియదు. అకస్మాత్తుగ నాచి కనిపించకుండుటచే ఉపాధ్యాయుడు ఊరెల్ల వరసెను. కాని లాభము లేకపోయినది. తుద కాతడు విసిగి వేసారి పెరటిలో నూయిచెంత చదికిలబడి వెల్లుబ్బుచున్న విచార మరికట్టజాలక 'నాచీ, నాచీ' యని బిగ్గఱగా పలవింప మొదలిడెను. అప్పటికే ఆమె చాలసేపటినుంచి నీటనున్నది కావున తాపము చల్లారి కొంచెముగా తెలివి కల్గుచుండెను. అప్పు డామెకు తండ్రి పిలుపు వినిపించినది. అందుపై నామె మాఱుకేక వైచి జరిగినసంగతి నంతయు చెప్పెను. ఏలేశ్వరోపాధ్యాయు డంత పుత్రికను బావినుండి

౧౯౨౮-వ సంవత్సరము మేనెల ౨౮-వ తేది స్ఫియరు పత్రికనుండి.



౧. ప్రాచీనమహారాణుల చిత్రములు. చిత్రము ౪.

'డిడో' అను కార్తేజియనుదేశపు మహారాణి.



౨. కుతుబుమినారు.

జే. హాంబ్రూకుగారు తీసిన యత్యద్భుతఛాయాచిత్రము. పదుమూడవశతాబ్దమున నిది నిర్మింపబడినది. [దీని ఎత్తు ౨౩౮ అడుగులు. దీనికి ౩౭౮ సోపానములు గలవు. ఇందలి లేఖనములు కొన్ని మహమ్మదీయచక్రవర్తులకు సంబంధించినవి. మఱికొన్ని ఖొరానునుండి యుద్ధరింపబడినవి.

[౧౯౨౬ సం. సెప్టెంబరు 11 వ తేది టైమ్సుఆఫ్ ఇండియాపత్రికనుండి.]

మను గాన వారిచరిత్రను మరియొక వ్యాసమున విమ
ర్శించెదను. ప్రాచీనాంధ్రుల యాదినివాసమును గూర్చిన
చర్చయు, ఆర్యుల ప్రాచీననివాసచర్చయు నొకటే యగు
నను గాన నది యాంధ్రులచరిత్ర కంతగా నవసరము
లేదు. కాని కదూంబులు గంగాతీరమునకు రాకముందు
ఎచ్చట నుండిరో, యే దేశములు మెట్టిరో తెలియునంతవరకు
చెల్లడిచేసెదను. ఇదిగాక గంగాతీరమునుండి దక్షిణాపథం
మూస్థానకమునంతయు ఆక్రమించిరని చెప్పితిని. దీనిని కాల
విభాగముతో చూపించుటకు గామదాయిగమునందు కేతమును
గూర్చియు, ప్రాచీనభూగోళకళను గూర్చియుగూడ పని
చేసి చెల్లజేయవలసిన యావశ్యక మున్నది. కాబట్టి ప్రాచీ
నాంధ్రచరిత్ర చెప్పకముందు ప్రాచీనభూగోళకళయును,
యుగములసంకేతములు ముఖ్యముగా వివరింపవలసియు
న్నది. వాటినిగురించి ముస్ముందు వ్రాయుచున్నాము.

---

# కోకిలగీతములు

కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారు

[illegible]నాలు మెచ్చంగఁ దగియుండుకంఠమధురి
[illegible]మ్ము చెన్నారఁ గోకిలా, మధురగీత
ములఁ పాడంగఁబూనెద వీయరణ్య
మందు నెవ్వరు విందు నీగానఘనము?

రాజగృహములఁ జెన్నారి రమ్యగతుల
శుకులు పలికెడు పలుకుల ననుకరించి
తేటతెల్లముగా మరు తేజిపలుక
నెవరువిందురు నీపాట నెలమిఁ బికమ!

రంగురంగులవేషముల్ తొంగలింప
విమలసౌధాగ్రముననుండి వినుత కేకి
పింఛమును విప్పి తగఁ గేక వేయఁదొడఁగ
నెవరు విందురు నీపాట పృథ్విఁ బికమ!

[illegible] తాలయములపంచ నోర్మిఁ జేరి
విశదశృంగారభావంబు వెలయుచుండ
నింపుమెయిఁ బావురము గుబాళింపఁబూన
నెవరు విందురు నీపాట భువిని బికమ!

శ్రీలఁ దనరారువారల చెంతఁ జేరి
పలుకుమనురీతి గోరువంక [illegible]
కెట్లచేమలఁబట్టి నీచిన్నపాట
నెవరు విందురు కోయిలా, యిలను జెపుమ.

పిన్నవారలు విన్న నీకై వెక్కిరింత్రు
పెంకివారలు విధి పెద్ద విసరుచుండ్రు,
పాంథజనములు వినువినవలవదంద్రు
కోయిలా, యేలపాడెదు కో యటంచు?

నేనె పొరపాటు పాలయి నిన్ను వెళ్లి
కంత చేయంగఁ జొచ్చితి జంకులేక,
సరసముగఁ బాడుచుంట నీసహజగుణము
వినెడివారున్న లేకున్న విపినమందు.

గానరసరహస్యజ్ఞులౌ కవిశ్రేష్ఠు
లరసి నీమృదుగీతంబు నమలకృతుల
వర్ణనము చేయుచుండంగఁ బలువితముల
నితరు లెట్లున్న నేమి నీకేమి కొదవ?

---

# ప్రపంచరాజకీయరంగము: హిందూదేశము

నేత్రకంటి శ్రీనివాస కోనేటిరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

సహాయనిరాకరణోద్యమము గాంధి మహాత్మునిచే ప్రారంభింపబడినది మొదలు హిందూ దేశములో నల్లెడ కుగ్రామముల యందునహా ఆబాలగోపాలము రాజకీయ ప్రబోధము కడు ప్రశంసనీయముగా గావింపబడినది. మాతృదేశమున కియ్యది గాంధి మహాత్ము డొనర్చిన మహోత్కృష్టమైన యుపకారము. మరియు [illegible] ముఖ్య పట్టణములయందే కాక సామాన్య పట్టణములలోగూడ రాష్ట్ర మహాసభలు జిల్లాతాలూకాసభలునుగూడ జరుపబడుచు అన్ని తరగతుల ప్రజలయందును, రాజకీయపరిజ్ఞానము విరివిగా వ్యాప్తిచెందుచున్నది. మన దేశచరిత్రలో నిప్పుడొక నూతన యుగము ఆరంభమగుట నెల్లరకును గోచరించుచున్నది. కాంగ్రెసు మహాసభయందే కాక చిన్నసభలయందుగూడ నిటీవల దేశీయ మహాజనసభయొక్క తత్త్వమును, ప్రధానోద్దేశమును బ్రిటిషుసామ్రాజ్యాతీతమగు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యసంపాదనమని నిర్వచించుటకై తీర్మానము లుపపాదింపబడి కొన్నిపట్ల నెగ్గుచున్నవి. అట్టిచో ప్రపంచరాజకీయరంగములో ప్రకృతము హిందూదేశముయొక్క నిజస్థానమెద్దియో గ్రహించుట విధాయకము.

ఇందులకు గత రెండుశతాబ్దములయొక్క చారిత్రపరిణామమున సింహావలోకనముగా వీక్షించి కొన్ని ప్రధానాంశములను జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట ఆవశ్యకము. బ్రిటిషువారు తొలుత వాణిజ్యవ్యాపారములను నడపుటకై హిందూదేశమునందు ఇతర యూరోపియులవలెనే ప్రవేశించి తమ చాకచక్యముచే[illegible] అదృష్టబలిమిచేతను క్రమక్రమముగా [illegible]మునంతను స్వాధీనపరచుకొని సామ్రాజ్యమును సంపాదించిరి. 1757 సం॥ ప్లాసీయుద్ధము మొదలుగ 3 మైసూరు యుద్ధములు, 4 మహారాష్ట్రయుద్ధములు, 3 సిక్కుయుద్ధములు, 3 ఆఫ్గనుయుద్ధములు, 2 నేపాళదేశ దండయాత్రలు, 2 బర్మాదండయాత్రలు, మరికొన్ని చిన్నయుద్ధములును, ముట్టడులును బ్రిటిషువారికి జయప్రదముగా ముగిసినపిమ్మట బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము హిందూదేశములో ఆసేతుహిమాచలము, బర్మానహా, స్థిరముగా స్థాపింపబడినది. తమవలె హిందూదేశమున[illegible] వచ్చిన ఫ్రెంచి, పోర్చుగీసు వారలస్థాన[illegible] సమసిపోయి, వివిధసంస్థానాధీశులు సామంతప్రభువులయి, బ్రిటిషువారికి ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము లభించినది. 1857 సంవత్సరములో

ఉత్తరహిందూస్థానములో జరగిన సిపాయీల గొప్పతిరుగుబాటు అణచివేయబడి తత్ఫలితముగ వర్తకకంపెనీ పరిపాలనము పరిసమాప్తి కాబడి అసలైన బ్రిటిషుప్రభుత్వము వచ్చినది. తదాది హిందూదేశము "రవియస్తమింపని" బ్రిటిషు సామ్రాజ్యముయొక్క ప్రతిభకు మూలాధారమై యున్నది.

హైందవసామ్రాజ్య దృఢీకరణము

కంపెనీప్రభుత్వముపోయి బ్రిటిషుచక్రవర్తిపాలనము వచ్చినప్పటినుండియు ఇండియా దేశమువలన నింగ్లాండునకు పలువిధములుగ అమితలాభము చేకూరినది. ఈస్టిండియా కంపెనీ యంతరించినను బ్రిటిషు దేశస్థుల వర్త[illegible] ఆగిపోలేదు. హిందూదేశము తమపాలనలోనికి వచ్చినపిమ్మట బ్రిటిషువారు ఏకారణముచేనైనను మరల తమసామ్రాజ్యములోనుండి యీ దేశము వీడిపోకుండుటకు గాను ఇంగ్లండు ఇండియాదేశముల మధ్య నున్న సముద్రమార్గమంతయు తమస్వాధీనములోనికి క్రమక్రమముగా నవకాశమునుకని పెట్టి తెచ్చుకొనిరి. మధ్యధరాసముద్రమార్గమున జిబ్రాల్టరు, మాల్టా, సైప్రస్‌దీవి, సూయజుకాలువ, ఏడెన్‌పట్టణము, బస్రాపట్టణము సంపాదించినారు. ఆఫ్రికావైపున సెంటుహెలీనా, దక్షిణ ఆఫ్రికా, మోరిషస్, సిచిల్లిస్ మొదలగు స్థానములను ఆక్రమించుకొనిరి. హిందూదేశమును సంరక్షించుకొనుటకై సూయజుకాల్వగల ఈజిప్టుదేశమును చేవచెడియున్న టర్కీ-సామ్రాజ్యమును లోతువచేసికొని తాము ప్రసక్తికల్పించుకొని 1882 సం॥నుండి ఆక్రమించుకొని యున్నారు. హిందూమహాసముద్రములో అండమాన్సు, నికోబారుద్వీపములు, స్ట్రెయిట్సు సెటిల్మెంట్సు, బ్రిటిషు బోర్నియో దీవి వగైరా స్థానములను కలిగి యున్నారు. అటుపైన ఆస్ట్రేలియా న్యూజీలండు ఫిజీ మొదలగు బ్రిటిషువలన రాజ్యములే. చీనావైపున హాంకాంగు లోనగుపట్టణములను సంపాదించి తమయధికారమును నిరంకుశముగ చెలాయించుచున్నారు. మరియును హిందూదేశమునకు సరిహద్దున నున్న దేశముల విషయములో, బెలుచ్చిస్థానమును 1875-1903 సం॥లలో క్రమేణ ఆక్రమించుకొనినారు. ఉత్తరమున నున్న టిబెట్టు దేశము 1904 సం॥న కర్జను ప్రభువుగారి కార్యదీక్షచే లొంగదీయబడినది. పశ్చిమమున, అఫ్గనిస్థానమును కలుపుకొనుటకుగాను విశ్వప్రయత్నములు కావింపబడినవి. 1833,1839,1878,1919 సం॥లలో విశేషసైన్యమును, ధనమును వ్యయపరచి దండయాత్రలు సాగించినారు. కాని కృతకృత్యులు కాలేదు. దండోపాయమువలన కార్యసాధనము కానందున సామోపాయము నవలంబించి హిందూదేశపు ఆదాయమునుండి లక్షలకొలది రొక్కమును అఫ్గనుఅమీరునకు సబ్సిడీయను పేరట యేటేట చెల్లించుచు బహూకరించినారు. ఇటీవల 1919 సం॥లో యూరోపా మహాసంగ్రామము ముగిసిన వెనుక సైన్యమును దోలి కడసారి ప్రయత్నముచేసి విఫలమనోరథులైరి. ఇప్పుడు అఫ్గనిస్థానము బలిష్ఠమై సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుచు విదేశరాజధానులయందు స్వకీయరాయబారపు మంత్రు-

లను నెలకొల్పి ప్రపంచరాజకీయరంగములో ఘనమైనస్థానమును బడసినది.

ఈసందర్భమున నూతనముగా నిర్మింపబడుచున్న (Singapore Naval base) సింగపూరు నౌకాశ్రయమును గురించి రెంటికింత చెప్పవలసియున్నది. మధ్యధరాసముద్రమును సూయజుకాల్వయును తమ స్వాధీనమునం దుండుటచే యూరపునుండి ఇండియా చేరువరకుగల సముద్రమార్గమునట్ల బ్రిటిషువారికి భయకారణమేమియు లేదు. కాని హిందూ మహాసముద్రమునందు-అందు ముఖ్యముగా కోరొమాండెల్ తీరమువైపునను, ఆస్ట్రేలియా తీరమార్గమున పసిఫిక్ మహాసముద్రమునందును గొప్పయుద్ధనావ లుండుట కుపయుక్తమైన నౌకాశ్రయ స్థానము ఒక్కటియును బ్రిటిషువారికి లేకుండెను. ఈ లోపమువలన హిందూదేశమునకును, ఆసియా ఖండములో గల యితర బ్రిటిషుసామ్రాజ్యభాగములకును, నౌ కా ద ళ ము లు గ ల జాతులకు, పరస్పరయుద్ధము, రగుల్కొనినచో, నెట్టి యుపద్రవము సంభవించునదియు ఐరోపా మహాసంగ్రామము ప్రారంభించిన (1914)కొద్దిదినములకే జర్మనీవారి ఎమ్డెను నౌక (Emden) కావించిన బీభత్సమువలన సువ్యక్తమైనది. అందుచే ఐరోపా మహాసంగ్రామము ముగిసిన వెంటనే భావికాలములో యుద్ధము లెప్పటికిని తటస్థింపకుండుటకు సంకల్పము కావింపబడి తదనుగుణ్యముగ శాశ్వతపుఏర్పాట్లుకొన్ని నెలకొల్పబడినప్పటికిని బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు నూతననౌకానిర్మాణయత్నములను విరమించుకొనక క్రొత్తస్కీములప్రకారము తమనౌకాబలమునకవకాశమును పెంపొందించుకొనుచున్నారు. ఈవిషయములో అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్ర ప్రభుత్వము బ్రిటిషు జపాను ప్రభుత్వములకును జినీవాపట్టణములో నిటీవల జరిగిన ప్రత్యేక కాన్ఫరన్సు భగ్నమగుట వార్తాపత్రికలలో ప్రకటింపబడినది. లేబరుపార్టీ ప్రతిఘటించినప్పటికి బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు దీనితో 10,000,000 పౌనులు ధనమును వెచ్చించి సింగపూరునందు గొప్ప యుద్ధనౌకాశ్రయ మొకటి త్వరగా నిర్మాణము చేయించుచున్నారు. ఇందలి తత్త్వ మేమన లోకవ్యాప్తకముగు మరొక మహాసంగ్రామము చెలరేగినచో హైందవసామ్రాజ్యమునకు భంగమురా[illegible] సంరక్షించుకొనుటకు తగు అవకాశము[illegible] బ్రిటిషువారు నిర్మించుకొనుచున్నారు. అట్లాంటిక్ మధ్యధరాసముద్రములకు మార్గద్వారముగ జిబ్రాల్టరుపట్టణ మున్నరీతిని తూర్పున పసిఫిక్ హిందూమహాసముద్రములకు (Gibraltar of the East) సింగపూరు వెలయవలయునని సామ్రాజ్యకాంక్షామనస్కులగు బ్రిటిషువారి యాశయము. ఈసందర్భమునందు నౌకాబలయుతులగు జపానులోనగు ఇతరదేశములకు_ పైకెట్లున్నను_ అసూయ, అసంతృప్తి, కలదని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు.

మరియు, వాయువిమాన మార్గములు (Air routs) ఏర్పరుపబడు నిక్కాలమున యూరపునుండి తిన్నగా ఇండియాకు పోవుమార్గమంతయు తమకు జెందియుండుటకు గాను మెసపొటేమియా, పాలస్టీను ఈజిప్టుదేశముల

యందు స్థానములను ప్రత్యేకించి నిర్మించు
చున్నారు. పెరిషియా దేశములోగూడ తమ
తాలూకు వాయువిమానశాల నిర్మించుకొను
టకు అనుజ్ఞకై ఆప్రభుత్వమువారితో బ్రిటిషు
వారు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను జరుపు
వర్గమువారును, మన గవర్నమెంటువారును
చెప్పినచొప్పున వీరు నడచుకొనవలసినదిగాని
మాతృదేశపక్షమున భిన్నాభిప్రాయమును వెలి
బుచ్చదగదు. ధగద్ధగాయమానముగ సర్వా
భరణములను దాల్చి మిరుమిట్లుగొలుపు నొక
స్వదేశసంస్థానాధీశునిగూడ నాసభలో గూ
ర్చుండుటకు మన ప్రభుత్వమువారు నియమించు
నాచారము గలదు. ప్రజ్ఞావంతుడైనను ప్రజా
మమున నొకమహారాజు ప్రతినిధిగానుండుట
హాస్యాస్పదము. నానాదేశసభావ్యయమునకై
హిందూదేశము చెల్లించు విశేషమొత్తములో
స్వదేశసంస్థానాధీశులేమియు భరించుటలేదని
ఢిల్లీశాసనసభయందు ప్రశ్నోత్తరముగ దెలు
పబడినది. అయినను సంస్థానాధీశులు తమకు
కృతజ్ఞులై యుండుటకును, తమసామ్రాజ్యము
నకు లొంగియున్నారని లోకమునకు వెల్లడి
చేయుటకును, ప్రభుత్వమువా రీయక్రమ
మును జేయ సాహసించుచున్నారు.

మరియు, కెనడా, ఆస్ట్రేలియా దేశము
లక్షన్నరెక్కుడుపైకమును హిందూదేశముచే
నిర్ణయించుచున్నారు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్య దేశ
ములలో కెనడా 35, ఆస్ట్రేలియా 27, దక్షిణ
ఆఫ్రికా 15, ఇండియా 56పాళ్లను చెల్లించు
చున్నవి. స్వతంత్రదేశమగు చీనాదేశము 46,
పాళ్లను మాత్రమే యిచ్చుచున్నది. ఈ
అన్యాయ మిట్లుండ అధికమొత్తము నిచ్చు
చున్నను హిందూదేశమునకు కార్యనిర్వా
హకసంఘమునందు స్థానము సున్న. ఇంతే
కాక కార్యాలయపు శాశ్వతోద్యోగీయులుగ
భారతీయులనిద్దరను మాత్రమె తీసికొనినారు.

కెనడాదేశస్థులు 7 గురు. ఆస్ట్రేలియా
దేశస్థులు 4 గురు, చీనాదేశస్థులు ముగ్గురు
కలరు. ఇందుకు హిందూదేశము యొక్క
పరాధీనతయు, రాజకీయదౌర్బల్యమును కార
ణములని విస్తరించినిరూపించ నవసరములేదు.

ఇటీవల నానాదేశ మహాసభయొక్క
యాదరణమున జరగిన ఇంటర్నేషనల్ లేబరు
మహాసభకు భారతదేశము లేబరు ప్రతినిధిగా
వెడలివచ్చిన సుప్రసిద్ధ కార్మిక నాయకులును
విశేషించి ఆంధ్రులు నగు శ్రీయుత వరాహ
గిరి వెంకటగిరిగారు తమ యభిప్రాయమును
పత్రికావిలేఖకునితో నిట్లు చెప్పిరి.

"నేను నానాదేశముల సాంఘికవాద
నాయకులతోడను, రాజకీయవేత్తలతోడను
చర్చించి సంపాదించిన యనుభవమునుబట్టి
చూడ నీదేశవిముక్తియు, నీదేశీయులైన పని
వాండ్రపునరుద్ధరణమును నేస్వర్గమునుండియో
యూడిపడుననియును శ్వేతజాతీయుల తోడ్పా
టువలనగాని లభింపనున్నదనియును నాసోదర
దేశీయులు తలంపగూడదని వినయపూర్వకము
గ మనవిచేసుకొనుచున్నాను. కేవలము స్వయం
కృషియును, నాత్మగౌరవప్రేమయు, స్వార్థ
త్యాగమును, వీనినన్నిటినిమించి దేశములోని
యన్నితరగతులవారి యైకమత్యమును, మా

ర్రమే భారతమాతృవిముక్తికి గారణములు కాగలవు."

కనుక పైనవివరింపబడిన వృత్తాంతము నుబట్టి, పేరునకుమాత్రము గొప్పయేకాని హిందూదేశమునకు నానాదేశమహాసభాసభ్యత్వమువలన వాస్తవమైన ప్రతిష్ఠగాని పలుకుబడిగాని లభ్యము కాలేదనుట నిస్సంశయము.

బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపదము (British Empire) త్యజింపబడి బ్రిటిషు కామన్వెల్తు ఆఫ్ నేషన్సు (British Commonwealth of Nations) అనుపదము విరివిగా రాజకీయవేత్తలు ప్రయోగించుచున్నారు. దీనిభావమేమన: ఇప్పటివరకు భిన్నభిన్న హోదాలు కలిగియున్న సామ్రాజ్యస్థదేశములన్నియు సమానహక్కుల ననుభవించుచు ఆయాదేశపు ప్రజలు స్వపరిపాలనాధికారము నిశ్చితముగ ననుభవించుచుండుటకును కామన్వెల్తులోని అన్ని దేశములును ఐకమత్య మవలంబించి మైత్రితో మెలగుటయనియు సిద్ధాంతీకరింపబడినది. ఇది వట్టిసిద్ధాంత మే కాక క్రియలో గూడ వాస్తవమగుచో, ప్రధానమైన ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమును (fiscal autonomy) మినహాయింపులుగాని దాపరికముగాని లేక, సంపూర్ణముగ స్వలాభాపేక్షను మనఃపూర్తిగ విడనాడి బ్రిటిషుపార్లమెంటు హిందూదేశమున కొసగవలసియున్నది. మరియు శ్వేతజాతీయులు అహంభావముతో హైందవులను కష్టములపాల్చేసి హక్కులను హరించి వెడలగొట్టదలచినచో, దక్షిణఆఫ్రికా, కెనడా, కెనియా మొదలగు దేశములపై ప్రతీకారపద్ధతి నవలంబించుటకు హిందూదేశమునకు అభ్యంతర ముండగూడదు. ఈకామన్వెల్తు విధానమును ఇంగ్లాండులో లేబరుపార్టీవారు చున్నట్లు పత్రికలలో ప్రకటింపబడినది.

ఇక, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములో హిందూదేశమునకుగల స్థానమెద్దియో చర్చింపవలసియున్నది. స్వరాజ్యోద్యమమునకు ప్రత్యుత్తరముగా దేశపరిపాలనమునకు సంబంధించిన సంస్కరణముల నిచ్చి ప్రజా ప్రతినిధులు పూర్వముకన్న నెక్కుడుగ గల్గిన శాసనసభలను నెలకొల్పియున్నారు. ప్రస్తుతస్థితిగతులనే నిరూపించుట యీ వ్యాసోద్దేశము గావున రాజకీయ సంస్కరణముల పూర్వచరిత్రను గురించియు వాని పరివర్తనమును గురించియు దెలుపుట అనవసరము. ఐరోపా మహాసంగ్రామము ముగిసిన వెంటనే అధికార రహితమైన సంస్కరణములుమాత్రము ప్రసాదింపబడినవి గాని స్వాతంత్ర్యచిహ్నము లయిన సంపూర్ణములగు హక్కు లెవ్వియు నొసగబడ లేదు. కాని ఐరోపామహాసంగ్రామము ముగిసిన వెంటనే ముందెన్నడును యుద్ధములు లేకుండుటకు గాను "నానాదేశమహాసభ" (League of Nations) యని జినీవాపట్టణములో గొప్పకార్యస్థానమును గలిగిన యొక నూతన ప్రపంచసంస్థ 1920 సం॥లో స్థాపింపబడినవిషయ మెల్లరకును దెలిసియున్నది. అందులో మెంబర్లుగ ప్రపంచముదలి అన్ని ఖండముల ముఖ్యదేశములు కలవు. బ్రిటిషు

సామ్రాజ్యములో నిండియాకూడ నొకప్రధాన వ్యక్తియని లోకమునకు సూచించుటకై, కెనడా, ఆస్ట్రేలియా, దక్షిణఆఫ్రికా దేశములతోపాటు హిందూదేశమునుగూడ నొక అసలుమెంబరుగ బ్రిటిషువారు చేర్పించినారు.

###### నానాదేశమహాసభ: హిందూదేశము

నానాదేశమహాసభాసభ్యత్వము వలన హిందూదేశముయొక్క హోదా యేమైన ప్రపంచరాజకీయరంగమునందు హెచ్చినదా యను విషయము నిర్ణయింపవలెను. హిందూదేశమునకు వ్యయ మధికమును ఇంగ్లాండు దేశమునకు ఫల మధికమును గాని, హిందూదేశమునకు లాభమును ప్రయోజనమును బొత్తిగా లేదని కొన్ని సందర్భములవలన స్పష్టమగుచున్నది. గతసంవత్సరమున మాడరన్‌రివ్యూ పత్రికాధిపతి శ్రీయుత రామానందఛటర్జీగారు ఆహ్వానింపబడి నానాదేశమహాసభా వృత్తాంతమును స్వయముగా గనిపెట్టుటకు జినీవాపట్టణమునకేగిఆసభాచర్యలను దిలకించి యుండిరి. ఈమహాసభకు నిజముగా చిత్తశుద్ధి లేదనియు, ఇదివరకే సత్త్వసంపన్నులగు బ్రిటిషు, ఫ్రెంచి, ఇటలీ, జపాను మొదలగు ప్రభుత్వములకు ద్విగుణీకృతముగా బలమును పలుకుబడిని హెచ్చుచేయుచు దార్ఢ్యములేక పేద స్థితిలోనున్న చీనా మొదలగు పూర్వదేశములకు సహాయముగాని, న్యాయముగాని, జరుగుటకవకాశము మృగ్యమనియు వారభిప్రాయమిచ్చియున్నారు. అధికసంఖ్యాకులుగా నున్న శ్వేతజాతులమాట నెగ్గునుగాని ఆసియాఖండవాసులమాట చెల్లుట కవకాశము లేదు. పరదేశాక్రమణవాంఛ యింకను గొప్పప్రభుత్వములను వీడలేదు. కావున మాండేట్సు (Mandates) అను క్రొత్తపేరుతో పరిపాలనా విధానము నేర్పవలెనను మిష చెప్పి వీరు నూతనప్రదేశములను ఆయాప్రజలను ధిక్కరించి తమ యధికారమునం దుంచుకొనుచున్నారు. బ్రిటిషువారు తూర్పు ఆఫ్రికా, మెసపొటేమియా వగైరా దేశములను, ఫ్రెంచివారు సిరియావగైరా దేశములను గ్రహించినారు. ఇట్టి నానాదేశమహాసభలో హిందూదేశమున కేమియు పలుకుబడియుండదని వేరుగ జెప్పనక్కర లేదు. మనదేశము స్వతంత్రదేశముగాక బ్రిటిషుసామ్రాజ్యస్థదేశమగుటచే తత్ప్రతినిధులు స్వతంత్రముగ నేవిషయమును మహాసభలో చర్చకు దెచ్చుటకు వలనుపడదు. దక్షిణఆఫ్రికా, కెనడా ప్రభుత్వములవారు మనభారతీయులపట్ల కలిగించుచున్న కష్టములను అధర్మప్రవర్తనమును బ్రిటిషువారు ఈసభలో విచారణకు రానీయరు.

సంగతి యిట్లుండ హిందూదేశప్రతినిధులను బ్రిటిషు ప్రభుత్వము వారు ప్రజాభిప్రాయమును దలపెట్టక తృణీకరించుచు తమకు నచ్చినవ్యక్తులను నియమించుచున్నారు. కావున హైందవప్రజాపక్షమున దేశాభిప్రాయమును వాక్రుచ్చుహక్కు వారికి లేదు. ఈసంవత్సరము మనదేశపు ప్రతినిధులకు నాయకునిగ బెంగాల్ గవర్నరుగానుండి ప్రజాందోళనమునకు పాత్రుడై నిష్క్రమించిన లిట్టనుప్రభువును దొరతనమువారు నియమించినారు. సి. పి. రామస్వామిఅయ్యరుగారుగూడ

నొక ప్రతినిధిగ నున్నారు. బ్రిటిషు మంత్రి ఆమోదించి తదనుగుణ్యముగ అనిబిసెంటు గారి ప్రోత్సాహమున పార్లమెంటుసభలో బిల్లును చర్చకై తీసికొనివచ్చుటకు యత్నించుచున్నారు. తత్ఫలిత మెట్లుండునో చెప్ప వలను గాదు.

స్వరాజ్యమును గోల్పోయి, రాజకీయ రంగమునందు మాత్రము, వెనుకబడియుండెను గాని ఇతరవిషయములలో హిందూ దేశమునకు ప్రాముఖ్యము విశేషముగ గలదు. హిందూదేశముయొక్క ప్రకృతిసంపద, నైసర్గికభాగ్యము అపారమైనది. లోకములో నిదియొక ఖండమని చెప్పవచ్చును. సకలసస్యములను పండించుచు, నెల్లలోహ రాజములను గనులలో గలిగియున్నది. కొన్ని పదార్థములకు ప్రపంచమంతలో హిందూ దేశ మొక్కటియె యుత్పత్తిస్థానమై విరాజిల్లుచున్నది. లోకమునందంతటిలోను,మానవకోటికి ముఖ్యాహార పదార్థమగు వరిపంటపండించుటలో హిందూ దేశము అగ్రస్థానము వహించుచున్నది. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యములో పండింపబడుచున్న గోధుమపంటయంతలోనుదాదాపు 50°/. హిందూదేశములో నుత్పత్తియగుచు లోకమునకు సప్లయికాబడుచున్నది. ప్రపంచకపు కాఫీపంటలో 73°/. హిందూ దేశము పండించుచున్నది. తేయాకు 58°/. తయారగుచున్నది. ప్రత్తిపంటలోగూడ హిందూ దేశమునకు ప్రధానస్థానము కలదని వేరుగ జెప్పనక్కర లేదు. గోనెసంచులను తయారుచేయుటకు వలయు జనపనార (Jute) ఒక్కహిందూదేశమే యుత్పత్తిచేయుచున్నది. హిందూ దేశములో పండింపబడుచున్న వస్తుసముదాయము హైందవప్రజలకే కాక వ్యవసాయసౌకర్యములేని పాశ్చాత్యదేశ ప్రజలకు అహారమును సప్లయిచేయుచున్నది. దేశములో క్షీణించిపోయిన పరిశ్రమలన్నియు తిరిగి పునరుద్ధరింపబడుచున్నవి. కావున భావి అభివృద్ధినిగురించి భారతీయులు నిరాశ చెంద నక్కరలేదని పాశ్చాత్య రాజకీయ వేత్తలే నుడువుచున్నారు. దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు గారికి దృగ్గోచరమైనట్లుఆశియాఖండవాసులు సంఘీభావమును పెంపొందించుకొని లోకాధిపత్యమును కొనసాగింప నుద్యుక్తు లగుచున్న శ్వేతజాతీయుల విజృంభణము నరికట్టు పరిస్థితులు వచ్చినచో, ప్రస్తుత రాజకీయరంగము క్రొత్తరూపమును దాల్చును. నేడు చీనాదేశములో దినదినము జాతీయపక్ష సంఖ్య అభివృద్ధియగుచు పాశ్చాత్య విదేశీయుల పన్నాగములు నిష్ప్రయోజనములగుచున్నవి. చీనాదేశపువిజయము ఆశియాఖండమునందంతను ప్రతిధ్వనించుననుటకు సందేహము లేదు.

హిందూ దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము నెంతవరకు వృద్ధిచేయవచ్చునో సిఫారసుచేయుటకు రాయలుకమిషను నియమింపబడి కొలదికాలమున నీదేశములో తత్కార్యక్రమము నుపక్రమింతురని వార్తాపత్రికలన్నియు చాటుచున్నవి. అఖిలభారతకాంగ్రెసుకమిటీ వారును హిందూదేశమపేక్షించు రాజకీయ స్వరూప మిదమిత్థమని వివరములతో దెలుపు కాన్‌స్టిట్యూషను నొకదానిని తయారుచేయించి రాబోవుకాంగ్రెసు మహాసభలో

చర్చించుటకు గతసమావేశమునందు తీర్మా
నించియున్నారు. ఈ కాంగ్రెసు ప్రణాళిక రాయ
లుకమిషను వారికి ప్రజాభిప్రాయమును నిశ్చిత
ముగా బోధించుట కనుకూలపడుననుటకు
సందియము లేదు. ఈజిప్టుదేశమునకు బ్రిటి
షుపార్లమెంటుచే మిల్నరుకమిషను విచార
ణనిమిత్తము పంపబడినప్పుడు, జగ్లులుపాషా
నాయకత్వమున, వాదములను పెంచుకొనక
ఆదేశప్రజలు తమనిశ్చితాశయములను వెల్ల
డిపరచి తుదకు కమిషన్ విచారణను బహిష్క
రించి, కృతకృత్యులై విజయముగాంచిరి. భార
తీయులుగూడ మతకలహములను, కులకక్షు
లను రాజకీయ విషయములపట్ల కట్టిపెట్టి
దేశనాయకులు స్వీయమానస్పర్థల నుపసంహ
రించుకొని సంపూర్ణైకమత్యభావముతో నీసమ
యమున ప్రవర్తించినగాని దేశమున కేమియు
లాభము చేకూరదు.

---

# సోదరీ సందేశము

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

వేదయుగమున శ్రుతులఁ గల్పించి యంత
రస్థమగు భావములనెల్ల రాజసభలఁ
బాటి యశమునుగన్న స్త్రీజాతి నేఁడు
వెనుకఁబడెనయ్యొ విద్యావివేకములను.

కార్యదీక్షయు విజ్ఞానకౌశలంబు
నాత్మవిశ్వాసమును స్వతంత్రాభిరతియు
నాతికెన్నండు తొలఁగెనో నాఁటనుండి
పారతంత్ర్యంబుతోఁ గ్రుంగె భారతంబు.

యముని గెలిచినసావిత్రి ననుకరించి
పేరుగాంచిన కాంత లున్నారుగాని
సత్యవంతునితోఁ బోల్ప సాధ్యమైన
పురుషజాతికిఁ గటకటా కఱవు గలిగె.

మగనిచితి పుష్పశయ్యగా మదిఁ దలంచి
తెంపుమై దూఁక నుఱుకు సాధ్వీపవిత్ర
సాహసాణువె పూరుషజాతికున్న
నస్వతంత్రతకలుగునే హైందవులకు

మతము వేషము భాషయు మాటువడినఁ
బాపకాలంబునను బరివర్తనంబు
సంతరింపని యీమాతృజాతికతన
పురుషజాతికి రాకున్నె పూర్వమహిమ.

భోగపాత్రంబులుగ మనంబునఁ దలంచి
యాఁడువారల నరికట్టు సంభవఱకు
అల్పసత్త్వాలు పారతంత్ర్యాభిరతులు
విగతసత్త్వాలు పూరుషు లగుట నిజము.

సడలిసీలైన పాండవ శౌర్యపటిమ
ద్రౌపదీపరాక్రమముననె ధన్యమయ్యె
స్వల్పసంతుష్ట పూరుషజాతిపెంపు
శీలవతులగు కాంతల చేతఁగలదు.

సోదరీమాతృదేశ నిస్తులవిభూతి
స్నేహపరిపూతమైన సీచేతగలదు
అతులవిజ్ఞాన మార్జించి యాత్మసదృశ
మహితతేజులఁ గనుమ నమస్కరింతు.

# కర్ణాటకము

హిందూ దేశమునందలి బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునుగూర్చి
మేజరు ఇవాన్సుబెల్లుగారు వ్రాసిన లేఖలలో 3-వ లేఖ

[3-వ సంపుటము ౧౨-వ సంచిక తరువాయి]

3-వ భాగము

వేలూరి రామమూర్తిగారు

ఇందు అజీముద్దౌలా ఒక స్వతంత్రప్రభు వనియు, బ్రిటిషు వారి విద్రోహనియు చెప్పబడినది. ఒకరి తరువాత నొకరు వంశపారంపర్యముగ నవాబులు పాలించిన ట్లున్న తెలుపబడినది. ఆతనితోగాకను, ఆతనిపూర్వుల తోగాకను ఎట్టిభేదమును ఉన్నట్లు లేదు. మఱియు, ఆత డు, ఇరువురికి సంబంధించిన వ్యవహారములలో ఫోర్టు సెం టుజార్జిప్రభుత్వమువారితో సంప్రతించుచుండినట్లుగూడ చెప్పబడియెను. కాని లార్డుహారిసు నవాబు సామంతుడ నియు, ఎప్పుడైనను ఆత్మహక్కులను ప్రభుత్వము లాగి వేయవచ్చుననియు చెప్పుచున్నాడు.

లార్డుడాల్హౌసీ తనమినిటునందు (౨-వ శీర్షిక లో) ఇటుల వ్రాసెను:—"లార్డు వెలస్లీ ఒకవేంత అయోధ్యానవాబు మొదలగు ఇతరరాజులతో సంధిచే యుచు, ఆసంధులు వారితోడను, వారివారసులు, ఉత్త రాధికారులు వనువారితోడనుగూడ చేయుచున్నట్లుదా హరించుచు, యిచట అజీముద్దౌలాతో నొక్కనితోడనే సంధిచేసి, అందు వారసుల, ఉత్తరాధికారుల మాటయే ఉదాహరింప లేదు. అందువలన ఆసంధి అజీముద్దౌలా జీవి తేమువరకుమాత్రమే చెందునట్లు అతడుద్దేశించెననుట నిశ్చ యము." ఏలయన, "లార్డు వెలస్లీ కారణము లేక ఏపని చే యడు."౧ ఔను, నిజమే: ఒకమోసకృత్యమునకై సంధి గ్రాంథపదముల నుపయోగించునట్టివాడు కాడు. వెలస్లీ; బ్రిటిషువారి ఆధిపత్యమును నెలకొల్పుటకై నిశ్చయించి పట్టుదలతో నున్నట్టివాడు;అత్యాశాపరుడు;సర్వవంతుడు. కాని, వాలాజావంశీయులయొక్క హక్కులమొదల తన కుగల గౌరవాదరణాదులనుగూర్చియు,వారినిన్యాయదాక్షి ణ్యముతో చూడవలె" నను, అభిప్రాయమునుగూ ర్చియు అనేకతూర్లు తెల్పుచునే దొరకిన తప్పుడు త్రోవలనెల్ల త్రొక్కి క్రొత్తసంధిలో కొన్నిమాటలను కుత్సితముతోడ చల్లగా జారవిడుచుటవలన ఆవంశము యొక్క వారసత్వపుహక్కును మాయము చేయునట్టివాడు మాత్రము కాడు.

లార్డువెల్లస్లీగారి దృష్టిపథమున రెండుద్దేశము లుండెను. మొదటిదియు, ముఖ్యమైనదియును కర్ణాటక రాజ్యపు సివిలుమిలిటరీపరిపాలనస్వాధీనముచేసికొనుట. ఈపనిని సాధ్యమైనంత శాంతముగా కానిచ్చి, దానికి పరస్ప రాంగీకారముమీదనే జరిగినట్లు పైపూతను పూయుట రెండవది. అజీముద్దౌలాతోగాని, అలీహుస్సేనుతోగాని స్వకీయము, లేక జీవితాంతమువరకగుసంధిని చేయుట సాధ్యమని అతడు తలంచినట్లు ఎచ్చటను సూచించలేదు. ప్రకటితపత్రముల నిదర్శనమునుబట్టి లేలునంతవరకు అట్టిప్రయత్నము చేయనైనను ఊహింపలేదు. వాస్తవ

౧. Carnatic Papers, 1860—P. 48.

౨. Wellesley's Despatches, Vol. ii, P. 59; and Carnatic Papers, 1860—P. 33.

మునకు, నబాబుహస్తములనుండి రాజ్యపాలనము లాగుకొనుటకై ఓపికమై పన్నుగడను—మొదట ఆలీహుస్సే[న]యొక్క ఔరసతను గూర్చి నిష్కారణముగ శంక[ప్ర]ారంభమై టిప్పూసుల్తానుగారి రికార్డ్సు నుండి [బ]యటకు బలవంతముగ తీయఁగల్గిన అపరిపాకఫలితము (నబాబుల రాజద్రోహపునేరము) వరకు—వేయుచున్నంతకాలము లార్డువెలస్లీ మొత్తముమీద వాలాజావంశపు హక్కులను ధిక్కరింపలేదు. కాని ఏనియమములేకయే, అనంశీయుఁడగు ఒకప్రత్యేకవ్యక్తిని ఉత్తరాధికారిగా సహాయము చేయుటకై—ప్రభుత్వమువారు బాధ్యులుకారని మాత్రము సమర్థించుచున్నాడు. అందులకు ఆలీహుస్సేనుయొక్క ఔరసతను ధిక్కరింపగల్గు మరియొక హక్కుదారు నుండవచ్చుననియు, అప్పుడు ఆలీహుస్సేనునకు మనము సాయము చేయవలసి యుండుననియు, అట్టితరిని అతనిపై మనయిచ్చవచ్చిన షరతులను మనము విధింపవచ్చుననియు మొదలగు సాకులు చెప్పెను. మనము వాలాజా[వంశ]ము అతనిపూర్వులును చేసినట్లు వారిపై నారోపింపబడిన ద్రోహమునుబట్టి వారి ఉత్తరాధికారివద్దనుండి చాలినంత హామీకోరుటకు అధికారమున్న దనునెపము చూపెను.

ఆలీహుస్సేనును ఒకపద్ధతికి ఒప్పించుటలో ఏమాత్రమును కష్టమున్నట్లు వారూహింపలేదని స్పష్టము. లార్డువెల్లస్లీకి లార్డుక్లైవు ఇట్లు వ్రాసెను: "ఆలీహుస్సేను తనపుట్టుకనుగూర్చి అనుమానమును, అతని జనకుడని చెప్పబడు నబాబుయొక్క ద్రోహమువలన ఆపాదించిన సింహాసనాధిష్ఠానార్హతయు గల్గిన పరిస్థితులలో తాను రాజ్యమునకు రావలెనన్నచో, తానుఒప్పుకొనితీరవలసెడు ఈ షరతులను నిరాకరించునంతగా బుద్ధిహీనుడై, భ్రష్టుడై పోవునని మీరును, నేనును అనుకొనియుండలేదు."[3] కాని వాలాజావంశములో నెవ్వరును అతనిహక్కును సందేహించి కాని, అతని ప్రతిపక్షులై కాని లేరు. అతడు షరతులను నిరాకరించెను. ఇక కంపెనీవారి పన్నుగడ సరిగా నడువకపోయెను. అతడు ఒప్పుకొనియేయున్నట్లయితే, ఏఅపవాదము ఉండెడిదికాదు. అదియునుకాక, అతని పూర్వులపై నారోపించిన ద్రోహపు నేరమున్ను బహిరంగముగ ప్రకటన మయ్యెడిది కాదు. అతడు ధైర్యముగ నిరాకరించుటచే లార్డుక్లైవు అజీముద్దౌలాను పోటీగా నిలువబెట్టవలసి వచ్చెను. ఈ అక్రమపు చర్యను వాలాజావంశమువారందరును అసమ్మతిని స్పష్టముగా వెలిబుచ్చిరి. అప్పుడు తనచర్యను సమర్థించుకొనుటకై క్లైవుగారు ఇంతకుమునుదు నేనుదాహరించిన ప్రకటనను, కావించి "అందు సంధిషరతులను, అతని పూర్వులు సాక్షాత్తుగా భంగపరుచుటను గూర్చియు," కర్ణాటరాజ్యమున ఇంగ్లీయహక్కులను కాపాడుటకై "యింకను తగినంత హామీ" నిచ్చుటకు నబాబు కుమారు[డ]ని చెప్పబడు వాతడు (ఆలీహుస్సేను) ఖండిత[ముగా నిరా]కరించుటనుగూర్చియు తెలియజేసెను.

టిప్పూసుల్తానుగారి రికార్డ్సు నుండి రాజద్రోహపునేరము దొరకక పూర్వము లార్డువెలస్లీ ఆలీహుస్సేనుయొక్క పుట్టుకనుగూర్చిన సంశయమును ఊహామాత్రముగ చెప్పినను, అదిసందర్భమునకు దైవవశమున కలసివచ్చెను. ఈనాటకముచివరవరకు ఈసంగతియే ఎల్లప్పుడును ఉదాహరింపబడుచుండెను. ఆలీహుస్సేనునుగూర్చి ఎప్పుడు చెప్పినను, "కొడుకు అని తలంపబడినవాడు" అనికాని,"కుమారుడని చెప్పబడినవాడు" అని కాని యుపయోగింపజొచ్చిరి. లార్డువెలస్లీ ఉత్తరువులపంపిన మొదటి యుత్తరములో చెప్పినట్లే యీనాటకాంతమువరకును,

౧. Ante, P. 62.

౨. నబాబు ఎవరినైనను ఉత్తరాధికారిగ నియమించుచో, అతనిహక్కు వివాదాస్పదముగాని, సందేహాస్పదముగాని అయియున్నయెడల అట్టివానిని సింహాసనాధిష్ఠితుని చేయుటకుగాని, సాయము చేయుటకుగాని సంధిప్రకారము పూచీ ఏమాత్రమును కంపెనీపై మోపజాలరు.

౩. Wellesley's Despatches, Vol ii, P.551

ఉత్తరాధికారి యగుటకు అలీముద్దౌలాకే ఎక్కు-
వహక్కుగలదని అదేపనిగ సూచింపబడియెను.౧ ప్రక
టితపత్రములయొక్క ధోరణినిబట్టి శ్రీరంగపట్టణము
లోని పరిశోధనలు అసలు జరిగియుండకపోయినను
యీనాటకమే అప్పటికిని జరిగియుండెడిదని తెలియును.
మొదట మనము అతనికి తెల్పిన షరతులను నిరాకరించి
వంశమాత్రమునసే అలీహుస్సేనును బహిష్కరించి, అబ
హిష్కరణమును, ఆతనికూర్చి చెప్పబడిన అయినారస
తనుబట్టి సమర్థించెడివారము. అలీముద్దౌలాను ఆతనికున్న
వారసత్వపు హక్కుప్రకారమే సింహాసనమునం దుంచి,
యీక్రొత్తసంధిని ఆతనికి మనము కావించిన సాయము
నకు ప్రతిఫలముక్రింద విధించెడివారము. లార్డువెలస్లీ
పన్నాగములయొక్క న్యాయమును, నైతిక తార్కిక
వాదముల పొందికను సమర్థించుటతో నా కేమాత్రమును
పనిలేదు. మన మీవిషయమున జోక్యము కలుగచేసుకొను
అలీముద్దౌలాకు వారసత్వపుహక్కే ముఖ్యమయిన కారణ
[illegible] సూచించిరి. అట్టివిషయములో [illegible]
డ్లు అయినదగువాతే సత్యవిరుద్ధముగ ఈ అలీముద్దౌలాకు
వారసత్వపు హక్కులు లేనట్లు లార్డుహారిసు చెప్పుచుండగా
ని, లార్డు వెలస్లీ "కారణము లేనిదే ఏదియును చేయుడుకా
వున," అతడు బహిరంగముగను, ప్రత్యేకముగను వృథపర
చి నూతనతీసమిచ్చిన ప్రాతసంధులలో నిక్కొన్ని భాగములను
శమలముగను, సాంథముగను రద్దుపరుప నెంచియుండునని
లార్డుహాస్టాసే యుక్తిగా సూచించుటకుగాని వీలులేదు.

అయితే, అలీముద్దౌలా, అతని పూర్వులయొక్క
హోదా ఆస్తి రాజ్యములందు ప్రతిష్ఠాపింపబడుటవలనను,
ప్రాతసంధులలో ననుకూలమై స్నేహపూర్వకోమగు షర
తులను నూతనాధికార మిచ్చి స్థిరపరుచుటచేతను అలీ
ముద్దౌలాయొక్క వారసుల వంశపారంపర్యపు హక్కు-
లకు భంగముపడునట్లు ఇంతవరకును చూపి, అప్పటి [illegible]
ములలో అవారసత్వపు హక్కులకు విరుద్ధ
సూచనగాని, జాడగాని దొరకుచున్నదోయని వెదకి
అట్టివేమియు కాన్పింపలేదు. ఇక, అప్పటి సమకాలికపు
పత్రములలోను, ఇటీవలి పత్రములలోను ౧౮౦౧-వ
సంధితరువాత, నబాబుయొక్క హోదా వంశపారం
పర్యముగా సెంచబడెనని రూఢియైన స్పష్టమగు ఉద్యో
గియపు టంగీకారములే యున్నట్లు చూపించెదను.

ఈ పనిచేసితీరవలయునను బాధ్యత నాకేమియును
లేదు. ఏలన "కారణము లేకుండా ఏపనియుచేయని"
లార్డువెలస్లీ రేమి "వారసులు, ఉత్తరాధికారులు" అని
యొసిమాటలను సమ్మతించునట్లు లేకపోవుటవలన అక్ర
మమును, రహస్యమును అగు కొంతఅవకాశము తీసికొన
వలెనని ఎంచియున్నప్పటికి, లేక యింతకంటెను ప్రకాం
తత చేకూరిన అనుకూలపునమయమని ఇకముందు
రాబోవు గవర్నరుజనరలు ఈ అవకాశమును ఉపయో
గించి తనమనోరథమును తీర్చుకొనవలెనని తలంచినప్ప
టికి, అట్టిఅవకాశము స్పష్టముగా ఏ అంతర్జాతీయ న్యా
యశాస్త్రముప్రకారముగాని, ఏరాజనీతి న్యాయప్రకా
రముగాని ఘనుసనీయము కాదు. ఇటుల డూహ్వాసీ వెల్ల
స్లీపై ఆరోపించవలెంద న్యాయమునుగాదు. కాని ఒకవేళ
లార్డువెలస్లీ అట్టి నింద్యపాత్రుడన్నను, అతను కావించి
నది నిష్ప్రయోజనమని ఎంచవలెను. పోనీ, ఇనుకట్టి
సంధులయందలి అనుకూలపుషరతులు ఈ క్రొత్తసంధి
యందు "పునరుద్ధరింపబడి, స్థిరపరుప"బడకపోయినను,
ఈట్లుయిండిగా కంపెనీవారికిని, నబాబుగారికిని (వంశ

౧. ఉమ్దత్ ఉల్ ఉమ్రా తనకుమారునిని చెప్పుకొన్న కీయొక్క పుట్టుకకు సంబంధించి అనేక వుదంతము లున్నవి. ఏదైన నేమి, యీయువకునిజనని యొకతక్కువజాతిదనియు, నబాబు ఆమెను పెండ్లి చేసుకొనలేదనియు స్పష్టము. అమీరుల్ ఉమ్రాయొక్కకొమరుని (తుదకు రాజ్యమునకు వచ్చిన అలీముద్దౌలా) యొక్క హక్కులకు ఈతడు సింహాసనము నధిష్ఠించుటవలన గొప్పఅపాయమని, అలీముద్దౌలా కున్న హోదాబట్టి ఆతనియందు గౌరవ మునగల యెల్లరకును తోచును" అనియు, యింకొకసందర్భమున "నబాబుకుమారుడని సామాన్యముగ వ్యవహరింపబడు వాడదు" అనియు నున్నవి. (Wellesleys Despatches,Vol.ii, P.249-251.)

"ఏదైనను వారసత్వపుహక్కు ఉన్నట్లయితే అది అలీముద్దౌలాకే చెందునదియు, ఆ నబాబు కుమారుడని చెప్పబడు అలీహుస్సేనును రాజ్యమునకు రానిచ్చుటవలన మహాపత్తీడుములలో అనర్థ్యాతగలిగి అట్టిది జరుగకుండు టకు ప్రయత్నములు జరుగవలెనియు గవర్నరుజనరల్ తలంచెను." (Carnatic Papers, 1860 P. 27.)

ముసకును) ఇదిరేం మొదటిసంధియందుకొన్నను "ఆతని పూర్వులహోదా, ఆస్తి రాజ్యములందు అజీముద్దౌలాను ప్రతిష్ఠాపించు"ననుమాటలే నైజాము, ఢిల్లీపాదుషా, బ్రిటిషుచక్రవర్తులచే నొప్పుకొనబడి, కంపెనీవారి రాజకీయపుచర్యల కంతకును ఆధారభూతమై, కంపెనీవారి యొక్క రాజ్యమునకంతకును ప్రధానకారణమై, స్వతంత్ర ప్రభువులహోదాగౌరవములయొక్క సహజలక్షణమై తనకునట్టి వంశపారంపర్యపుహక్కు ఉన్నదనుటకు చాలినంత యంగీకారములై యున్నవి. కాని నిజమునకు, అజీముద్దౌలాయొక్క వారసులకు హక్కును లేకుండ జేయవలె ననునుద్దేశము లార్డువెల్లస్లీ కేమాత్రమును లేదు.

వెల్లస్లీప్రభువు కోరినదెల్ల కర్ణాటకముయొక్క సివిలుమిలిటరీపరిపాలనమును శాశ్వతముగ తమహస్తగతము కావించుకొనుట. ౧౭౯౨ సం.రం సంధివలన తనకు ఏర్పడిన హక్కుల నాధారముగా గొని వాలాజా గారును, ఉమ్దత్ ఉల్ ఉమ్రాయును కట్టిపట్టుదలతో వానిమార్పునకు ఒప్పుకొనరైరి. వారియుత్తరాధికారులతో నూతనసంధి చేసుకొనుసందర్భమున ఈ హక్కులను విధించుటకు బహిర్గతమయినదని చెప్పబడినవారల ద్రోహపరిశోధనము తగినకారణముగా వెల్లస్లీప్రభు ఎంచెను. ౧౭౯౨ సం. సంధివలన లార్డువెల్లస్లీ కోరినదెల్లనంతియే. వాలాజావంశముపై విధింపబడిన శిక్షయంతయు నంతియే.

ప్రాతసంధులలోని అనుకూలపుషరతులకు పునఃశక్తి నిచ్చి స్థిరపరచుటనుగూర్చి తెలుపు రెండవషరతు యొక్క బలము ఆసంధిలో ఏపదములు లోపించినను తగ్గదు. లార్డువెల్లస్లీ రహస్యముగా మనస్సులో నెంతదాచుకొనినను, అందువలన ఈసంధిలోని మొదటిషరతుస్థలన అజీముద్దౌలాకు కలుగజేయబడినట్టియు, ఇంతవరకు కర్ణాటకనవాబులైన అతనిపూర్వులకైనట్టియు హోదారాజ్యములయొక్క బలముతగ్గుటగాని, మార్పుచెందుటగాని కాజాలదు. అట్లు మనస్సులో రహస్యముగా దాచియుంచినదేమైన నున్నయెడల, ఆతనియొక్క వ్రాతలలోనేమి, ఉత్తరములలోనేమి, అద్దానియొక్క జాడగాని, సూచనగాని యుండుకయైనను కానరాదు ఒకవేళ అతడు స్వయముగా వ్రాయకున్నను, నిశ్చయముగా అతడు చూచి సమ్మతించిన యొక్క పత్రమునందు అజీముద్దౌలాకు ౧౭౯౨ సం.రం సంధివలనగలిగిన లాభములన్నియు అతని వారసులకును చెందజేయబడు నని స్పష్టముగా వ్రాయబడియున్నది.

ఇందు నే నుదాహరించిన పత్రము ౧౮౫౮లో నే ప్రకటింపబడియెను. డ్యూక్ ఆఫ్ వెల్లింగ్టన్ గారి సప్లిమెంటరీ డిస్పాచియందు ౫౮౬ నుండి ౫౯౬-వ పుటవరకు నున్నది. అయ్యది ౧౮౦౬లో పార్లమెంటు సమావేశము పూర్తియయినతరువాత హిందూదేశము నందలి వెల్లస్లీ ప్రభువుయొక్క ప్రభుత్వమునుగూర్చి యాదాస్తు (Memorandum) గా వ్రాసినదట. ఇంకియాకాసు, బోర్డు ఆఫ్ కంట్రోలు కార్యస్థానములోని సరియయిన తేదీలు, మొత్తములు, వేసి పూర్తిచేయబడినట్లు తెలియుచున్నది. అద్దానిని వెల్లస్లీ ప్రభువుయొక్క పరిపాలనా సక్రమత్వనిరూపణార్థమును, మంత్రివర్గముయొక్క విషయపరిచయార్థమును వెల్లస్లీ సోదరుడగుడ్యూక్ ఆఫ్ వెల్లింగ్టన్ తయారుచేసెను. ఆపత్రమును వెల్లస్లీ ప్రభువు పరిశీలించి, సావధానాంగీకారము ఇయ్యనిదే అతడు తయారుచేసెననుట, అసంభావ్యమేకాక అసాధ్యముకూడను. ఇందలివ్రాత పెక్కుప్రదేశములందు వెల్లస్లీయొక్క శైలిని బోలియున్నది. అతడు స్వయముగా వ్రాసి సంతకము చేసిన నిదర్శనప్రమాణమని మనము తలంతుమో అంతగా అందలివాక్యములు అతని యభిప్రాయము సూచించునని మనమెంచుటలో తప్పేమియు లేదు.

ఉమ్దత్ ఉల్ ఉమ్రాగారి మూర్ఖపుపట్టుదలవలన గలిగినకష్టములగూర్చియు, టిప్పూసుల్తానుతో జరిపినని చెప్పెడు ఉత్తరములవలన నిర్బంధము చేయుటకై చిక్కినఅవకాశమునుగూర్చియు వివరించి, అతడు కర్ణాటకమునందు కల్పిన తరివర్తనమునుగూర్చి యిట్లు వర్ణించినాడు:—"'ఆసంభావిత ప్రభునికి' శ్రీరంగపట్టణమందు కనుగొన్న విషయము (టిప్పూసుల్తానునకు వాలాజా, అతనిపుత్రుడు బాబులు వ్రాసికొనే విషయము)గూర్చియు, ఈవిషయ పరిశోధనలపై బ్రిటిషువారికి గల్గిన అభిప్రాయములనుగూర్చియు, యికముందు కర్ణాటకమునందు హారుపయోగింపనెంచుపద్ధతులగూర్చియును తెలియజేసిరి.

కాని క్రొత్తపద్ధతిని అతఁ డొప్పుకొనక నిరాకరించెను. ఒకవేళ అట్టిపద్ధతు లేర్పడిన ఆతఁడే రాజ్యమునకువచ్చినను, ఆతఁడు తనజనకుని ఉత్తరాధికారి కాగలఁడుకాని యింకను నిస్సందేహము కాకపోవుటచేతను, కర్ణాటకమందు ప్రశాంతి యేర్పడుటకై నవాబువంశమువారు ఆక్రొత్తపేర్పాటును ఒప్పుకొని తీరవలసియుండుటచేతను లార్డు క్లైవు, ఆలీహుస్సేనును త్రోసిపుచ్చి, మహమ్మదాలీ రెండవపుత్రుని కుమారుడును, ఉమ్దత్ ఉల్ ఉమ్రాయొక్క తమ్ముని తనయుఁడును అగు అజీముద్దౌలాను ఆస్థానమునం దుంచ నిశ్చయించెను. తుదకు ఈ అజీముద్దౌలాయును, ఆతని వారసులును ఆరాజ్యమునకు రాదాయమున నయిదవ పాలును చేకొనుచు, తమ హోదాగారవములను గలిగియుండునట్లేర్పాటు చేయబడెను.

ఈరీతిగ క్లిష్టమును, స్పష్టమును అయిన యీ ప్రకటనమును చూచినచో వెల్లస్లీయొక్క యుద్దేశమును గూర్చి సందేహించుట కవకాశ మేమాత్రమును నుండ జాలదు.

అజీముద్దౌలా రాజ్యమునకు వచ్చి మూడుసంవత్సరము లాయెను. అప్పటి కింకను ఆ ౧౮౦౧ సంధియొక్క మహోద్దేశములును, ఆసంధికి మొదలుగా నుద్దేశింపబడిన అర్థములును అప్పటి పెద్దయుద్యోగస్థుల మనస్సులో నింకను స్పష్టముగ నిలిచియుండెను. అప్పటి మదరాసు గవర్నరు లార్డువిలియంబెంటికు అజీముద్దౌలా కొకజాబు వ్రాయుచు, సందర్భవశమున మామూలుపద్ధతిగా నవాబుగారికుటుంబముయొక్క వంశపారంపర్యపు లక్షణమును సూచించుచు, "మీరు కాకపోయినచో, సెయిఫ్ ఉల్ ముల్కుగారి పెద్దకుమారుడు వారసుఁడయియుండును. అట్టి అతనికి ఈనవలయు పింఛనును తగ్గించుట నా కిష్టము లేదు." అని వ్రాసెను.

అజీముద్దౌలా ౧౮౧౯-వ ఆగస్టు ౩-వ తేదీని మరణించెను. అతనికి కొందఱు పుత్రు లుండిరి. వారిలో నవాబు అజముజా ప్రథములు. ౧౮౧౯ అక్టోబరు ౨౧-న గవర్నరుజనరలుకు మద్రాసుగవర్నరు ఇట్లు వ్రాసెను: "గవర్నరుజనరలుగారును, వారికార్యనిర్వాహకవర్గమువారును ఇదివరలో ౧౮౦౧ లో నవాబుతో మనము కావించినసంధియందు కర్ణాటక రాజ్యసింహాసనము నాక్రమించెడి వారసంతతికిగూడ చెందునట్లు రూఢిచేయబడియేనని మాయింతకుమును పే తెలిపియున్నచో చాలా బాగుండెడిది. ఆసంధి కావింపబడిన యుద్దేశమునుబట్టియు, అర్థానియొక్కయు, అకాలమునందే వేరొకచో కావింపబడిన ప్రకటనలయొక్కయు ధోరణినిబట్టియు మేముమాత్ర మట్టిఅభిప్రాయమునే పడుచున్నాము. ఇప్పుడు నవాబు అజముజాగారు ఆసంధియందు పాల్గొనినట్లే రూఢిపరచియుండుటచే ఆసంధియొక్క షరతులను అంగీకరించుచు సాంప్రదాయముగ నొకపత్రము నిచ్చుటుచితమని తలంచుచున్నాము."[1] అతనికి జబాబిచ్చుచు గవర్నరుజనరలగు మార్క్విసు హేస్టింగ్సు, "౧౮౦౧ లో అతని తండ్రితో కావించిన సంధియందు ఈతడుకూడ 'క్రియకు' పాల్గొనెనని తెలియుచుండుటచే అట్టిపత్రముగాని, క్రొత్తసంధిగాని అనవసరమని వ్రాసెను. అందుచే ౧౮౨౦ ఫిబ్రవరి ౩-వ తేదీని అజముజాను సింహాసన మెక్కించిరి. "అతడు కీర్తిశేషుడగు తనజనకునికి వంశపారంపర్యపు వారసుఁడై సింహాసనమెక్కినందులకు"[2] గవర్నరాతని నభినందించెను.

౧౮౦౧ సం. రం సంధికి తరువాత జరిగిన యీ వ్యవహారముగూర్చి డాల్హౌసీప్రభువు కావించిన వ్యాఖ్యానము కేవలము అసత్యము, కుత్సితమును అని నా అభిప్రాయము. అతఁడు (తనమినిటులో ౯-వ శీర్షికయందు) "అజీముద్దౌలాగారి మరణమునకు పిమ్మట నే ౧౮౦౧ సం. రం సంధిని పునరుద్ధరింపలేదు. అటుతరువాత చెప్పుటకుగాని అట్లు తిరిగి చేయలేదు. అందుకు పూర్వ మొక సంవత్సరమున ఇండియాప్రభుత్వమువారు అర్థానిని పునరుద్ధరించుటకు నిరాకరించిరి. అందుచే ౧౮౦౧ సం. రం సంధి అమలులో లేదు. అజీముద్దౌలాగారి మరణానంతర మాసంధి యెవరిని బాధింపనేరదు."[3] అని వ్రాసెను. ఆసంధి పునరుద్ధరింపబడలేదనుట నిజము.

---

౧. Carnatic Papers 1860, P. 35.
౨. Ditto, P. 40.
౩. Ditto, P. 48.

అట్లు కావించుటకు ఇండియాప్రభుత్వమువారు నిరాక
రించుటయు నిజమే. కాని, ప్రభుత్వమువారు డాల్హౌ
[సీ] తలంచినట్లు, ఆసంధిని పునరుద్ధరింపకుండుటకు కార
[ణ]ము, ఆసంధి చెల్లకూడదనియు, ఇప్పుడు చెలామణి
కావించుటకు ఇష్టము లేదనియు కాదు; అది యిం
కను అమలులోనున్నట్లు భావించుటచేత మఱియు డాల్హౌ
సీ చెప్పినట్లు, ఆసంధి మహమ్మదలీగారికిమాత్రమే చెందు
టచేతకాదు: ఆతని కుమారుడు ఉత్తరాధికారి
(అను ఆజీముజా యీ రాజ్యము నధిష్ఠింప నంగీక
రించినంతమాత్రమున) క్రియకు ఆసంధియందు పాల్గొనిన
వా డగుటచేత అనవసరమైన లేదని ఆసంగతము, నిష్ప్ర
యోజనము అగుటచేత గాదు: ఇదివరలోనే అమలులో
నుండుటచే పునరుద్ధరించుట అనావశ్యకమని. ఆ అగ్రజు
డు కూడ తనతండ్రి చేసుకొనిన సంధిలో పాల్గొన్నట్లేయని
లార్డు హేస్టింగ్సుగా రుపయోగించిన యీపదములు ఆజీ
ముద్దౌలావంశముయొక్క సమష్టిహక్కు బాధ్యతలనుగూ
ర్చి, అందు ముఖ్యముగ కుటుంబయజమానియు, ప్రతినిధి
యు అగు నతని ప్రత్యేకబాధ్యతలను గూర్చి, తెల్పును.
అట్లు కానిచో ఆపదములయం దర్థము లేనేలేదు.

౧౮౫౫లో జరిగిన వ్యవహారమునకు లార్డుహారిసు
గూడ అపార్థము చెప్పుచున్నాడు. "ఆజీముద్దౌలావ
రకే యీసంధి సంబంధించినది. ఈవిషయము మదరా
సుప్రభుత్వమువారికి ౧౮౫౫లో అంతనిస్సందేహముగ
తెలిసియుండుటచేతనే వారు ఆజీముద్దౌలా మరణానంతర
ము ఇండియాప్రభుత్వమువారికి వ్రాయుచూ, ఆసంధినిబట్టి
ఆనవాబుగారి యుత్తరాధికారి నెవ్వరిని ఆసింహాసన
మెక్కుటకైనా నంగీకరించు నధికారము తమకు ఇండి
యాప్రభుత్వము ఇవ్వలేదని తెలియజేసిరి."౧ అని అత
డు వ్రాసెను. (౧౩-౧౪ శీర్షిక మినిట్సు). వారు అప్పుడు
ఇండియాప్రభుత్వమువారికి తెలియజేసినది సరిగా
నది కానేకాదు. ఈరెండుప్రభుత్వములవారికి
జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములనుండి సరియయిన
వాక్యములను నిదర్శనముగా హేరిస్దొరను చూపలేదు. పోనీ,
మదరాసుప్రభుత్వమువారట్లు వ్రాసిరని హేరిసుదొరమాటలను
బట్టియయినను నాలాజా తంపిరాయిలలో నెవరైన నొకరు
చనిపోయినవబాబుగారివారసుడు కావచ్చునను విషయ
మునుగూర్చి మదరాసు ప్రభుత్వమువారుగాని, ఇండి
యాప్రభుత్వమువారుగాని సందేహించినట్లు లేదు. అన
గా రాజ్యపు వారసత్వమునుగూర్చి సందేహమేలేదు. కాని
మదరాసు ప్రభుత్వమువారు, ఎవరు రాజ్యమునకు రావ
లెను, ఏపద్ధతిమీద రావలెను అనిమాత్రమే అడిగిరి.
ఆవంశములో ఫలానివారిని నిర్వివాదముగ ఉత్తరాధికా
రిగా నంగీకరించు నధికారము తమకు ఈబడలేదనిరి.
అందువలననే యిండియాప్రభుత్వమువారి యుత్తరువుల
ను కోరిరి. నవాబును ఏర్పరుచుటలో వారు దయాదాక్షి
ణ్యములను చూపుటనుగూర్చి ఆయుత్తరములం దెక్కడను
కానరాదు. అహోదా వంశపారంపర్యమైన దగునా కా
దా యనువిషయమున యిరుప్రభుత్వములకునుసందియ మే
మాత్రమును లేకుండెను. కాని ఉన్న సందేహమెల్ల నొక్క
టియే: అదియేమన, ఆవంశములో నొకనవాబు [చనిపో]
యినంతనే మఱియొకరు, "అపూర్వపు సంధిషరతులను
ఒప్పుకొనుచు, ఒకపత్రమును వ్రాసియిచ్చిరేని రాజ్యము
నకు వచ్చునట్లు"౨ ఏర్పరుపదగినహక్కు ౧౮౦౧ లోని
వ్యవహారమునుబట్టి బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారికిగలదా యను
నదియే. ౧౮౦౧ సం. ౭౦ సంధివలన ఆవంశమునకు హ
క్కుగలసంగతినిగూర్చి మద్రాసుప్రభుత్వమువారు అను
మానింపలేదు. కాని ఔరససంతతియాతడే రాజ్యమునకు
రావలెనా, లేక ఆసంధిని పునరుద్ధరింప నక్కరలేకయే,
అతడును ఆసనిజనవాబువలెనే ఆసంధిషరతులచే బద్ధుడగు
నా యనినదే సందియము వొడమెను. కాని ఇండియాప్ర
భుత్వమువారికిమాత్ర మట్టిశంకలు లేక, ౧౮౦౧ సం. ౭౦
సంధి పూర్ణముగా అమలులోనే యున్నదని నిరాఘాటము
గా తెలిపిరి. తదనుసారముగ, చనిపోయిన నవాబుగారి
జ్యేష్ఠపుత్రుడే రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతని (అజీముద్దౌ
లాయొక్క) కుమారుడే మఱియొకడు యథావిధిగా నిప్పు
డు రాజ్యమునకు రాగోరుచున్నాడు. అతని నెట్లు త్రోసి
వేయగల్గుదురు? అగ్రజుడు, ఇంటికి పెద్ద యయినంతనే,

౧. Carnatic Papers, 1860—P. 10.
౨. Carnatic Papers, 1960—P. 35.

ఆసంధియం దెట్లు పాల్గొనినవాడయ్యెనో ఆతనివెనుక యుంటికి పెద్దయయిన ఆతని తమ్ముడును అటులనే కావలెను.

అజముజానబాబు ౧౮౫౫ నవంబరు ౧౩ న చనిపోయెను. ౨౩ డిసెంబరునాడు అజముజాయొక్క కొడుకగు నబాబు మహమ్మద్ గౌస్ ఖాన్ ఉత్తరాధికారి యని ప్రభుత్వము ప్రకటించెను. ఈసందర్భమునందుకూడ దయాదాక్షిణ్యము మాట రేమియు లేదు.

౧౮౫౮ జనవరి ౧౪-వ కోర్టు ఆఫ్ డైరక్టర్లు మదరాసు ప్రభుత్వమువారికి ఒక యుత్తరము వ్రాసిరి. అందు, "ప్రస్తుతనబాబు మృత్యుసంతతము తరువాతివారసుడు"[౨] అజీముజా యను నమవిషయము నాధారముగా గొని, మదరాసు ప్రభుత్వమువారు కావించిన కొన్ని పనులకు వారు సమ్మతించిరి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారితో ఈమధ్య వాతడు కావించిన యుత్తరప్రత్యుత్తరముల [illegible]మున ఆతనికి ఏర్పడిన హోదానుబట్టియు, ప్రస్తుతనబాబుగారితో వారికిగల సంబంధమున్నా "ఆతనితరువాత రాజ్యమునకు రాగలస్థానమునందుండుటనుబట్టియు"[౩] ఆతని పేరును న్యాయస్థానాధికారమునుండి తొలగింపబడిన పెద్దమనుష్యుల పేర్ల జాబితాలో గవర్నరు లార్డ్ హ్యారిసుగారు ౧౮౪౩ సం.రంలో చేర్చిరి. మహమ్మద్ ఘౌస్ ఖాన్ నబాబుగారి మరణమునకుపూర్వము, ఉద్యోగపురీత్యాను, ఇతరత్రమకూడ, ఈతడు రాజ్యమునకు రాదగిన వారసుడని అందరును అంగీకరించిరి. గతనబాబు చనిపోవు వరకును తనవారసత్వపు హక్కునకు అభ్యంతరము కల్గునని అజీముజాకు ఎవ్వరును తెలుపలేదు. అంతవరకును వంశపారంపర్యపు హక్కు గలదనియే, తాను నబాబు వగుదునని యే తలంచియుండెను. మహమ్మద్ ఘౌస్ నబాబుగారు ౧౮౫౫ అక్టోబరు తే. ౭-వ మృతినొందెను. ఆనిపినతండ్రియు, అజీముద్దౌలా నబాబుగారి రెండవకుమారుడును అయిన అజీముజా మహమ్మదీయ న్యాయశాస్త్రము ప్రకారము (ఇంగ్లీషున్యాయశాస్త్రములోవలెనే) తన అన్నకుమారుని ఉత్తరాధికారినని వాదించుచున్నాడు. ఆతని నెట్లు త్రోసివేయగలరు? తనతండ్రితో నే పరిష్కరింపబడిన ౧౮౦౧ "సంధి స్థిరపరచుచున్న" ౧౭౯౨ సం. సంధిషరతులనుబట్టి రాజ్యార్హుడనని వాదించుచు, కర్ణాటకమునకు శాస్త్రరీత్యా ప్రభువు, "న్యాయ[illegible] ఉత్తరాధికారియు" నైన అజీముజాను ఈస్టుఇండి[illegible] కంపెనీ ఎట్లు వదలించుకొనగలదు?

౧౮౦౧ సం. సంధి అయినతరువాత ఏబది వాలుగేండ్ల యీమధ్య వంశపారంపర్యపుహక్కును ఆ వంశము వదలుకొనను లేదు, కోల్పోవను లేదు సరిగదా, ఎవ్వరు 'లేదు' అని ఆక్షేపించియైనను ఉండలేదని నేను ఇదివరకే నిరూపించియున్నాను. గవర్నరు జనరలులో లార్డువెల్లస్లీ మొదలుకొని లార్డుడల్హౌసీవరకును, మదరాసు గవర్నరులలో లార్డుక్లైవు మొదలుకొని హారిసువరకును అందరును ఈవంశపారంపర్యపుహక్కును ఒప్పుకొని సమర్థించియుండిరి.

ఇక, వాలాజావంశము వారు తమకర్ణాటక రాజ్య స్వాతంత్ర్యప్రభుతను ఒకరిపరము చేయను లేదు, బ్రిటిషుగవర్నమెంటు సంపాదింపను లేదని నిర్ధారించెదను. ౧౮౦౧ సంధివలన వీరాజ్యభాగమున్న వారిరాజ్యమునకు చేర్చబడలేదు. స్వాతంత్ర్యప్రభుత్వము కంపెనీ స్వాధీనము కావింపబడలేదు. మార్చబడినదెల్ల సివిలుమిలిటరీపాలనమే. ౧౮౦౧ సం. రం సంధివలన రాజ్యాధినమునకు మినహా పాలనాధికారములంతయు వారివంశము నుండి తొలగింపబడినవి. ౧౮౦౧ సం. రం సంధివలన గొప్పమార్పు గావింపబడినను, అయ్యది ఆసంధిషరతులలో సుదాహరింపబడినదానికి మించి కావింపబడలేదు. ఇట్టి షరతులను గల్గినసంధి యిది యొక్కటియే కాదు. ౧౮౦౧ లో నబాబు అజీముద్దౌలా కంపెనీకి తనకర్ణాటకరాజ్యముయొక్క "సివిలుమిలిటరీ పాలన" మంతయు నిచ్చివేసినట్లే, ౧౮౦౭ లో హైదరాబాదు నైజాము, బీరారును, తదితరములగు కొన్ని పరగణాలను బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి "ప్రత్యేకపు పరిపాలనకై" యిచ్చి

౨. Ditto, P. 15.

౩. Ditto, P. 9.

నెను.౧ ఈరెండుసందర్భములయందును ఆంతటితో వారివారి భూభాగములను ఇచ్చివేయుటగాని, రాజకీయ ప్రభుత్వములను వదలుకొనుటగాని జరుగలేదు. బీరారు మువలెనే, కర్ణాటకమునుగూడ ఒకట్రస్టుగా ౨ (సత్పరిపాలనకై, లేక యొకనియమిత కాలోపయోగము నిమిత్తమై వస్తుమీద స్వాధీనము చేయబడినదిగా) కొన్ని షరతులమీద పొందితిమే కాని సర్వహక్కులతోను పొందలేదు. ఇప్పుడు మనము బీరారును ఏలుచున్నట్లే కర్ణాటకమునుగూడ ఒకట్రస్టుగా ఏలుచున్నామే కాని యింకేషరతులపైనను గాదు. అట్టి షరతు లేవిధమైన మున్నవో, అవి ఏవి?

౧౮౦౧ సం. రంనుండి ఇప్పటివరకును కర్ణాటకమునంతనుగాని, అందలి యొక భాగమునుగాని ఏవిదేశీయ ప్రభుత్వమునకును స్వాధీనము చేసియుండుటకు వీలులేదు. బీరారును ఎట్లు స్వాధీనము చేసియుండజాలమో అట్లే [illegible]ము కర్ణాటకమునుగూడ స్వాధీనము చేయజాలము. [illegible]య ప్రభుత్వమునకును: ఆరాష్ట్రపాలనమునకు సంబంధించిన హక్కులను ఇవ్వజాలము. బ్రిటిషుప్రభుత్వము ఎప్పుడును దనకు హక్కు కాగలదని నిరూపించినదని కాని, వాదించినదని కాని చెప్పజాలము. ఏబదియేండ్లు అవిచ్ఛిన్నపు సివిలుమిలిటరీ పరిపాలనము చేయుటవల్ల తనకును, కర్ణాటకస్వాతంత్ర్యప్రభుత్వమునకును ఎట్టిసంబంధము గలదో తెలుసుకొనజాలనంత గ్రుడ్డివారై యున్నది కంపెనీ. ఆత మద్దీలానబాబున్ను, ఆతని పుత్రుడును, పౌత్రుడును, ఈస్టుఇండియాకంపెనీగారి పెన్షనుదారులు కారు, మిత్రులు.

లార్డుహారిసు లేనమినిటులో తుదకిట్టి ఆశ్చర్యకరమగు అభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినాడు: "ఆయిరుపక్షములు ఫలాని ఫలానిషరతులపై యొడంబడియున్నవని నిర్వచించుట కొంచెము కష్టమేమో కాని, ఆ నాటి దాలు వ్యవహారములో ఎట్టివైనవిమాత్రము నిస్సందేహముగా తెలుపవచ్చును. గౌరవనీయమగు ఈస్టుఇండియాకంపెనీ సర్వాధికారియై యుండి, వాలాజావంశము సామంతస్థితియందుండెను."౩ ఆసర్వాధికారిఅను పంథిగాత్రకపదమువల్ల కంపెనీవారి రాజ్యాధికారమును, దేశపుమొత్తముమీదపలుకుబడియును, వాలాజానవాబుగారి పాలనాంతకాలమునకు ఆనవాబుగారి యధికారముపైగూడ అధికమైనంతగా వృద్ధిపొందెననే అర్థము సూచింప జాతి యుద్దేశించియున్నట్లయితే, సరియే; కాని నే సూచించినట్లుగా, కంపెనీ తా నొకసార్వాధికారప్రభువై, నవాబును ఒకసామంతునిగ, లేనహాలెగానిగ నుంచు నీచస్థితియందుంచెననుఅర్థము ఆపదమువల్ల లార్డుహారిసు సూచింప నెంచినచో అది కేవలముతప్పు.

(సశేషము)



౧. Parliamentary Papers, Nizam's Debts, 1854, P. 144. ౧౮౪౩ లో సింధియాగూడ కొన్నిపరగణాల నీవలెనే యిచ్చివేసెను. Vol. of Treatises 1856; P. 92.

౨. ౧౮౦౧ జూలై ౩౧-వ లార్డువెల్లస్లీ బహిరంగప్రకటనయందు ఈ మాటలనే యుపయోగించెను: "ప్రస్తుతపు ఒడంబడికనుబట్టి కంపెనీయొక్క పరిపాలనమునకు మార్చబడిన యీ అవిక్రమణీయపుట్రస్టును చేకొనుచు, కంపెనీపరిపాలనమునకు సంతోషముతో, ఏమాత్రము అరమరలేకుండ, విధేయులై వర్తింపవలయునని కర్ణాటకరాజ్యప్రజను గవర్నరు కోరుచున్నాడు." — Carnatic Papers 1861, P. 105.

౩. Carnatic Papers 1860, P. 12,

# ఇల్లాలి వేడుకోలు

మంగిపూడి వేంకట శర్మ గారు

సంగీతంబున సాహితీగరిమ మించన్ నేర్చునో చాతురీ
రంగల్లీలల సౌకుమార్యమున మీరన్ గల్గునో రూపరే
ఖాంగందర్పకశారహాస్యసరసజ్ఞ ప్రజ్ఞలన్ గెల్చునో
బంగారంబని దానిగూడుదురొ? చెప్పన్ రాదె ప్రాణేశ్వరా!

కంగారేటికి నేను చెంగటికి రాగన్ లేచిపోజూతు రీ
బంగారంబునుబోలు కాపురమెటుల్ పాడయ్యెనో చూడుడీ
శృంగారంబుల రాశియంచు మదియోజింపంగ బోలున్ గటా!
యంగారంబులరాశి వేశ్యపయి మీ కాశేల ప్రాణేశ్వరా!

ఎదురాడన్ గద మీకు నెన్నడును న న్నేమన్న మీ కంటికిన్
సదరానన్ గలవేశ్య నెల్ల గవయన్ సైరించితిన్ గాదె మీ
పదరాజీవములొత్తి నిచ్చలు మహాభాగ్యంబుగా నెంచితిన్
గద రారమ్మని యొక్కమారయిన క్రీగంటన్ ననున్ జూచి భా
వ దురాశాజనితాప తాపమును దీర్పన్ రాదె ప్రాణేశ్వరా!

ధనముల్ పోయెను పోయె జీవధనముల్ ధాన్యమ్ములున్ వస్తువా
హనముల్ పోయెను దివ్యఖండములు మాన్యక్షేత్రముల్ పో
యెను లక్ష్మీనిలయంబు దివ్యభవనంబీపాటికైనన్ ధనాం
గనలన్ మానగ బుద్ధిపుట్ట దిది నాకర్మంబె ప్రాణేశ్వరా!

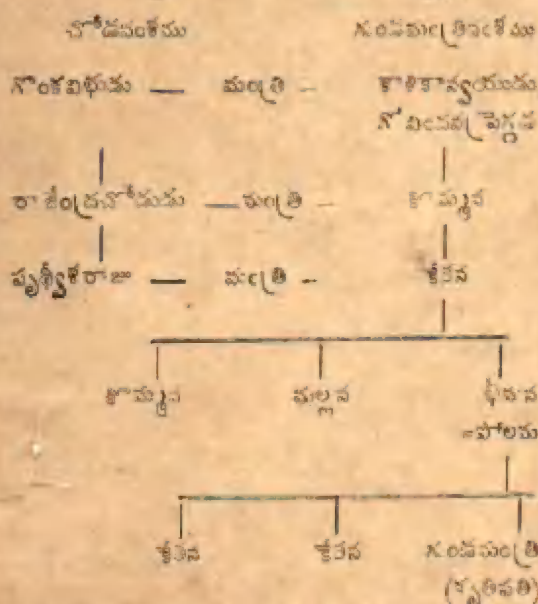
వదనం బెత్తి యెఱుంగ రెన్నడును నేవామాక్షి కన్పించినన్
బెదవుల్ విప్పి యెఱుంగ రెన్నడును నేబింబోష్ఠి ప్రశ్నించినన్
బదముల్ నిల్పి యెరుంగ రెన్నడును నా పత్రశ్రేణి గేహంబులన్
దుదకి ట్లబ్బెను తుర్కబాన యిది నాదోషంబొ? ప్రాణేశ్వరా!

---

# వెలనాటి చోడవంశావళి—కేయూరబాహుచరిత్రము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు

మంచెనకవి వ్రాసిన కేయూరబాహు చరిత్ర వల్ల వెలనాటిని పాలించిన చోళరాజుల యొక్కా వారిమంత్రులయొక్కా వంశానుక్రమము కొంతవరకు తెలుస్తుంది. కేయూర బాహుచరిత్రమునకు కృతిపతిఅయిన నండూరి గుండమంత్రి వెలనాటి చోళమంత్రుల వంశములోవాడే. అందువల్ల మంచెనకవి తన ప్రబంధములో కృతిపతి వంశమున్నూ, ఆకృతి పతికి అధిపతులైన వారి వంశమున్నూ కూడా వర్ణించినాడు. మంచెనకవి చెప్పినదానిని బట్టి ఉభయుల వంశానుక్రమములూ సంబంధ ములూ ఈ క్రిందిరీతిగా తెలుసవస్తున్నవి:




మంచెనకవి చెప్పిన ఈపైవిషయాలు శాస నాలవల్ల ఎంతవరకు సమన్వయము అవుతవో చూడామని వెలనాటిచోళుల శాసనాలు పరి శీలింపగా అందులో కొంచెము తేడా ఉన్నట్టు తోచినది. మనకు ఇంతవరకు తెలియవచ్చిన వెలనాటిచోళుల శాసనాలనుబట్టి రాజేంద్ర చోడరాజునకు మంచెనకవి చెప్పినట్టు పృథ్వీశ రాజనేకుమారుడు ఉన్నట్టు కనిపింపదు. అందు వలన ఈవిషయమును సవిమర్శగా పరిశీలించు దామని ఈవ్యాసము వ్రాస్తున్నాను.

వెలనాటిచోళులశాసనాలుచాలాదొరకి నవి. కొంచెముంచుమించుగాఅవిఅన్నీ శిలాశాస నాలే. వాటినిబట్టి వెలనాటిచోళుల సిసలైన వంశవృక్షమూ నిర్ణయించవచ్చును: ఆవంశము లోని రాజులు ఎవ్వారెవ్వరు ఎప్పటినుండి ఎప్పటి వరకు పరిపాలించిరో నిర్ణయించవచ్చును. వెలనాటి చోళవంశవృక్షమును పరిశీలిస్తే అందులో గొంకరాజు, చోడరాజు అని పేర్లు పెట్టుకొన్నవారు ఒకరికంటె ఎక్కువమంది ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది. అందువలన పృథ్వీశుని తండ్రి అని మంచెనకవిచెప్పిన రాజేంద్ర చోడుడు వెలనాటి చోళరాజులలో ఎన్నవ వాడో ఎప్పటివాడో ముందు తేల్చవలసి ఉంటుంది.

ఈరాజు లందరికి రాచరికము సంప్రాప్త మైనది కులోత్తుంగచోడుని నాటి నుండియే. ఈవంశములోని గొంకరాజునుతడు తనకు

యుద్ధములో చేసిన సహాయమునకు సంతుష్టి చెంది కులోత్తుంగ చోడరాజు అతనికి పట్టపాన్రావనీమండలాధిపత్యమును ఇచ్చెనని ఒకానొక శాసనములోని ఈ క్రింది శ్లోకములో కలదు.

> సంగ్రామసాహాయ్య సుతుష్టచిత్తాత్
> శ్రీరాజరాజ ప్రభవాన్నృవీరాః
> యః పట్టపాన్రావనిమండలాధి
> పత్యం సమాసాద్య చిరం భునక్తి.

ఈవిషయమే ఇంకొకశాసనములో ఇట్లు చెప్పబడి ఉన్నది:

> (శేషం). గోంక మహీపాలః
> పాలయన్నాంధ్రమండలమ్
> శ్రీకులోత్తుంగ చోడాజ్ఞాం
> దధానోప్యధికం బభౌ.

ఈపైవిషయాలనుబట్టి వెలనాటి వారికి ఈరాజ్యాధిపత్యము గోంకరాజుతోనే ప్రారంభమైనదని గట్టిగా చెప్పవచ్చును. గోంకరాజు అనే పేరుగలవారు ఇతని పూర్వులలో ఎవ్వరూ లేరు గనుకనున్నూ, మండలాధిపత్యము వహించినవాడు గోంకరాజని పై శ్లోకాలలో చెప్పబడి ఉండడమువల్లనున్నూ రాజయిన మొదటి గోంకరాజు ఇతడే అని నిశ్చయింపవచ్చును. శాసనావళినిబట్టి వెలనాటివారి వంశానుక్రమము ఈ క్రిందిరీతిని కనిపిస్తుంది:

(మొదటి) గోంకరాజు (భార్య) సబ్బాంబిక
|
(మొదటి) చోడరాజు (భార్య) సుందాంబిక
|
(రెండవ) గోంకరాజు (భార్య) సబ్బాంబిక
|
(రెండవ) చోడరాజు

ఈరెండవ చోడరాజు పరిపాలనము పూర్తి అయ్యేవరకే వారిరాజ్యము మంచి ఉన్నతదశలో ఉండినట్లు తెలుస్తుంది. ఆటు తరువాతకూడా వెలనాటివారి పరిపాలనము ఉన్నప్పటికీ చెప్పదగినంత అభివృద్ధి లేదు. అందువల్ల వెలనాటి వంశానుక్రమాన్ని వర్ణించిన పెద్దపెద్ద శాసనాలన్నీ చాలావరకు రెండవచోడరాజుతోనే అంతమవుతూ వచ్చినవి. శాసనాలనుబట్టి వెలనాటివారి వంశానుక్రమము ఎట్లు తెలియవచ్చినదో అట్లే ఆ వంశములోని ఆయారాజుల పరిపాలనకాలముకూడా తెలియవస్తున్నది. వెలనాటివారిశాసనాలన్నీ తరహావేలువేసి పరిశీలిస్తే పైనిచెప్పిన రాజులలో ఒక్కొక్కరి రాచరికము ఎన్నెన్నేళ్లో, ఎప్పటినుంచి ఎప్పటివరకో ఈ క్రిందిరీతిని తెలుస్తున్నది.

(౧) వెలనాటి మొదటిగోంకరాజు
క్రీ. శ. ౧౦౭౬—౧౧౦౮(?)వరకు(౩౧ సం.లు)
(శ. ౯౯౮-౧౦౩౦(?))

(౨) వెలనాటి మొదటిచోడరాజు
క్రీ. శ. ౧౧౦౮—౧౧౩౨ వరకు (౨౪ సం.లు)
(శ. ౧౦౩౦-౧౦౫౪)

(౩) వెలనాటి రెండవ గోంకరాజు
క్రీ. శ. ౧౧౩౨—౧౧౬౩ వరకు (౩౧ సం లు)
(శ. ౧౦౫౪-౧౦౮౫)

(౪) వెలనాటి రెండవచోడరాజు
క్రీ. శ. ౧౧౬౩—౧౧౮౧(?)వరకు(౧౮ సం.లు)
(శ. ౧౦౮౫—౧౧౦౩) (?)

వెలనాటి మొదటి గోంకరాజు మొదటి శాసనము క్రీ. శ. ౧౦౭౬ నాటిది. అతనిశాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౦౮ వరకు మాత్రమే

కనిపిస్తూఉన్నవి; కాని అతడు క్రీ. శ. ౧౧౧౭ వరకు రాజ్యంచేసినట్టు పైన చెప్పబడ్డది. ఇందుకు కారణం లేకపోలేదు. మొదటి గొంకరాజు కొడుకైన మొదటి చోడరాజు మొదటి శాసనం క్రీ. శ. ౧౧౧౯ నాటిది కనబడుతున్నది. అందులో '(శ్రీ)కులోత్తుంగ చోడయదేవ మహారాజుల విజయరాజ్య సంవత్సరములు ౨ శ్రాహి శ ౧౦౪౧' అని ఉన్నది. ఈకులోత్తుంగ చోడయదేవరాజులు వెలనాటి కులోత్తుంగచోడరాజు కాడనుటకు వీలులేదు: ఆశాసనమునందు చెప్పబడిన రాజు వెలనాటి భూపతి అయినా కావలెను లేదా వెలనాటి వారికి అధిపతి అయిన కులోత్తుంగచోడుడు అయినా కావలెను. చాళుక్యచోడుడయిన విక్రమచోడునియొక్క కొడుకుపేరుకూడా కులోత్తుంగచోడుడే కావున అతడే యీతడనడానికి వీలులేదు. ఎందువల్ల అనగా విక్రమచోడుడు శాసనాలవల్ల క్రీ. శ. ౧౧౧౮ మొదలు ౧౧౩౫ వరకు పరిపాలిస్తూ ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. పైనిచెప్పిన శాసనము క్రీ. శ. ౧౧౧౯ నాటిదగనుకనున్ను, కులోత్తుంగచోడయదేవరాజులది గనుకనున్ను అది విక్రమచోడునిది కాని, అతని కొడుకైన కులోత్తుంగచోడునిది కానికాదు. అది విక్రమచోడుని తండ్రిఅయిన కులోత్తుంగచోడుని దందామూ ఆ రాజు క్రీ. శ. ౧౦౭౦ మొదలు౧౧౨౦ వరకు పాలించి ఉండడముచేతనున్ను, ౧౧౧౯ వ సంవత్సరము రెండవవిజయరాజ్య సంవత్సరముని శాసనమునందే చెప్పబడి ఉండడముచేతనున్ను అతని దిన్నీ కాదు. అందువలన అప్పటికాప్రాంతమును పాలించుచుండినవారు వెలనాటివారే అవడము చేతనున్ను, మొదటి గొంకరాజునకు చోడదేవరాజు అనేపేరు గల కొడుకు ఉండడము చేతనున్ను ఆ శాసనము తప్పక వెలనాటి మొదటి గొంకరాజు కొడుకయిన మొదటి చోడరాజుదే అని నిశ్చయింపవచ్చును. అయినట్టయితేశాసనమునుబట్టిఅతడు క్రీ. శ. ౧౧౧౭ లోనే రాజ్యానికి వచ్చినట్టు చెప్పవలసి ఉంటుంది. ఇందువల్లనే వెలనాటి మొదటి గొంకరాజు క్రీ. శ. ౧౧౧౭ వరకు రాజ్యముచేసినట్టు చెప్పబడ్డవి. అట్లు చెప్పడానికి ఇంతకు తక్క వేరుకారణము లేదు.

ఈ వెలనాటివారిలో చోడరాజులకు కులోత్తుంగచోడరాజనిన్నీ, కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడరాజనిన్నీ, వీరరాజేంద్రచోడయరాజనిన్నీ పేరు లున్నట్టు శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది: ఇట్లే గొంకరాజులకు వెలనాటి రాజేంద్రచోడ గొంకరాజనిన్నీ, రాజేంద్రచోడ గాంగేయరాయరు అనిన్నీ, కులోత్తుంగచోడ గొంకరాజనిన్నీ పేరులున్నట్లుకూడా తెలుస్తుంది. వెలనాటివారికి రాజ్యాధిపత్యము రాజేంద్రచోడ నామాంతరముగల కులోత్తుంగచోడునివలన వచ్చినదగుటచేత ఈరాజులు భక్తిపూర్వకముగను, కృతజ్ఞతాపూర్వకముగను—రాజేంద్రచోడ, కులోత్తుంగచోడ—అనే ఆ రాజుపేరు తమపేర్లముందర చేర్చుకొని ఉందురని నానమ్మకము. గొంకరాజుల పేర్ల ముందు, చోడరాజుల పేర్లముందు ఆపేర్లు కనబడడానికి ఇదేకారణము. ఈచోడశబ్దము ఈ వంశపురాజులలో అందరిపేర్లముందూ కన

బడడమువల్లనే ఈవంశమువారికి వెలనాటి చోడులని చరిత్రలో ప్రసిద్ధి కలిగినది: ఈసంబంధ మొక్కటే తప్ప చోడులకూ వీరికీ ఏవిధమైన యితరసంబంధమూ కనబడదు: ఈవంశమువారికి ఆంధ్ర దేశములో వెలనాటి గొంక రాజులనిన్నీ ప్రసిద్ధి కలదు.

వెలనాటి రెండవగొంకరాజు శాసనాలు క్రీ.శ. ౧౧౩౭ నుంచి కనబడడము చేతనున్ను అతనితండ్రి అయిన మొదటిచోడరాజు శాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౩౭ నుంచి కనబడక పోవడమువల్లనున్ను మొదటిచోడరాజు ౧౧౩౭ వరకు పాలించినట్టున్ను, అటుపిమ్మట గొంక రాజు పరిపాలనము ఆరంభమైనట్టున్ను చెప్పబడ్డది.

రెండవగొంకరాజు శాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౬౧ వరకే కనిపిస్తూ ఉండడముచేతనున్ను అతనికొడుకయిన రెండవ చోడరాజు శాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౬౩ కు పూర్వము క్రమమైన వరుసలో కనబడకపోవడము చేతనున్ను రెండవచోడరాజు ఏలుబడి క్రీ. శ. ౧౧౬౩ లో ప్రారంభమైనట్లున్ను, రెండవ గొంకరాజు పరిపాలనము అప్పటికి అంతమైనట్లున్ను పైన చెప్పబడ్డది.

శాసనాలవల్ల మనకు ఇన్ని విషయాలు తెలిసినా పృథివీశరాజు తండ్రి అయిన రాజేంద్ర చోడరాజు మొదటి చోడరాజో రెండవచోడ రాజో మనకింకా తెలియలేదు. ఈవిషయము తెలుసుకోవడానికి బాపట్ల భావనారాయణ స్వామివారి ఆలయములో ఉన్న శిలాశాసనం ఒకటి అనుకూలపడుతుంది. అది గోవిందన ప్రెగ్గడకొడుకు కొమ్మనామాత్యునిది. ఆ శాసనములో గోవిందనప్రెగ్గడ వెలనాటి గొంకభూవిభునిమంత్రి అనిన్ని, కౌశికాన్వయుడనిన్ని వర్ణింపబడుటచేతను, శాసనము వేయించిన కొమ్మనామాత్యుడు గోవిందనప్రెగ్గడ కొడుకే అవడముచేతను ఆగోవిందనకొమ్మనప్రెగ్గడలు గొంకరాజేంద్ర, చోడభూపతుల మంత్రు లని మంచెనకవి వర్ణించిన గోవిందన కొమ్మన ప్రెగ్గడలు అయి ఉండడానికి ఏవిధమైన సందేహమూ లేదు. ఈశాసనమున శకవర్ష సంఖ్య తెలుపబడి ఉన్నది. గొంక,రాజేంద్ర చోడరాజులకాలము మనకు ఇదివరకే తెలిసిఉండడముచేతనున్ను శాసనకాలముకూడ తెలుస్తూ ఉండుటచేతనున్ను, గోవిందనకొమ్మన ప్రెగ్గడ లెప్పటివారో, వారి అధిపతు లెప్పటివారో, వారు వెలనాటి వంశరాజులలో ఎన్నవవారో ఇవన్నీ ఆశాసనమును బట్టి మనం తెలుసుకోవచ్చును. అందువల్లనున్ను అది తెలుగున గద్యపద్యాత్మకముగా ఉండడము చేతనున్ను పాఠకుల ఉపయోగం నిమిత్తము దానిని ఇప్పటివర్ణక్రమంలో దిగువ ప్రకటిస్తున్నాను.

ప్రతిబింబము తీసిన కాగితాలలో కొన్ని పోయి నకలు మళ్లీ సరిచూసుకొని సవరించుకోవడానికి వీలులేక పోయినందువల్ల అక్కడక్కడ కొన్ని కొన్ని అక్షరాలు చదవడములో పొరపాటులు ఉండవచ్చు. అందుకు పాఠకులు మన్నింపవలసిం దని వేడుకొంటున్నాను.

### శాసనమూలము *

(పద్యములు)

శ్రీరమణీయవక్షుఁడు వశీకృతలోకుఁడు విప్రవంశవి
స్తారకారణుండు విలసద్గుణభూషణుఁ డిష్టలోకర
క్షారతుఁడుత్తమోత్తముఁడుగౌశికగోత్రుఁడుఁగొమ్మశౌరి ధ
ర్మోన్నతపుత్రుఁడప్పెరుమగూరిపురీశుఁడుధన్యుఁడున్నతిన్

ఆవసుధామహేశ్వరున కన్వయరత్నము
కొమ్మనామంబునన్
భూవినుతుండు విప్రకులభూషణుఁ
డుద్ధవమొప్పు గొంకధా
త్రీవిభుసంధివిగ్రహి యతిస్థిరచిత్తుఁ
డమాత్యరత్న మా
గోవిందన (?) వంశవర్ధనుఁడు
గోత్రపవిత్రుఁడు పాత్రుఁడున్నతిన్.

గుణనిధుఁడయ్యమాత్యనిధి
గొమ్మన పెగ్గడ కంబుజాప్త యం
బనిభాననాక్షి గేతమకుఁ
బుత్రుఁడుగౌశికగోత్రుఁ డంబుజో
దరపదభక్తియుక్తుఁడు ప్రతాప
దినేశుఁడు గొంకధారుణీ
శ్వరునకు సంధివిగ్రహి ప్రసన్న
మనస్కుఁడు గోవిందమంత్రి మహిన్.

రమణీయము ధనవపురవరము
సరగ నిజరాజధాని యయ్యెండఁగ వక
రము నెల్లూరను లోపురగఁ
గ్రమమొనరఁగ పేరె బాహుగర్వము వెలయన్.

నవనిధిపరివృత మహిఁగల
యనఘశివాలయములెన్ని యందందులఁ గాం
చనకలశంబులు పెట్టిన
యనినిధుఁడగు గొంకధారుణీశ్వరు చేతన్.

అనుపమమగు భండారము
ననఘంబగు సంధివిగ్రహంబును ధరఁ] బె
క్కునియోగంబులఁ దేజము
గొనకొనిపడసిన యమాత్యకొమ్మఁడు వృత్తిన్

శరగజఖేందుసంఖ్య శక
కాలములొప్పగ భావపట్టునం
బరగ నఖండదీప మతి
భాసురలీల వెలుఁగనిచ్చె ని
స్తరమతిఁ దల్లిదండ్రులకు
ధర్మముగా శశితారకంబుగా
గురుభుజాఁ డిద్ధవిక్రముఁడు
గోమ్మన పెగ్గడ ధన్యుఁడున్నతిన్.

(గద్యము)

స్వస్తిశ్రీ శకవరుష[ంబు]లు ౧౧౮౫ గు నేఁటి
... త్తరాయణ పవిత్రమున స్వస్తి సమస్తప్రశస్తి
సహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కులోత్తుంగచోడ గొం
కరాజుల శ్రీమతు సంధివిగ్రహి కొమ్మన పెగ్గడ గమ్మ
నాఁటిలోని భావనారాయణ దేవరకు నఖండదీపము
దమతండ్రి సంధివిగ్రహి గోవిందన పెగ్గడకుఁ దమతల్లి
గేతమాంబకి ధర్మముగా నిల్పి బ్రమ్మనబోయినికొడుకు
నామనబోయినివసమున నాచంద్రార్కస్థాయిగా నిచ్చిన
మేఁకలు గొఱియలు ౫౦ వీనింజేకొనినామని బోయం
డు పుత్రపౌత్రికము నిత్యమానెండువేయి దీపంబు
నకుఁ బోయంగలవాఁడు.

ఈ శాసనమువల్ల

(౧) గోవిందనమంత్రి 'పెరుమగూరిపురీ
శుఁడు' అని తెలుస్తుంది. అది 'పెరుమగూరో' 'పెరు
వంగూరో.' పెరువంగూరు కొన్ని చాళుక్య
శాసనాలలో వస్తుందని జ్ఞాపకము. ఏదైనా
కాని ఆపేరుగల ఊరు ఇప్పుడెక్కడా కన

* కొంతకాలముక్రిందట నేను బాపట్ల వెళ్ళినప్పుడు ఈ పెద్ద శాసనానికి వేరువేరు చిన్నచిన్న కాగితాలమీద విడివిడిగా ప్రతిబింబము తీసినాను. కాని వాటిలో కొన్నికాగితాలు పోవడమువల్ల దానిని ఇప్పుడు ప్రతి బింబముతో సహా ప్రకటించడానికి వీలులేకపోయినది. ప్రతిబింబము తీసినవెంటనే ఈశాసనమును చదివి వ్రాసి నాను. దానివకలే ఇది.

బడదు. గోవిందనమంత్రివంశమువారు మొదట 'పెరుమ(?)సూరి' వారనిన్నీ, అతనితరువాత నే గుండమంత్రినాటికే ఆవంశమువారికి—సందూరికి వెళ్లుటవల్లనో ఏమో—సందూరివార నే యింటిపేరు వచ్చిఉండుననిన్నీ చెప్పవచ్చును.

౨. గోవిందన ప్రెగ్గడ భార్యపేరు 'కేతమ' అని తెలుస్తుంది.

౩. గోవిందన ప్రెగ్గడకొడుకు కొమ్మనామాత్యుడుకూడ తండ్రివలెనే మొదట గొంక విభునకే మంత్రిగ—సంధివిగ్రహిగ—ఉండెనని [illegible]లుస్తుంది.

౪. శాసనము ౧౦౭౨-వ శకవర్షము [illegible] అనగా క్రీ. శ. ౧౧౫౦ నాటిది అవడముచేతనున్నూ, వెలనాటిరాజులు ఎవరెవరు ఎంతెంతకాలం పాలించినదీ మనకు ఇదివరకే తెలిసి ఉండడముచేతనున్నూ అందులో చెప్పబడ్డ గొంకరాజు రెండవగొంకరాజు అని తెలుస్తుంది. ఇందువల్ల కొమ్మనామాత్యుని తండ్రి గోవిందనప్రెగ్గడ ఒక్కడే కాకుండా కొమ్మనామాత్యుడుకూడా కొంతకాలం రెండవ గొంకరాజును కొలిచినట్లున్నూ, అతనికి మంత్రిగను, సంధివిగ్రహిగాను ఉన్నట్లున్నూ తెలుస్తుంది. ఇది కేయూరబాహుచరిత్రమువల్ల తెలియని కొత్తవిషయం. కేయూరబాహుచరిత్రములో కొమ్మనామాత్యుని అధిపతి అని చెప్పబడ్డ రాజేంద్రచోడుడు రెండవ గొంకరాజుకొడుకైన రెండవ రాజేంద్రచోడుడని సులభముగానే తెలుసుకోవచ్చును: ఈశాసన ప్రబంధవిషయములు రెంటిని సమన్వయించి చూడగా కొమ్మన కొంతకాలము రెండవ గొంకరాజునకును, అటుపిమ్మట అతనికొడుకు రెండవ రాజేంద్ర చోడరాజునకును సంధివిగ్రహిగా ఉండెనని తెలుస్తుంది.

౫. ఈ రెండవ గొంకరాజు కాలములో వెలనాటివారిరాజ్యం 'నకరము' (సుఖలింగ నగరము) మొదలు 'నెల్లూరి'వరకు వ్యాపించి ఉండినట్లు తెలుస్తుంది; అనగా వేగినాడు, వెలనాడు, పాకనాటిలో చాలాభాగమే కాకుండా కళింగరాజ్యములో చాలాభాగముకూడా—దాదాపుగా అంతా-రెండవగొంకరాజుకాలంలో వెలనాటివారి ఏలుబడిక్రింద ఉన్నట్లు [illegible]

౬. ఈ రెండవ గొంకరాజు వెలనాటివారిలో చాలా ప్రసిద్ధుడు. మంచిప్రతాపవంతుడున్నూ, సమర్థుడున్నూ కూడాను. ఈతని తండ్రికాలంలో పశ్చిమచాళుక్యులు తూర్పుతీరపు తెలుగు దేశమును ఆక్రమించుకొని జయించి దాన్ని కొంతకాలం పాలించినారు. ఈ రెండవ గొంకరాజు వారిని అందరినీ 'గోదావరీసంగరము'లో ఓడించి దేశాన్ని పరప్రభుత్వంలోనుంచి విడిపించినాడు: మహాతేజస్సంపన్నుడై కళింగము జయించినాడు: చాలా యశస్వంతుడు: శివపాదశేఖరుడు.

ఇంతవరకు విషయమంతా బాగానే ఉన్నది: కాని ఇంతవరకు అసలు తేడా—పృథ్వీశరాజు రాజేంద్రచోడుని కొడుకు అవునో కాదో—తేలలేదు. ఆవిషయమును గురించి పరిశీలించుదాము. వెలనాటి రెండవ చోడరాజు తరువాత ఎవరు రాజ్యానికి వచ్చినారు అన్న



౧. హైందవనర్తకి.



౨. మహమ్మదీయనర్తకి.



3. పాశ్చాత్యనర్తకి (౧)



౪. పాశ్చాత్యనర్తకి (౨)

[౧౯౨౮ సెప్టెంబరు 'మనోరమ' నుండి.]



౫. యశోదాకృష్ణులు.

చిత్రకారుడు : శ్రీ మానికొండ రామారావుగారు, బందరు.

విషయము విచారణీయాంశము. రెండవ చోడ రాజు శాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౮౧ వరకే కనిపిస్తున్నవి. రెండవచోడరాజు తరువాత శాసనాలు కనిపించిన వెలనాటి భూవరునిపేరు పృథివీశభూపతి. ఇతనిశాసనాలు క్రీ. శ. ౧౧౮౭ మొదలు ౧౨౦౭ వరకు కనబడుతున్నవి. అవి ఇతనికి పూర్వపు రాజుల శాసనాలవలె ఈవంశమువారికి రాజధాని అయిన 'ధనదుప్రోలు'—(ఇప్పటి చందవోలు, రేపల్లెతాలూకా)—ప్రాంతమున గాక విశాఖపట్టణ మండలమునను, ఆ ప్రాంతములను గనబడుటచేత పృథివీశ్వర దేవ మహారాజుల కాలమునగాని, అతనికి పూర్వుని కాలమున గాని పరరాజాక్రమణమువల్ల వీరికి వెలనాటి రాజ్యము దక్షిణమున సంపూర్తిగా గాకపోయినను కొంతవరకైన పోయియుండు ననిన్నీ, అందువల్లనే ఈ వంశమువారి శాసనాలు గోదావరినది కెగువ దేశమున గనబడడము తటస్థించెననిన్నీ ఊహింపవలసి ఉంటుంది.

పృథివీశ్వర దేవ మహారాజులకును, అంతకుపూర్వపు వెలనాటిరాజులకును గలసంబంధము తెలిపేశాసనాలు అంతగా లేవు. ఒకటి రెండుమాత్రమే కలవు. వాటిలో పృథివీశ్వరుని పిఠాపురముశాసనము ముఖ్యమయినది. రెండవ కులోత్తుంగ చోడదేవరాయల శాసనాలపిదప వెలనాటివారి సంపూర్ణవంశావళిని తెలిపేశాసన మిదే. ఇది శకవర్షము ౧౧౦౮ నాటిది: అనగా క్రీ. శ. ౧౧౮౭ లోనిది. ఈ శాసనమున వెలనాటివంశము మొట్టమొదటి నుండీ రెండవచోడరాజు వరకు వర్ణింపబడ్డ పిదప ఆతనిభార్యయైన అక్కాంబిక యిట్లు కీర్తింపబడినది:

విద్యుల్లతేవ జగతీతల సంచరిష్ణు
రానందదాశశికలేవ సతాన్నితాంతః
అక్కాంబికేతి తరుణీజనరత్నభూతా
జాయాస్య తస్య జగతీపతిసత్తమస్య.

ఈ దంపతు లిరువురికి గొంకరా జుదయించినట్లు ఆశాసనములోని ఈ క్రింది శ్లోకమువల్ల తెలుస్తున్నది.

జాతః ప్రాఖ్యాం శివాఖ్యామివ సకలజగద్రక్ష
ణైకాంతదక్షః । స్కాన్దాద్దేవః కుమారస్స
కలనృపకలాకోవిదో గొంకభూపః...

అందువల్ల రెండవచోడరాజునకు అక్కమాంబవల్ల (మూడవ)గొంకరాజు పుట్టినట్లు నిశ్చయము. ఈతడు 'కొండపడుమటి' రాజవంశములోని జాయమాంబ అనే ఆవిడను పెండ్లాడెను. ఈవిషయమే ఈ క్రిందిశ్లోకములో కలదు.

తాం పర్వతో పరమహీనృపవంశదుగ్ధ
రత్నాకరా దుదభవ జ్జగతాం ధవాయ ।
పద్మాలయేవ హరిపాదసరోజభక్తా
జాయాంబికా నిఖిలసంపదవాప్తిహేతుః...

ఈమూడవ గొంకరాజునకును, జాయమహాదేవికిని పృథివీశ్వర దేవ మహారా జుదయించినట్లు ఈ క్రిందిశ్లోకమువల్ల తెలుస్తున్నది.

తాభ్యాం శ్రీ పృథివీశ్వరః స్వయమివాశేష
క్షితేః కారణం । దేవః శ్రీ పృథివీశ్వరో (౭)
జని జనప్రస్తూయ మానోదయః...

ఈపృథివీశ్వర దేవమహారాజు తండ్రికి '(శ్రీ)కులోత్తుంగ మన్మగొంకరాజు' అనేపేరు కూడ ఉన్నట్లు ఆశాసనంవల్లనే తెలుస్తుంది.

ఈపై శాసన విషయాలనుబట్టి చూస్తే మంచనకవి కేయూరబాహు చరిత్రలో రాజేంద్రచోడుని కొడుకు పృథ్వీశరాజు అని చెప్పిన విషయము సరియైనదిగా కనబడదు. అందువల్ల అది సవరించుకోవలసిన విషయము.

రెండవ చోడరాజుకొడుకైన మూడవ గొంకరాజు శాసనాలు ఇంతవరకు కనబడలేదు. ఒకటిరెండు కనబడినా అవి అతనివి కానో కాదో, అవి ఏసంవత్సరమునాటివో సందేహముగా ఉన్నది. ఈ మూడవ గొంకరాజు శాసనాలు కనబడకపోవడానికిన్నీ, క్రీ.శ. ౧౧౮౧-౧౧౮౬ సంవత్సరాల మధ్య అసలు వెలనాటివారి శాసనాలే కాన్పించకపోవడానికిన్నీ కారణం కనుక్కోవలసి ఉంటుంది.

---

# స్వర్భంగము

(నాలుగవ సంపుటము, ఎనిమిదవ సంచిక తరువాయి)

ముసలికంటి హనుమంతరావు గారు

కనివానిం దివి పైతా
ననుపరమవిరోధి యిట్టులాడఁగఁజొచ్చెన్
వినువారు దద్దిరిలఁగాఁ
గ్వణదతివాగ్జృంభణాప్రగల్భత దోఁపన్.

కావే యూతండ వహో!
పైవర్ణ్యం బకట! యెంత వైరూప్యంబో
భావము శకలము లగు ది
వ్యావాసమునాటిని స్వయుస్య! తలఁచినన్.

కావే యూతండవు నీ
వావేళ కడింది సఖుఁడవై విజయేచ్ఛా
భావోత్సేకత ధీరత
నీవేళను మత్సఖత్వ మెడపవు వెతలన్.

వెల్ల మెగాయేయన్నతి
పల్లటిలఁగ నెట్టి గోతఁబడితిమొ మించెన్
బల్లిదుఁడై యుగ్రాస్త్రపుఁ
జెల్లుఁబడి మొదం డెలుంగుఁ జేడ్వడు దనుకన్.

తనువిలసనంబు మాఱెను
నెనయు మనోనిశ్చయంబు నేవయుఁ గలనై
నను మాఱుని యనుతాపం
బనుమాటయుఁ జన్నె యింత కావడిగ్రైనన్.

ఇంతియ కా కెంతఁగనే
వంతలు పటువిజయి రుషను బన్నఁదొడఁగినన్
సుంతయు మాఱునె మది సా
మంతా! సత్యాగ్రహాగ్ని మండుచు నుండన్.

తత్పరిపాలన మెల్లక
మత్పరులై వాని దివిని మాఱ్చాను వేళన్
తత్పూర్ణశక్తి నూఁపిరి
మత్పదగులు దివ్యతనులు మఱి మాఱుదు

పోఁగాక జయము, పోవదు
గాఁగల సర్వం బజయ్యమగు నదిబింకం
బీఁగని ప్రతిక్రియాస్మృతి
లోఁ గని దృష్టంబు తెగనిరోఁతయు నింకన్.

నిలుచుట నే నశక్తుఁడనై
యలరుట యుగుఁగాదె యజయు మన వేఁగునే
బల మొంచిన వ్యథ నించిన
తలమే నన్నొంచు విభవదర్పం బొందన్.

ఈభంజభయమునఁ దనరా
జ్యాభావము దలఁచువాని నడుగుట పదినై
వాభుఁగ నైచ్యమె కాక వ
రాభవలజ్జాకరంబు రాలుట కంటెన్.

కావున జయ మత్పరివశ
తావిధిని నిరంకుశ ప్రతాపమును దవిం
గావించు భవ్యశాత్రవు
లో వల దోడఁబాటు పగయె లోరముగఁ [దగున్.

సురబలదివ్యశరీరము
లంగనియువి విధికృతాప నాలము కతిపక్
విరవశితన మెచ్చెను సం
గరకుశలతఁ దీసిపోము గానఁ బగ తగున్.

ఎంచ విజయాశ మించఁగ
వంచననో బలసమగ్రపంచకముననో
పంచమరిపు నన వరలము
నొంచఁగ నిశ్చయమునర్ప నొప్పను మనకున్.

అని కంతోక్తిగ బీరము
లను త్రిదివద్రోహి నిస్పృహావేశమునఁ
జనితార్తివహ్నిఁ గ్రాఁగుచు
నన సంగడీకాఁడు పలికె నాతనితోడన్.

సమరోన్ముఖగణముఖమున
సమరస్థిరనాథు నిర్భయాత భయగతులం
దెమలించి తత్ప్రభుత్వము
క్రమముననో, విధినో, భాగ్యకారణముననో.

జరుగుర హాన్యము హృద్గో
చరముగ నోసరించు దేవ! సర్వగశేభ్యా!
హరికించుచు ననిఫలమును
బరితాపము నొందుచుంటి బహుకాలముగన్.

శోకదముగఁ బాటు, త్రపా
స్తోకముగాఁ జేటు, దివము తూలెను బలముల్
భీకరమగు నాశనమును
నాకశ కవకాశ ముండు నంతకుఁ గుడిచెన్.

తోలఁకొఁ బ్రభ, సుఖావస్థయుఁ
గలితామితదుర్దశాగ్నిఁ గాలె నయిన హృ
ద్వ్యలననము దోసి లొగ్గదు
పాలుపారును సంగబలము పువరాగతమై.

కాని మన బోంట్లరణమునఁ
జానొక్తిఁగ లాతివాఁడు చాలునె? కానన్
వాని నిఁక సర్వశక్తునిఁ
గా నమ్మకతీర దెంత కటకటఁబడినన్.

అరిణవిజయుఁడు మనబల
పౌరుషముల నుంచు ఔంచ, బాధానుభవం
బోరిచి, తత్ప్రోత్కటమహా
క్రూరానలమునకుఁ దృప్తి గూర్పనో, కాదేని.





౧. ౧౯౩౨-వ సంవత్సరమున చెన్నపుర విశ్వవిద్యాలయ పట్టప్రదానమహోత్సవసమయమున పట్టములను పడసిన యువతీమణులు



౨. మిస్. పి. పారిజాతముగారు, బి. ఏ.

...మె కుష్ఠరోగనివారణప్రచారమునకు డైరెక్టరుగనుండిన ...క్టరు పి. వర్ధపారిక్షనాయుడుగారి కూతురు. ఈమె ...సువర్ణపతకములను, మంజేయొక్క బహుమానమును బడసినది. ...యూనివర్సిటీ తెగకు చెందిన స్త్రీలలో నీమెయే ప్రథమ పట్టభద్ర.



మిస్. సీతాదేవదాసుగారు

న్యాయమూర్తి దేవదాసుగారి పుత్రిక. ఈమె కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయమున ప్రథమశ్రేణీయ న్యాయశాస్త్రము పఠియించి యందు ఉత్తీర్ణురాలై చెన్నపురమున న్యాయవాదవృత్తి నవలంబింపనున్నది.



## భారత దేశ జనసంఖ్య-ఆహారోచిత ధాన్యములు

౧౯౫౭ సెప్టెంబరు 'మాడర్న్ రివ్యూ' పత్రికయందు శ్రీ సి. యన్. ఛటర్జీ, (యమ్. ఆర్. ఏ. యస్.) అనువారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి :

"భారత దేశము వ్యవసాయ ప్రధానమైన దేశము. వ్యవసాయమువలననే మన ప్రజలను పోషించుకొనవలసి యున్నది. లక్షలకొలది పెరుగుచున్న ప్రజలయొక్క భుక్తికి వలసిన ధాన్యరాశులను తానే యుత్పత్తి కావించుకొనవలెను. యుద్ధారంభమునకు పూర్వము పరిశీలించినచో భారత దేశమున పరిశ్రమలు కున్నయనియే చెప్పవలెను. పరిశ్రమలవలన నితర దేశములకన్న మిన్నగా నాహారపదార్థముల నుత్పత్తి కావించుకొనగల స్థితికివచ్చుటకు పూర్వము కేవలము వ్యవసాయజన్యములైన ధాన్యరాశులవలన మన ప్రజలను పోషించుకొనవలసిన యవసరము భారత దేశమునకు కలుగుచున్నది. అట్టి యుత్పత్తియగు ధాన్యరాశులు అన్ని ప్రజల భుక్తికి సరిపోవునా, పోవా యను విషయము నిట పరిశీలించెదము. ౧౯౪౧-వ జనాభా లెక్కలను పరిశీలించి లెక్కవేయగా సొత్రీకరించిన జనసంఖ్య తేలుచున్నది :

| | | సంఖ్య |
|---|---|---|
| ౧౯౪౧ జనాభా లెక్కల ప్రకారము పురుషులు | | ౧౫,౭౩,౧౯,౧౬౬ |
| ,, ,, | స్త్రీలు | ౧౪,౭౫౬,౧౬౬ |
| ,, ,, లోబడిన పిల్లలు (స్త్రీలు, పురుషులు) | | ౧౨౩,౪౫౩,౩౦౬ |

| | టన్నులు |
|---|---|
| కావున ప్రతిపురుషునికి దినమొక్కటికి ౨ పౌనులచొప్పున కావలసిన ఆహారపదార్థములు | ౩౩,౨౪౬,౩౬౫ |
| ప్రతి స్త్రీకిని ఒకటి ముక్కాలు పౌనుచొప్పున | ౨౬,౧౪౪,౧౬౨ |
| ప్రతిపిల్లనకు ౧ పౌను చొప్పున | ౨౦,౪౮౨,౨౭౦ |
| మొత్తము భారత దేశప్రజల ఆహారమునకు కావలసిన ధాన్యములు | ౭౧,౯౬,౪౬౭ |

ఇక ౧౯౦౦ మొదలు ౧౯౪౨ వరకు సరాసరి ఒక్కొక్క సంవత్సరమున నుత్పత్తియగు ధాన్యవిశేషములు :

టన్నులు
(* మిలియనుల సంఖ్యలలో*)

| | ఉత్పత్తి | విదేశములకు ఎగుమతి |
|---|---|---|
| వరి | ౩౨.౩ | ౨.౨ |
| గోధుమ | ౭.౬ | ౧.౩ |
| జొన్న | ౩.౩ | |
| సజ్జ | ౬.౨ | |
| రాగి | ౩.౫ | |
| మొక్కజొన్న | ౩.౨ | ౧.౧౦ |
| కొ... | ౨.౫ | |
| పప్పులు | ౮.౭ | |
| ఇతరధాన్యములు | ౧౦.౫ | |
| * మొత్తము | ౬౬.౧ | ౪.౫ |

అనగా ఒక సంవత్సరమునకు నికరమగు ధాన్యముల ఉత్పత్తి సరాసరిని ౬౬.౧-౪.౫=౬౧.౬ మిలియనుల టన్నులు.

---

* మిలియను=పదిలక్షలు.

మొత్తము ఉత్పత్తిలో తరుగు క్రింద కూడింట

| పరిమాణము అనగా | ౬.౬ | మిలియనుల టన్నులు |
|---|---|---|
| పశువులకొరకు | ౧౩.౨ | ,, |
| విత్తనులకు | ౨.౦ | ,, |
| విదేశములకు ఎగుమతి | ౪.౫ | ,, |
| మొత్తము | ౨౬.౩ | |

మినహాయింపవలెను.

కాబట్టి భారతదేశమున ప్రతిసంవత్సరము ౩౫౦ మిలియనులకు పైబడిన జనులకు భుక్తికి ఉపయోగపడు ధాన్యవిశేషములు ౭౬.౦–౭౯.౩ లో ౫౦.౫ మిలియనుల టన్నులమాత్రమే లభించుచున్నవని తేలినది. అనగా భుక్తికి కావలసిన ధాన్యములలో నూటికి పదునైదుపాళ్లు తక్కువగా లభించుచున్న వనుట.

దీనినిబట్టి భారతీయులకు కడుపునిండ తినుటకు అన్నములేదని స్పష్టముగను, తప్పనిసరిగను నిశ్చయింప వలసియున్నది. గణితశాస్త్రవిదుల వనుసరించి లెక్కించుట చేసి ముస్తరిలో శోకము పట్టుండవలెను; లేకయున్న బలిసిన మూడుమూరల ఆహారములలో శోకమారే భుజించవలె యును అని తేలుచున్నది. ఈదౌర్భాగ్య పరిస్థితియే భారతీయుల శక్తిబలముల అభివృద్ధి నానాటికి క్షీణించుటం దులకు కారణ మగుచున్నది."

మఱియు భారత దేశమున నానాటికి పెరుగు చున్న జనసంఖ్యను, క్షీణించుచున్న ఆహారో పయోగధాన్యవిశేషముల యుత్పత్తినిగూర్చి మఱికొంత చర్చించుచు యీదుస్స్థితి తొలగు టకు వ్యావసాయ ర్థనసంతానవిరోధము, స్వరాజ్య ప్రాప్తి, అల్పప్రజగల దేశములకు భారతీయులు వలసపోవుట అను నీమూడును మార్గములని చెప్పి తుదకు

"తన యధికారముక్రింద మెలఁగుచున్న ప్రజల యిట్టి కష్టతరమగు స్థితిని నివారించి వారి దారిద్ర్యమును తొలగించుటకు ఇంతవరకు పూనుకొనని ప్రభుత్వము తనకు నాగరికత ముదిరినదని చెప్పుకొనుటనీతికాదు. భారతదేశ మునకు చెందిన యీసమస్య రాజకీయరంగమున పెల్ల ప్రపంచమునకు సంబంధించినదిగనే కాక భీతిదాయకముగు గూడ నగుచున్నది. మన దురదృష్టవశమున భారతీయ నాయకుల దృష్టియందు రాజకీయసమస్యలు ప్రధాన నముగను, సాంఘికార్థికసమస్యలు తదనాతిస్థానము నాక్రమించినవి. ఇకనైనను నాయకులందఱు మెలకువ భారతదేశముయొక్క యభివృద్ధి వినాశనములకు మూల సూత్రమయిన యీసర్వోత్తమమగు సమస్యను బరిష్క రింప త్వరపడెదరుగాక!"

అని ముగించినారు.

---

## ప్రాచీనమహారాణుల చిత్రములు

### చిత్రము ౧

### డీడో అను కార్థేజీయను దేశపు మహారాణి

ఉత్తరఆఫ్రికాఖండమున క్రీ. పూ. ౮౬౦ సం.ల ప్రాంతమున నీకార్థేజీరాజ్యమును స్థాపించి అతివైభవ ముతో పరిపాలించిన యీమహారాణి ఫొనీషియనుల తెగకు చెందినది. ఆమెవైభవము నీచిత్రము సూచించు చున్నది. ఈపట్టణమును రోమనులు తరువాత విధ్వం సము చేసిరి. ఈరాజ్యముయొక్క ప్రాచీన వైభవచిహ్న ము లచ్చట నిప్పటికిని గలవు.

---

## అమృతసరమునందలి బంగారుగుడి

దీనినిగూర్చి ౨౩-౮-౨౭ నాడు వెలు వడిన ఆంధ్రపత్రికా సారస్వతానుబంధమున గలదు.

ఇందు 'గ్రంథసాహెబ్' అను సిక్కులమ తగ్రంథముగలదు—సిక్కులు, ఇతరులును నా నాదేశములనుండి యేతెంచి యీపవిత్రస్థాన మునగల యీపవిత్రగ్రంథమును దర్శించి తత్సా రమును గ్రోలుచుందురు.

చిత్రవివరము:

1. "సింహద్వారము చెంతనున్న అరుగు.

2. స్త్రీలు స్నానముచేయుటకై పాలరాతితో కట్టినగది.



3. వీథికిరుప్రక్కలవద్దనుండి గుడివఱకుగల నీటిపై నున్నవంతెన.

4. గుడియొక్క ముఖద్వారము.

5. గుడివెనుకనున్న అమృతోదకముగల చిన్న కోనేరు.

6. ఈభాగ (గుడిపైభాగ) మంతయును బంగారు రేకులు తాపఁబడియున్నవి."

బొడ్డపాటి సీతాబాయి"

---

## చదువురానివారు

ఆంధ్రభారతి ౨-వ సంపుటము, ౬-వ సంచికనుండి.

| దేశము | సంవత్సరము | నూటికి చదువురాని వారి సంఖ్య |
|---|---|---|
| జర్మనీ | ౧౯౧౦ | ౧.౦౩ |
| హాలండు | ౧౯౧౦ | ౩.౦ |
| ఫ్రాంసు | ౧౯౧౦ | ౪.౭ |
| బెల్జియము | ౧౯౧౦ | ౮.౯ |
| ఇటలీ | ౧౯౧౫ | ౩౧.౬ |
| ఇంగ్లండు | ౧౯౨౧ | [illegible] |

---

## గార్హస్థ్యశాస్త్రము-స్త్రీవిద్య

శ్రీమతి సరోజిని మెహతా బి.ఏ., ఇట్లు వ్రాసిరి:

మనోరమాపత్రిక మహిళాంకమున

ప్రస్తుతకాలమున మనదేశములో స్త్రీవిద్యావిషయమున లెస్సగా ప్రచారము జరుగుచున్నది. పురుషుల విద్యాభ్యాసములో నగపడుచున్నట్లే స్త్రీవిద్యలో గూడ కొన్నిదోషము లగపడుచున్నవి. విద్యాలయములలో విద్యను పూర్తిచేసికొని వచ్చుచుండెడి నవయువకులయందు చారిత్రత, సభ్యత, వ్యవహారదక్షత మొదలయిన-ఆవశ్యకవిషయము లెట్లు అభావముగనున్నవో అట్లే యువతులయందును గృహకృత్యనిర్వహణము, శిశుపోషణము మొదలయిన-ఆవశ్యకవిషయములు పూర్తిగా అభావము లగుచున్నవి.

పల్లెటూరిబడులలో జరుగు బాలికలవిద్య లేనిదానితో సమానమే యగుచున్నది. బాల్యవివాహప్రచార మధికముగ జరుగుచుండుటచే సామాన్యముగా బాలికల

విద్యాభ్యాసమునకు తగిన—అవకాశమే లభింపకున్నది. కొన్ని పెద్ద పెద్దపట్టణములలో స్త్రీవిద్యాభ్యాసమునకు మంచియవకాశ మున్నది. అక్కడ మాతృభాష మినహ జ్ఞానమునకు చాలమంది స్త్రీ లభ్యసించుచున్నారు. కొన్ని పట్టణములలో బాలికల కాంగ్లవిద్య నేర్చుకొనుట కవకాశ మున్నది. ఎన్నో హైస్కూళ్లు, కాలేజీలు, గురుకులములు, మహావిద్యాలయములు బాలికల విద్యాభ్యాసమునకై స్థాపింపఁబడియున్నవి కాని, ఎందును గార్హస్థ్య శాస్త్రమును జెప్పి తగినయేర్పాట్లు లేవు. ఆంగ్లపద్ధతిని ఆంగ్లపాఠశాలలలో విద్య నభ్యసించు బాలికలు పాశ్చాత్యస్త్రీలవారి వేషములలోనే లగ్నచిత్త లయి పోవుచున్నారు. వారికి దేశీయభాష, దేశీయవేషము, దేశీయవర్తనముకూడ తృప్తిగా నిష్టము లేకున్నది. అనఁగా వారు తృప్తిగా క్రొత్తపాటలనే అనుకరించుచున్నారు. గార్హస్థ్యశాస్త్రాభ్యాసమునందు బాలికలకుఁ దల్లిదండ్రులకు ధ్యానము లేదు. శిక్షావిభాగాధికారులు అయినను ఈవిషయమున తమకర్తవ్యము నాలోచింపకున్నారు. తుదకు హైందవబాలికలు, ఆవశ్యకమయిన గార్హస్థ్య శాస్త్రపద్ధతిని తృప్తిగా నెఱుఁగనివారు గయిపోవుచున్నారు.

పూర్వకాలమున, అనఁగా, ఈప్రకారమయిన విద్యాభ్యాసపద్ధతి మనదేశములో ప్రచారములో లేనిపుడు బాలికలు తమయిండ్లలోనే పెద్దలసాయమున చదువుట, వ్రాయుట నేర్చుకొనుచుండెడివారు. ఆకాలమున ధార్మికగ్రంథములు పఠనపాఠనములయి యుండుటచేతను తమవిచారములను ఉన్నతముగాను, పవిత్రముగాను చేసికొనుచుండెడివారు. గార్హస్థ్యశాస్త్రము తాలూకుశిక్ష వారికి తమయిండ్లలోనే బాల్యవయస్సునకూడ మున తమతల్లులవలన స్వాభావికముగానే లభించుచుండెడిది. ఆకాలపుస్త్రీలకు చదువుట, వ్రాయుట ముఖ్యకర్తవ్యము లయియుండలేదు. మఱియేమన? పతులు సాధ్వులగుట, గృహకృత్యములలో నెన్నగా నేర్పరు లగుటయునే అవశ్యకర్తవ్యముగా ఆలోచింపఁబడుచుండెడిది. అది నిజముకూడను. గార్హస్థ్యముతాలూకు లోపలి భారమును వహించుటకే పరమాత్మ స్త్రీజాతిని సృజించియున్నాఁడు. అంతియేకాని పురుషులతోపాటుగానే బయటి—ఆందోళనలో పడి కొట్టుకొనుటకు కాదు. ఇట్లగుటవలన స్త్రీలు బాహ్యాందోళనములలో కొంచెమేనియు పాలుగొనరాదనుట నా తాత్పర్యము కాదు. స్త్రీలు తమముఖ్యోద్దేశ్యమును గార్హస్థ్యముతాలూకు లోపలియేర్పాట్లవిషయమునను తెలిసికొందురుగాక యనుటయే నా తాత్పర్యము. పురుషుఁ డెంతమాత్రము గార్హస్థ్యముయొక్క లోపలివ్యవహారములలో పాలుగొనఁజాలకున్నాఁడో అంతమాత్రమే స్త్రీలును బాహ్యాందోళనలో పాలుగొనుచుండవలయును. స్త్రీజాతిని, పురుషజాతిని సృజించినపరమాత్మ తనలోపలి—బయటి సృష్టిరచనయొక్క యుద్దేశ్యము నిట్లే పూర్తి చేసినాఁడు.

ప్రకృతకాలమున బాలికలు బాల్యమునుండి విద్యాలయములలో శిక్షను పొందుటలోనే గడచిపోవుచున్నట్లగపడుచున్నది. వారికి నియమితములయినపుస్తకములు చదువుటతో కాలమంతే—అవకాశము లభింపకున్నది. ఇట్లుండఁగా వీరికి నింటిలోనిపనిపాట్లనుగూర్చినశిక్ష, వారికెట్లు లభింపఁగలదు? సుశిక్షితలును, వ్రాయ జదువ నెఱిఁగినవారును ఆప్రకృతకాలపు నవయువకు లంతగానే కాదు, కొంతగానైనను గృహకృత్యనిర్వహణమునందు నేర్పరులు కాకుండుట కిదియే కారణము. పూర్వకాలమున హైందవకన్యకలు తమతమయిండ్లలో తల్లులు మొదలగువారి గృహకృత్యములలో బాల్యమునుండియు సాయపడుచుండెడివారుగదా! కనుకనే అప్పటి యువబాలికలకు గార్హస్థ్యశాస్త్రముతాలూకు వ్యావహారికశిక్ష సహజముగానే లభించుచుండెడిది. కాని, ప్రస్తుత మట్లగుట కవకాశ మేది? ప్రస్తుతము బాలికలు విద్యాలయములలో విద్య పూర్తిచేసికొని బయటికి వచ్చుటతోడనే తడవుగా వారికి పెండ్లియగును. వెంటనే వారు గృహిణీపదమును ధరించుచున్నారు. బాల్యమంతయు విద్యాలయములలోనే గడచిపోవుటచే గృహ్యశిక్ష లభింపదు. ఇపుడు గృహిణీకర్తవ్యమును వారేప్రకారముగ నిర్వహించుకొనఁగలుగుదురు? కనుకనే అత్తవారి యింటికి వెళ్లి వారు కష్టపడవలసినవా రగుచున్నారు. అత్త, ఆడుబిడ్డలు, తోడికోడండ్రు మొదలగువారి చెప్పుడుమాటలచేత మాటిమాటికిని వారికి మానసికమయిన

చేసిన సమర్థించవలసి వచ్చుచున్నది. అట్టి కారణముల చేత నట్టివారికి గృహస్థాశ్రమములో శాంతిగాని, సంతోషముగాని, సుఖముగాని లేకపోవుచున్నది. విద్యాలయములలో ఉన్నతవిద్య నభ్యసించిన కొందఱు యువతులు పెండ్లిచేసికొనుటకే యిష్టపడకున్నారు. వారు బ్రదికియున్నంతవఱకును తమ్మును "కన్య" అనిపించుకొనుటలోనే గౌరవ మున్నదని యాలోచించుచున్నారు. మఱికొంతమంది యువతులు క్షణికమయిన ప్రేమప్రవాహములోపడి అసమత్వరూప సంబంధము నంగీకరించుచున్నారు. అట్టివారికి తలిదండ్రుల - ఆజ్ఞతోను, సమ్మతితోను అవసరమే లేకున్నది. అట్టి వారి జీవితము క్షణికమైన ఆప్రేమప్రవాహము తాలూకు పొంగు తగ్గిపోఁగానే అసమదాంపత్యము తాలూకు స్వరూపము ప్రకటమయి బ్రదికియున్నంతవఱకును కలహాలతోను, అశాంతితోను కడచిపోవుట సంభవించుచున్నది. కాఁగా, గార్హస్థ్యము తాలూకు స్వర్గీయసుఖమునుండి వారు శీఘ్రముగా వంచితులే అగుచుందురు. పాశ్చాత్య విద్యాభ్యాసమువలనఁ గలిగెడు దోషములలో ఇది ఒకటి, ప్రస్తావవశమున నిచట నుల్లేఖింపవలసి వచ్చినది. కాని ముఖ్యమయిన దోష మేమనఁగా, ఆంగ్లవిద్యాలయములలో విద్య నభ్యసించెడి స్త్రీలకు గృహకృత్యనిర్వహణజ్ఞానము బొత్తిగా ఉండనే ఉండదు. ఇదియే ముఖ్యముగా ఆలోచింపవలసినవిషయము. ఏమిటందురా? ఏకన్యకలు ముందుముందు గృహిణీపదమును ధరించి మాతలగుదురో, ఏబాలికలు ముందుముందు తమకాబోవువలభార్యల కర్తలగుదురో, ఎవరియోగ్యతాయోగ్యతల పయిని హైందవగృహస్థుల సుఖదుఃఖములు సర్వవిధములను ఆధారపడియుండునో, అట్టివారి విద్యాభ్యాసము విషయమున ఇంతగా నిర్లక్ష్యము చూపఁబడుచుండుటయే. ఇది మనశిక్షాప్రణాళికతాలూకు దోష మని మేమెఱుఁగుదుము. దోష మెవరిదో అగుఁగాక! కాని, ఈదోషమును తొలఁగించుట ముఖ్యకర్తవ్య మనకతప్పదు. ప్రస్తుతకాలమున, వ్రాఁతనేర్చిన తెలుఁగినకన్యక వివాహితయై తన అత్తవారియింటికి వెళ్లినప్పుడు, అచ్చటిపెద్దస్త్రీలు "దీనికి గృహకృత్యనిర్వహణజ్ఞానము లేదు" అని చెప్పించుచుందురు. వంటచేయుటలోఁగాని, ఇతరమయిన గృహకృత్యనిర్వహణములోఁగాని లేశమాత్రమయినను ప్రమాదము సంభవించినచో దాని అత్తగారు, ఆఁడుబిడ్డ, తోడికోడలు మొదలగువారు, "చాలును. ఈపాటికి చాలించు. ఆఁ. అన్నియు నేర్చుకొన్నావు. ఇది కుర్చీలో కాళ్లు పాఁజాముకొని కూర్చుండి పుస్తకాలు చదువుట కాదు." అని యేవేమో సాధింపుమాటలాడుచుండుటయే కాక పైపెచ్చు స్త్రీవిద్యనుసయితము నిందించుచుందురు. అంతియే కాదు: ఆపిల్ల తల్లిదండ్రులకుకూడ నాలుగుపుంజీల తిట్లు బహుమాన మిచ్చుచుందురు. వారాడుచుండెడి మాటలవలన దానిహృదయము జల్లెడవలె చిల్లులు పడిపోవుచుండును. అది రాత్రి యేకాంతము లభించినచో నవయువకుఁడయిన తన పెనిమిటియొద్దను నిత్యమును తనదుఃఖమును వెళ్లఁబోసికొనుచుండును. వాఁడు ప్రేమగలవాఁడయినచో తానును ఏడ్చుచుండును. అట్లుకాక పశుప్రాయుఁడయినచో భార్యను మఱింత గద్దించుచుండును. ఏమైనా అగుఁగాక, ఇప్పుడు చెప్పవచ్చిన దేమనఁగా, ఎంతవఱకు ప్రకృతకాలపు స్త్రీవిద్యలో గార్హస్థ్యశాస్త్రము తాలూకు శిక్షకూడ సమావేశపఱుపఁబడదో అంతవఱకును ఈ పరిస్థితులు చక్కఁబడవనుట నిశ్చయము.

కాని, గార్హస్థ్యశాస్త్రమునుగుఱించి యింతవఱకును మాతృభాషలో ఉపయుక్తగ్రంథములు విద్యాలయపఠనీయములు లేనేలేవు. ఆంగ్లభాషలో "డొమెస్టిక్ ఎకానమీ, డొమెస్టిక్ సైయన్సు"లపై నున్న పుస్తకములు హైందవకన్యకల కుపయోగించునవి కావు. అవి పాశ్చాత్యస్త్రీలగార్హస్థ్య విధి కనుకూలించునవిగా వ్రాయఁబడియున్నవి. కాఁబట్టి, మనకు మనగార్హస్థ్య విధి కనుకూలించుపుస్తకములు మన మాతృభాషలో వ్రాయఁబడవలెను. అవి పఠింపఁజేయవలెను. అప్పుడు గాని మనబాలికలకు గార్హస్థ్యశాస్త్రజ్ఞానము లభించదు.

---

అజంతా చిత్రములు. ౧

గుహాలయము ౧౭



యువరాజదంపతులు పురవీథుల నేగుట

ఈచిత్రము పదునేడవ గుహాలయమున వసారాగోడయొక్క లోభాగమున నున్నది. కుడిప్రక్కనొక మందిరము యొక్క రాజభవనములోని మంటపము. రాజు తనసతీమణిని అంకస్థలమున నిడికొని సేవకుడొక దంతపుబ్బరణిపూని సేవించుచున్నాడు. రాజదంపతులు తిరువ్రదునొకపర్యంకముపై నాసీనులైయున్నారు. వారిముందు ఎడమప్రక్క నొకడు తాంబూలపేటికయును కుడిప్రక్కనొకడు నిష్ఠీవనపాత్రయును గొని నిలుచున్నారు. మంటపము వెనుక ద్వారమునకు పటాచ్ఛాదనము కట్టబడియున్నది. అంతఃపుర బహిఃప్రదేశమున యువరాజదంపతులు రాజయోగ్యములగు ఛత్రములతో నూరేగుచున్నారు. వారి పురోభాగమున నొకపరిచారికలు ఉత్సవాడంబరములు కనబడుచున్నవో యనునట్లు పెద్దముంగముతో నిలుచుకొనియున్నారు. వానిక్రింద పైరాకులుధరించు సంకేతాయ్య కలదు. చిత్రమున కడను పైభాగమున నొకద్వారము సమర్పబడియున్నది. ఈభాగము నాశిపరచుటవల్ల చెడిపోయిన చిత్రమున జర్జింపబడినవి కొన్ని రాగలవు. చిత్రపరిమాణము 7'-9" × 4'-2"



అన్నప్రాశనము. ౧
గుహాలయము ౧౭

ఈచిత్రము, పైనివర్ణింపబడిన చిత్రముయొక్క ఇంకొకభాగము. బిడ్డల కన్నప్రాశనము చేయుట కడుస్పష్టముగా చిత్రింపబడియున్నది.
[illegible] దానియొక్క [illegible] యున్నది. ముగ చిత్రింపబడియున్నది. ఇది [illegible]

సందర్శనము చేయుటకుముందు అన్నప్రదానము జరుగు చుండును. ఇందు దరిద్రులు, అంధులు, మూగలు, అంగ విహీనులు మొదలగువారు భిక్షము గ్రహించుటకై గుంపులు గూడియున్నారు. పైభాగమున నొకపందిటిలో నాలుగు నులై అయిదుగురు భిక్షులు కలరు. వారిపాదములవద్ద అన్న పాత్రములు కలవు. క్రింద నిరువురు స్త్రీలు భిక్షులకు అన్నము నిడుటకై లేచియున్నారు. వారికి క్రింద నొక డు అన్నపుకావడిని గొనివచ్చి దింపబోవుచున్నాడు. చిత్రమున క్రిందిభాగమున రెండశ్వము లున్నవి. వాటిపై ప్రక్క నొకడు గుఱ్ఱములకన్నము నిచ్చుచున్నాడు. ఇట్టి స్వభావోచితచిత్రములు చిత్రించుటయందు ఔచిత్యపో షణా అజంతా చిత్రకారుల కున్నసామర్థ్యము ప్రసిద్ధమైయున్నది.

కొ. నరసింహాచారి.

---

## భిన్నభిన్న దేశముల బుద్ధవిగ్రహములు

౧౯౨౭ సం. సెప్టెంబరు నెల ౨౫ తేది "టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా" పత్రికనుండి.

బుద్ధుని జ్ఞాపకచిహ్నములుగ భిన్నభిన్న దేశ వస్త్రా లంకారములతో నిర్మింపబడిన బుద్ధవిగ్రహముల సంఖ్య యీభగవానుని యుపదేశములు పెక్కుదేశములయందు వ్యాపించెననుటను తెలుపుచున్నది. కాని యీదేశముల యందు నిర్మింపబడిన విగ్రహములన్నియు నానావిధ ములుగనే—అనగా కూర్చున్నట్లు, నిలిచియున్నట్లు, పడు కొనియున్నట్లు—యున్నవి.

మొదటిది—కాళ్లను ముడ్డుముగా నుంచుకొని [illegible] చేతి కణుపులను బొటనవ్రేలు తాకునట్లుగా వంగియున్న వ్రేళ్లుగలచేతులను జోడించుకొని యున్నట్లుండునది. ఈ వైఖరియే ధ్యానముద్ర. మఱియొకటి— ఎడమచేతిని ఒడిలో వెలికిలసాచికొని, కుడిచేతివ్రేళ్లు భూమిని తాకుచు న్నట్లు సాచి మోకాలిమీద నుంచుకొనియున్నట్లున్నది. ఇది బుద్ధుని బుద్ధత్వప్రాప్తిని సూచించునది. భగవానుని బుద్ధత్వప్రాప్తికి భూమిని సాక్షిగ చూపుచున్నది చేయి. బుద్ధుని విగ్రహములు చాలవఱకీవిధముగనే యుండును. బర్మాలో నన్నియు నిట్లేయున్నవి.

నిలుచుకొనియున్న విగ్రహము బుద్ధు డుపదేశిం చుచుండుటను సూచించును. ఇది ఉపదేశముద్ర: అనగా రెండుచేతులను పైకెసాచికొని, లేక కుడిఅరచేతిని వ్రేళ్ల తో కూడ పైకిసాచియు ఎడమఅరచేతిని వ్రేళ్లతో కూడ క్రిందికిసాచియు నుండుట. ఇందు మొదటిది శ్రోత లెందుకయేని భీతిలవలసినది లేదనుటను, రెండవది శ్రో తలకు అభీష్టముల నొసగుటను సూచించును. చిత్రము నందలి నడుమ పైవరుస కొట్టకొనయున్న చిత్రమున చూపుడు వ్రేలు బొటనవ్రేలును స్పృశించుచున్నట్లున్నది. ఇందు ముద్రచక్కగా చెక్కబడినది. చేతియొక్క బొటన



శ్రేణి, ఆకాశీభూతమును (దైవమునకు చేరువమున్న వానిని) తక్కిన వాల్గువ్రేళ్లును క్రమముగా వాయ్వగ్న్యప్పృథివీభూతములను, రెండువ్రేళ్లు స్పృశించి యుండుట దైవాత్మలసన్నిహితత్త్వమును సూచించు చున్నది.

నిలుచుకొనియుండు నట్లు చెక్కబడిన పెక్కు విగ్రహములకు పద్మాకారముగల పీఠముగలదు. బుద్ధుని పాదములు భూమిని స్పృశింపరాదను కారణమున పద్మము సృష్టించెనా యనుటను బౌద్ధేతిహాసములయం దారయవలయును. పండుకొనియుండు విగ్రహములు శాంతిముద్రను సూచించునవి.

---

## కృష్ణుడికి మీసాలున్నవా?

వేలాల రామకృష్ణారావు గారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు:

మొన్న సెప్టెంబరు భారతిపత్రికలో షష్ఠి కృష్ణ వేషం లోలాగు ఛాయాచిత్రం చూచేసరికి కడేమిటో కాని నాకో విచిత్రమైనమార్పు దాన్లో వున్నట్టుగాతోచింది. ఏమిటామార్పు? దాన్లో స్పష్టంగా మీసాలుకనబడ్డాయి ఇదేమిటీవింత! పూర్వం ఎవళ్లూ యిలాగ వేషం వేసేటప్పుడు కృష్ణుడిపాత్రకి మీసాలూ గడ్డాలు పెట్టులేదే! ఆధారం సందర్భం అదీకొంచెం ఆలోచించాలి.

మొదట పురాణాలూ, ప్రబంధాలూ చూద్దాం. కృష్ణుణ్ణి వర్ణించినప్పుడల్లా నీలిరంగువాడు, ఆజానుబాహువు, అని ఏవో చెప్పేరుకాని మీసాలు, గడ్డాలు ఊసు ఎవళ్లూ పోలేదు. ముంగురుల్లు నల్లగా తుమ్మెదరెక్కల్లాగవచ్చి మొహంమీదపడుతున్నాయని రాయడమే కాని మీసాలుమాటే లేదు. అంచేతే కృష్ణుడూ అనీసరికి మీసాల్లేని, సీతివ్యక్తి, పిల్లంగోలితో కూడా ఎదుట మనకి కనపడతాడు. మీసాలున్నమాటే, తలపే అసలుం డదు. మీసాలంటే అందర్లాగా కృష్ణుడి కేమో కాని అందమే లేదు.

రవివర్మ, చిత్రకారుల కందరికీ పితామహుల్లాంటివాడుకదా—అతనిచిత్రాలు నే చాలాచూసేను. కాని ఒక్కబొమ్మలోనూ మీసము లేదు. అది చిన్నవాటిబొమ్మలేమో అనుకుంటానంటే: అలాక్కూడా అవకాశానికి వీల్లేదు. కొన్ని పెద్దవాడైన తరువాతివే ఉన్నట్టున్నాయి. కాని వేటిలోనూ మీసాలు కనబడవు. పోనీ ఈఅవతారాలన్నిటికీ ముఖ్యకారకుడు, పెద్దలాంటివాడుకదా విష్ణుమూర్తి. వాడికైనా మీసము లేనే లేదు. ఎవళ్లకీ లేని నాలుగు చేతులున్నాయి, శంఖంమొదలైన అక్కరలేని ఆయుధాలున్నాయి, అంతేకాని మీసాల్లేవు. మరి కారణం ఏమిటో కాని కృష్ణుడికి మీసాలుండిన పాపాన్నెవడూ పోలేదు. పాపం! వాళ్లేమిటి చేసేరు. పురాణాలు తీసేరు; అవతలవాళ్లకీ మక్కీపెట్టినట్టు శుభ్రంగా బొమ్మవ్రాసేరు; లోకానికి సమర్పించేరు. పోనీ భావకవిత్వంలా కొత్తగా యిలాంటిమార్పు చిత్రకళలోకూడా జరిగిందా అని కొంచెం చూసేను. వాటిలో మీసాలుండేయేమో కాని నాకింకా అంతఅవకాశం లభించలేదు. సరేయిష్టం. మీసాలున్న బొమ్మచూపెట్టి అదికృష్ణుడిబొమ్మఅని చిన్నపిల్లడితో చెప్పినా నమ్మలేడనుకోను. లోకంలో ఆకృష్ణ రూపం పాతుకుపోయింది. ఇక దాన్ని గింజరుతెన్నుకున్నా తప్పించలేము.

ఇదో కొత్తఫేషన్ కాబోలనుకుంటా; యిప్పుడెక్కడ కృష్ణుడికి మీసాలొచ్చేయేమో అనుకున్నానుకాని నాటకాల్లో మరెవళ్లేనా యిలా వేషంవేసేరా? ఏమంటే అదీ ఒకఫేషన్. ఇప్పటినాటకాల్లో సంగతీ సందర్భం అక్కరలేదులెండి. హిందూరాజా కోర్టులో ఇంగ్లీషుడ్రెస్సులు, చైనాపాటలు. ఇంతాచేస్తే జర్మనీవేషాలు. అలాంటిదాన్లో చేసా కృష్ణుడు, మీసాలతో ఉన్నకృష్ణుడు, ఇదివరకు రంగస్థలంలోకి రాలేదు. హైందవసుపోషణ హృదయాంతరంగంలనుకూడా అట్టిరూపం గోచరింపడం లేదు. అట్లు గోచరించడం ముమ్ముందుకూడ జరగడం కష్టమే అనుకుంటూ, పురాణాలలో కానీ, చిత్రాల్లో కాని ఎక్కడా మరి కృష్ణుడికి మీసాలు లేనట్టేనా? పాపం! యుగజన్మం ఎత్తికూడా మీసాలు కృష్ణుడికి ఎంచేత లేకపోయేనో! కారణం అదీకొంత ఉంటుందనుకుంటూ.— నాకుమాత్రం అదేమిటో తెలీదు. నలుగురూకొత్త విషయాలు రాస్తూ వుంటే 'నలుగురితోటిపాటు నారాయణా' అని నేను కూడ ఈవ్యాసం రాసేను. ఇక కృష్ణుడికి మీసాలు నిజంగా ఉన్నాయో లేవో అందరు కలిసి తేల్చడానికి

ప్రయత్నించాలి. పీఠో స్త్రీకిరీస్తే పొమ్ములలో వర్ణనలో కూడా విూసాలకి ప్లేసివ్వవచ్చును. ఇందరును గొప్పంతులు ఉన్నారు. ఇన్ని నముతులు అవి వున్నాయి. వారంతా దీన్ని గురించి ఆలోచిస్తే వ్యాక్యమున్యర్థముకదు.

---

## చారులీలావిలాసము—కృతికర్త

మూలవిడివర్ష్యుల వెంకటకృష్ణశర్మ గారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు:

చారులీలావిలాసమునుగూర్చి శ్రీయుత మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు గతజూలై మాసపు భారతియందు ప్రస్తావించిరి. అందు:

'రాజకులావతంస' పదము కృతిపతి వాక్యమును సాధించునని తలంచుచు, కాళహస్తిభూపతి వల్లూరు వనము సిద్ధివంశ్యులలోని తిరుకాళభూపతియనియు, రెండుశతాబ్దముల క్రిందట రచనమనియు వ్రాసియున్నారు. ఇందలి విషయమిట్లు క్రింద వివరింతును.

చారులీలావిలాసము అప్పటికి చిత్తుప్రతిగ నా క్రొత్తప్రతిము మధురాంతకమునకు సమీపమునగల గ్రామమున మాబంధువునింట చిక్కెను. ఆ వ్రాతప్రతిని తెచ్చి చెన్నపురియందు వసించుచున్న (1937 సంవత్సరము) శ్రీ శేషగిరి వంగూరు సుబ్బారావుగారి చేతికిచ్చితిని. అప్పుడే అతడు ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమున ప్రకటించియుండెను. ఆంధ్ర గ్రంథపరిశోధకమండలి వారి గ్రంథమునుగూర్చి శోధింతుమనియిచ్చితిని. శ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారీ గ్రంథమును జూచియే యిప్పుడు వ్రాసియుండురనుకొనుచున్నాను.

2. చారులీలావిలాసకృతికర్తయగు కీ. శే మా పెద్ది వెంగళ్వరాయ కవిగారు నాకు తాతముత్తాతల వారు. ఈకవి భరతశాస్త్రమునందు కడుంగడు సమర్థుడు. భారతిలో లిఖింపబడియున్న కవికి చేర్చియుండు విద్వలన్నింటియందే గాక మంత్రశాస్త్రమున నిరతము చెట్టిన భక్తుడు.

ఈకవికడ ఎందరో వేశ్యకన్యలు భరతము నేర్చి ప్రఖ్యాతినందిరి. కైయ్యూరు శారదాంబయను 60 సంవత్సరములు వయసుగలవేశ్య—వెంగళ్వరాయకవిగారి ప్రియశిష్యురాలిదకను జీవించియున్నది.

ఈ శారదాంబ వేచ్చినందువిూద భరతనాట్యము చేయుటకు నీకవికడ నేర్చుకొని జమీందారుల [illegible] మున నర్తన మొనరించి యున్నది.

చారులీలావిలాసముగాక ఇక్కవి మరికొన్ని కృతులను, పాటలను, రచించియున్నట్లు తెలియుచున్నది. మాయింట్లో నాతని పాటలుమాత్రము కొన్ని పాడుచున్నారు. అష్టపదులవలె నిందు కొన్ని కష్టతరములై నర్తనలకైనవి. చాటుపద్యములు పెంపలకొలదిగనున్నవి.

3. కవిగారు చెంగల్పట్టుజిల్లా మధురాంతకము తాలూకాలోని తిరుమ్మూరు గ్రామవాసులు. మద్గృహస్థులలో నితడు ద్వితీయుడు. మాపితామహుడు నేటికిన్ని జీవించియున్న మా మేనమామగారియింట గతించెను. వెంగళ్వరాయకవి తనయుడును నితనిమిద్రగతేట చారులీలావిలాసమును విరచించెను. కుడ కీకవి దెబ్బదిసంవత్సరములు బ్రతికి వికారిసంవత్సర మాఘశుద్ధ ద్వాదశి కవి [illegible] నాడు బ్రహ్మపదమేగెను.

4. కృతిభర్త తిరుత్తణి దగ్గరున్న తెయ్యూరు జమీందారగు తిరుకాళత్తి మొదలారిగారు. కృతికర్తయే యొకనాటి విద్యాభ్యాసముచేసి రసికశేఖరునిగ నొనరించెను. కృతిభర్తయగు తిరుకాళప్ప మొదలారిగారి పౌత్రుడు అదే పేరుగలవాడు నాల్గుసంవత్సరములవాడు కీర్తిశేషుడయ్యెను.

5. వెంగళ్వరాయకవిగారి చరిత్రము, కృతులు సంగ్రహించుటకు ప్రయత్నించుచున్నాను. త్వరలో నా ప్రయత్నము నెరవేరునని విశ్వసించెదను.

శ్రీ రామకృష్ణకవిగారుగాని, మరియితరులుగాని, ప్రయత్నము చేయుదురను అపేక్షతో యీ చిన్న లేఖను ప్రచురించుచున్నాను.

---

## కాశీలోని యాలయములు, ఘాట్టులు

'మనోరమ' సెప్టెంబరుసంచికలో శ్రీయుత శ్యామలాల్ భైరవలాల్ మేజ్, యం.

ఏ., యల్. యల్. బి. గారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి.

ఆలయములు

కాశిలో నడుగడుగునకు శివాలయములే. ధనికుఁడగు ప్రతిహిందువునకును కాశిలో దేవాలయము గట్టింపవలెనన్న కోర్కె కలుగుచుండును గాఁబోలు; కనుకనే యిన్ని దేవాలయములు వచ్చియుండును. కాని యిన్నిటను శ్రీవిశ్వనాథుని ఆలయమే ప్రథమస్థానమునఁ బడయును. ఇప్పటికట్టడము ఇందోరుమహారాణి అహల్యాబాయి కట్టించినది. గోపురమునకు వేసిన బంగారుకప్పు పంజాబుకేసరి మహారాజా రణజిత్‌సింహుఁ డొసఁగినది. ద్వారము ప్రవేశించుటతోడనే రౌప్యట మండపము, కుడిప్రక్క దేవాలయమును గోచరించును. నేల పాలరాలతో నింపియున్నది; అందొకచోట రూపాయలు పతికించెను. నాలుగువైపులను అంగణములున్నవి. అక్కడ కూర్చుండి భక్తజనులు విశ్వనాథస్వామిని ధ్యానించుచుందురు. కాశీనాథుని దేవాలయము చుట్టునే నిచట జనసమూహ మెప్పుడు నుండును. కాని యేదైన గొప్పపర్వమువచ్చినపుడో సమ్మర్దము హెచ్చును.

సమీపమునందే ఒకవైపు జ్ఞానవాపియను బావి యున్నది. అందలినీటితో నొక్కసారి యాచమనముచేసినను జ్ఞానోదయము కలుగును. రెండవవైపు అన్నపూర్ణాదేవి యాలయమున్నది.

'అశ్వమేధఘాట్'నకు సమీపమున దుర్గాదేవి యాలయమున్నది. దానివంటియొక తటాకమున్నది: దానిని దుర్గాకుండ మందురు. 'విశ్వేశ్వరగంజి' బజారుదగ్గఱ భైరవనాథుని యాలయమున్నది. భూతప్రేతాదులయందు నమ్మకముగల జనులిచట గుంపులుగనుందురు. అంగణమున భైరవభక్తులనేకులు భస్మముతోను, తాయెతులతోను, కూర్చుండియుందురు. కంపెనీతోఁటకు సమీపమున పెద్దగణేశదేవాలయమున్నది. ఘాటుచెంత శాలా, జవహర్, భోంసలా దేవళములును చూడఁదగినవి.

సోంభద్రాఘాట్ వల్లభాచారునకు సంబంధించిన గోపాల దేవాలయమున్నది. అశ్వఘాటునందు జైనదేవాలయములును, సారనాథమందు బౌద్ధమఠములును వెలయుచున్నవి. సాక్షివినాయకుని యాలయము, బిందుమాధవస్వామి యాలయము, సంకటాదేవికోవెల మున్నగునవన్నియును దర్శింపఁదగిన స్థలములు.

ఇవన్నియు బహిరంగదేవాలయములు. ఇవిగాక యందఱును వెళ్లుటకు వీలులేని రహస్యాలయములుగూడ ననేకములున్నవి. ఈ ఆలయములకడ నన్నసత్రములెన్నియో యున్నవి: ఇక్కడ ప్రతిదిన మొకనిర్ణీతసంఖ్యవారల కన్నదానము జరుగుచుండును.

ఘట్టములు (ఘాటులు)

'వరుణ' మొదలు 'అస్సీ' వఱకును చక్కనిఘట్టము లున్నవి. సాయంకాలమున దక్షిణమునందలి వైపై నిలిచి, కాశీపట్టణముమీఁద దృష్టిసారించినచో, అస్తంగతుఁ డగుచున్న సూర్యుని కాంతియందు వర్ణితమగుచుండు యాలయముల శిఖరములును, మసీదుల మినారులును అతిమనోహరముగఁ గన్పట్టుచుండ, రెండవవైపునను చూచుచుండవలె ననియే బుద్ధి పుట్టును.

రాజఘాట్:—ఇక్కడనే సీపాయిలంతెన మొదలగును. తొలుత నిచట విజయనగరము రాజగృహ ముండెడిది. కనుకనే దీనికి 'రాజఘాట్' అను పేరు వచ్చినది. సమీపమునందే గంగావరుణాసంగమము యున్నది. ఇచ్చట మహావారుణీపర్వమున గొప్పయుత్సవము జరుగును. ఇక్కడకు కొలఁదిదూరమునందే 'కపిలధార' యను స్థలమున్నది. ఇక్కడ 'ఆదికేశవు'ని యాలయ మొకటి యున్నది.

ప్రహ్లాదఘాట్:—విష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁ డగు ప్రహ్లాదునిపేర నీఘట్టము వెలయుచున్నది.

నయాఘాట్:—బాబూ నరసింహదాసను వారాయన దీనిని నిర్మించెను.

త్రిలోచనఘాట్:—ఈఘట్టమును, ఇచ్చటి యాలయమును పూనానగరపు బాలాజీగారు నిర్మించిరి. ఈ ఘట్టమును గూర్చి యొకచిన్నకథ యున్నది: విష్ణువు మహాదేవునిఁ బ్రసన్నునిఁ జేసికొనుటకై యిచట కఠినమగు తపశ్చర్య గావించెనట. ఒకవేయి తామరపువ్వుల నర్పింప నెంచి, ఒకపువ్వు తక్కువకాఁగా తననేత్ర మొకటి తీసి యర్పించెను. దానితో శివుఁ డత్యంతసంప్రీతుఁ

పై దీని లో జనము వన నుడులచే శాశ్వతము. కను కనే యా కేదార ఘట్టమే ములలో యుద్యోగ్యము.

శీతలాఘాట్:— శీతలాదేవి పేరుమీఁద నీఘట్ట మేర్పడెను.

గయాఘాట్:— పూర్వకాలమున నిచట గోవులకు నీరుపెట్టెడివారు. (హిందీలో 'గాయ్' అనగా 'గోవు'.)

లాల్ ఘాట్:— గోపీమనోహరుని క్రీడల స్మరణార్థ మీఘట్టమునకు 'లాల్ ఘాట్' అను పేరు పెట్టఁబడినది. (హిందీలో 'లాల్' అనఁగా 'ప్రేమాస్పదమైన' యనియర్థము.)

పంచగంగాఘాట్:— ఇది ఆమేరుపతి రాజామానసింహునిచే నిర్మితమైన ఘట్టము. గంగ, యమున, సరస్వతి, కిరణ, ధూతపాపాసు పాయను నైదునదులు నిందుఁగలవనియున్నవి. ముగలపాదుషా షాజహానుని యాస్థానకవీశ్వరుఁడగు జగన్నాథ పండితరాయలు తాను ప్రేమించిన లవంగియను యవన సుందరీమణిని దన ప్రభువు నడిగి పడసి, యామెతో సరసము లాడుటచే బ్రాహ్మణు లాతనిని వెలివేసిరి. అంతటఁ దననిర్దోషిత్వమును నిరూపుచేయుటు కాశీఁ జేరావునచే నూరుశ్లోకము లొక్కొక్క శ్లోకమున కొక్కొక్క మెట్టు చొప్పున గంగాదేవి నేఁబదిరెండు మెట్లు పయి కెక్కించి గంగోదకమున పవిత్రస్నాన మాచరించెను.

లక్ష్మణబాలాఘాట్;— ఇది సింధియా రాజు నిర్మించినది. ఈఘట్టమునకు దక్కని లక్ష్మణబాలాదేవి యాలయ మున్నది.

రామఘాట్:— దాదాపు రెండు శతాబ్దములకు పూర్వము జయపూరు మహారాజు దీనిని నిర్మించెను. శ్రీరామనవమి కిచ్చట నుత్సవము జరుగును.

అగ్నీశ్వర ఘాట్;— ప్రాచీన పేష్వాలలో గొప్పతుదివాఁడగు బాజీరావు దీనిని నిర్మించెను.

భోంసలా ఘాట్:— నాగపూరు పురభోంసలా రాజు దీనిని క్రీ.శ. ౧౭౯౫ లో కట్టించెను.

గంగామహల్ ఘాట్:— ఈ రేవును, దీని పైగల కట్టడమును కాశీనగరపండితుండు రేవీరామ్ జీకి చెందినవట. రేవీరామ్ జీ భోంసలా రాజావారి నకీలు, ఒకతోటను, రు. ౧౦౦౦౦ల కొక్కటియు నిచ్చి రాజావారు గంగామహాలు తీసికొన్నారట.

సింధియా ఘాట్:— క్రీ.శ. ౧౮౩౦ సం. న గ్వాలియరు మహారాణీ బైజాబాయి దీనిని గట్టింప నారంభించెను.

మణికర్ణికా ఘాట్:— ఇది మహారాణీ అహల్యాబాయి కట్టించినది. ఇచ్చట మణికర్ణికయను గుండమున్నది. కాశీఖండమునలో నిది చక్రపుష్కరిణి యని పేర్కొనఁబడినది. దీనిపొడవు ౬౦ అడుగులు, వెడల్పు ౨౦ అడుగులు. దీని యడుగున శైవమొండు మెట్లు కలియున్నది.

శ్మశానఘాట్:— ఇది అయోధ్యనవాబు సఫ్దర్ జంగ్ కడ మంత్రిగనుండు లాలా కాశ్మీరీమల్ కట్టించినది. ఇది యేర్పడి ౨౦౬ వత్సరము లయినది.

లలితాఘాట్:— దీనిమీఁద రాజరాజేశ్వరీదేవి కోవెల యున్నది.

మీర్ ఘాట్:— ఇది మీర్ రుస్తుమ్ అలీ కడ కార్యనిర్వాహకుఁడగు మనసారామ్ అనువాఁడు కట్టించినది.

మానమందిరఘాట్:— ఆమేరుపతి రాజా మానసింహుఁడు దీనిని నిర్మింపఁజేసెను.

దశాశ్వమేధఘాట్:— ఇచ్చటనుబ్రహ్మ పదియశ్వమేధ యాగములను జేసెను.

అహల్యాబాయిఘాట్:— ఇది మహారాణీ అహల్యాబాయి కట్టించినది.

మున్షీఘాట్:— దీనిని నాగపుర ప్రభువారి మున్షీ శ్రీధరనారాయణదాసు కట్టించెను. (మున్షీ అనఁగా విద్వాంసుఁడు.)

చౌసట్టీఘాట్:— బంగాళా దేశపురాజది గజపతి దీనిని నిర్మించెను. దేవీరామునను నల్గురో చేరము

టకై అఱువదివలుగురు యోగినులు కాశీ వచ్చిరి; కాని దేవీదాసు లోంగలేదు. ఇచ్చట అఱువదినాల్గు దేవుల గుడి యున్నది. (చౌషట్ అనగా అఱువదినాల్గు.

రాజాఘాట్:—ఇది పేష్వాప్రతినిధియగు ...జావినాయకరావు ఏర్పఱించినది.

హరిశ్చంద్రఘాట్:—ఇచ్చట హరిశ్చంద్ర చక్రవర్తి కాటికాపరితనము సలిపెను.

హనుమాన్ ఘాట్:—దీనిపైని హనుమం తుని గుడి యున్నది.

శివాలాఘాట్:— దీనిని రాజా బలవంత సింహుని కోశాధిపతి వైజనాథమిశ్రుఁడు నిర్మించెను.

తులసీఘాట్:— దీనిపైని తులసీదాసు గుడియున్నది. ఇచ్చట సేవారు నివసించెడివారు. ౧౬౭౭ సం.లో నిచ్చటనే వారు స్వర్గస్థులైరి. వారివాడుక శిష్య టికి నిచ్చట నున్నవి.

రలామిశ్రఘాట్:— ఇది రలామిశ్రుఁడు కట్టించెను.

అస్సీఘాట్:— దీనిపైని జైనులమందిరము లున్నవి.

---

## వృక్షములు హెచ్చుకొలఁది వర్షము హెచ్చుగ వర్షించును

జయకర్ణాటక ౫-వ సంపుటము, ౧౦-వ సంచికనుండి—.

పశ్చిమహిందూదేశమున కొన్ని సంవత్సరములకు పూర్వము వర్షము అపరిమితముగ కురియుచుండెడిది. ...త అచ్చట పెద్దపెద్దకర్మాగారములు నెలకొనుట ...అచ్చటనున్న చెట్లనన్నింటిని నఱికి ఆకర్మాగార ములకుపయోగించుచు వచ్చిరి. అచ్చట చెట్లు తగ్గుకొలఁది వానయును తగ్గఁజొచ్చినది. ప్రపంచమునం దెచ్చటగాని—మరుభూములయందు పైతము—చెట్లున్నచోట్ల తదితర స్థలములయందుకంటె వాన అధికముగ కురియుచున్నది. ఇప్పటికి ౭౦ సంవత్సరములకు పూర్వము ఈజిప్టునందలి నీలునదియొడ్డున సంవత్సరమునకు ౭ దినములు మాత్రమే వాన కురియుచుండెను. తరువాత ఆనదీతీరమున క్రమముగ యూకలిప్టస్ చెట్లను వేసి పెంచ పెంచఁదొడఁగిరి. ఆచెట్ల సంఖ్య పెరుగుకొలఁది వాన అధికముగ కురియుచు అర్ధ ముము సంవత్సరమునకు ౧౫ముక్కాలు నెలకొలము ఇప్పుడు వానకురియుచున్నది. ఉత్తరఆఫ్రికా ఖండమునందలి అల్జీరియా దేశమున వాన చాలతక్కువగ కురియుచుండెను. మూడవ నెపోలియను లక్షలక్షలకొలఁది వృక్షముల నాట వేయించెను. తదాది మూడింతలు వాన అచ్చటనే కురియుచున్నది. ఇదియంతయు తెలిసియే జర్మనిలో వృక్షములను పెంచువిషయమున ఎక్కువ జాగ్రత వహించి కట్టుదిట్టములు చేసియున్నారు. అచ్చట ఒక చెట్టును నఱికివేసినచో దానిస్థానమున మఱియొకదానిని నాటి పెంచి పెద్దదానిని చేయువరకు నఱికినవాఁడు జాగరూకతతో పూచీపడియుండవలెనని ప్రభుత్వపుటాజ్ఞ కలదు—"లోకరహస్య"

---

## ఎవఁడు బ్రాహ్మణుఁడు?

౧౯౩౬వ సంవత్సరపు మైసూరు ఆర్కియాలాజికల్ రిపోర్టులో శ్రీమాన్ అత్తా తిరు వెంకటాచార్య స్వామిగారియొక్క శిష్యులొక్కరు 'జాతి యనగా నేమి' అను విషయమును గుఱించి వ్రాసిన సంస్కృతపత్రమున కాంగ్లానువాదము ప్రకటింపఁబడినది. అందు వారిట్లు నుడివిరి:

బ్రాహ్మణుఁడెవఁడు? బ్రాహ్మణత్వము ఆత్మనిష్ఠమా? దేహనిష్ఠమా? జాతిప్రధానమా? జ్ఞానము ప్రధానమా? సద్గుణములవలనగాని, సత్కార్యములవలనగాని బ్రాహ్మణత్వము జనియించునా?

బ్రాహ్మణత్వ మాత్మనిష్ఠమైనది కాదు.

వీలయన: ఆత్మ సృష్ట్యాదినుండి పెక్కుదేహముల నాశ్రయించియున్నది. మున్ముందును పెక్కుశరీరముల యందు వాసముచేయఁగలదు. ఆత్మ కాశ్రయములైన శరీరములు వివిధరూపముల నున్నను ఆత్మ ఏకరూపమునసే యుండును.

బ్రాహ్మణత్వము దేహనిష్ఠము గాదు.

ఏలయన: బ్రాహ్మణునకును, తదితర జాతులకును బాహ్యాకారమున నెట్టిభేదమును లేదు. ఎల్ల శరీరములకును జన్మవృద్ధిక్షయములు గలవు. వయఃపరిణామాదులును ఎల్లరకు సమానములే.

జ్ఞానము కేవలము బ్రాహ్మణులసొత్తు కాదు. బ్రాహ్మణులుమాత్రమే జ్ఞానసహితులు కారు. పెక్కురు బ్రాహ్మణేతరులు సైతము సుజ్ఞానులుగ నున్నారు.

బ్రాహ్మణులు సజ్జనులనియు, తదితరులు దుర్జనులను గారు. ఎల్ల జాతులయందును సద్ధర్మపరాయణులు గలరు.

ఇక బ్రాహ్మణుఁడెవఁడు? ఆత్మస్వరూపమును గుర్తెఱిగినవాఁడు. ఆత్మ త్రైగుణ్యరహితము, [illegible] యము; దుఃఖము, భయము, జర, మృత్యువు, క్షుత్తు, తృష్ణలకు లోనుగానిది; కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్య విరహితము; సచ్చిదానందము; సర్వాంతర్యామి; పరిపూర్ణము నైన దను విశ్వాసముగల వాఁడె బ్రాహ్మణుఁడు.



# విషాదగీతి

ప్రవిమలానందడోలికాగ్రములలోన
ప్రకృతిలలితాంగి నూతన ప్రభల నొంది
భవ్యపుష్పాళితో వన ప్రాంత మెల్ల
వింతవింత సోయగము గన్పట్టినపుడు;

లలితసుమనోజ్ఞమాకందలీహారితోడ
చిగురుగొమ్మలపై నెక్కి చిన్నపికము
మృదుమధురనవ్యసంగీతమంజుగీతి
నాలపించెడిని ప్రశాంత వేళలందు;

వెల్లివిరిసిన యానందవిమలవారి
ప్రకృతి నిజరూపు జూపించి పారునపుడు;
కాంత! ఏలనో! నామనోగగనసీమ
నలముకొనసాగెను విషాదజలధరములు.

గగనతలమున నున్నతనగములందు
చారుశారదశర్వరీచంద్రునందు
మినుకుమినుకను తారకాగణములందు
కోరదగినట్టి కోయిల కూతలందు
నవ్యదివ్యామృతంబులే లేవు లేవు.

రోదసీకుహరంబు మార్మ్రోఁగురీతి
సాగి వినిపించెనేమొ విషాదగీతి;
సచ్చిదానందరూపుని సర్వమయుని
విశ్వమోహనమూర్తిని వేదవేద్యు
నంఘ్రిపంకేరుహంబుల నాత్మ దలచి
సకల మేమఱియుండెద స్వామికృపను.

'అమల' గ్రంథకర్త్రి.




## గౌతమధర్మసూత్రములు

అనువాదకులు, ప్రకాశకులు: బ్రహ్మశ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు. క్రౌను ౮ పేజీల సైజున ౪౬౦ పుటలుగల గ్రంథము. దీనివెల గ్రంథమాలికా చందాదారులకు రు ౧-౮-౦, ఇతరులకు రు ౨-౦-౦.

విదేశసంస్కారవ్యామోహమున దగుల్కొని భారతదేశము స్వీయమాహాత్మ్యమును, గౌరవమును నానాటికి గోల్పోవుచున్నది. భారతదేశమునందలి యెల్ల జాతులును స్వధర్మములను వీడి పరధర్మముల నవలంబించి క్రమముగ క్షీణించుచున్నవి. ఎల్ల జాతులయందును మత్తను మనబరగి సద్ధర్మసదాచారములకు బుట్టినిల్లయి, అనంతమహిమాస్పదమయి యొకనాడు వెలయుచుండిన బ్రాహ్మణ్యమిపుడనార్యమై పతనమునకు పాలగుచున్నది. స్వధర్మానభిజ్ఞతయే యీ దురవస్థకు కారణము.

ఆయా జాతుల ధర్మములను వివరించు నార్షవాఙ్మయము సమగ్రముగ వెలయుచున్నను సంస్కృతభాషయం దుండుటచేత నది యాభాషయందు జ్ఞానములేని వారికించుకయేని బోధపడజాలకున్నది. ప్రస్తుతవిద్యావిధానమున నార్షవాఙ్మయబోధనమునకు తావులేదు. దేశ... కవనమే నిర్బంధము కానపుడు, సంస్కృతభాషయందున్న యార్షవాఙ్మయముమాట చెప్పనేల?

ఇక నార్షవిజ్ఞానవ్యాప్తి యెట్లు కాగలదు? భారతదేశము స్వీయప్రాచీనౌన్నత్యమును మరల నెట్లు పడయగలదు? దీనికిగలమార్గ మొక్కటియే: ఆర్షవాఙ్మయగ్రంథములకన్నింటికిని దేశభాషలయందు సుబోధకములగు ననువాదములు బయలువెడలుట. శిష్టాచారసంపన్నులగు పండితులు దీనికి నడుముకట్టి పూనుకొనవలెను. సంపన్నులగువా రీయనువాదములను ప్రచారమునకు వచ్చునట్లు చేయవలెను. ఇట్టి సత్ప్రయత్నములు జరిగినచో మున్ముందొకనాటి కైన భారతదేశము తన ప్రాచీనౌన్నత్యమును బడయగలదని విశ్వసింపదగును.

సంస్కృతాంధ్రభాషాకోవిదులగు శ్రీ ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు ఈ గౌతమ ధర్మసూత్రముల నాంధ్రీకరించి, ముద్రణాదులకగు వ్యయమును తామే భరించి యిట్లు గ్రంథరూపమున వెలువరించి యాంధ్రలోకమునకు మహోపకారము గావించి మార్గదర్శకులైరి. వీరి యీ పట్టుదల యెంతయో మెచ్చదగినది. విఘ్నశతముల నెదుర్కొని వీరిదివరకు నాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన వాత్స్యాయన సూత్రములు వీరి పట్టుదలకు మతియొక తార్కాణము.

మానవులు జన్మించినది మొదలు మరణించువరకు జాతులను, ఆశ్రమములను, దేశకాలములను అనుసరించి తమ జీవితమును స్వధర్మనిష్ఠమును, సన్మార్గప్రవణమును, సుఖమయమును గావించుకొనుటకు వలసిన విధులను ఆర్షవాఙ్మయమున ధర్మశాస్త్రగ్రంథములు బోధించుచున్నవి. ధర్మశాస్త్రగ్రంథములలో నెల్ల నీగౌతమధర్మసూత్రములు అతిప్రాచీనములు, సర్వోత్కృష్టములు నైనవి. వీనిని పూజ్యపాదులగు గౌతమమహర్షి సూత్రించినాడు. దీనికితరువాత ఆపస్తంబ, బోధాయన, కాత్యాయనాదులు మతికొన్ని ధర్మశాస్త్రగ్రంథములను రచియించిరి. ఈ గ్రంథము లోకవ్యాకృతియు వేదవ్యాకృతశాఖకు చెందినవా రనుసరింపవలసిన ధర్మములను చెప్పునవి. ఈ గౌతమధర్మసూత్రములు ఛాందోగ్య (సామవేదీయ)

లాభవా రాదరింపవలసిన ధర్మశాస్త్రాంశముల విధానము ను వివరించుచున్నవి.

ఈగ్రంథమును దా మాంధ్రీకరించుటయందు తమకుగల విశ్వాసమును శాస్త్రిగా రిట్లు తెల్పుచున్నారు:

“మొత్తముమీద ఆర్యసంఘముయొక్క ప్రాచీన పరిస్థితులను ఈగ్రంథము చక్కగా మనకు ప్రదర్శించు చున్నదనుట నిస్సందిగ్ధ మగువిషయము. కావున నిందలి ధర్మములను, విధానములను తూచాతప్పకుండ నీకాలమున నాచరణకు గొనివచ్చినను రాకున్నను ఇప్పటి మనవారు మనప్రాచీన సంఘముయొక్క ఆదర్శములను, పద్ధతులను ఒక్కమాఱు పరిశీలించుటకైనను ఇట్టిగ్రంథములు ఈ కాలమున కత్యంతము నావశ్యకము లని మావిశ్వాసము. కనుకనే యీమహాపనికిబూని మాచేతనైనపట్టునను ఇట్టి గ్రంథములను మూలములుగను, సవ్యాఖ్యలుగను సాధ్యమైనంతవఱకు విషయసూచికాద్యములను గల తెలుగువివరణము తోను మాసోదరులగు నాంధ్రదేశీయులకు ప్రచురించి నివేదించి సేవచేయందలంచితిమి.”

మఱియు నాంధ్రీకరణమున దా నుపయోగించిన గ్రంథములను, అవలంబించినమార్గమును ఈక్రిందివిధమున సూచించినారు:

“ప్రకృతము ప్రకటింపబడు నీగౌతమధర్మసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసినవాడు హరదత్తాచార్యుడు. ఈయనవ్యాఖ్యానముగాక దీనిపైని మస్కరీయభాష్యమని మఱియొక వ్యాఖ్యయును, రుద్రదత్తుని లఘుటీకయును ఇంకను ఒకటిరెండు గద్యద్వ్యాఖ్యానములును గలవు. వీనిలో మొదటిదగు హరదత్తాచార్యుల వ్యాఖ్యానము మితాక్షరతో వంగమహారాష్ట్రాంధ్రులును, మస్కరిభాష్యముతో మైసూరివారును, మూలసంస్కృత గ్రంథములను ప్రకటించియున్నారు. తక్కినవి ఇంతవఱకును అముద్రితములు. కనుక నీగ్రంథమునందచ్చు టచ్చుటగల విశేషము లింక కూర్పంబడినవి.”

లభించిన యవకాశమును బోగొట్టుకొనక యాంధ్ర సోదరు లీయమూల్యగ్రంథ సారమును గ్రహించి తత్ఫలితముగ తమజాతీయతను నిలువబెట్టుకొన ప్రయత్నించుటయే శ్రీశాస్త్రిగారిప్రయాసమునకు బరమప్రయోజనము.

గ్రంథాంతమునందలి ప్రకటనమునుబట్టి వీరు కౌటిలీయార్థశాస్త్రమును, ఇంకను నెన్నియో అర్థశాస్త్ర సాహిత్యాలంకార కథా గ్రంథములను మనువదించి తమ ఆర్యభారతీగ్రంథమాలికయందు ప్రకటింప[illegible] తెలియుచున్నది. వానిలో మున్ముందు వెలువడనున్న కౌటిలీయార్థశాస్త్ర మిదివరకు వీ రాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన రెండుగ్రంథములకన్న మూడింతలు పెద్దది. రాజకీయార్థిక ప్రపంచములయందు చక్కని పరిచయమును సంపాదించుకొనుట కీగ్రంథపఠనము పరమావశ్యకము.

కావున సహృదయులు, సుసంపన్నులు నగు నాంధ్రమహాశయులు ఇదివఱకు శాస్త్రిగారు ఆంధ్రలోకమున కొనర్చిన మహోపకారమునకు మాఱుగా నర్థశాస్త్రప్రకటనభారమును తాము వహించి యాగ్రంథము నచిరకాలమున వెలువడునట్లు చేయుట యెంతయు నుచితము. మఱియు శాస్త్రిగారు స్థాపించియున్న గ్రంథమాలికకును సమచితరీతిని సాహాయ్యమొనరించి వీరి యార్యవాఙ్మయ పునరుద్ధరణ ప్రయత్నమునకు దోడ్పడ[illegible] నొప్పును.

శ్రీశాస్త్రిగారి ప్రయత్నము నిర్విఘ్నముగ కొన సాగునట్లు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక!

గ్రంథము నుండి మచ్చునకు కొంత:

“౧౯౮ సూ. మిథ్యావచనే యాప్యోదణ్డ్యశ్చసాక్షీ. [౨-౮-౨౩.]

హరదత్తమితాక్షరా—ఏవ మదృష్టవిషయే దోష ముక్త్వా దృష్టవిషయే సాక్షిణో దండ మాహ—మిథ్యేతి—మిథ్యావచనే దృష్టే సాక్షీ యాప్యో గర్హ్యః—స చైవ రాజ్ఞా మసంవ్యవహార్య ఇతి. దండ్యశ్చ రాజ్ఞా. అత్ర మనుః—శ్లో. లోభాత్ సహస్రం దండ్యస్తు మోహాత్పూర్వం తు సాహసమ్. భయా ద్వౌ మధ్యమౌ దండ్యౌ మైత్రాత్పూర్వం చతుర్గుణమ్. కామా ద్దశగుణం పూర్వం క్రోధా త్తద్విగుణం పరమ్, అజ్ఞానా ద్వే శతే పూ[illegible] బాలిశ్యా చ్ఛత మేవ తు, కూటసాక్ష్యం తు కుర్వాణా[illegible] న్వర్ణాన్ ధార్మికో నృపః, ప్రవాసయే ద్దండయిత్వా బ్రాహ్మణం తు వివాసయేత్—ఇతి. విష్ణుః—శ్లో. కూటసాక్షిణాం సర్వపాపహరా ఉక్తాః శ్చోపజీవినాం చేతి.

ఆంధ్రవివరణము:—ఈవిధముగా కంటికగుపడక —సాక్షికథనముపైననే యాధారపడినటువంటి విషయ

## బుద్ధుడు తపస్సుచేసిన బోధివృక్షముయొక్క శాఖ

ఇది సింహళద్వీపమున అనురుద్ధపురంబున నున్నది. రెండువేల సంవత్సరముల వయస్సు.



బుద్ధగయలో బుద్ధుడు కూర్చుండి తపస్సుచేసి బోధివృక్షముయొక్క ఒకశాఖ క్రీస్తుపూర్వము ౨౬-వ సం. లో బుద్ధమతమునకు ప్రథమశిష్యుడగు దేవానాంప్రియతిస్స' రాజు కాలములో సింహళద్వీపమునకు అశోకుని కుమారుడగు మహేంద్రునిచేత తేబడి అనురుద్ధపురమునందు నాటబడెను. ఆశాఖ ఇప్పుడు ద్వ్యమున్న వేలకొలది యాత్రికులనుబట్టియును, పవిత్రతో గ్రహింపనగును.

ఈ వృక్షముయొక్క చరిత్ర బహు మనోహరముగా నుండును. ఈవృక్షమునుగురించి పెక్కుగ్రం వ్రాయబడినవి.

---

మహాత్తర
ఈనాడు
గెల్లుచున
నానిని



మాతంగుల పెండ్లి

చిత్రకారుడు : శ్రీ [illegible] ... [illegible] ఆశ్రమము, గుం[illegible]

# గ్రంథములు

ఈ క్రింది గ్రంథములను వందనములతో నందుకొంటిమి.

**నేనే దొంగను:**—గ్రంథకర్త: జొన్నలగడ్డ వేంకటరాధాకృష్ణయ్య గారు. క్రౌను ౩౨౦ పుటలున్నవి. వెల ౧ అ. ప్రకాశకులు: జయశంకర్ అండుకో., చాకలపేట, మదరాసు.

ఇదియొక చిన్న నవల. చదువుట కింపుగానే యుండును. ఇంక నెప్పుడో పాత్రలు పరిణతము లగువను నాన అతుంగడుంగునకును పోడముచు తుదను ఫలింపక కథ నొక మబ్బులో వదలివేయును. రచయిత యింకను శ్రద్ధతో రచింపవలసినది.

**తరుణహిందూదేశము:**—లాలాలజపతిరాయిగారి 'యంగ్ ఇండియా'కు అనువాదము. అనువాదకులు: తుండపల్లి రాజారావుగారు. 'వందేమాతర—పుస్తకము ౧.' క్రౌను ౨౨౭ పుటలు. వెల రు. ౧. శ్రీ సీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము.

దీని మాతృకను నిషేధ విధానమునాశే ప్రభుత్వము వారు తొలగించినారు. ఇది రాజకీయ పారస్వతమున నొక యుపయోగ్యగ్రంథము.

**హిమ్మత్సింగు:**—గ్రంథకర్త: వారణాసి లక్ష్మీనారాయణగారు. ఇది భారతీగ్రంథమండలి ద్వితీయ కుసుమము, సత్తెనపల్లి. క్రౌను ౨౬౮ పుటలు. వెల రు. ౧.

ఇది యొక నవల. కథయందంతట చమత్కారమును, రచనయందలి నేర్పును, గ్రంథము పూర్తి యగునంతవరకు చదువవలెనను కుతూహలత నిలుపుచుండును.

**సోమనాథవల్లభోరుగారి ఆంగ్లగ్రంథములు:**

**The Dreamer (ది డ్రీమర్):**—క్రౌను సైజు, ౧౧౧ పుటలు. ఆంధ్ర ప్రింటింగ్ వర్క్సు, మచిలీపట్టణము.

**New Flowers (న్యూఫ్లవర్సు):**—క్రౌను ౨౫ పుటలు. శారదా ప్రెస్, మచిలీపట్టణము.

**సర్వార్థసంగ్రహము:**—క్రౌను సైజు ౨౧౬ పుటలు. వెల రు. ౨. గ్రంథకర్త: ఆయుర్వేదాచార్య ఉపాధ్యాయుల సూర్యచింతామణిశాస్త్రి, మద్రి.

**ఎల్లమందకోటీశ్వరశతకము** ౨౦ పుటలు. వెల ౩ అ. గ్రంథక[ర్త] పిన్నిబోయిన శర్మగారు, తొండపి, సత్తెన[పల్లి]

**తత్త్వదీపిక:**—క్రౌను సైజు వెల ౬ అ. గ్రంథకర్త: సుబోధాది వేంకట ఈగ్రంథము వలయువారు 'హిందూ... గ్రంథనిలయము, ఇంటూరు, గుంటూరు జిల్లా' యడుగవలెను.

**ఉత్తమస్త్రీలు (మొదటిభాగ[ము])** క్రౌను సైజు ౧౬ పుటలు. వెల ౧ అ. బుక్కపట్టణము రామానుజయ్యగారు—...స్పెన్ వీధి, దేవాంగపురము, ప్రాతచాకలపేట,

**శ్రీపాపవినాశనశతకము:**—సైజున ౩౮ పుటలు. గ్రంథకర్త: కొత్త... రిగారు రజితముద్రాక్షరశాల, తెనాలి.

**ధర్మసామ్రాజ్యము:**—డెమ్మీ ... పుటలు. ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల, ౫౧. ... గ్రంథకర్త: విద్వాన్ గంటి జోగిసోమయాజి ఏ., యల్. టి. వలయువారు ఆంధ్రప్రచా[రిణీగ్రంథమా]లాధికారులకు, పిఠాపురము (తూర్పుగోదావ[రి]) వ్రాయవలెను.

**శృంగారసంధ్య:**—(గద్యపద్యాత్మ[క]... రీ కాపురాణాంతర్గతము) డెమ్మీ సైజు ౧౬౮ ... వేగుచుక్క గ్రంథమాల, ౨౫. వెల రు. ౧. గ్ర[ంథకర్త:] భాగవతుల నృసింహశర్మగారు, వేగుచుక్క ... పతి, పూసపాటివారివీధి, బరంపురం, గంజా[ం]

**పురాణకథలు (మొదటిభాగము)** క్రౌను ౮౬ పుటలు. వెల ౪ అ. గ్రంథకర్త: వెంకటకృష్ణారావుగారు, ప్రకాశకులు: స్టూడె[ంట్సు]... రర్సు, బరంపురం.

...ర్మప్రశ్నోత్తరావళి (ప్రథమ
—డెమ్మీ ౩౦ పుటలు. వెల ౮ అ.
...డు: కె. మార్కండేయశర్మగారు, ఎడి
...ప్రకాశిని, పూనమల్లి హైరోడ్డు, బృందా
...ను, మదరాసు.

...త్రాశర్యాణము :— డెమ్మీ, ౧౬౩
రు. ౧-౪-౦. గ్రంథకర్త: కాకరపర్తి
...శాస్త్రిగారు. ఈ ప్రబంధము కాకినాడ
...శాలయందు ముద్రితమైనది.— కాకినాడ.

...న్నరాజచరితము :— డెమ్మీ ౧౧౭ పుట
...లు తెలియదు.) రాజకథావళి, ౧. గ్రంథకర్త:
...రామకృష్ణకవిగారు, యం. ఏ. 'ఈగ్రంథము
...వారు రాజము హేంద్రవరము చింతామణిముద్రా
... మానేజరువారికిగాని, లేక చెన్నపట్టణము
...వీధి ౩౬౭ నంబరు గృహముననుండు, కా. వెంకట
...శాస్త్రులవారికి గాని వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.'

...రెడ్డికులనిర్ణయచంద్రిక :— గ్రంథకర్తలు:
...మశాస్త్రులు, శతావధానులు; శ్రీమాన్ వెన్నెలం
...కృష్ణకవిగారును. పరిశోధకులు: కావ్యకంఠ
...శాస్త్రిగారు. క్రౌనుసైజు ౧౫౨ పుటలు గలవు.
...౪-౧. గోలకొండముద్రాక్షరశాల, హైద
...రాబాదు.)

...యోగసారము సంపుటములు ౧, ౨,
...కర్త: కొలనివాసుదేవ గణపతిదేవుడు. వెల
రు. ౧-౪-౦. బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ ముది
...ంగశాస్త్రిగారి తాత్పర్యముతో సహా. శైవ
...గ్రంథమాల, వరంగల్.

రామగానము :— గ్రంథకర్త: మహావాది
...న్నము. ౧౬. చిన్నిపుటలు. వెల అర్ధణా.

రామగీతం :—(సంగ్రహరామాయణం):- చి
... ౧౬. చిన్ని పుటలు. చిదంబరగ్రంథమాల,
...పోస్టు, గుంటూరుజిల్లా.

...వితారచన :— గ్రంథకర్త: కావ్యతీర్థ మద్దు
...వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, ప్రధానాంధ్ర
...పండితుడు, మునిసిపల్ హైస్కూలు, నంద్యాల. క్రౌను
...సైజున ౭౨ పుట లున్నవి. వెల ౧ అ.

శ్రీగోదాదేవి స్తవము:— గ్రంథకర్త: శ్రీమ
దాసూరి మరింగంటి వెంకట నరసింహాచార్యులుగారు.
డెమ్మీ ౩౨ సైజున ౧౩ పుట లున్నవి. శ్రీరామవిలాస
ముద్రాక్షరశాల, పాలకొల్లు, ప. గోదావరి.

భీష్ముడు:— గ్రంథకర్త: జొనకా పిచ్చిరెడ్డి
గారు. ఇది 'ఇబ్సను' గారు రచియించిన 'బ్రాండు'
అను నాంగ్ల నాటకమున కనువాదము. క్రౌను సైజున
౩౦౨ పుటలున్నవి. వెల రు. ౧. ఆంధ్రగ్రంథమాల ౯ వ
కుసుమము. ఆంధ్రగ్రంథమాల, ౭, తంబుచెట్టివీధి,
మదరాసు.

హిందూబా :— గ్రంథకర్త: రెంటాల వేంకట
సుబ్బారావుపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్. గ్రంథ
విస్తారకుడు: మల్లాప్రగడ రామచంద్రరావు పంతులు
గారు, బి. ఏ., బి. యల్. డెమ్మీసైజు ౪౩౨ పుటలు
గలవు. ౩ వ కూర్పు. వెల రు. ౭. విక్టోరియా డిపో, మై
లాపూరు, మదరాసు.

భగవద్గీత (ద్వితీయషట్కము):— బ్రహ్మ
శ్రీ తెల్లంకొండ రామానుజయ కవివిరచిత భాష్యార్క
ప్రకాశవ్యాఖ్యావిలసిత శ్రీశాంకరభాష్య సమేతము.
పండితప్రవరాగ్రణి సూర్యనారాయణ దీక్షితులుగారు పరిశో
ధించినది. దీని వెల రు. ౨. ప్రకాశకులు: కాశీనాథుని
నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు, ఆంధ్రపత్రికాధిపతి,
౭, తంబుచెట్టివీధి, మదరాసు.

ఆంధ్రహృదయము :- గ్రంథకర్త: స. వేంక
టరత్నముగారు, ఆవంచనికేతనము, ఏలూరు, పశ్చిమగో
దావరి. క్రౌనుసైజు ౬౩ పుటలుగల కవిత. వెల ౮ అ.

విశ్వాసము:— గ్రంథకర్త: వేటూరి ప్రభా
కరశాస్త్రిగారు. క్రౌను ౧౯ పుటలుగల ఖండకావ్యము.
వెల ౩ అ. ఇది భారతి అక్షయసంవత్సర మార్గశిర మాస
సంచికనుండి పునర్ముద్రితము. వలయువారు 'మేనేజరు,
మణిమంజరి - ౧౧౫, వెంకటరంగంపిళ్లె వీధి - తిరు
వళిక్కేణి, మదరాసు' అని వ్రాయవలెను.

కుంద:— గ్రంథకర్త: నాళము కృష్ణరావు
గారు, రాజమండ్రి. క్రౌను సైజు ౧౧ పుటలుగల ఖండ
కావ్యము. ఇది ఆంగ్లకవి టెన్నిసను రచియించిన'గోదా'
అను కావ్యము ననుసరించి వ్రాయబడినది.దీనివెల ౧ అ.

# సాభిప్రాయ విశేషములు

## ...్య పాశ్చాత్య సంస్కారములు

...యుగము ధర్మప్రతికూలమైన దుఃఖ ...గముగను వర్ణింపబడినను కలియుగము ...దను కృతయుగ ధర్మము ప్రత్యక్ష మగు ...ండును. శూర్పణఖా రావణాదులవలెను ...తారాములును పుట్టుచుందురు. పాశ్చాత్యుల ...తికత్వమువలెను ప్రాచ్యుల యాధ్యాత్మిక ...త్వమును వికసించు చుండును. కార్యము, సంకల్పము పరస్పరాశ్రయమును గలిగియున్న వి. మంచియును, చెడుగును మిశ్రమ రూపము ...ను గోచరంబగుచున్నవి. శుద్ధ స్వరూపము ...ను గోచరంబగుటలేదు. కార్యము భావము సమానాశ్రయము లేకను సంక్షోభము గలుగు చున్నది. పాశ్చాత్యుల కార్య ప్రతిష్ఠకును, ప్రాచ్యుల భావప్రతిష్ఠకును సంయోగ వియో గములు గలుగుచు సంరంభము గలుగుచున్న ది. నెల్సను, నెపోలియను, రాకుఫెల్లరు, లిస్టరు, మార్కొని మొదలగువారి ప్రతిష్ఠ పాశ్చాత్య ప్రపంచమునకు మహానందమును ...గ జేయుచున్నది. శ్రీరాముడు, శ్రీకృ...డు, ధర్మజుడు, బుద్ధుడు, జనకుడు, శంక...డు, చైతన్యుడు, వివేకానందుడు, తిలకు, ...సు, గాంధిమహాత్ముడు మొదలగువారి ప్రతిష్ఠ ప్రాచ్య ప్రపంచమునకు మహానంద ...యకము. వర్తమాన కాలమునందు పా...

ప్రతిష్ఠ ప్రపంచావృతమై ప్రళయ రూపమ... దాల్చుచున్నది. పాశ్చాత్యసైన్యములు, ... ఫిరంగులు, రైఫిలులు ప్రపంచమునంతను ... వరించినవి. వారి నౌకలు, యుద్ధ నౌక... సముద్రము నావరించినవి. వాయువిమాన... లును, వాయువార్తలును ఆకసము నా... మించు చున్నవి. పరదేశాక్రమణము, ప... ద్రవ్యోపభోగము దురహంకారమును పెం... చు నాత్మనాశనమును జేయుచున్నవి; దేహా... మానము పెచ్చుపెరిగినది. ఆత్మవివేక మ... మించుచున్నది. తెల్లతోలుమీదను, తె... సంస్కారముమీదను గల యభిమానమ... క్రైస్తవధర్మముమీదను గాని, మానవధర్మమ... మీదను గాని కలుగకున్నది. దురాశాదుర... మానములు స్వాత్మనాశనమునకును, పరనా... శనమునకును వినియోగపడుచున్నది. పాశ్చా... త్యసంస్కారము దేహేంద్రియాదులను విష... యోపభోగములందు లగ్నము చేయుచు నగ్ని... జ్వాలలరీతిని ప్రజ్వలింపజేయుచున్నది. అగ్ని... జ్వాలలు సకలమును దగ్ధము చేయుచున్న... రూపము బలిష్ఠముగను, సుందరముగను గన... పడుచున్నను సత్త్వము సన్నగిలుచున్నది. పా... శ్చాత్య సంస్కారము గలుగజేయుచున్న సం... క్షోభము పరమానర్థములకు మూలమగుచ...

...శ్చాత్యుల యుద్ధపర్వమునకు సాత్త్వికపర్వ
మును సహజముగను గలుగుచున్నది. ప్రాచ్యుల
నిద్రావస్థకును ప్రబోధావస్థ సహజముగను
గలుగుచున్నది. పాశ్చాత్యులును, ప్రాచ్యులును
అహంకార విషాదములను విడిచి ఆత్మ
సంస్మరణమును జేయుట ప్రపంచశాంతికి శ్రే
యస్కరముగ నున్నది. శ్రీయుత శాంతి
...మమూర్తిగారు మన్నారుగుడియందు
...చ్యపాశ్చాత్య సంస్కారముల విషయమై
చేసిన యుపదేశము హృద్యమై, జ్ఞానోదయ
మునకు సాధనంబుగ నున్నది. నదీప్రవాహ
మును పూరించి ప్రకృతిని చైతన్యప్రదము
చేయుటకు వాననీరును, కొండమంచు నీరును
ప్రయోజనకరములుగ నున్నవి. నదిని పూరిం
చెడివిధమునందును, రూపమునందును, వేగము
నందును, కాలమునందును భేదమున్నను, వాన
నీరును, కొండమంచునీరును నదీప్రవాహభో
భాగములకు సమాన ప్రయోజనములను
గలుగజేయుచున్నవి. భారతీయులు నిశ్చేష్టతను
విడిచి కార్యపరతంత్రులై, వసంతోదయమును
జేయుట ప్రయోజనకరముగ నుండగలదు.

* * * *

స్టాట్యూటరి కమిషను

స్టాట్యూటరి కమిషనును నియమించుట
...లుకకుగాను కొండను త్రవ్వినటు లున్నది.
బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల దురభిమానమును
వారి ప్రసంగములును, పత్రికల నిరూపమకము
లును, వారి ధిక్కార తిరస్కారములును విశ
దము చేయుచున్నవి. లోకమునందు సర్వజ్ఞ
... నరాధిపత్యము బ్రిటీషు ప్రభుత్వ
స్వత్వముగ నున్నది. భారతీయుల స్వరా
ర్హతను బ్రిటీషుపార్లమెంటు, బ్రిటీషు...
రులు నిర్ణయింపగలరు. ప్రాచీన సభ్యత్వ...
గలిగి స్వరాజ్యమును ననుభవింపవలసిన భ...
యుల కీవిషయమై ప్రమేయము లేదని ఏక...
ముగను తెల్లదొరలందరును వాదించుచు...
రు. పార్లమెంటు బాధ్యత, భారతీయుల విశ...
లు తెల్లదొరలను మాత్రమె నియమించుట...
గారణములు. ప్రభుత్వములోని గుట్టును ...
బెట్టకుండుట కిది కారణము గావచ్చును ...
నిష్పాక్షికమైన విచారణకు మాత్రము గా...
ణము గాజాలదు. వాదదౌర్బల్యమును ...
వారి కోపావేశము విశదము చేయుచున్న...
అన్ని పక్షముల భారతీయులు విచారణసం...
మును బహిష్కరించుటకు నిర్ణయించ...
బ్రిటీషు నిర్ణయమునందలి యన్యాయము...
వెల్లడిచేయుచున్నది. సామ్యస్వభావము...
పండిత మదనమోహనమాలవ్యగారు బహి...
ష్కరణమునే కాకను పన్నులనిరాకరణము...
నయితము బోధించుచున్నారు. కాంగ్రె...
పక్షము బహిష్కరణమును బోధించుట స...
జమైనను, మితవాదపక్షము, స్వతంత్రపక్ష...
జస్టిసుపక్షము బహిష్కరణమును బోధించు...
తెల్లప్రభుత్వమునకు విపరీతముగను గనుప...
చున్నది. స్టాట్యూటరి కమిషనును నియమిం...
చుటయందు జూపిన వేగిరపాటే దానివి...
మునకు దృష్టాంతముగ నున్నది. పార్లమెంట...
భారతీయుల నిరసనభావమును నిర్లక్ష్యము చే...
నది. యథేచ్ఛముగను ఉపసంఘమును నియమి...
చినది. వారు చేయగల నిర్ణయములును సర్వ...



సియున్నవి. అన్నిపక్షములవారును నేక ముగను బహిష్కారఘోషను ప్రతిధ్వని యుచున్నను, బ్రిటీషు రాజ్యనీతిజ్ఞుల తంత్ర ఫలము దురూహ్యముగ నున్నది. దేశము స్వాదేశికులపక్షులు బయలుదేరినవి. సర్ రెడ్డినాయుడుగారి పక్షము సహకారము బోధించుచున్నది. మహమ్మదీయులందు కవరు సహకారమును బోధించుచున్నారు. ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులందరును బహిష్కారమును బోధించుచున్నారు. సంకల్పిం న బహిష్కారము సాఫల్యముగాదని నిరాశ ందుట పౌరుషహీనముగ నుండగలదు. భార ములు దృఢసంకల్పముతో బహిష్కార ానమును సాగించిన వెంటనే ఫలము గలు క పోయినను వర్తమానకాలమునందు నా న బీజములకు సత్ఫలము కాలాంతరమునను లుగగలదు. బహిష్కారమును ఫలవంతము యులకు విదేశవస్త్ర బహిష్కారమును, స్వరాజ్యవిధాన నిర్మాణవిధానమును పరమ సాధనములుగ నుండగలవు. ఈ మాసాంతము నను చెన్నపురియందు గూడనున్న భారత ాతీయమహాసభ స్వరాజ్యవిధానమును, బహిష్కారవిధానమును నిర్ణయించి ప్రజలను కా ర్యపరతంత్రులను జేయునని నమ్ముచున్నాము. సందర్భములం దనంతపురమునందు గత మునం దాంధ్రరాష్ట్రీయ మహాసభ న తీర్మానము కాంగ్రెసునందు విచారణ ార్హ్యముగ నున్నది.

* * * *

## ఆంధ్రమహాసభలు

అనంతపురమునందు గూడిన యాం మహాసభలు సర్వతోముఖమైన యాంధ్ర వికాసాభిలాషను విశదము చేయుచున్న శ్రీయుత దండు నారాయణరాజుగారు ప్రీయసభ కధ్యక్షతను వహించిరి. శాస సభల విషయమై వారు చేసిన విమర్శనమ శాసనసభ్యులకు వారికర్తవ్యమును విశదమ చేయుచున్నది. శాసన సభ్యులు వారి శ సామర్థ్యములను సభలయందు నిరర్థకమ చేయుటకన్నను ప్రజాక్షేమమునకై వినియో గించుట సమంజసము. సభ్యులు వారి స్థలమ లను ఖాళీగ నుంచవలయునని ఆంధ్రరాష్ట్రీయ సభ చేసిన తీర్మానమును కాంగ్రెసుసభ్యులును, నితర సభ్యులును గౌరవించుట ధర్మము నున్నది. ఆంధ్రాభ్యుదయమున కాంధ్ర రాష్ట్ర నిర్మాణావసరమును శ్రీయుత పాట్ట [illegible] స్వామి గారును విశదము చేసిరి. ఆంధ్రమహాసభ అనంతపుర మునం దిపుడు రెండవసారి గూడినది. అనం పురవాసులు రెండు సమావేశములందును ఆంధ్ర రాష్ట్ర నిర్మాణము నామోదించి వా గాఢమైన దేశాభిమానమును విశదముచేసిరి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ విషయమై వర్ధిలిన భేదా భిప్రాయములను దైవానుగ్రహమునను నంత మును బొంది, విజ్ఞానవికాసమునకు సాధనంబైన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము మచిర కాలముననే ఏర్ప డుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత! సంగీత సభాధ్యక్షులు శ్రీయుత రాళ్లపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు చదివిన వ్యాసము భావము

మందును, భావయందును, విషయవివరణము నందును ప్రశస్తముగ నున్నది. ఆంధ్ర మహాజను లీవ్యాసమును పఠించి వారికి సహజమైన ...గీతస్వభావము నభివృద్ధిచేసి యానందమును బొందుదురుగాత! ఆంధ్రమహాసభలను జయప్రదముగను నిర్వహించిన అనంతపురము సోదరు లాంధ్రమాతయొక్క ఆశీర్వచనములను బడయుదురు గాత! స్వరాజ్యమునకు నిర్మాణవిధానము నిజమైన సాధన గ నున్న విధమును గాంధిమహాత్ముని యుపదేశములు, సంచారక్రమము విశదము చేయుచున్నవి.

*   *   *   *

గాంధిమహాత్ముని సంచారము

మహాత్ముడు గంజాము మండలమునందు సంచారమును జేయుటకు 1 వ తేదిని మద్రాసునుండి బయలుదేరిరి. ప్రతిస్టేషను నందును వేలకొలది ప్రజలు మూగికొని మహాత్ముని సందర్శించి పరమానందమును బొందిరి. మహాత్ముని దర్శనలాభమునను సంతసించి భక్తిపూర్వకముగ కానుకలను సమర్పించిరి. గా... మహాత్ము డాడంబరము లేని ధర్మాత్ము... వారి ధర్మోపదేశములు దుస్సహములుగ... డును. మహాత్ముడు వెళ్లినచోట్లను ఖద్దరు... ధనమును గోరుచుండును. అయినను ప్ర... విసుగు చెందక వారికి యథాశక్తిని ... కల నర్పించుచున్నారు. ప్రజలకు మహా... పట్లనుగల భక్తివిశ్వాసములు భారతీయ... సహజమైన ధర్మసంపత్తికి నిదర్శన... నున్నవి. గుప్తశాఖ విలేఖరులు ప్రజానీ... బులందును, దానధర్మంబులందును గల ప్ర... మును గ్రహించి మహాత్ముని ధర్మ... గ్రహించుటకు వివేకమును బడయుదు... నమ్ముచున్నాము. గంజాముమండ... లును, నితరాంధ్రులును గాంధిమహాత్ముని... చూపుచున్న భక్తివిశ్వాసములు విజయ... లతోపాటు నిర్మాణ కార్యరూపమును... టకు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించు గాత...



Printed and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G...

అనువాదము ప్రశంసనీయముగ నున్నది. అనువదించుటకు సాధారణముగా వసువుపడని సందర్భములఁగూడ చక్కని జాతీయములఁ సొంపుగ నమర్చినారు. భావానుగుణమగు శైలి యుపయోగింపఁబడినది. ప్రయోగదోషములు మాత్రము కొన్ని గలవు కొన్ని కొన్ని హిందీ పదముల నట్లువాడుటకంటె బాగుగ నున్నది. 'పెంచుటగాని, తగ్గించుటగాని లేక మూలమునకు సాధ్యమగునంతవఱకు సరియగు తెనుఁగుఁ జేసితిని' అని యనువాదకులు పీఠికలో వ్రాసినది సరిగా నున్నది. మీ రిందు పద్యములు వ్రాయక, [illegible] వచననాటకమును వచననాటకముగనే యనువదించిరి. నర్తనసమయమున వేశ్యలు పాడు నొక్కపాట మాత్రము హిందీలో నున్నది. కథనుగాని, పాత్రములను సంబంధించిన తక్కినపాట లన్నియు తెలుఁగు [illegible]యఁబడినవి.

[illegible] 'అతిదీర్ఘముగ నున్నదనియు, పద్యములు [illegible]నియు శ్రీయుత ద్విజేంద్రలాలు రాయిగారి నాటకముల నంతగఁ బ్రదర్శింప మనవా రింకను జంకుచున్నారు, సాహిత్యపరమ్ముగా విడు లగు విద్వద్వరులుమాత్రము [illegible] వానిఁ దెలుఁగుఁజేయుచు ఆంధ్రభాషా[illegible] కొక క్రొత్తయందమును గూర్చుచున్నారు' అని అనువాదకులు పీఠికలో వ్రాసినది సత్యముగ నీగ్రంథము [illegible] వర్తింపఁగలదు.

ద్విజేంద్రుని నాటకముల యాంధ్రానువాదములు కళాశాలా తరగతులయందుఁ బఠనీయగ్రంథములుగా [illegible]నుంపఁదగును.

ఈపుస్తకములు వలయువారు శ్రీయుత గ్రంథకర్తగారికి 'మార్కెట్టువీధి, రాజమండ్రి, తూర్పుగోదావరి' యని వ్రాసి పొందఁగలరు.

## గోపాలుడు

ఇది సి. కుమారస్వామినాయుఁడు అండ్ సన్సువారు ప్రచురించినది. క్రౌనుసైజు [illegible] పుటలు. వెల ౬ అ.

చాంచి మాచుటతోడనే ముద్దుగొల్పు చక్కని [illegible]

జ్ఞానసంపాదనకుఁ దోడ్పడును. ఇందు ముఖ[illegible] కీర్తి కల్కరింప శ్రీకృష్ణునివృత్తము సంగ్రహముగా [illegible]బడినది. మొదట సపరివారుఁడైన శ్రీమన్నా[illegible] చిత్రము నున్నది. ఇందు చిన్నవి, పెద్దవి, బొమ్మలు నున్నవి. శ్రీ. వి. నరసింహరాయుఁడు గారు [illegible]కలో 'దీనిని ప్రాథమికపాఠశాలలలో సామాన్యప[illegible] గ్రంథముగ నుపయోగింపవచ్చు'నని వ్రాసిరి.

వలయువారు 'సి. కుమారస్వామి నాయు[illegible] అండ్ సన్స్, చెన్నపురి' అని వ్రాయవలెను.

---

# గ్రంథపరిచయము

ఈ దిగువ చేరినట్టి గ్రంథములను వందనపూర్వకముగ నందుకొంటిమి

**ఆముక్తమాల్యద** (ప్రాచీనాంధ్ర గ్రం[థము]) బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి [illegible] సంజీవనీవ్యాఖ్యాన మేతము. రాయలు [illegible] పేజీల [illegible] ౯౦౦ పేజీలసంపుటము. క్యాలికోబైండు వెల [illegible]

**ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము** (ఏదంకము నాటకము):— కర్త: మల్లాది అచ్యుతరామశాస్త్రి గారు. పేజీలు ౧౨౮. వెల రు. ౧. ప్రకాశకులు [illegible] సుబ్బారావుగారు, బుక్ సెల్లర్సు, భీమడి పల్లిమగోదావరి.

**సురభి** (ఖండకావ్యములసంపుటము) కర్త: ఒక్కపట్టాము తిరుమల నరసింహాచార్యులు పేజీలు ౭౦. వెల ౦-౭-౦.

వలయువారు ప్రకాశకులపేర వ్రాయవలెను.

వలయువారు 'ఆంధ్రా బుక్ డిపో, ౮౫, బందరువీధి, జి. టి. మద్రాసు' అని వ్రాయవలెను.

**మహాభారతయుద్ధము** (ఆరంకములనా[టకము]):— కర్త: కెలిరాజు శ్రీనివాస కృష్ణశర్మ [illegible]

# తుఖారాం సాధు

(శ్రీ శివాజీమహారాజును నుతించుట)

జి. జాషువ గారు

మ. శివరాజా! ప్రతిభావిభాకర! శహాజీనందనా! దీనబాం
ధవ! హైందూధరణీశుభంకర! మహాత్మా! సద్యశశ్చంద్రికా
ధవళీభూతదిశావకాశ! రిపుకాంతాసూత్రవిధ్వంసనో
త్సవకేళీపరతంత్ర! నీకిదె నమస్కారంబు వీరాగ్రణీ!

శా. ఆటోపంబున నీజయోన్నతిని దేవావాసము ల్పొంగి ఘుం
టాటంకారముల న్నుతించెడి, మరాటాత్మాపతీ! దేవతా
కోటుల్ నీటు నటించెదేఁ దివి, దిశాకుడ్యంబుల న్నేఁటికే
దాఁటె న్నీవిజయంబు సూరినుతసాంద్రఖ్యాతి నాకేఁగుమీ

సీ. నీబాహువులు నిల్వ నీడలయ్యెనుగదా, పాలుపొందు మాధరాపుణ్యవతికి!
నీకత్తి మొనమీఁద నిలిచియున్నదిగదా, పరరాజశరనిధి బాడబంబు!
నీజయధ్వజకోటి నెగడుచున్నదిగదా, యరిదుర్గధర్మహర్మ్యములమీఁద!
నీగుజ్జుపుంగిట్టె నించుచున్నదిగదా, గెలుపుమొక్కలకుఁ బాదులనుదిశలఁ!
ద్వర్ధను క్షేమమున నంపవానఁగురిసి-నిండుకీర్తిపంటఁ బండింపుమయ్య!
కలియుగంబునఁ బగతురక్కసులనుఁజీమి-రఘుపతివిగమ్మి రాజమార్తాండ నీవు!

సీ. వెలయింపవే! కంచువిగ్రహంబులకంఠభాగాలఁ జెంగల్వ బంతులాట
తొలఁగింపవే! జగద్దూషణప్రదమైన గోమాతృకల పాషుగొంతుకోఁత
నిలుపవే! దాయమన్నీల తొమ్ములమీఁద లీలమై కఱకు బల్లెముల ముద్ర
సాగింపవే! రణస్థలముమార్గములందు సరిలేని విజయవస్త్రముల నేఁత
కలన వెన్నిచ్చు పాతుముష్కరుల చేతి-యంపగమి కింకఁ దుప్పుఁబట్టింపుమయ్య,
తివిరి నీచేతి చల్వ పందిళ్లనీడ-సుధ బాలింపుమోజ! శివాజిరాజ!

---

# సాభిప్రాయ విశేషములు

శ్లో. వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధి రేకేహ కురునన్దన,
బహుశాఖా హ్యనన్తాశ్చ బుద్ధయో౽వ్యవసాయినామ్.

పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతము గల విశ్వము కాలప్రవాహమునందు మహాయాత్రను చేయుచున్నది. ఈమహాయాత్రయందు సృష్టిస్థితిలయము లనవరతమును నాద్యంతములు లేక సంప్రాప్తము లగుచున్నవి. ఎప్పటికప్పు[డా]రంభాంతములు గోచరంబు లగుచున్నవి. [కా]ర్యారంభమునందును, కార్యాంతమునం[దు]ను సంతృప్తి గలుగకున్నది. పెద్దవిషయము[ల]ందును, చిన్నవిషయములందును విషాదావస్థ[ని]మానముగ నున్నది. ముఖ్యముగను నిర్వ్యా[పా]రపరాయణులకు బుద్ధిభేదము గలుగు[చు]న్నది. అసంప్రేక్ష్యకారిత్వమున కాశలు [లే]ందు. పనిలేనివానికి తప్పులను వెదకుట[కవ]కాశములు గలవు. భారతీయుల వర్తమాన[వా]దస్థితి సకలవిధములను నిరాశాజనకముగ[ను]న్నది. చీటికిమాటికి వ్యక్తులయందును, [సం]ఘములందును పక్షములయందును కలహాకా[ర]ములు వృద్ధినిబొందుచున్నవి. నా కాయు[వు]ము, నాకారోగ్యమను భావము సంతృప్తిని [కలు]గ జేయక, పరపీడనము, పరద్వేషము [మొ]దలగు భావములు ప్రబలుచున్నవి. స్వాభి[మా]నమునకును, కులాభిమానమునకును స్థలా[భిమ]ానమునకును గల ప్రాబల్యము ధర్మాభిమానమునకును, ఆదర్శాభిమానమునకును గలుగకున్నవి. ఏయుపాయముచేతనైనను తన పట్టు తన మేలు నెగ్గిన దిగ్విజయముగ నున్నది. ఈవ్యత్యాసము సహాయనిరాకరణోద్యమ నిర్గమానంతరము బాగుగ గనుపడుచున్నది. ఉత్తరమునందు హిందూమహమ్మదీయ విద్వేషములు, దక్షిణమునందు బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర విభేదములు దేశమునందంతటను గలుగజేసిన తీవ్రాభిప్రాయభేదములు ప్రజాహ్లాదయమును నిర్వీర్యముచేసినవి. ప్రజాహ్లాదయము నావరించిన మాంద్యమును గొట్టి భద్రమును వెలయించుటకు కార్యములు ప్రయోజనకరములుగాని సిద్ధాంతములు ప్రయోజనకరములు గావు. అవ్యవసాయ పరాయణులైన భారతీయుల చిత్తవృత్తి బహుశాఖలయందు లగ్నమై కల్లోలమునకు గారణంబగుచున్నది. ఒక స్వల్పప్రయోజనము గలుగజేయుచున్న సంక్షోభము భారతీయుల నిస్సహాయస్థితిని విశదము చేయుచున్నది. యూనియనులు, బోర్డులు, పరపతిసంఘములు, మ్యునిసిపాలిటీలు, ఉద్యోగములు, పదవులు, విద్యార్థివేతనములు, విద్యాలయములు, శాసనసభలు వికాససాధనములు గాక కలహకారణములై ప్రజా

శక్తిని క్షీణింపజేయుచున్నవి. కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠ క్షీణించినది. కాంగ్రెసుసంఘములో లేని స్థలములు గలవు. పనిలేనివారందరును నాక్షేపణలతోను, సంశయకలహములతోను కాలయాపనము చేయుచున్నారు. ఈ సందిగ్ధావస్థయందు తరణోపాయము యథాశక్తిని సకలజనులును కార్యదీక్షను గైకొనుటయందు గలదని గాంధిమహాత్ముని ఖద్దరు ప్రచారము విశదము చేయుచున్నది. ఇతరసాధనలందు భేదాభిప్రాయము లున్నపుడు భేదాభిప్రాయము లేని ఖద్దరుని ధనమునందు ప్రజాలక్ష్యము నేల లగ్నము చేయజాలము తెలియకున్నది. ఆడంబరాధికారములులేని ఖద్దరునందు ప్రజానాయకుల లక్ష్యమును లగ్నముచేయుటకు గాంధిమహాత్ముని కార్యదీక్ష భగీరథప్రయత్నమునలెను ధర్మారాధ్యముగ నున్నది. సుభాసుచంద్రబోసు సత్యేంద్రచంద్రమిత్రగారులు గ్రామపునర్నిర్మాణమును బోధించుచున్నారు. ఇదియే కాంగ్రెసు నిర్వహింపవలసిన కార్యవిధానము.

*    *    *    *

గాంధీమహాత్ముని కార్యదీక్ష.

గాంధిమహాత్ముని 59 వ వర్ధంత్యుత్సవములు గతించిన భానువాసరమునందు దేశమునందంతటను శ్రద్ధాభక్తులతో జరుపబడినవి. అసహాయోద్యమము స్తంభించినను, సత్వరస్వరాజ్యముసంప్రాప్తముగాకపోయినను, ప్రజలకు గాంధిమహాత్మునియెడ్లగల యపారమైనభక్తిని వారి ఖద్దరు విజయయాత్రలు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. మహాత్ముని విజయమునకు వారిత్యాగము, సత్యప్రియత్వ
కార్యపరత్వము గారణంబులుగనున్నవి. గాం
గారి నిరంతర మానవసేవాపరాయణత్వ
వారి మహాత్త్వమును వెల్లడి చేయుచున్న
గాంధిమహాత్ముడభ్యసించిన ధర్మసాధన వా
దైవసంపన్నుని జేయుచున్నది. మహాత్ము
కార్యములు సత్యాశ్రయమును గలిగి భగ
దర్శితంబు లగుచున్నవి. బాలబాలికలు, 
పురుషులు, బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణేతరులు, ప్రా
పాశ్చాత్యులు మహాత్మునకు జేసెడి యర్చ
ములు వారి సుగుణసంపత్తిని వ్యక్తము చే
చున్నవి. మహాత్మునిసందర్శనలాభము గలు
జేయుచున్న బ్రహ్మానందము మహాత్ముని దివ
మహిమను విశదము చేయుచున్నది. ప్రజ
గాంధిమహాత్మునియెడ్ల గల భక్తిని సార్థకమ
చేయుటకు గాంధిమహాత్మునివలెనే ఖద్ద
భక్తిపరాయణులై ఖద్దరుసేవను జేయుట ధర
ముగనున్నది. ఖద్దరుసేవ దేశసేవకును, మాన
సేవకును సాధనమై, స్వరాజ్య మప్రయత్న
ముగ సంప్రాప్తము గాగల విధమును మహా
త్ముని నిత్యజీవయాత్ర విశదముచేయుచున్నది
మహాత్ముని యుపదేశములను, ధర్మారాధ
మును నాదరించుచు భారతీయులు వ్యవసాయ
పరాయణులై కామితార్థములను బడయుట
పరమధర్మముగ నున్నది. పరమేశ్వరుడు గాం
మహాత్మున కనేకవర్ధంతులను ప్రసాదించి వా
శాంతినం దేశమును సార్థకము చేయుగాక!

*    *    *    *

ఖద్దరు దీక్ష

గాంధిమహాత్ముని ఖద్దరుఘోష మందగతిని సర్వత్ర వ్యాపించుచున్నది. మునిసిపాలుసంఘములు ఖద్దరుధ్వనిని చేయుచున్నవి. మైసూరు సంస్థానము ఖద్దరును గృహపరిశ్రమ చేయుటకు ప్రయత్నములను చేయుచున్నది. మైసూరుమహారాజు, మంత్రి, ఉద్యోగస్థులు ఖద్దరునకు ప్రోత్సాహము నొసంగుచున్నారు. గతమాసమున తమిళనాడునందు లక్ష రూప్యములు ఖద్దరునిధికి వసూలైనవి. తిరుప్పూరుఖద్దరు తమిళనాడునందును, ఇతరప్రాంతములందును విశేషమైన వ్యాపకమును గాంచుచున్నది. తిరుప్పూరుఖద్దరునిర్మాణమునందును, విక్రయమునందును వ్యాపకమును బొందుచున్నది. తమిళనాడునందువలెను ఆంధ్ర దేశమునందు ఖద్దరు వ్యాపకమును బొందకుండుట సంతాపకరముగ నున్నది. ఆంధ్ర దేశమునందు మంచిఖద్దరు తయారగుటకు వీలున్నను విక్రయమున కవసరమైన ఖద్దరు తయారగుట లేదు. ఖద్దరును తయారుచేయుట కవసరమైన ధనము లేకున్నది. జిల్లాలయందు ఖద్దరు సంఘము లీయవలసిన బాకీలను చెల్లించుటకు నాయకులు నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నారు. అఖిలభారత చరఖా సంఘమునకు చెల్లించవలసిన బాకీ వాయిదా సమీపించుచున్నది. వరి బాధ్యతను వారు నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నారు. ఈ యరాజక సమయమునందు కోర్టులు శరణ్యములుగ నున్నవి. ఇష్టమైనను ఎవరిబాధ్యతను వారు గ్రహించి బాకీల నిచ్చి ఆంధ్రులగౌరవమును గాపాడుటకు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక!

గాంధిమహాత్ముడు మార్చిఏప్రిలు మాసములందు ఖద్దరు నిధి కాంధ్ర దేశమునందు సంచారమును చేయుటకు నిశ్చయించినట్లు తెలియుచున్నది. తమిళనాడునందు శ్రీయుత సి. రాజగోపాలాచార్యులు గారు చక్కని యేర్పాటులను చేసి లక్షరూప్యములను వసూలు చేసిరి. ఆంధ్ర దేశము తమిళనాడుకు వెనుకబడక ఆత్మగౌరవమును గాపాడుకొను నని నమ్ముచున్నాము. ఖద్దరుపనులవలెను కాంగ్రెసుపనులును మందగమనమును చేయుచు దేశావ్యాప్తమైన మాంద్యమును విశదముచేయుచున్నవి.

* * * *

కాంగ్రెసు సంస్థలు

కాంగ్రెసుపనులు మందగమనమును చేయుచున్నవి. అనేక ప్రదేశములందు కాంగ్రెసు సంస్థలు లేవు. కొన్ని స్థలములందైనను పేరునకుమాత్రము గలవు. గంజాము, కడప మండలములనుండి రాష్ట్రీయ సంఘమునకు సభ్యులనామములైనను చేరియుండలేదు. కాంగ్రెసు పనులందువలెను ఖద్దరు పనులందును నీమండలములు వెనుకబడియున్నవి. ఈమండలములందుగల దుఃస్థితియే యితర రాష్ట్రములందును గలదు. గౌహతితీర్మానము శోభించియున్నను కార్యాచరణము దుస్తరముగ నున్నది. మండల సంఘములందు చేయబడుచున్న తీర్మానములు కాంగ్రెసుసభ్యుల చిత్తవృత్తిని విశదము చేయుచున్నవి.

5-5-1927

# విషయానుక్రమణిక

# చిత్రములు



విశ్వామిత్ర తపోభంగము

చిత్రకారుడు : శ్రీ వరదా వెంకటరత్నముగారు, రాజమండ్రి

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందు కాం
గ్రెసు జస్టిసుపక్షముల సంయోగమువలనను
గలిగిన ఫలములో శతాంశమైనను బయటను
గలుగలేదు. రెండుపక్షములవారును యథా
ప్రకారము స్వపక్షస్తోత్రము చేయుచున్నారు.
బ్రాహ్మణేతరపక్షము మంత్రిపదవులను నిరాక
రించినప్పుడు కాంగ్రెసునందు చేరి కాంగ్రెసు
సత్యాదర్శములను సార్థకము చేయుట ప్రయో
జనకరము. జస్టిసుపక్షనాయకులు కాంగ్రెసు
సంఘములందు తాము సభ్యులుగ చేరినంత
మాత్రమునను సంతృప్తిని పొందక కాం
గ్రెసు నిర్ణయములను సాధ్యము చేయుటకుదల
పడుట యుక్తముగ నుండును. చెన్నపురియం
దు జరిగిన కాలముననే జస్టిసు అన్సారిగారి అధ్య
క్షతను 42 వ కాంగ్రెసు గూడ నున్న … డి.
అన్సారిగారి [illegible] … తెలుపుచున్నను
… చేయవలసిన భారము ప్రజా
నాయకులమీదను, ముఖ్యముగ తమిళనాడు
ప్రజానాయకులమీదను గలదు. వారీభార
మును నిర్వహించి కాంగ్రెసు ప్రతిష్ఠను గాపా
డుదురని నమ్ముచున్నాము. నాయకులు విన్నా
రముతైన శాసనసభలనుండి వారి లక్ష్యమును
నిర్మాణకార్యవిధానమునకు మరల్చుట శ్రేయ
స్కరము.

* * * *

హిందూ మహాసభీయ సంయోగము

సిమ్లాయందు గూడిన హిందూమహాసభీయ నాయకుల సమావేశము సార్థకము గాకుండుట సంతాపకరము. హిందువుల మేళ … సంరక్షణము నేడు ఘట్టినవి గావు. చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న సమస్య వర్తమానకాలమునను ప్రచండరూపమును దాల్చుటకు గారణములు రాజకీయములుగాని మతవిషయములు గావు. హిందూ మహాసభీయ విభేదములన్నియును సాంఘిక ప్రాతినిధ్యమునకును, పదవులకును సంబంధించియున్నవి. ఇది బహిరంగ, రహస్యమైనను విషయనిర్ణయము సాధ్యము గాకున్నది. హిందూ మహాసభీయసంఘము ఉద్రేకపూరితములై క్రూరకార్యములకు గడంగునపుడు శాంతిమార్గము నిరర్థకమగుచున్నది. హత్యలు, దౌర్జన్యములు సంకల్పసిద్ధికి నిరర్థకములని నాయకులు ప్రజయందు దృఢ్నమ్మకమును గలుగజేసి దేశశాంతి గాపాడుట ప్రయో[illegible] … గాంధి మహా
… త్ముని తెలుపునటులు తీవ్రమైన [illegible]
భావము గలుగక ప్రజలయందు శ్ర[illegible]
ము గలుగుట యసంభవముగ నున్న [illegible]
ర్గభేదములు, కాంగ్రెసు దౌర్బల్యము
వర్గాధికారమును దృఢతరము [illegible]
రాజ్యాంగ సంస్కరణములను దూర[illegible]
యుచున్నవి.

* * * *

రాజ్యాంగ సంస్కరణములు

భారతీయుల నిస్సహాయస్థితి నిరం[illegible]
కారవర్గమున కానందమును గలుగ[illegible]
చున్నది. నిస్వల్పలాభమైను యాంత్రిక[illegible]
కాలవాలమగుచున్నది. రాజ్యాం[illegible]
ణముల యవసరము తగ్గిపోవుచున్నది.
రణసంఘమునకు సంబంధించిన వ[illegible]
నిరాశను దినదినాభివృద్ధి చే[illegible]

విచారణాసంఘము 1928 వరకును నేర్పడదని
యును, ఆసంఘములో భారతీయులకు సంబంధ
ముండదనియును వదంతులువ్యాపించుచున్నవి.
భారత రాజ్యాంగముల విషయమై భారతీయు
లకు సంబం[illegible]ములేక నెవరికిసంబంధముండునో
బర్కెనుహెడు ప్రభువునకు దెలియును గాని
యితరులకు దెలియదు. రాజ్యాంగ సంస్కర
ణము లెటులున్నను సైనికమంత్రి సర్ లెమిం
గు వర్తింగ్టనుగారి యోగమనము సైనిక పాశ
బంధమును దృఢతరము చేయుచున్నది. భరత
ఖండమునందు శాశ్వతముగను బ్రిటీషుసైన్య
మును నిర్మించుట భారత దేశమునకు హృద
యశల్యమై స్వరాజ్యమును స్వప్న రాజ్యమును
చేయగలదు. [illegible] మువలెనే భారత
[illegible]
[illegible]మును బ్రిటీషురాజ్యాంగమునకు సా్వ
[illegible]వపుడు భరతవర్షమునకు నిరంతరము
స్థిరశరణ్యము గాని స్వాధీనస్థితిసాధ్యము
వర్తమాన విన్నహీయస్థితియందు భార
లు తమ యసమ్మతిని దెలిపి సంతసింప
ముందురు గాని కార్యమును సాధింప
డు. దేశహితైక పరాయణు లందరును కలిసి
, బెజంటమ్మగారలవలెను త దేకదీక్షతో
యుట ధర్మముగ నున్నది.

* * * *

బెజంటమ్మ

[illegible]టమ్మగారి మానవ సేవాపరత్వము,
[illegible]శము, వాక్పటుత్వము, కార్యపరా
ము వారికి ప్రపంచరంగమునం దున్నత
స్థానమును గలుగజేసినవి. బెజంటమ్మగారు
పాశ్చాత్యసంజాతురైనను భారతీయ సమాజ
ముతో సంపూర్ణైక్యమును బొందినది. బెజం
టమ్మగారివలెను మత సాంఘిక రాజకీయ
ధర్మములందు భారతీయ సంస్కారమును బడ
సిన పాశ్చాత్యు లింకొకరు లేరని నిశ్చయము
గను జెప్పవచ్చును. ఎనుబదేండ్లు నిండినను
నవయౌవనోత్సాహముతో నవయుగ సందేశ
మును వ్యాపింపజేయుటకును, భారత స్వాతం
త్ర్యమును బడయుటకును బెజంటమ్మగారు
చేయుచున్న ప్రయత్నములు భారతీయు
లను త్సాహవంతులను జేయుటకు జాలియున్నవి.
గత శనివారమునాడు ప్రపంచమునందంత
టను దివ్యజ్ఞానసమాజములు జరిపిన వర్ధం[illegible]
త్సవములు బెజంటమ్మగారి ప్రతిభను విశదము
చేయుచున్నవి. శ్రీమ[illegible]
వర్ధంత్యుత్సవముల ననుభవించు[illegible]
సిద్ధిని బడయుటకు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించు
గాక! భారతీయులు గాంధి, బెజంటమ్మగారల
వర్ధంత్యుత్సవముల యమూల్య లాభములను
గ్రహించి దేవీనవరాత్రి పుణ్యకాలమునందు
దీక్షాపరాయణులై స్వరాజ్య విజయములను
బడయుదురు గాక!

భారతీయులు దుర్గాపూజను, సరస్వతీ
పూజను, ఆయుధపూజను జేసి విజయధ్వజము
లను బూని కామ్యార్థములను బడయుదురు
గాక!

---

[illegible]ted by K. NAGESWARA RAO at the Andhra Patrika Press, No.7, Thambu Chetty

...ణమునందు వర్ణింపఁబడినది. నందిమల్లయ్య ...య్య కవిద్వయముచే నాంధ్రీకరింపఁబడిన ...ణమునుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరింతుము:

...త్యంతక ఘోరమూర్తులు మహో
హాలాహలజ్వాలధూ
...మ్రులు భుజదండహింసితకుఠా
రప్రాసఖడ్గాగ్రులై
...వ్రాతముతోడ వెల్వడిరి రు
ద్రక్రూరగాత్రంబునన్
...కాంచదాగ్నివర్ణ పిశాచభుపర
ఘోరభూతవేతాళముల్.

వడవడ నార్చుచున్ దిశలు
వీటులువాఱ వదల్చి రుద్రుపై
బడిన సమ్మహోరగుఁడు
నవ్వుచు భూతపిశాచకోటిఁ జా
ఎసుఁ జని వేయుఁజొచ్చెఁ దప
ముల్ ధరణిం బడి తాతలింపఁగా
దుసులు గుండ్లు దుండ్లు కవ
ముల్ వ్రులియల్ పఱియల్ ముఖస్థలిన్.

ఈనందంబున భూతపి
శాచంబులు శైవదేవసైన్యంబులు నా
రాదములు ముంప భూతపి
శాచములుం దఱుము దేవసైన్యము విఱిగెన్.

విఱిగినఁగని ముఖశాలకు
మఱికి వసుంధర వడంక నొండొరుఁ గడవం
బఱచుచుఁ బిడుగులు పటపటఁ
గొఱుకుచు నారుద్రసైనికులు దౌత్త్యమునన్. *

పురాణములందు భూతాసురయుద్ధములు, దేవా...సురయుద్ధములు చాల వర్ణింపఁబడినవి. భూతాసురయుద్ధములలో తారకాసురయుద్ధము, త్రిపురాసురసంహారము ముఖ్యమైనవి. వీనిలో కుమారస్వామియు (రుద్రుని కుమారుఁడు), భూతనాయకుఁడగు రుద్రుఁడును పాల్గొని యుండిరి. ఇది యటుండ నిచ్చి ప్రస్తుతాంశమునకు వత్తము. భూతగణనాయకుఁడు రుద్రుఁడు. ఈగణములందు గణవిశేషములు చాలఁగలవు. ఒక్కొక్కగణమునకు ఒక్కొక గణనాయకుఁడు గలఁడు. అట్టి గణనాయకులలో వీరభద్రుఁ డొకఁడు, ఇతఁడు సింహముఖగణనాయకుఁడు. నందికేశ్వరుఁ డొక గణనాయకుఁడు. † ఇతఁడు ప్రమథగణాధిపతి.

## విఘ్నేశ్వరుఁడు-గణపతి

వినాయకుని నామములు అమరకోశమునం దిట్లీయఁబడినవి:

'వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతురగణాధిపాః
(అ)ప్యేకదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః.'

ఇందు 'గణాధిపః' అను నామము మనకు ముఖ్యమైనది. దీనినిబట్టి యితఁడుకూడ నొక గణనాయకుఁడని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డేగణనాయకుఁడో స్పష్టముగఁ దెలియపఱచుటకు నా కాధారములు సరియైనవి గన్పట్టలేదు. కాని యీక్రిందివిషయమును బట్టి వీరభద్రుఁ డెట్లు సింహముఖ గణనాయకుఁడో ‡ వినాయకుఁడుకూడ నట్లే గజముఖగణనాయకుఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. వరాహపురాణమునందు వినాయకుని జన్మవృత్తాంతము గమనింతము. చదువుటకు మనోహరముగా నుండుటకై ముఖ్యమైన పద్యములఁ గొన్నిటి సేకరించి నుదాహరించ న్నాము:

సీ. పలుమాఱు సోమరి చలిగాలి సోఁకునఁ
గదలెడు నీలాలకములు చూచి
తొలుకారు క్రొమ్మెఱుంగులవంటి రుచులు మం
దట వెదజల్లు నేత్రములు చూచి

* వరాహపురాణము, పంచమాశ్వాసము దక్షాధ్వరవిధ్వంసఘట్టము చూడుఁడు. పద్యములు 106-125 వ...

† 'గణః సింహముఖో నామ వీరభద్రపురోగమః.' —మార్కండేయపురా...

'గణేశ్వరపతిం దివ్యం రుద్రతుల్య పరాక్రమమ్, సనత్కుమారో భగవాన్ అపృచ్ఛ న్నందికేశ్వరమ్.' —మార్కండేయపు...

‡ సింహముఖగణనాయకుఁడు అనఁగా నితని యనుచరు లందఱు సింహముఖు లని తెల...నుది. దీనికి వివరీతార్థము తీయ సంకల్పింపరాదు.

ఇది మనవారు పడెక్కే గొప్ప పొరపాటుగా గన్పట్టు చున్నది. *

పర్గిటార్ (Pargitar) పండితుఁడు పిశాచపద మొకప్పుడు జాతిపరముగా నర్థమై క్రమక్రమముగా దయ్యమువరముగా నర్థము వాడుకలోనికి వచ్చినట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. మనకు పర్గిటార్ సాక్ష్య మక్కఱలేదు. మన గ్రంథములే మనకు పైవిషయము వేనోళ్ళఁ జెప్పుచున్నవి. విద్యాధరాదులు దేవయోనులని జాతిపదముగా గ్రంథములు వాకొనుచున్నప్పుడు మన శాస్త్ర పాశ్చాత్య పండితుని నిర్వచనమే వేదవాక్యముగా నెంచుకోవక్కఱలేదు. రుద్రుఁడు భూతజాతి నాయకుఁడనియు, రుద్రుఁడే గణదేవతలలో నొక్కఁడని వక్కాణింపఁబడినప్పుడు ఈ భూతజాతి గణములుగా విభజింపఁబడి యుండెనని యు, నీభూతగణముల కధిపతి రుద్రుఁడనియు గొంచెము యోచించి చూచిన విశదము కాఁగలదు.

## భూతజాతి-గణములు

భారతదేశమునందు భూతజాతివారు ఆదిమనివాసులుగా గన్పట్టుచున్నారు. వీరి ప్రశంస బ్రహ్మాండపురాణమునందును, మార్కండేయపురాణమునందును గన్పట్టు చున్నది.

బ్రహ్మాండపురాణమునందలి యీ క్రింది శ్లోకముల గమనింపుడు.

........తతః క్రోధాత్ క్రోధాత్మనో వినిర్మితాః
వ కపిశే నోగ్రః తే భూతాః పిశితాశనాః

భూతత్వాత్తే స్మృతా భూతాః ___

..............................

ప్రజాః సృజేతి వ్యాదిష్టః బ్రహ్మణా నీలలో
సోఽభిధ్యాయ సతీం భార్యాం నిర్మమే చా
త్మనాధికాన్ న చ హీనాన్ తాన్ మానసే నా
సహస్రంత సహస్రాణాం అసృజత్ కృత్తివా
తుల్యానే వాత్మనా సర్వాన్ రూపతేజో బ
పింగలాన్ సనిషంగాంశ్చ కపర్దీ నీలలోహితాన్

..............................

అన్నాదాన్ పిశితాదాంశ్చ ఆజ్యపాన్ సోమ

..............................

భూతా విజజ్ఞే భూతాంస్తు రుద్ర స్యానుచరా

..............................

...బ్రహ్మచాధిపతిం దదౌ
సర్వభూత పిశాచానాం గిరీశం శూలపాణినమ్.

మార్కండేయపురాణములో నొకచోట

'చతుర్థకా భూతగణాయ ఏవ
తత్ర స్థితా యేఽఖిల భూతసంఘాః.'

అని చెప్పఁబడినది.† కావున వీరు రుద్రానుచరుల వీరి దేశమునందు (ఆర్యావర్తప్రాంతమునందె యుం స్థిరనివాస మేర్పరుచుకొనిన ఆదిమనివాసులనియు, గిరికులనియు, వీరిసంఘము గణములుగా విభ బడెననియు స్పష్టమగుచున్నది.

దక్షమఖవిధ్వంసావసరమున రుద్రాను భూతపిశాచగణములు తమనాయకుని కిచ్చిన సహా

---

* "Powerful races of hostile character are often mentioned such as Dana tyas, Rakshas, Nagas, Dasyus. Some of these are practically civilized w ers were rude and savage and were sometimes cannibals. These races w uced to subjection and barbarous practices repressed and as they came un e influence of Aryan civilization, these names became opprobrious, until at len y cease to possess any ethnological force and turned into purely evil appellations the word 'Asura' and all became synonymous with the meaning 'demon'. This proc s gone on continuously thus Pichachis (పిశాచి) was originally the name of a tribe mately turns tomean an impost goblin." Ancient Historical Tradition, Page: 2

† పై శ్లోకములు శ్రీ పరవస్తు లక్ష్మీనరసింహస్వామిగారు రచించిన (Ancient Indian Trib The Bhutas అను గ్రంథమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. అష్టాదశపురాణములను బాగుగా పఠించి పా తెలిసినవారిలో శ్రీనరసింహస్వామిగారు మొదటివారుగా పరిగణింపఁదగియున్నది. పర్గిటార్ (Ancient Historical Tradition) ఈ భూతజాతినిగుఱించి ప్రశంసించి యుంచగ మునందలి భూతప్రశంస గుర్తించి యుండలేదు.

చిత్రంమీద రాజుశరీరానికి పట్టిన గతి. అతని
నత్యులలో మాత్రం నారదునిమాట యథార్థమని నమ్మ
వుంది. పైగా గురుకులవాసం చేశేరోజుల్లో క్షీర
దంబుడిదగ్గిర తాను కూడా ఈయర్థాన్నే వినియున్న
విషయం జ్ఞాపకంకూడా వచ్చింది. అయితే ప్రష్టిమతికి
వచ్చినవాద్దాన మేమి, పర్వతుడిమీద వుండే అభిమాన
ంం అతన్ని అన్యథాగా తెప్పుకొని పోతున్నది.
కాబట్టి అతడు ఏదీ పాలుపోక చాలాసేపు తంటాలుపడి
మధ్యాహ్నాదు తీర్పునట్లుగా సభవారికి చెప్పి ఏలాగో ఒకా
లాగు ఆ నాటికి సభను ముగించాడు.

అయితే మాత్రం తప్పుతుందిగనుకనా. మధ్యాహ్నము
యథాప్రకారం సభ మూడింది.సభవారంతా తొలినాటి
వాదం తీర్చాలనే దని కోరినారు. వసురాజు నత్యా—
రాదు అయినతర్వాత తీరుస్తానన్నాడు. సభ కాదని
పట్టుపట్టింది. పట్టదా మరీ!-ఏమంటే లోకం ఎవర్ని
గొప్పగా భావిస్తుందో కార్యకాలమందు వారి యనుష్ఠా
ంచడం సహజమే కదా. కాబట్టే పెద్ద
లన్నారుకదా—

† "సర్వవిద్వీతరాగోక్తో
ధర్మ మన్యాన్యతత్రాం ప్రజేత్
ప్రామాణ్యాత్ యతః పుంసో
వాచః ప్రామాణ్య మిష్యతే—అని.

—వసునేమి

వసురాజు ఇంతవఱకూ ధర్మపక్షపాతి అని పేరు
పొందాడుకాబట్టి ఆయనమాటను ఇట్టికాలంలో ప్రజలు
నిరీక్షించడం ఒకవిధంగా ధర్మమే. కాని తగ్గించుకొనే
దౌర్భాగ్యత అతను సంపాదించుకోవలసి యున్నది. ఈ
విధంగా సభ పట్టుపట్టేసరికి వసురాజు ధర్మనిర్వహణం
చేసుకోలేక మోహానికి గురియై పోయాడు. వెంటనే
నారదుడి మాటకంటే పర్వతుడిసిద్ధాంతమే ని
దనిన్నీ తాను దివ్యసింహాసనంలో వుండి చెప్ప
అదే అందరికిన్నీ అంగీకరించదగ్గదనిన్నీ చెప్పవే
సాను మఱి. పెద్దలు ఇందుకనే అన్నారు

‡ "మన్యే న ప్రాయశో స్తేషాం
కర్ణౌ శ్రోత్రే హృదయాని చ
యైరభ్యాపే గురో శాస్త్రం
పశ్రుతం నావధారితమ్—అని.

—ఆచార్యమండనకుం

తత్క్షణంగా వసురాజు చెప్పే చెప్పడంతో
సభంతా హాహా-యని నిర్వాణపాటు పొందింది. తొ
నారదుడు లేచి అన్నాడుగదా—"రాజా ధర్మం
దవలసినవాడవు. నీవే ఇట్లు సంప్రదాయవిజ్ఞాన
ప్రోసివేస్తే ఇక ఇతరుల సంగతి ఏమని చెప్ప
అయితే ప్రస్తుతం నీవు లోకానికి అంతకూ ప్రమా
వున్నావుకదా. ఇట్టి నీయందు గల సద్భావం
లేక దుర్భావం గానీ లోకానికి తెల్పవలసింది
దేవతే కదా! అయితే వేదాలు సద్విద్యలూ
దాయకర్తలూ చెప్పే ధర్మదేవతయే లోకంలో ఆ
బ్రహ్మమూ వ్యాపించియుంటే-నీవున్నా ధర్మాన్ని
కరించకుండా వున్నావని నేను చెప్పేమాట స
అయితే అందుకు ఫలంగా నీవిప్పుడింపోయేవ మో
క్షణంలో బ్రద్దలై పోవుగాక"-అని శపించిన
టనే పటపటమని ఆసింహాసనం బ్రద్దలై భూ
పోయి వసురాజు అధఃపాతాళాన పడిపోయి

* "తస్మాత్ ప్రాణాత్యయే చాపి
కష్టకోటివిధాయకం,
అసత్యవచనం సద్భి
ర్న వాచ్యం శుభ మిచ్ఛుభిః.-బ్రహ్మాండ

† సర్వవేత్త యనీ, వీతరాగుడనీ ప్రసిద్ధిగాంచినవాడు సత్యముగా చెప్పినదే ధర్మమని ప్రజలు విశ్వసి
ఏమంటే,ఎంతటి గొప్పమాటకైనా దాన్ని చెప్పేవాడిగొప్పతనాన్ని పట్టేకదా ప్రామాణ్యంకూడా సిద్ధిస్తూవుం

‡ ఎవ్వరు గురుశుశ్రూషాపూర్వకంగా సంప్రదాయవిరుద్ధంగా శాస్త్రపాఠము చేయరో, చేసినా
వారిమాటయందు అభిమనమ్మక నుంచుకోని దానిని ప్రమాణంగా తీసికొనజాలకుందురో అట్టి వారి
చెవులతో గాని, హృదయాలు హృదయాలలో గాని లెక్కపొందుట కేమాత్రం తగివుండవని తలుస్తాను.

* కాబట్టే ప్రాణాలు ఎగిరిపోయేట్టి స్థితి వచ్చినా, అది ఎంత లాభకరమై వున్నా అసత్యమును సత్పురు
శుభకామన గలిగియుండే ఎవ్వరుకూడా ఎప్పటికీకూడా చెప్పనే చెప్పరాదు. ఏమంటే అసత్యవచనంకంటే మి
కష్టకోట్లను కల్గించేవస్తువు లోకంలో మఱి ఎక్కడా ఇంతవఱకూ లేదు. ఇటుపై నుండదు.

తర్వాత నారదుడు లోకపూజితుడైనాడు. అది మొదలుకొని ఆయన జైనధర్మవ్యాప్తికై విశేషించి కృషిచేసి, సిమ్మతుసెటిశొంతికాలానికి గిరికటమునేరా జ్యం ఏలించి చివర రోజుల్లో విరాగియై, మునియై క్రమంగా సర్వార్థసిద్ధిపదవి పొంది విరాజిల్లినాడు. నిజమే. జైన ధర్మంవల్ల సాధింపరానిది వుందా? కాబట్టి నారదుణ్ణి పఠించి పెద్దలు ఇల్లా ప్రశస్తిని చెప్పినారు:

శ్లో. జిత్వా పర్వకవాదినో దృఢతరః శ్రీనారదోః
శ్రీమత్స్వారజిసేం(ప్రకాశన మహ సింధోర్లసచ్ఛం(
ధృత్వా సారరవః ప్రసిద్ధమహిమా సర్వార్థసిద్ధిం
స శ్రీమా న్ద్విజవంశమండనమణిః సర్వాంగ శ్ర
మంగళ

ఇది జైనుల మతకథలయందు ఉనది నారద కథ ముగిసినది.



# పాములాడు

కవికొండల వేంకటరావుగారు, బి.యే.బి.యెల్.

(గీతిక)

నీ-బిచ్చమెత్తే నాగసారము
ఇచ్చనాడు చున్నాది?
పుచ్చపూల వెన్నెల—నీ
కిచ్చిచూపుచున్నాది?
అప్రక్క—కూకుడుండి
తో—పలుకులాడుతూ వుంటా
చాపలల్లుకుంటూ
మా—పల్లెకొచ్చే పిల్లంట్రా!
చిప్పచేత పుచ్చుకొని
యీధియీధి తిరుగాడే
బొట్టెకుంట్ర బొంతమీద
నిదరపోతు సెదరకుంట?
నీయిల్లు వాకిలేదర?
ఈయిక్క—గాన్ను సెట్టునీడ
తీసివేసె గుడిసెర?—ఓ!

పాములాడ! పాములాడ!
పట్టుపట్టు నాగసారము
పట్టర యింకొక్క—పాలి:—
బుట్ట చిలువ వేసుకు నువ్వు
పట్టెడు బియ్యంబు నడుగు
చట్టెయూడునపుడు కసరి
కొట్టినాడ కొట్టినాడ.
అట్టిపాట యిపుడు నీవు
గుట్టుగ నీతోయి బాడ
గొప్పపాట లాగుతోంచు
పుట్టత్రొచు దోబూచు
లాడించేవు చింతకాడ!
పాములాడ! పాములాడ!
పట్టుపట్టు నాగసారము
పట్టర యింకొక్క—పాలి.

# మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

టులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు **ఆటోదిల్‌బహార్‌ను** వుపయోగించుడు




కొన్ని బిందువులను మీ చేరుమాలుపై చిలికినతోడనే యింపగు, పుష్పసంబంధమగు సువాసన నీచుట్టుపట్లవ్యాపించును.

ఇంతటిరమ్యమైన, మనోహరమైనవాసనను నీవు బజారులోకొను యితర అత్తరులలో పొందజాలవు.

'ఆటోదిల్ బహార్' అను పేరును యిప్పుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చికొనుడు. దానిని ఒకమారుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, శాశ్వతమైన సువాసనసుతప్త్యయుత్వమును చెందుదువు.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| ½ | ఔన్సు | బుడ్డి | వెల | రు. | 2-0-0 |
| ¼ | ,, | ,, | ,, | రు. | 1-4-0 |
| 1 | డ్రాము | ,, | ,, | రు. | 0-12-0 |
| మాదిరిసీసా | | | ,, | రు. | 0-2-0 |
| సువాసనగలకార్డులు | | | | రు. | 0-1-0 |

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునప్పుడు దయచేసి 'ఆటోదిల్ బహారు' అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్నిచోట్లను అమ్మబడును.

సోల్ ఏజంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదు బజారు, బొంబాయి.

---

# లుగాని, తీపులుగాని, ఏవైననుసరియే తొలగింపవచ్చును



ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైననుసరే, దేహ ట్లపైననుసరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడిశము, గొంతు నొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడీనొప్పులు, బెణుకునొప్పులు, మెందులగు రియే, తప్పక త్వరలో

'ఆడమేన్స్ సైప్రెస్ సాల్వ్'

మ్మును. ఇది వుపశాంతికరమగు అంజనము కాదు. ఇది చాలా ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే పోయి తత్క్షణమే నిన్ను ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును. భపడిరి.

బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0. వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ధానివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద పేర్కొనిన అంగడినుండి 2 అణా నవచ్చును.

. బి. పారెక్, 259, చైనాబజారు, మద్రాసు.

గ్లో యిండియన్ డ్రగు అండు కెమికల్ కంపెని,

285, జుమ్మామసీదుబజారు, బొంబాయి.

మం — మనస్సులో ఉంచుకోండి. వా అంతివాడు ఈ చుట్టుపక్కలలేడు, ఎందుకొచ్చినమాట! మీరు నా మేలు కోరేవాళ్ళు కాబట్టి, చెప్పినా భయంలేదని చెప్పాను. వెళ్ళండి. (వెనుతిరుగాలంటే వెనక్కి తిప్పి) మరొక మాట. ఇంతవరకొచ్చింది కాబట్టి చెబుతున్నాను. నా అంతివాడు ఈ ప్రపంచంలో గూడా లేడు. ...డతాడు.)

క — చిత్రం! నేనెరుగనూ!... ఏదుగో... ఆక్రమించుకుందాం అనుకున్న పడని ఓ... వామకః ఏదూ, దలాయించేది లేదూ (...



# ఏల?

"ప్రణయలతవాడి తలప్రేల వైచె నేల?"

(హారితకృతము)

౧

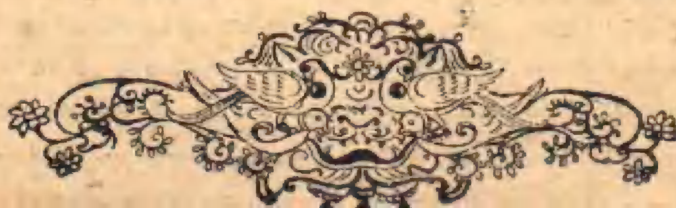
చిన్ని చిఱునవ్వు వెన్నెలల్ చిలుకదేమొ!
వెలఁది వాల్జూపులఁ గారవింపదేమొ!
లేమ చవులూఱునుడుల లాలింపదేమొ!
మగువ వాతెఱనాన్చి ముద్దుఁగొనదేమొ!
ప్రణయలతవాడి తలప్రేల వైచె నేల?

౨

అబల పొలయల్క తెలిచూడ్కి నలమునపుడు
వెక్కసముదోఁప మాఱోర్మ వెట్టినపుడు
పలుకరించిన కోలఁది బిట్టలుగునపుడు
పొంచి యూరార్పఁ బోనీసడించునపుడు
చరణయుగమంటఁ బోఁ జెంప నఱచునపుడు
...పు చెలువాలు నవల సందడినిగులుకు
...యలతవాడి తలప్రేలవైచె నేల?

3

పొలఁతిఁ గలఁగని బయలుత్రో మెల...
తెలుప సందేశమునకై మైమఱచు వే...
పడఁతిరాకకు నెదురెక్కి పలుచు వే...
కలికి కన్పడ నిల్వనుగ్గడఁగు వేళ
చెలువ కన్నొప్పసటన మేల్కొలుపు...
ఇంతి తనుఁదాన యెదఁ గదియించు...
అలరువలపుల దెసల గంతులిడి మల...
ప్రణయలత వాడి తలప్రేలవైచె నేల...
విసువెఱుంగని ముచ్చట లెసఁగు దా...
తరళతర రాగ కళలాని తనియు...
అఖిలవిస్మృతి నద్వైత మందు...
సమత నేకాంత సేవ లీనమగుదా...
వ్రతము పట్టెనో యీ దృశావ...
ప్రణయలతవాడి తలప్రేలవైచె న...



# విఘ్నేశ్వరుఁడుకూడ ఒక దేవుఁడేనా?

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు గారు, బి. ఏ.

...వ్యాసమును వ్రాయుఁదలఁచుకొనినపుడు ఆంధ్ర
...క కొంత నూతనవిషయమును దెల్పుచున్నా
...వ మునుపటియుంచినను, వైదికమతోద్ధారకులు
...బ్రాహ్మణులు నగు పండితకుంజరు లీవ్యా
...చో వారి దూషణములకుఁ బాల్పడుదు
...సందేహముకూడ కల్గినది. అయినను పరి
...సత్యమునువ్యక్తాంతేమఁ బ్రచురింపకున్నచో
...పరిశ్రమ కార్యము వ్యర్థము. విమర్శకులు వ్యక్తి
...నకుఁ గడంగక, నేను వ్రాసినసంగతులు నిమ
...ష్టముగాఁ జూపినచో నేను వెంటనే సవరించు
...పణ గావించుకొనెదను. పండితధురంధరము
...చో శృంగభంగమైనను మావంటి యువకుల
...వికాసప్రదాయకమే.

...చీన హైందవచరిత్ర నిబంధనములకుఁ బురా
...ధారపాటవ్యము మెండుగుచున్నది. ఈపురాణము
...మథించి, దానియందలి నిగ్గును దేల్చిన పార్జి
...టరుఁడను పార్గిటార్ పైవిషయమును తన
...Historical Tradition అను గ్రంథమునందు
...రూపించియున్నాడు. మనభారతదేశ
...చీనచరిత్రపరిశోధకులగు సుతంకర్,
...ప్రమథనాథచక్రవర్తి మొదలగు పండితు
...మనందు సుప్రసిద్ధాంధ్ర చరిత్రకారులగు
...వీరభద్రరావుగారును వారివారి పరిశోధ
...యములను విస్పష్టము గావించియున్నారు.

...నములందు విఘ్నేశ్వరుఁడు రుద్రునికిఁ బా
...జనించిన కుమారుఁడని వక్కాణింపఁబడె
...చే బ్రహ్మనిష్ఠులు మాహేశ్వరులని చెప్పఁబడు
...గా భావించి భారతీయులు

పూజించుచున్నారు. ఈరుద్రుఁ డెవ్వరు? కేవలము భగ
వంతుఁడేనా? అమరకోశములో నీరుద్రునికి నామాం
తరములు [illegible] గలవు.

> శ్లో: "శంభురీశః పశుపతిః శివః శూలీ మహేశ్వరః
> ఈశ్వరః శర్వ ఈశానః శంకరశ్చంద్రశేఖరః
> భూతేశః ఖండపరశుః గిరీశో ........"

రుద్రునికిగల నామపరంపరలో భూతేశః అనునామము
ముఖ్యమైనది. అదియుఁగాక అమరములోనే రుద్రులు
గణదేవతలలో నొక్కఁడుగా గణింపఁబడెను. చూడుఁడు:

> "ఆదిత్యవిశ్వవసవస్తుషితా భాస్వరానిలాః
> మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణదేవతాః)"

ఈరుద్రుని కిగల నామములలో భూతేశః అనుప
దమునకును "గణదేవత" యనుపదమునకును ఏదియైన
సంబంధము కలదా యని చూచినయెడల తిరిగి అమరకో
శమునందే 'భూతేశః' అనుపదమునకు మన కర్థము
గట్టిన ట్లగును గానవచ్చుచున్నది. దేవయోనులఁ జెప్పు
నపుడు అమరకోశమునందు భూతపదము గనఁబడు
చున్నది.

> 'విద్యాధరో ఒప్సరో యక్ష రక్షో గంధర్వకిన్నరాః
> పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతోఽమీ దేవయోనయః'

అని భూతపదము చేర్కొనఁబడి నది. వీరు
దేవయోనులని చెప్పఁబడుటచేత వీరు నిజముగా దయ్య
ములు గాకనియు, ఏ రొకజాతివారనియుఁ జె
ప్పవచ్చునుగదా. సాధారణముగా పండితులు పిశాచ
పదములకు దయ్యములని అర్థము చెప్పుచున్నారు.
...లోఁగూడ భూతపిశాచపదములకు...

యుటకు దీసెను. నాటినుండి నాచి మహో
సుధాశక్తి సంపన్నయై, అచిర కాలముననే
మస్తశాస్త్రములందును అపారపాండిత్యము
ు సంపాదించి తండ్రితో సమానురా
య్యెను.

ఈగాథను మనము సత్యచరిత్రమని చే
ానివను, పుక్కిటిపురాణమని త్రోసిపుచ్చి
ము. నాచి మహావిద్వాంసురా లనిమాత్ర
మొప్పుకొని తీరవలెను. సంస్కృతమున అస
ద్యసామాన్యమైన వైదుష్యమును సంపాదిం
చినమీదట ఆమె కవిత్వరచనకు దొరకొనెను.
ఆమె కవితావ్యాసంగమునకు అమృతఫల
ముగా 'నాచీ' యను దృశ్యకావ్యము ఉదయ
మొందినది. భాషాచాతుర్యమందేమి, భావ
మాధుర్యమందేమి ఆనాటకమున కదియే
సాటి. ఆనాటకమున ప్రస్తావితవిషయము
నాచి స్వీయజీవితచరిత్రమే. దానియందామె
దుఃఖభాజనమును, దయనీయమును అగు
తన వైధవ్యజీవనమును హృత్పిండములను
చిదుపు కరుణారసముతో వర్ణించియున్నది.

ఆంధ్రునిది జాలిగుండె. కావుననే కరుణా
రసవర్ణనమున సాటిలేని నేర్పు సహజముగా
నలవడ్డ దాంధ్రహృదయమునకు. కరుణారస
పూరితమైన సీతచరితము వివరించుటయందే
ఆంధ్రకవయిత్రిమతల్లి మొల్ల తనకవితాచమ
రము నంతను అవధానమొనర్చి కటికి
లనుకూడ కనికారముతో నింపి
ది. దుఃఖమయమైన ఆత్మో

విదుషీమణి నాచి కరుణారసప్లుతి
న్నది. ఆంధ్రుడగు భవభూతి సంస
ఉత్తరరామచరిత్రను రచించి కరు
కవధి గల్పించినాడు. ఉత్తరరామ
సీతావియోగజన్యమయిన రామ
మును వర్ణించెడి శ్లోకములు వజ్ర
యములనుగూడ ద్రవీభూత
గును. ఆహా పుట్టినట్లు కరుణార
పించి వర్ణించుటలో ఆంధ్రున కాం
ఆంధ్రున కిట్టి గొప్పపేరు వచ్చుట
భూతు లైనవారిలో నాచి యొక

పరిణతవయస్సున నాచి కాశీ
మున్నగు సుప్రసిద్ధపుణ్యతీర్థము
కాలమును సద్వినియోగ మొన
తీర్థసేవయం దామెకు కేవలయా
యే కాక విద్యావిజయాభిలాష
తమై యుండెను. సంస్కృతవిద్య
యైన కాశీయందును, ఇతర పుణ
ములను దిగ్దంతులవంటి పండితుల
శాస్త్రవాదము సలిపి దిగ్విజయ
ఇంతతో తృప్తి నొందక ఆపండి
ఆగ్రా మొదలగు స్థలముల కేగి
యందు విద్వాంసులతో వాదము
విశేషమైన బహుమతు లందినది.
కానుక లన్నియు దీసికొనివచ్చి
జూపి, తనయాత్రావృత్తాంత మ
పించెను. ఆమె గొనిన విద్యావి
తెచ్చిన పారితోషికములకు ప్ర
మన్ననలకు మెచ్చి, ఏలేశ్వరో

అలరెను. అట్టి మహావిద్వాంసురాలిని
కగా బడసిన విలేశ్వరోపాధ్యాయుని
షమునకు కొలది లేకుండెను. కాని,
సంతోషచంద్రిక నాచి వైధవ్యవేదన
మేఘమును ఒత్తిగించి బహిర్గతము
లక మఱుగుపడియుండెను.

సకలశాస్త్రములందును సంపూర్ణపాం
సంపాదించి, కాశీ, మైసూరు, హరి
ు మొదలగు స్థలములయందు శాస్త్ర
లు సల్పి దిగ్విజయములొనర్చి, మహా
చే మన్నన లంది, ఆంధ్రకీర్తిని దేశ
ందు చాటివచ్చిన ఆంధ్రమహాపురు
రత్నగర్భయందు పెక్కు రుదయించిరి.
ఆంధ్రపండితరత్నములకు పురోగామి
ఆంధ్రవిదుషీమణి నాచి ప్రకాశించు
వేదయుగమున జనకమహారాజు
దు బ్రహ్మజ్ఞానియు, ఋషిశ్రేష్ఠు
యాజ్ఞవల్క్యునితో అత్యద్భుత
స్త్రచర్చ సల్పి జయముగొనిన
ాళ గార్గివలె ఆంధ్రపురంధ్రి నాచి
భూలోకబృహస్పతులగు మహాపండితుల
తీర్థయాత్రలందు శాస్త్రవాద మొనర్చి వి
మందినది. అట్టి విద్వాంసురాలు నాచి ప
త్రజీవితమును విని ఆనందింపని, ఆనంద
గర్వింపని ఆంధ్రు డుండునా?

కవన మల్లిన ఆంధ్రరమణులలో
త్రకు తెలిసినంతవఱకు తెనుగునందు మొ
యు, సంస్కృతమునందు నాచియు మొ
వారు. అట్లగుట నీరమణీద్వయము ఆం
స్త్రీలోకముచే కవితాపీఠమున తొలిపూ
నందవలసిన మహనీయురాండ్రు.

అవకాశ మిచ్చి సంస్కార మొస
నచో ఆంధ్రకాంతలు మొల్ల, ముద్దుప
వేంకమ్మ మున్నగువారివలె ఆంధ్రసారస
మునే కాక నాచివలె సంస్కృతవాఙ్మ
మును కూడ గ్రంథరత్నములతో నలంకరిం
అనశ్వరమైన యశోధనమును సముపార్జిం
గలరని ఈవిదుషీమణి ధన్యజీవితము ఆం
సీమాంతరములు మాఱుమోగ్రయునట్లు చే
నినదములతో ఉద్ఘోషించుచున్నది.

—'ఆంధ్రరమణీమణులు' నుం

---

# నీ ర థ ము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

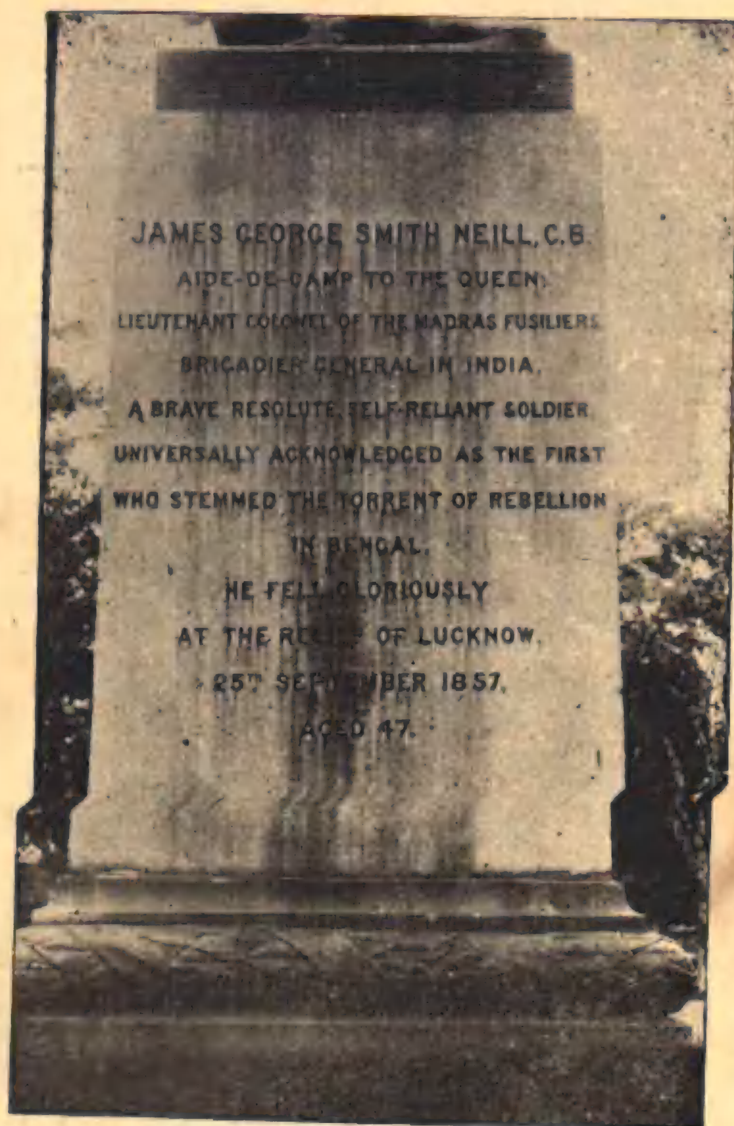
ఓ! నీరథమ్ము దీక్షాప్రణీత
రవేగమ్ము పరువులువెట్టుచుండె
్మ దానిక్రిందబడి నలిగి
నయది రక్తపదము లింక.
విరాజ త్త్వదీయరథము

నావిరోదించిన హాహాస్వననాదమునకు
వెనుదిరిగియైన మరి చూచుకొనగలేదు.

నాదురక్తంబు నీరథచోదకుండు
కడిగివేయును రేపు చక్రముల
అచటిబహుజనక ...



చెన్నపురమందలి నీలు శిలావిగ్రహము
పోలీసువారు దీనిని అనుదినము కాపాడుచున్నారు.



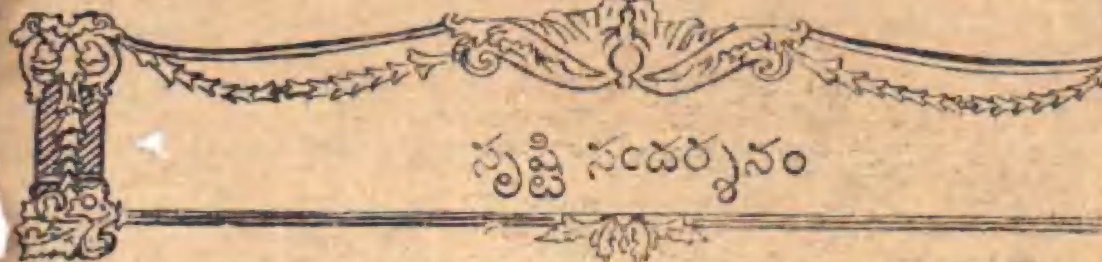

దీనిపై ఈక్రింది విధముగ వ్రాయబడియున్నది.

జేమ్సు జార్జిస్మితు నీలు సి. బి. రాణీగారికి అంగరక్షకుడు; మదరాసు ఫ్యుసిలియర్ పటాలమున లెఫ్టినెంట్ కర్నలు. హిందూదేశపు బ్రిగాడియరు-జనరలు.

ధైర్యవంతుడును నిశ్చలాత్ముడును ఆత్మవిశ్వాసముగల సైనికుడు. వంగదేశమున విప్లవ సవాహమును అడ్డుపెట్టినవారిలో ప్రథములని సర్వత్ర అంగీకరింపబడిన యోధుడు.

ఈతడు లక్నో ముట్టడిని విడిపించునపుడు గౌరవప్రదముగ కాలగతుడయ్యెను.

1857 సం॥ సెప్టెంబరు 27. వయస్సు 47.



# సృష్టి సందర్శనం

చామకూర సత్యనారాయణ గారు

329

నేను నొకరోజున తలవని తలంపుగా కాట కూటేశ్వర మనే గ్రామం వెళ్లడం తటస్థించింది. అది నిడదవోలుకు నాలుగు మైళ్లదూరములోనే ఉంది. ఆగ్రామం అట్టె అంత పెద్దదని చెప్పేటందుకు వీలులేదు. ఊరంతా కలుపుతే రెండొందలు గడపుంటుందేమో! గ్రామస్థులై... అట్టె నాగరికత కలవాళ్లు కారు.

అసలు నే నాగ్రామం వెళ్లిన పనేమో చెప్పొద్దు! అన్నటో దేవాలయం ఉందని, అది పూర్వం కాట్రాజు కూట్రాజుల కాలంలో కట్టబడిందనిన్నీ విని, అందేం విశేషం ఉందో చూద్దామని వెళ్లాను,

ఆ దేవాలయానికి వెళ్లే త్రోవలో ఒక చెరువుంది. ఆ చెరువందం ఏమని చెప్పను? మొగమంతా కళ్లు చేసుకొనీ అట్టె చూశాను ...

... మరాకులతోను, వికసించిన తామరపుష్పాలతోను, ముసుగు వేసుకొంది. ఆసమయం సాయంత్రం కావడంచేత, ఆకాశాన్ని చిత్రవిచిత్రంగా వ్యాపిస్తోన్నాయి రకరకాల రంగులు. గంగమ్మతల్లి కిరంగులంటే ప్రీతి కాబోలును. వెయ్యికళ్లూ పెట్టుకుని ... ఉంటుంది. కనుపించిన

అప్పుడే సూరన్న గారుకూడా ఆకాశవీథిని ప్రయాణం చేసిచేసి అ... య్యాడు కాబోలు, మెలమెల్లగా, ... డానికి దిగుతున్నాడు పడమటి కొం...

నే నావినోదమంతా ఓ చెట్టుకి... బడి చూస్తునేఉన్నాను. కాని అవినో... ఆనందించడానికి సూలుగా మ... నాకు. అప్పుడు "నాకుంచ రంగ... నా!" అనుకున్నాను అనుకుంటే ...



...స్థలమాహాత్మ్యం తెలుసుకోవడం ఎవరి
...త్వంలో పడి, దేవాలయంవైపు ము
...స్తాను.
...ప్పుడే ఒకకాపాను ఎదురయ్యాడు.
అడిగాను:

నేను—ఐతే, ఓకాపూ! ఓకాపూ!
...ం ఎవ్వరిది?

కాపు—ఏటి బాబు?

నేను—(వీడికి చెముడు కాబోలునురా
అనుకొని గొంతుకు బ్రద్దలయ్యే
...పొలం ఎవ్వరిది?

...పు—ఇనిపిచ్చింది బాబు! చెయిటి
...డుకునండి. ఈపొలప్పేరడుగుతారా?
...నండి.

...—మరి ఈగుడి పేరో?



కాపు—తెల్దండి, ఏంతెలుత్తది బాబూ!
మాఅయ్యోరు సిన్నప్పుడు రెండచ్ఛరం
ముక్కలో త్తయిగందాన్ని, బల్లోపత్తే పల్లో...
బల్లో కెల్నందుకీ దిచ్చయ్యిందుండి. మీరాయ...
టి పెబువులేదైనా పెచ్చిత్తే, తూర్పేటో,
పడమటో తెల్దండి.

(నేను వేసే ఈగొప్పప్రశ్నలకు చదువ...
లు, శాస్త్రులుకూడా ఎందుకో అనుకొని)

నేను—పోని ఈదేముడుపేరు తెలు...
సునా?

కాపు—దేవుడికి పేరేటి బాబు? మా...
వోల్లంతా దేవుడేనంటారండి! బాబు ... ముట్ట...
ముక్క పారేత్తారా! ముసలిముండాకొడుకు...
నుండి.

నేను—తాతా! మాకావు? చుట్టలు...
కాల్చడమనేది మాయింటా వంటాకూడా...
లేదు. ఈఅశాతీసుకుని నీఇష్టంవచ్చింది కొను...
క్కో. అని చెప్పి వాడి సమాధానాలకు
నవ్వుకున్నాను కొంతసేపు వాడూ పొ...
దాటాడు. నేను గుళ్లోకెళ్లాను. చూడండి
తమాషా!

గుడిప్రక్క...
చప్పుడయ్యింది. ...
టంతలో ఎక్కడనుం చొచ్చారో ఒకకోత...
లదండు ప్రత్యక్షమయ్యింది.

అవేమనుకొన్నారో నన్ను చూచి
కాపల్లె దుడ్డుకర్ర, తట్ట తలపాగా లేవను...
కొన్నాయి కాబోలు!

కిచకిచ లాడుతూ ... నా...

చూడ్డం మొదలుపెట్టాయి.

నాకైతే లోపల భయంగానే ఉంది. "శివునాజ్ఞ లేందే చీమైనాకుట్ట"దని పెద్దలు చెప్పిన ముక్క జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని పైకిమాత్రం ధైర్యంగానే భగవంతుడి మీద భారంవేసి, అవేం చేస్తాయో చూద్దామని కదలకుండా, మెదలకుండా నిలుచున్నాను.



వచ్చి నాకండువా ఒకటి, పంచికొంగొకటి పట్టుకొని లాగి నన్ను వెర్రిపుల్లాయిని చేశాయి. ఏమంటే ఏంచేస్తాయో అనిభయం చేత కొయ్యబారాను.

కాని జంతువులకున్న జ్ఞానం మానవులకు లేదనిపించింది.

డాను. ఆవులకున్న స్వార్థత్యాగం - కుక్క గుర్రానికి ఉన్నవిశ్వాసం, - కాకులకున్న స మైత్రి, కపోతములకున్న ఏకపత్నీవ్రత సృష్టికి అధికులమను మనుష్యులకుండా

అందులో దూరంగాఉన్న ఒకపండుకో "ఆయనెవరో పెద్దమనిషిలాగున్నాడు, ఆయ జోలి మీకెందుకర్రా" అని కాబోలు "కి కిచ" యని అరచింది.

ఆకోతిమూక మధ్యస్థంగా ఉన్న పె కోతిని—భగవానుడు, పురాణపురుషుడు ఐన శ్రీరామచంద్రుని ముఖ్యభక్తుడైన శ్రీ ఆం



... ప్రత్యక్షమయ్యే

నుకొని చూచేసరి కొకరెప్పపాటుకాలంలో

కోతైనాలేదు నాదగ్గర. వెళ్ళిపోయాయి.

క్కడివక్కడకు వెళ్ళి పెద్దకోతిచుట్టూ గుమి

కూడాయి. అప్పుడు నేననుకున్నానుకదా:

"పీటిలో ఉన్న ఐకమత్యమే కనుక మనుష్యుల్లో ఉంటే ఈపాటికి స్వరాజ్యము రాకపోయిందా?"

సరి అది అలాఉండగా, ఇంకోవైపున మరోవినోదం కనుపించింది. అదేమిటంటా రేమొ! కోతులకుటుంబము. ఒకఆడకోతి, మగకోతి, భార్యాభర్తలు కాబోలు. ఒకదాని తల్లో ఒకటి పేలుచూసుకోవడం ఆరంభించాయి.

...ల్లలప... ...టూ కంటేవా పిల్లలుకాబోలు, వాటి ఆనందాన్ని అవి ఒ... దానిపైఒకటి గెంతుచు అవన్నీ కలసి పే... చూసుకుంటూ ఉన్న పెద్దకోతులమీద గెం... డం మొదలు పెట్టాయి. ఒక గెంతడమేనా వాటికి విసుగుపుట్టేటంత అల్లరిచేశాయి.

కాని వాటికేమైనా కోపం వచ్చిందను కున్నారేమో!

లేదు సుమండీ! లేదు! ఎంతమాత్రము లేదు!

వాటిగోడవలో అవున్నాయి.

అదెంతో ఆశ్చర్యంగా కనుపించింది నాకు. కనుపించి, ఎంతో జ్ఞానం కలవాళ్లం, ఓర్పుగలవాళ్లం, అనుకు... మనము కాసంత ...ల్ల... గట్టిగా ఏడుస్తే గిట్టక వాళ్లు అల్లరి చేస్తే కర్రతీసుకు చావగొట్టడానికి వెళ్లే మనము — జంతువులనుంచి కూడా నేర్చుకోవలసినది చాలా ఉందని తెలు... కున్నాను.





భూ—ఊఁ అయిందా? నామాట అబద్ధమవక?

చి—అవన్నీ పుండలం విని ఏమన్నాట్ట!

చి—ఏమన్నాట్ట! బలేబలే అన్నాట్ట. వాడికేం.

చి—అంతేగాని, ఇదేమిరా అని అనేజంటుగా డినోరు నొక్కలా?

—లేదుట.

—లేకపోతే, గద్దేనా పెట్టలేదు పోనీ ఓమా ట్లకట్టి?...సరేలే; వలుగుర్లోనూ, పీళ్లిద్దరికీ ంచేతాం ఉండండి.

(రాజ్యం, త్యాజ్యం వస్తారు)

—విన్నావోయ్ కమండలంప్రవర్తన?

—ఏం? మన్ని తిట్టాడా ఏమిటి? టీపార్టీ

ంరే. ఎల్లా గ్రహించావ్?

ల్లాగేమిటి? వాడిస్వభావం నాకు తెలి నాస్వభావం నాకు తెలీయదా? రెండూ చాను. అంతేనా జరుగుతా?

లే.

న్నా వాడుతిట్టే ఉంటాడు. వాడా? తగ్గకా స్తి నే చేస్తాలెండి. మనిషిని మూడ్చేస్తాను.

హాయ్, హాయిగానూ! ఎన్నేనా త్రిరావు నీతో ఆలోచించాట్టగా, దంమా! నువ్వు గొప్పవాడవైపోతే గా! నీఒక్కడి సలహాదే ప్రభ్వు న్నాట్టా?

చి—సరే. మొదట్లోనే అడ్డమైనవాడితోటీ సి ఆలోచన్లు ఎందుకని చెప్పేసి నాతో మృట్టిం డు. ఆసభ్యకరించి నీ అభిప్రాయం ఏమిటి?

రా—ఓ, దివ్యంగా ఉంది. దానికేం! గొప్ప జరిగిపోయిన తరవాత మెచ్చుకుంటారు. కొందరికి కేవపోయినా మెచ్చు

చి—అహఁ. తుదనెగ్గడంమాటే నిన్నడుగుతూంటా!

రా—అది మనుష్యుల్ని బట్టి ఉంటుంది.

భూ—నాకు అనుమాన మేస్తే! అందుకనే ముంద అంతా కానీండి, తరవాత నే వస్తానంటాను.

చి—నాకూ అనుమానం కలుగుతూంటుంది గాని దాన్ని జయిస్తూంటాను. కాని, ఏమాట కామాటే చెప్పుకోవాలి, సభ నెగ్గడం కష్టం అనుకుంటాను. నీ అంతర్యంలో నమ్మకం రేమిటోయ్, రాజ్యం! దాచకు.

రా—అంత నొక్కి నొక్కి అడుగుతున్నావుగనక, అప్రస్తావన రానేవచ్చిందిగనక, నీదగ్గిర నాకు దాపరికం ఏమిటి గనక, చెబుతున్నాను. నువ్వు ఈ వ్యాపారంలో ఎదో ఒరగతోద్దామని అనుకోడం నాకు తెలుసు. అందుకనే ఇందాకా నువ్వు నన్నడిగి నప్పుడు, పోనీ నాకెందుకని చెప్పేసి 'మాఘాగే, దివ్యంగా ఉంది' అనేశాను. కాని, నన్నడిగితే చెబుతాను, ఇది భ్రష్టే నెగ్గదు. నెగ్గదంతే! నేను అక్షరాలా రాసిస్తాను. నెగ్గదు. నావాక్యం ఎల్లాంటిదో తెలుసునా? ఏమిటోయ్! అనేకం ఆరిపోయాయి, సంఘాలు, సభలు, సమాజాలు, కంపెనీలు, మిల్లులు, ప్రెస్సులు, పత్రికలు —లక్షా!

చి—ఎందుకు నెగ్గదూ?

రా—ఎందుకనేమిటోయ్, ఎందుకనీ, ఎందుకనేమిటీ, కెకవ ఎందుకనీ జోడింఎందుకనీని! నెగ్గదంతే. ఎమోయ్ త్యాజ్యం!

త్యా—మనకర్మమోయ్! ఛీ! మానవుడు పిచ్చి గంతులువేసి, ఛేకాను అంటూంటాడు. కాని, అనుకున్నంతసేపైనా పట్టకుండా కర్మం వచ్చి మనిషిని నేల్నెట్టి కొడుతుంది.

చి—అయితే రాజ్యం! ఈ సమాజం అంతే అంటావ్?

రా—కేవలం అంతే. నేను అనేక ఘక్యా మొక్కలకి ఆగిన మండవాణి. నాకు —

సంధ్యాలు తెంపుకు పక్కా పోయారు. ప్రతీదీ మూడు రోజుల పట్టపగలా!

రా—పౌరసత్వంవాళ్లు ఒప్పుకుంటూన్న పైశాచ సభలగాయితు బోర్డుసగైరా, కిందపంచాయతీ వరకూ ఉండే సభలే అనేకమైన అపస్మారాలతో నిండి ఉన్నప్పుడు అస్మదాదుల సభలు ఏం నిర్వహిస్తాయి? ప్రబ్బలో పుట్టి మబ్బులో మాడేవి?

చి—అవును అయితే ఈదిక్కుమాలిన సభకి మనం వెడదామా, అసలు!—ఇంక పద్యం రాయను.

రా—వెడితే వెడదాంగాని, లాభం చిన్నమెత్తా ఉండదు.

ని—పైగా, త్రిమూర్తిరావు ఇందులో ఏదో స్వలాభం పొత్తుపడుతుం దనుకోకపోతే ఇది పస్తేకల పెట్టి ఉండడు! ఊరికే చెయ్యడం ఎక్కడిమాటా! కొందరు పైకి లాభం లేదని విచారిస్తూనే ఉంటారు, లాగేసి.

శ్యా—నాకు తమలపాకు తొడిమంతేనా లాభం ఈరోజున ఉంటే, నే వస్తాను.

చి—వెళ్లకపోతే త్రిమూర్తిరావు టెంగెట్టుకుంటే?

ని—టెంగెట్టుకుని మొన్న ఫ్లైయర్‌లాగ చితుక్కుమంటే!

చి—అందుకని వెడదాం. వెళ్లి పరిస్థితులు చూద్దాం. ఏవాళో టిగాడికో సర్వాధికారం వస్తుందా, ఓటెలా సరదాగా ఒప్పుకుందాం. లేకపోతే అంతే.

శ్యా—సర్వాధికారం నాకొచ్చినా ఒప్పుకుందాం, పోనీ వాకట్నం అనుకుని!

ని—పేపరు చదవనివాళ్లకి సర్వాధికారం ఎందుకోయ్! ఎదోవోటి చూద్దాం లెండి.

చి—సరే. ఇవన్నీ మన్లోమాటలు. జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి.

పూ—వాళ్లిద్దరికీ ప్రాయశ్చిత్తం ఎప్పుడువరకు?

... సభ ప్రారంభించ

## 4–వ రంగము

[ఒకహాలు. ఒకబల్లా, దానిదగ్గిర కుర్చీ. త్రిమూర్తి రావు చాపలా వగైరా స్వయంగా సర్దుతాడు. రెం... లైట్లు బల్లమీద పెడతాడు. బల్లమీద కాగితం, సి... బుడ్డీ, కలం పెడతాడు. ఇవన్నీ చేస్తూ "జనోపకారా... ఇంతంత శ్రమపడుతూంటే, దల్బ్యమాట అ... 'శ్రమపడుతున్నావా, నాయనా' అనే... కదా!" అనుకుంటాడు. ఇటూ అటూ చూ... నిట్టూర్పు విడుస్తాడు. వస్తుంమీద చేకులే... ఉసూరుమంటూ పచారు చేస్తాడు.]

త్రి—ఏ దనడంలోలే 'సభా' అని తోటీ చెప్పాను. ఎనిమిదయింది, ఇంతమట్టు... జాడ లేదు. అవునా, టీపార్టీకి ఎవ్వడూ వ... వరు ఊళ్లో లేనివాళ్లకి అది మళ్లీ పెట్టి... ఉంది. అయితే, బ్రహ్మానందాన్నీ సతా... కడంవాళ్లని తీసుకురమ్మన్నాను. వ... ళ్లకోసం నేనూ వెళ్లాలేమో! వెడి... ఎవడేనా వచ్చి, 'నువ్వులేవు వెళ్లిపో... లేకపోతే, నే ఇక్కడ లేనిసమయ... గని, తను ఆసమయంలోనే వచ్చివె... అసలు రాకుండానే! ఏమిటి చెప్ప... ఒకొక్కడు లేపు కనబడి, 'పాప... రావాలని చాలా యత్నించామన... మీకు చాలాకష్టం అనిపించిందేమో... లెట్రి, మనచేత 'లేదు, ఫర్వాలేదు... వెడతాడు. ఇంకోళ్లు, తరవాత కన... కదూ, నాకోసం ఎందుకు ఇబ్బ... తక్కువగానూ!' అంటాడు. మరోగుంపర 'మీపని వెళ్లానండి' అంటాడు. అప్పుడు బొత్తిగా నోరుక... గోవాలి. ఎవడి మనస్సులోనూ మళ్లీ కృత్రిమం ...కుండా సమాధానాలుంటాయి. ప్రతీవాడూ మరో సరి పనిమీద వెళ్లిపోతాడు. ఇదొక్కటే రక్తే... క్రియమక్క ఎవ్వడూ రాడు. ఏమన్నా అంటే పుండూ! ఈశివజాగరం ఎంతసేపోకదా! ఎరక్క...

# కచటతపలు



శ్రీ—ఏమోయ్, మండలం, బ్రహ్మానందం రా లేదూ?

మం—అల్లే! టీపార్టీ లేందే మళ్లీ ఎందు కొస్తాడూ?

శ్రీ—నువ్వు ఇంత ఆలస్యం చేశావేం?

మం—అవును. కొంచెం ఆలస్యమే అయింది.

శ్రీ—అదేనామిటి సమాధానం!

మం—ఆఁ. అంతా వచ్చేదాకా అని నేను రాలేదు.

శ్రీ—నమస్కారోయ్, కమండలం!

క—(నవ్వుతూ) కొంచెం లేటయింది.

(చిదానందం, నిత్యానందం, పూర్ణానందం, రాజ్యం, త్యాజ్యం ఏమీ ఎరగనట్టు దిగొస్తారు.)

శ్రీ—(దీనంగా) ఏమోయ్ చిదానందం! ఇంత లేటేమిటి?

చి—(కోపంగా) నువ్వెవడవ్ నన్ను కడుక్కోడానికి! నాఇష్టం! నాఇష్టం నారాజ్యమూను! అంతే కారణం, నాఇష్టం! పైగా, నాకు సమయం తెలుల్లేదు.

శ్రీ—నమస్కారోయ్, రాజ్యం!

రా—(తల కెక్కించి కనుబొమ్మలు ముడేసి) అవునూ! కాస్త లేటయితే ఇప్పు డేంచెయ్యమన్నావు!

—నమస్కారోయ్, త్యాజ్యం!

త్యా—నాకూ తెలుసు! లేటయింది. ఆనక ...లేటయిందో లెక్కచూసి, నాకర్మం అను ...కరాలే లేచిపోతాను.

శ్రీ—నమస్కారోయ్, నిత్యానందం!

ని—నీపని నువ్వు చూసుకుందు, లేనిపోని అధి రాలు కదుల్చవ్వగోక!

శ్రీ—నమస్కారోయ్! పూర్ణానందం!

పూ—నాసంగతి నీకు తెలిసుండీ కూడా, ఎందు చెప్పు, నాచేత అనిపించడం!

(బ్రహ్మానందం. ...

బ్ర—అందుకనే గబగబా ...తూండగా చెడికింది, ఈడ్చుకుంటూ రావలిసొచ్చింది, వాళ్ల కుండా!

శ్రీ—నమస్కారోయ్, సత్యానందం!

స—మనసభ పేరు ఆలోచించేటప్పటికి ...మైంది.

శ్రీ—సరే, అయ్యా, అయిందేదో అం... ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యం అయింది. ముందు ఆం...లోకే ప్రార్థన చేసుకుని, మన వ్యవహారంలో ప... మేలని నాయభిప్రాయము.

చి—మన వ్యవహారం ఆపి తేనే నయమని ... యభిప్రాయము. ఎందుకంటే మా వ్యవహారం ... చిన్నది.

పూ.<br>
ని.<br>
రా.<br>
త్యా.<br>
} అవును, ఉంది, ఉంది.

శ్రీ—అయ్యా! నేను మీకాళ్లు పట్టుకుంటా... మీరంత కూడానున్నా పెద్దలు! 'మా' కంటె '... ఉత్కృష్టం. అందుకని ముందు మనసంగతి చూద్దాం.

చి—వీల్లేదు. మా అన్నం మేంతిని, మా దారి... మేంపోతూ, మాకర్మాన్ని మేం ఉంటూంటే ఎవడ... ఒక జలగగాడు, అవగా ఒకనక్కగాడు, అనగా ఒక... తిండిపోతు మనుష్యుల్ని అడ్డమైన తిట్లూ, మానాటున, తెగ... తిట్టిపోశాట్ట! కాలం ఎల్లా వున్నదో చూశారా, కమం... డలంగారు!

క—హుఁ. (అని మూలిగి తలపంకిస్తాడు). వెధవ రోజులండి, వొట్టిపాడురోజులు!

చి—అంతేకాదు. వాడి కారుకూతలు పోనీ అట్లా ఉండనీండి, అవన్నీ, చంక లెగరేసి, ఆవేదిస్తూ ఒక గొప్పనీముడు. అనగా ఒక్క చెవలమనిషి, అనగా ఒక్క గుంటనక్క, పాము చెవు లెట్టుకు...

క—రోజులెల్లా ఉన్నారో విన్నారా! అ
ను. అంటే ఏమిటో ఊహలా ధ్యమవు లాడతా
యటే, రాత్రి మెయిల్ ఇంజన్లాగ!

మం—(కోపంతో కమండలాన్ని చాటుకి గమ్మని
ంజ్ఞ చేసి, వచ్చింతరవాత, రహస్యంగా) మన్వే, ఇదంతా!

క—ఛీ, కాదు.

మం—(రహస్యంగా) పూర్ణానందమేమో!

క—ఏమో! పైగా, స్వాములా రున్నాడని చెప్ప
ా, నేను?

మం—ఛీ నోరుముయ్!

క—నీకు నోరులేందే!

త్రి—అయ్యా! మొదలు ఇంకాలేందే కాట్లాడక
టాక్షించి ఒక్కసారి ఊరుకోమని నా ప్రార్థన! నాకు
లవాటు లేదుగాని అందరికాళ్లమీదా పడతాను, కావ
స్తే.

చి—ముందు నా కాళ్లమీద పడు!

త్రి—ఇదుగో (అని కాళ్లకి నమస్కారం పెడ
డు.)

చి—సరే. ఇక ప్రార్థన కానీండి.

త్రి—సత్యానందం! గొంతుక సవరించుకుని ఓ
ప్రార్థన పద్యం పాడు!

స—ఈవేళ నాగాత్రం పోయింది.

త్రి—అబ్బా! నీగాత్రానికి పోవడం పోక పోవ
డంకూడా ఉన్నాయా! ఏదో భక్తచింతామణిలోది
...టికానివ్వవోయ్, బతిమాలింముగో కా!

స—(లేచి నిలబడి కళ్లుమూసుకుని) అయితే
ంచోండి. మంచుని కళ్లు మూసుకోండి.

పూ—నేను కళ్లుమూసుకోడానికి ప్రయత్నం
చెయ్యక్కర్లేదు. (లేవడు.)

స—(కడంవాళ్లు లేవగా),

...

ట్టడమునే పాడోవరించి పోవుగతి నే
డ్కాల్ నీకు నీ విశ్వమూర్
జాడమునంజేసి, ధరించి, మాపుటలు
నెప్పుడు భక్తచింతామణీ."

త్రి—(తరవాత అంతా కూచోగా) ఆర్యులారా!
నేడు మనం పెట్టుకున్న కార్యక్రమం జయప్రదంగా
జరపడానికి ఒక గొప్పబుద్ధిని మనం ఎన్నుకుని అతను
చెప్పినది శిరసావహించాలి. వినాలి.

అంతా—వినాలి. అంతే.

త్రి—ఆ గొప్పతనం మనం వారిలో ఆరోపించు
కునేదే కాని, వారిలో ఇదివరకే ఉండేది కాదు. అందు
కని ఆట్టే ఆట్టహాసం జాప్యం చెయ్యకుండా ఎవరోన్న
ఒకర్ని ప్రస్తుతం పెద్దగా ఉండమని కోరడ సమం, సం
(మండలం తన జేబులోంచి మనీపర్సు తీసి బ్రహ్మా
నందానికి రహస్యంగా ఓనోటు ఇస్తాడు.
ఇది సత్యానందం చూస్తాడు.)

బ్ర—(లేచి) ఇది ఒకక్లిష్టసమస్య. ఒక పెద్ద
వాణ్ణి ఇప్పుడు ఎన్నుకోవాలి. లోకోపకారకవిషయంలో
పాటుపడి, టీపార్టీవగైరా యథాశక్తి ఇస్తూండి, పిలవ
కుండా వచ్చిన మహాజనుల్నికూడా సత్కరిస్తూండి, అం
దానికి చంద్రమండలంవంటివారున్నా, తేజానికి సూర్య
మండలంవంటివారున్నా, రుచికి అగ్నిమండల...
రున్నా, రుచికి కేవలం కర్రపెండలం
అయినన్న శ్రీశ్రీమండలంగార్ని మనం
ఎన్నుకోకపోతే మనం తగలడి పాడైపో
నా విన్నపం! ఎన్నుకోకపోతే మన
ప్రతిష్ఠ నిలవదని నాభయం!

స—అయ్యా, ఒక్కమాట! బ్రహ్మానందం చా
ఏడిసినట్టు మాట్లాడినాడని నాభయం! ఎంచేతంటే
మంది ఉంటూంటే మండలాన్నే ఎందుకూ గొప్ప
య్యటం? ఏమిటి మండలంగొప్ప, బోడిగొప్ప? సభ
చెప్పకూడదుగాని, మండలం దివాలా తీశాడు. మ
లానికి ఉప్పూపత్రీలేక కమండలాన్ని ఏ కెంటుగా

# లవంగలత

(జా న్ లి లీ)



జ్యోత్స్నయామిని
జాదమ్మాడిరి
అలరుల విలుకాడు,
నాలవంగలత;
ముదమున వేసిరి
ముద్దుల పందెము
ఓడెను మదనుం
డొసగెను ముద్దులు;
చందురు నెచ్చెలి
శరనిధి నోడెను
నా లవంగలత
నవ్వుచు గెలిచెను;
[illegible]గాణు డిక
పూవు టలుగులును
[illegible]ల విల్లును
చిలుకల రథమును
[illegible]పాలతలును
జాలువెన్నెలలు—
[illegible]డెను
అవియుం జోమెను
[illegible]ను డిక తన
ధుధర రాగమును

చక్కటద్దవ[illegible]

లేనెల బింబవ[illegible]

ఫాలఫలక(శ్రీ[illegible]

మోమున వి[illegible]

ఒకటొకటిగ[illegible]

మన్మథు డక్క[illegible]

ఆపన్నిదముగ[illegible]

షకొని యుం[illegible]

నాలవంగలత[illegible]

ఆయనంగు[illegible]

నాగతి యే[illegible]



# కచటతపలు

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

[వెనుకటిసంచికతరువాయి]

...స్యం ఆలోచిస్తూ ఉం
...కి- పట్టుకునివుంద

...ాలి. పెద్దమనిషికి
...పద్యం డీం తెగలె

...చిదానందం!
...ం?

...) చనువుతాను.)
...క వెళ్లిపోయినా,
...షుని, కమండలం
...తులు తిట్టాడు.
... . మండలం మరే
...అరిపీళ్లని అంట్నం

...సవగా ఉన్నా
... అంచేత దొరికి

...న్నా ఇక్కడికి
... కాగితం మీద

...త పేచీ వస్తే,

ప్రమాణీకర్యం చేస్తాను, కావలిస్తే. 'రాసిచ్చాను' గాని 'చెప్ప' లేదు

చి—(పళ్లల్లోంచి గాలి లాగి, చిటిక వేసి) అదా ఆయితే మండలంగానికి పట్టికుళ్లుమనస్సే! అవును. ఆంత ర్యాలు ఎక్కడేసికాయి? ఇటుతిరిగి ఉన్నప్పుడు పువ్వు లూ, అటు తిరిగినవెంటనే తాటాకులూ. ఆ కమండలం తెగ్రవెంపాం అని చూస్తున్నావా ఏమిటి? వాడు మండ లానికి జలగ, కడంవాళ్లకి పట్టి నల్లతాచు. వాళ్లకి కీంకి తే పంటలూ, మీదకి తే వరలూ వినపడతాయి.

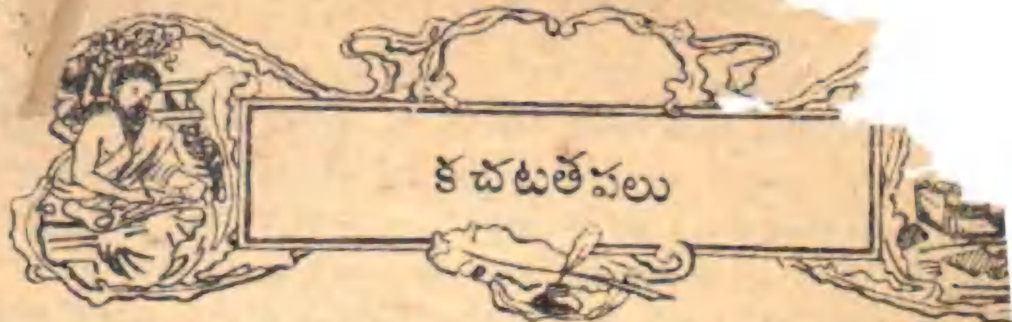
పు—అల్లాంటివాళ్లని వేళ్లాడదీస్తే మంచిది. ని త్యానందం ఎడీ?

చి—ఇంట్లో అరిటిపళ్లు కావాలిట. పట్టి క...
చ్చి ఇప్పుడే వస్తానన్నాడు.

ని—(వచ్చి) విన్నావా, చిదానందం?

చి—ఏమిటి?

ని—ఇంటికి కాదూ పళ్లు పట్టిగాడతానన్నా... పట్టిగాడుతూంటే దార్లో స్వాములారు కనిపించారు కా... హోటల్లోంచి వస్తూను! వాడి వేళ మండలంఇం... పోనీఅనివాడిచేతులో ఓఅర్థం అరిటిపళ్లు పె... 'తెలిసిందా?' అన్నాడు. 'ఏమిటి?' అన్న... టేవాడు ఒక్కవరసని యాకరెట్టుగొచ్చాడట్టాయి, తే నమ్ముతావో లేదో కారుకూతలు- కారుమాకల... చ్చిబూతులూను! మనమూ ఇల్లా చక్కవచ్చాంట ట్టిన కమండలంగాడు ఓచేతిల్లుట మన్ని. ఓతిట్టు నీ, ఓతిట్టు తిట్టలేదనీ విడకుక లేదుట.




(ఒక ప్రదర్శనము)

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

పాత్రలు—

అందరూ కోతలూరు గ్రామకాపరస్తులు

1. శ్రీమూర్తిరావు (ఇంగ్లీషు ఫక్కీ—వేషం)
2. బ్రహ్మానందం (అరవ ఫక్కీ)
3. చిదానందం (పగమూఖద్దరు)
4. పూర్ణానందం (తురకఫక్కీ)
5. నిత్యానందం (బెంగాలీఫక్కీ)
6. రాజ్యం (పూర్తిగా ఖద్దరు)
7. త్యాజ్యం (పూర్తిగా విదేశీ)
8. సత్యానందం (సిల్కు—తలపాగా)
9. మండలం (మడతలతలపాగా)
10. కమండలం (మరాటీటోపీ)

స్థలములు—

1-వ రంగము—శ్రీమూర్తిరావు ఇంట్లో
2-వ రంగము—మండలం ఇంట్లో
3-వ రంగము—చిదానందం ఇంట్లో
4-వ రంగము—ఒక పెద్ద హాలులో

కాలము—1927వ సంవత్సరము ఒకనాటి సాయంత్రం నాలుగు మొదలు రాత్రి ఎనిమిదిన్నర వరకు.

## 1-వ రంగము

(బల్లా, దానిమీద పుస్తకాలూ కాగితాలూ. శ్రీమూర్తిరావు తల నవారుతో కట్టుకుని ఒక కుర్చీమీద కూ[illegible] ఉన్నాడు. ఇంకా కుర్చీలు ఉం[illegible]

శ్రీ—నిన్నటి మా నాన్నగారియింట[illegible] ఇంట్లో గుమ్మిడికాయంత బంగారం దుర[illegible] యింది. అందుచేత అది పట్టిగల్లి మా నాన్న[illegible] ముతో పెంటమీద పారేశాను. లేకపోతే[illegible] మా ఇంటి తాళం చెవులు కూడా గదిలించేది. ఇ[illegible] నా ఖాళీ అవడంచేత ఒక్క తాళంచెవి [illegible] ఉంటేనా? ఎవరితాళమేనా వనందుము. లే[illegible] కాదు అప్పట్లో రూపాయి నాకు చిల్లపెంకు. అంతే, ఉండాలిగాని! నాదగ్గిర పైసా ఉం[illegible] దాన్ని పిలకపట్టుగుని ఇష్టపడితే [illegible] ఎక్కించేద్దును, ఇష్టపడక[illegible] గిరవేద్దును, రోండోవాడి [illegible] ఇష్టమని లేదు. లోకాతీతమైన ప[illegible] ముఖ్యం. అయితే, మా ఊళ్లో [illegible] పోదిలే చోరవ లేదు. నోదిలే చోరవగల[illegible] నిరంగు. ఉండూ ఉన్నవాళ్లు ఛటుక్కున [illegible] అయిపోతున్నారు, నన్నుపోలి బతికమని [illegible] దీవించినట్టు!...(కూర్చుని ఆలోచించి) పోనీ! [illegible] మనిషి ఒకటికి మణుగున్నర ఆవేశం ఉంది[illegible] వీళ్లతో సంప్రతించి ఓ గొప్ప సంఘం పెట్టి[illegible] ఓ గొప్పపనిచేసి పారెయ్యొచ్చు!... అల్లాయితే[illegible] వీళ్లందరూ నడిపే నాథుడులేక అవకాశి[illegible] కాపరి లేని గొఱ్ఱెలలైపడి. అపని [illegible] చెయ్యకూడదూ? నాకు కబుర్లు సహా [illegible] చేతోరది (కియ[illegible]

వాడు, తక్షణం అట్లా
...చెయ్యడమెల్లా! చెయ్యకపోతే
...వుకోమూ, చెయ్యవ్' అని వాణ్ణి
...డుపొర్లదుగుతాను. తరవాత సరే లే
...ంటాను వచ్చేస్తాను. బాబూ నాయనా అన
ం. అందుకని సాయం నాకు కిట్టదు. డబ్బు
ు. ఇవ్వగలిగినా లంచం నీచం. అందుకని దా
. కొట్టడానికి త్రాణ లేదు. ఉన్నా హింస
దుకని దండన వ్యవస్థ పే ఏలుపడదు. కానీ,
...లేక పోతానూ! (అనిగడియారం చూసి నాలి
ని) అబ్బో! నాలుగున్నర! (అని కళ్లుమూసు
...మీదవాలి, తలపట్టుకుని, ఆలోచిస్తూ ఉం

(బ్రహ్మానందం మెల్లిగా వస్తాడు.)

బ్ర— త్రిమూర్తిరావ్!

త్రి—(కళ్లు విప్పి) ఎవరువారు! బ్రహ్మానందం!

బ్ర—ఓంయ్!

త్రి—రా, కూచో!

...విడతానోయ్! ఏమిటా కట్టు!

...ం, ఆలోచనవల్ల గావును. ఆలోచించే
...పోతే, డబ్బున్నవ్వాకు అన్నీ ఆలో

...వెళ్లాలోయ్, పనుంది!

—ఉండవోయ్! నేనూ నీ కోసం రావాలను
ు. నువ్వే వచ్చావ్, చెయిజారిపోయిన ఇ...
...గినట్టు! నాకో సలహా కావాలి కొంచెం!
...ంత డబ్బు కుళ్లిపోతోంది. అది అయిపోయే
...ముప్పూటా అరటిపళ్లు పిసుక్కున్నట్టుంది. ఓ గొ
ఏర్పరిచి ప్రపంచాన్ని ఓ ఊపు ఊపాలని
...ట్టిగా ఉందిలే. మా కేట్టు లేదు. ఏమంటావ్?

అబ్బ, విడతానోయ్. పనుందీ?

త్రి— ఓస్. ఇంతేగదా! ఆ కాఫీ నేను దాఖలు చేసుకుంటాను కూచో! మొగాడు తన స్నేహితుడి పొట్టలో కాఫీ పోసుకుంటే, అవతలి సుబ్బారాయుడు పొట్టలో పాలుపోసుకున్నంత ఫలం

బ్ర—నీవు చాలా శ్రమిస్తున్నావు. కాని (స్నేహంతో) పాపం నువ్వుకూడా పుచ్చుకోవాలిస్మీ!... ఏమిటి అంటావ్? సమాజం మాటా?

త్రి—మరే!

బ్ర—అద్దరూ! పోనీ, ఎల్లామూ పెట్టడం నిశ్చయించు మనుష్యులకు ఉచితంగా భోజనవసతీ అదీ ఏర్పాటు చేసి, గొప్ప సమాజం పెడితేం?

త్రి—నేనన్నదీ అదే! దానికోసం కావిప్పుడు. నాకు నీ సాయం పూర్తిగా ఉండాలి.

బ్ర—కాని, నేను అర్జంటుగా వెళ్లాలోయ్!... నీకు సాయమా? ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు సిద్ధం, నువ్వు ఏం చెయ్యమంటే అది చేస్తాను. ఒక్కటే మరచు, ఆలోచన నావల్ల కాదూ, నా గొడవలే నాకు తేలకుండా ఉన్నాయి! డబ్బు నావల్ల కాదు!

త్రి—డబ్బుకేమోయ్, కావలసినబ్బా, ది గణిస్తోంది! కాని, డబ్బు విషయం నువ్వుకూడా అంటే ఎల్లా!

బ్ర—నేనుకూడా అంటే ఏమిటి నీ ఊహ! అంతా మా ముసలమ్మ పేర ఉందిగా! ముసలమ్మ ...స్తే మృత్యువుకి కూడా వణుకే; అది నూటనలభై ఆ...టుందో మొన్నవాడి కెవడికో ఉన్నాయన్నట్టు, ఉంటుందో!

త్రి—పోనీ మరేమిటి చేస్తావు నాకు?

బ్ర—శరీరశ్రమ పడమంటే సిద్ధం!

త్రి—సరే అదేపదివేలు. అల్లాయితే త... ల్లి చిదానందాన్నీ, పూర్ణానందాన్నీ కేకేసుకు రమ్మంటున్నానని! ఇక్కడున్నట్టు రావాలిస్మీ!

(బ్రహ్మానందం లేచి వెడుతూ, "నాలికజారి ...

గొప్పవాణ్ణి కావాలి కానీభర్తృకావాలంటా. అసమం వీణ్ణి కానియ్యకూడదు." (అని నిర్రమ్క్రమించి, అప్పుడే వాళ్ళని టబెట్టుకు వస్తాడు.)

త్రి—ఇదుగో! అనుకుంటూంటే వచ్చేశారే! యేళ్ళగ్గా దయుష్యా! మంచికి శకునాలు ఇల్లా ఉంటాయి. లోయ్! ఇల్లా! (అనికుర్చీలకేసి చెయ్యి చూపిస్తాడు.) ఇద్దగినీ దూరపుల్లో గిల్లకదా, ఇద్దరూకూడా త్వరగా కుడా ఎల్లా దొరికారోయ్? దూరపుగుడీ చేయపుడా వా అన్నట్టు?

త్రి—నేను వీధుల్లో కాలు పెట్టేసరికి ఎదురుగుం డావస్తూంటేనే!

చి—మరేనోయ్, పమంపి మండలం ఇంటికి వెళ్లాం.

త్రి—పూర్ణానందం బద్ధక చక్రవర్తిగదా, ఎల్లా బయల్దేరదీశావ్? అసలు పనేమిటి?

చి—మండలం, ఈమధ్య విన్లేదూ, దివాలాకి పైకి పిటిషను పెట్టుకున్నాట్ట? అది పైవారు ఎల్లానూ ఒప్పుగుంటారు. అందుచేత మండలంచేత ఓపిపార్టీ పెట్టి ద్దామని!

త్రి—పెట్టించవలసిందే. ఇది చాలానయం చా లాపార్టీలకంటె. ఏమైందేం? మీరడిగితే తిరుగుంటుందా?

చి—వాడికి తెగభయం, ఊరికే వసిగాడు చాలాసేపు. ఉత్తరం పైనించి రానీండోయ్ అంటాడు. చివరింగా మేం మెడలువిరిచాం. ఇహ కాన్స్పిటికే పార్టీ; పెళ్లాలి. అన్నట్టు నిన్ను ఒక్కసారిరమ్మని చెప్ప మని నాతో చెప్పాడు.

త్రి—సరేకాని, ఇల్లారా (అని చిదానందాన్ని పక్కకితీసికెళ్లి) ఇప్పుడు ఓపనిజరగాలి. నేను ఓ గొప్ప సమాజం స్థాపిస్తున్నాను. అందులో అందరికీ సమానహ క్కులు! దానివల్ల చాలాలాభం ఉంటుంది. యోగ్యైవే ంటూవా?

చి—వెనక యోగ్యై వేలూ? లక్ష వుంటుంది.

త్రి—నువ్వు సందేహిస్తున్నావుగాని కోటికూ ంటే ఉండమ్మ!

చి—నువ్వు ఇంకా మోహమాటంగా చెబుతు గాని, కలకోట్లు ఉంటుందన్నా ఆశ్చర్యం లేదు.

(పిల్లిద్దరూ జేబు ల్లాకుతూంటే పూర్ణానందం గుత్తూంటాడు (ఇహోన్నందం ఆసం...

త్రి—కాని, నాకు ఊహలా ... కొందరు జనసలకి మల్లే! నాకు ఓకోటి ... నా పెళ్లానికీ నాకూకలిపి కోటిన్నర చా...

చి—నాకు ఓ అరకోటే చాలు, ... కోటంపటిది.

335

త్రి—అల్లాయితే నాకు లక్షే చా...

చి—(సిగ్గుపడి) ఏమో! నాకు పద్యే...

త్రి—నాకు ఒక రూపాయిచాలు, ... డితే కానిచాలు, ఆమాటకొస్తే పద్యిమ్మిడీ ... డికి దీనికి!

చి—నాకు ఏమీ అక్కరలేదు, ... ఉంటే చాలు.

త్రి—అవునామరి? అల్లాంటప్పుడు నాకు కావాలి.

చి—నువ్వెవడవ్ అడగడానికి? నీపా... కూ కావాలి: ఆ సమాజంలో అంతా సమాను...

త్రి—అభ్యంతరమా? అదే నే చెప్పే... సాయం ఓకికి కావాలి.

చి—ఆఁ, అల్లా రానీ!

త్రి—ఎంచేస్తావు నువ్వు?

చి—డబ్బు నావల్ల కాదు. నేన... క్కఉన్న మూండావాణ్ణిగనక దీనిసంగతిం... తాను, వాగుతాను, దంచుతాను.

త్రి—సరే, నువ్వు దీన్నిగురించి కొన్ని పద్యాలు ఇంకోజస్తుగా చిగించు. ఉండు; ఏ... పూర్ణానందం! ఓయి నీనిద్దర ఊరేగించా, లేవో...

పూ—అబ్బ! ఏమిటోయ్!

చి—ఇతను నడుస్తూకూడా నిద్రే; అంతే... మొన్న అమావాస్యనాడు రాత్రి సైకిల్ మీద ... దల్లగాలికి నిద్దర్లోయి బ్రహ్మానంది కంచెల్లో చిక... అప్పుడు మనిషిని కర్రలమీద లేవదీశారు.

త్రి—ఇతను ఏంపనిచేస్తాడోయ్, రేపు ... ఉండీ! ఏమోయ్ పూర్ణానందం, వింటునా...

మనకక్రొత్తనీ అనగా భలామణీ సమస్య ఉంటా! అందు
లోనూ కూడా!

ని—ఏమిటోయ్! ఏమిటో చెప్పబోతున్నావు, అసలు
సమస్య? పోనీ, నగలు చెయ్యించుకున్న వాళ్లా
వాళ్లా, కట్టినవాళ్లా?

త్య—అదంతా ఇప్పుడెల్లా? పవాలకు గ్రంథం
...!

ని—ఛీ! మాట్లాడకు, నీకొక్కడికే రాదు.
పైగా బుకాయిస్తున్నావ్, అన్నీ వచ్చినట్టు!

రా—కష్టాలు పడ్డవాణ్ణి సన్నిధనగండి చెబు
తాను! గడ్డిపరకంత లాభం లేనివల్లా లేదు. అంటరాని
సమస్యా అంటే, అంటు సమస్యా అంటే!

బ్ర—(చిదానందాన్ని మళ్లీ సిగ్గుతో ముట్టు
కుని) ఏమోలయ్! పోనీ అగ్గిపెట్టె ఉంటే ఇల్లా పారేద్దూ!

మం—అయితే కమండలంగారూ! మాట! (అని
పక్కకి తీసికెళ్లి) ఈ బ్రహ్మానందాన్ని ఎందుకు పిల్చా
రూ? నే పిలవమని చెప్పండే? మీ బోడిస్వతంత్రం కొం
తా మధ్య?

క—(పళ్లు బిగించి రహస్యంగా) నేను పిలవండే,
నామీదపడి ఏడవకండి, ఊరిభీమా! అయిందేదో
అంది, ఇప్పుడు బాగుండదిక! మాట్లాడక ఊరు
కో.

త్రి—ఇక నేను మొదలెడితే నే మంచిది.

చి—(రాజ్యంతో, పరామర్శపూర్వకంగా) పా
పం! అధాత్తుగా ఈ మధ్య!

రా—మరేమరే! విన్నా! మీ వాడుకూడా గో
దావరిలో మునిగిపోయిన ఆ మొదటి స్టీమలాంచిలో
ఉన్నాట్టగా! ఎంత నేపు! పెద్ద ఊపిరి.

చి—(తనలో) పిల్లి ఎటో ఎవరో పోయినట్టు తెలి
సింది: లేదు గావును. నయమే ఇంకా, "మీ ఇంట్లో" అం
టూ మొదపెట్టానుకాను. ఉమ్మడిగానే పనిచింది.

బ్ర—కారా బూందీబుట్ట చూశాను. స్వీట్ ఏమి
టో! (అని లేచి ఊరబోతాడు.)

త్రి—అభినవార్య మహాజనులకు అభివందనము.
అయ్యా, చిన్నమనవి. సోదరసోదరీమణులారా! నే ని
ప్పుడు చెప్పే అంశము చాలగొప్పది!
ప్పది కాదు. కాబట్టి తమరు ఈటిక్క
సమస్యలక్రైవిణాలి. ఈ వేళ ఎంతో
అభిరుచులు, అతిథులు, ఒకచోట ఎల్లా
కూడాంగనక, మళ్లీ మళ్లీ ప్రతివ్యక్తికి గం
టం ఉండటంవల్ల పిలుపుదరదే పోగనక,
లెక్కించుకుంటూ కూచోడం మనకు చిన్నతో
కాదు గనుక, తక్షణం ఈ గొప్పవా
అయిపోయి, ఒక గొప్పసభ రాయిలాగ,
కదుపోయిగా పాపింపేసి, ఖేదాలు మిం
తీర్మానాలు ఆక్టేకాకుండా యధార్థ
పెట్టుకుని, వెంటనే గొప్పపనిలోనికి ఉరికి
నీయమని నా సగర్వ ప్రాయము. ఇతరదేశ
చూశాం: అవి కేవలం పక్కగొడుగులు. మన
పత్రాలై జనానికి శరణు ఇవ్వాలి.
కమ్మక్త్తిరకం. మనం డబ్బు చిమ్మి పా
చూపాలి. ఇతరులకి పోట్టి తొందర, పో
పోట్టితాటాకు మంట. మనం నిదానం, ఓ
చూపించాలి. ఈ నిదానం, ఓర్పు, పట్టు
ఇదివరకే ఇల్లు కట్టుకుని మకాం చేసి ఉ
పైకి ప్రకటించవలసేము లోటు. ఆశేకులం
నించాం. వాళ్లు పిల్లలతో గాని కలవరు.
ముట్టుకోరుగాళ్లు. అల్లా కాక, మనం,
కలిసి, ప్రపంచాన్ని చెప్పుమ్యను కొట్టిన
గాపైన పళ్లు రెండుమూడు చేసి పారే
పెనకటి వాళ్లు అజ్ఞానులు కాబట్టి ఘనకా
చెయ్యలేకపోయారు. ముందువారు, అ
యుష్కులూ కాబట్టి చెయ్యజాలరని నే
తో ఒప్పుకుంటారు. అందువల్ల మనయుగ
యుగంలోనే మనం ఏదో గొప్ప పని చేయ
దేశాంతర రాజకీయంలో బోల్షివిజమ్
రాజకీయంలో కాంగ్రెసు, భలామణీ,
హద్దు కొట్లాటలు—సాంఘికంలో స్త్రీ
పునస్సంధాన చట్టం—సారస్వతంలో
గీతం—ఆస్తికంలో ఖద్దరుప్రచారం—
దు ఇతరమైనవి—మనం అంతా కలిసి

—కూర్చోండోయ్! నిత్యానందం! (కమండ
సి) కుర్చీలా లేటు! అల్లాయితే, మనవూళ్లో
ఉంది చూశారూ, అక్కడున్నాయి కొన్ని.
పట్టండి, లేకపోతే, మొన్న రెండోసారి పెద్ద
నాకు పంపిన వాటిల్లో వేనా తెప్పించండి.

—(తనలో) ఇవి పైవాళ్లు చేసేటప్పుడు మాటలు
పీనుక్కి ఓ ఇనప్పెట్టె పడిపింది, మూడుండ
(పైకి) పాతవేడలోంచి పట్టించుగొచ్చినవి సరి
యండి. ఒరేయి, కూలీ! అవి అక్కడే ఉన్నరా!
కుతూ, తనలో) పైకి నేనుగడా అల్లా అనక
గుండదని అంటానుగాని నాకు కూలీ ఎక్క
వీళ్లో! వీడు అన్నీ నన్నే చెయ్యమంటాడు,
చెడతాదూ? (అని తెచ్చి వేస్తాడు.)

మకున్న ప్రకారం చిదానందం, పూర్ణానందం
త్యాజ్యం వచ్చి కూమంటారు. తరవాత,
నాథ బ్రహ్మానందాన్ని తీసుకువస్తాడు. బ్రహ్మ
కుర్చీ ఉండదు. ఖాళీగా ఉన్న చిన్న బెంచీ
ర్చోడానికి అతడు సంజ్ఞచేస్తాడు)

—ఆ బెంచీమీద కూర్చోవోయ్!
—నాకు పీటం లేదు.
—ఏం?
—నాకూ వాటికీ మాటల్లేవు.
—ఏమిటి గ్రంథం!

—ఆc. మొనక వాళ్లింట్లో పెళ్లికి లడ్డూలు
రిక్క ఐపితే దేవుళ్లాడతాడని, నేను మావాడి
పదరిమిటి ఉండేలు పొట్లంకట్టించుకు వెను
సామాన్యంతో పోయినట్టునలుగుర్నీ కేకేసి నాకు
కట్టాడు. ఓటి చెప్తా నత్యాయి! మనవాళ్ళకి
అనుమన్నావ్? వ్యవల్పానికి బయటపడి

భరవా లేదు, జరగనుస.
— ఆ ముందు వాళ్లి మాట్లాడేమను.
—సరేలే, పెడమొహం పెట్టి కూర్చో.
నందం కూమంటాడు.)
ఏమోయ్, నిత్యానందం! ఏమిటి పేపరు

ని—రాయల్ కమిషన్లో పాత్ర్యం ఇస్తే
బాగుంటుందని నా ఊహ! ఏమంటావ్, రాజ్యం?

రా—ఆc. ఎంతమంది ఇవ్వలేదూ, సాక్ష్యాలూ?
దా ఇచ్చారు, అక్కడా ఇచ్చారు; లాభం లేద

బ్ర—(చేతికర్రమట్టించి చిదానందాన్ని) ఏమో
య్, నీదగ్గర సిగరెట్టుందా?

చి—లేదోయ్!

త్రి—అది చూశావ్ నిత్యానందం? కాబోతే
కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు

ని—మరే. తను చెప్పబోయే సంగతులకి వచనా
నా ఇచ్చాడు.

పూ—(బద్ధకంగా, ఆవలించి, త్యాజ్యంతో)
త్యాజ్యం! ఎప్పటికప్పుడుమరిచిపోతూంటాను! మీదొడ్లో
మాచిపత్రి లేదుగదా!

త్యా—మాచిపత్రేనా నీకు కావలసింది?

పూ—(అమర్దాగా) మరే;

త్యా—లేదు.

చి—(నిత్యానందంతో) మీవాడికి కాలేజీలో
సీటు దొరికిందా?

ని—అబ్బే, ఎరగవుగావును. మావాడు సెక్షం
బక్కి దరుపుతూంటేనే! మీవాడికి?

చి—దొరకలేదు. పదిరుంది కే ఉన్నాం
సీట్లు, అవేనా సన్నపాటివాళ్లకి గావును! మాచెడ్డఇబ్బం
దిగా ఉంది. కాలేజీ ఇక్కడ్నించి తీసెయ్యమని పైకి
మహాజరేనా పెట్టుగోవాలిగాని! చూడలేకుండా
ఉన్నాం!

ని—మహాజ రక్కర్లేదు. అదే వెళ్లేటట్టుంది.

చి—ఏం?

ని—చిత్రాంగితో మాట్లాడింతరవాత గత్యం
గిని చూస్తే జోకు.

బ్ర—(చిదానందాన్ని మళ్లీ స్టిక్కుతో మట్టు
కుని) ఏమోయ్, పోనీ బీడీ లేదూ?

చి—అబ్బా, లేదోయ్!

త్రి—(తనలో) నామాట నోరనియ్యలేదు,
పిల్ల నిఖార్సయ్య!

త్యా—కర్మమండీ, కర్మం! లేకపోతే చీనావా
... వడమేమిటి? ...

మనక్రైసిస్ అనగా దిలామణీ సమస్య ఉందా! అందు
లోనూ!

వి—ఎవెరాండ్! ఏమిటో చెప్పుమాస్తాను, అసలు
సమస్య? పోనీ, నగలం చెయ్యాలనుకున్న వా...
...ళ్లా, కట్టేవాళ్లా?

శా—అదంతా ఇప్పుడెల్లా! సవాలక్ష గ్రంథం
...!

వి—ఛీ! మాట్లాడకు, నీకొక్కడుక్కూ రాదు.
...గా బుకాయిస్తున్నావ్, అన్నీ వచ్చినట్టు!

రా—కష్టాలు పడ్డవాణ్ణి పన్నెండుగంటి చేయి
తాను! కష్టపడకంత లాభంలేనివల్లా లేదు. అంటరాని
సమస్యా అంటే, అంటు సమస్యా అంటే!

బ్ర—(చిదానందాన్ని మళ్లీ స్టిక్కుతో ముట్టు
కుని) ఏవెరాండ్! పాపీ అగ్గి పెట్టి ఉంటే ఇల్లా పారేద్దూ!

మం—అయితే కమండలంగారూ! మాట! (అని
పక్కకి తీసికెళ్లి) ఈ బ్రహ్మానందాన్ని ఎందుకు పిల్చా
రూ? నే పిలవమని చెప్పండే! మీ బోడిస్వతంత్రం కొం
తా మధ్య!

క—(పళ్లు బిగించి రహస్యంగా) నేను పిలవండే,
నామీదపడి ఏడవకండి, ఊరికేను! అయిందేదో
అంది, ఇప్పుడు బాగుండదిక! మాట్లాడక ఊరు
కోండి.

శ్రీ—ఇక నేను మొదలెడితేనే మంచిది.

వి—(రాజ్యంతో, పరామర్శపూర్వకంగా) పా
పం! అఘాత్తుగా ఈ మధ్య!

రా—మరేమరే! విన్నా! మీవాడుకూడా గో
దావరిలో మునిగిపోయిన ఆ మొదటి స్టీమరులాంచిలో
ఉన్నాట్టగా! ఎంత పేరు! పసివ ...

వి—(తనలో) పిల్లింటో ఎవరో పోయినట్టు తెలి
సింది: లేదుగావును. నయమే ఇంకా, "మీ ఇంట్లో" అం
టూ మొదలెట్టానుకాను. ఉన్నాడిగానే పనిచింది.

బ్ర—కారా బూందీబుట్ట చూశాను. స్వీట్ ఏమి
టో! (అని ఊటలూరుతాడు.)

శ్రీ—అఖిలవార్య మహాజనులకు అభివందనము.
ఆర్యా, చిన్నమనవి. సోదరసోదరీమణులారా! నే ని
ప్పుడు చెప్పే అంశము చాలగొప్పది! ...
ప్పది కాదు. కాబట్టి తమరు ఈ ఓపిక్కలుకా
... మనస్కులరై వినాలి. ఈ వేళ ఎంతో మంది
అఖండులు, అతీతులు, ఒక చోట ఎల్లాపై ...
కూడాంగనక, మళ్లీ మళ్లీ ప్రతీ వ్యక్తికీ గం...
టం ఉండడంవల్ల వీలుకుదరదేమోగనక, మీ...
లెక్కెడుతూ కూచోడం మనకు చిన్నతో ...
కాదు గనుక, తక్షణం ఈ గొప్పవాళ్లం...
అయిపోయి, ఒక గొప్పసభ రాయిలాగ, ది...
కదుపోయిగా స్థాపించేసి, తీర్మానాలు మిలగేసు...
తీర్మానాలు అట్టేకాకుండా యథాశక్తి రెం...
పెట్టుకుని, వెంటనే గొప్పపనిలోనికి ఉరికితే ...
నీయమని నా సగర్వాభిప్రాయము. ఇతర దేశా...
చూశాం: అవి కేవలం కుక్కగొడుగులు. మనవి
ప్రశాంతై జనానికి తీరని ఇవ్వాలి. ఇతర
కట్టుకత్తిరకం. మనం డబ్బు చిమ్మి పారేసి
చూపాలి. ఇతరులకి పొట్టి తొందర, పొట్టి ఆ...
పొట్టితాటాకు మంట. మనం నిదానం, ఓర్పు,
చూకించాలి. ఈ నిదానం, ఓర్పు, పట్టుద...
ఇదివరకే ఇల్లు కట్టుకుని మకాంచేసి ఉన్నా...
పైకి ప్రకటించడమే లోటు. అనేకులు ఇ...
నించాం. వాళ్లు ఫుల్లులతో గాని కలవరు. వాళ్ల...
ముట్టుకోకుగాళ్లు. అల్లా కాక, మనం, మన...
కలిసి, ప్రపంచాన్ని చెప్పుమ్మెగు కొట్టినట్టు
గొప్పైన పళ్లు రెండుమూడు చేసి పారేస్తే ...
వెనకటి వాళ్లు అజ్ఞానులు కాబట్టి శుభకార్య...
చెయ్యలేకపోయారు. ముందువారు, అశక్తు...
లయ్యేవాళ్లలా కాబట్టి చెయ్యజాలరని నేనేక...
తో ఒప్పుకుంటారు. అందువల్ల మనయుగంలో
యుగంలోనే మనం ఏదో గొప్ప పనిచెయ్యా...
దేశాంతర రాజకీయంలో బోల్షెవిజమ్,
రాజకీయంలో బాంకు, దలామణీ, ...
హద్దు కొట్లాటలు—సాంఘికంలో స్త్రీ సా...
పునస్సంధాన చట్టం,—సారస్వతంలో ...
గీతం—ఆస్తికంలో శుద్ధప్రచారం—...
దు ఇతర మెనవి—మనం అంతా కలిసి

౫. మెకానికల్ ఇంజనీరింగు శాఖామందిరము



కీ. శే. ఏ. సి. పార్థసారథి నాయుడుగారు
'ఆంధ్రప్రకాశికా' సంపాదకులు



డాక్టరు అన్సారిగారు
మద్రాసులో జరుగబోవు జాతీయమహాసభకు అధ్యక్షులుగ
పెక్కు-రాష్ట్రీయులచే సూచింపబడినవారు

కొంతవరకు చిదానందం కేసూ ఆలోచించాము. నిత్యా
... కేసూ మాట్లాడ వలసింది, అసలు!

బ్ర—(త్రిమూర్తిరావుతో) ఈ ఆగడం నాకు
... కష్టంగా ఉందండీ!

క—ఆగండి. ఇప్పుడు సమావేశమైన సుందరా
కారులారా! సూరకేసరులారా! త్రిమూర్తి రావుగారి
మాటకు అడ్డొచ్చినందుకు క్షమించాలి. వారి ఉద్దేశం తనే
పెద్ద మొనగాణ్ణని, తనే ఊసి పడ్డానని. కాని ఇవతల
వాళ్లూ, గాజులు తొడిగించుకు కూర్చోలేదు. ఇందులో
తక్కువ తిన్న వాడెవ్వడూ లేడు. ఎవడి గొప్ప వాడిదే.
ఆయన మాట్లాడిన విషయాలు గొప్పవే కాని, బహుపాత
బడి గాయబద్దలు. అయినా, ఒప్పుకుందాము. కాని, ఆయ
నకీవచ్చాయి మళ్లీ, ఏళ్లూ! ఎందుకొచ్చిన ఏళ్లు చెప్పండి.
ఆయన ఇప్పుడెందుకు ఆవిషయాలు ముచ్చటించటం
చెప్పండి! ఇక్కడెందుకూ? ఏమిటా ఔచిత్యం? నాకు
తెలియకడుగుతాను, చెనవడౌచిత్యం! అదికాదు! (మండి
పడి) ఎందుకు ఈయన కింతవెధవతొందర? అవసరం
లేను, పిండి శ్రాద్ధంలేదు ఎందుకొచ్చిందిది? మాట్లాడలేం?
ఈసందర్భంఏమిటీ, సమాచారంఏమిటీ, కనుక్కో అక్క
ర్లేమా? కనుక్కో అక్కర్లేదా అని అడుగుతా! ఇందుక
నే మనదేశం ఇల్లా ఏడుస్తోంది!

త్రి—నువ్వనోరులేని మండలానికి ఎంతభద్రాజా
లైనా, మోతాదుమీరి మాట్లాడకు. దంతవైద్యుడిదగ్గ
రికి వెళ్లవలసొస్తుంది!

క—ఏతా వాతా చెప్పొచ్చేదే! ఈసందర్భంఏమి
టంటే, మహానుభావులైన మనమండలంగారు జగత్క
ల్యాణకర కార్యకారి. ఇప్పుడు మనయెడల వాత్సల్యము
చే, మనకు టీపార్టీ ఇస్తున్నారు. వారిడబ్బు చాలా
... ఇతరులకే ఇచ్చేశారు. ఏమయితేం, అయిపో
... ఆయుక్కని, అలేమి అవగా ఆధనాభావము
బాగుండదని పైవారికి తెలుపుతుచేశారు. అతాగితిము
... ఆమోదింపబడి చక్కావస్తుంది—అన్నట్టు మ
రిపోయాను: అది ఆమోదింపబడటానికి ఓ వెయ్యి లో
పాయికారీగా పారేశాను. ఈముక్క ఎక్కడా పార
...ండి. నందికేశ

కోరికపై ఈటీపార్టీ ప్రస్తుతంపెట్టారు. ...
లంగారికీ జయ్! (చెయ్యిపైకెత్తి) ఏ మహా...

పూ—కొయ్! కొయ్!

క—ప్రే......

అంతా—కొయ్! కొయ్!

మం—(లేస్తాడు)

అంతా—స్ స్ స్ (అంటారు)

మం—స్ ఏమిటి పాముల్లాగ! (క...
నామీదస్తోత్రాలు ఆక్టేపద్దని నే చెప్పలేట్టం...
టా! ఇహ నేమిటి ఆలస్యం?

త్రి—బ్రహ్మానందం! చూస్తావేం? ...
పుచ్చుకో! మీరు శ్రమపడకండి కమండలం
నాకు వడ్డనలో ఇల్లా చెడుగుడి ఆడేస్తాను.

బ్ర—(బుట్టకి అడ్డముడి కొంతనోట్లో ...
కారాబూంది ఈరోజటిది కానట్టుంది!

మం—త్రిమూర్తిరావ్, ఏమిటోయ్
కొచ్చి! కమండలం వడ్డనలో గట్టివాడు

త్రి—ఆహాఁ, అల్లాకాదు.

క—(బుట్ట లాక్కుంటూ) ఆహాఁ అ...
ట్టచిరిగి కొంతజలికిపోతుంది.)

రా—పంపకాలంకుదరక పారపో...
కొత్తగాదు! లాభంలేదండీ!

పూ—(తనదగ్గిరికివచ్చినప్పుడు)—
రాబూందా అన్నారు! ఇంకా కొంచెం...
చూపుడువేలు వంచి బల్లతాటిస్తాడు).

క—(వేసి కసురుకుంటూ) ఏం?

పూ—మరికొంచెం. (అని కుడిచే...
గానూ ఎడంచెయ్యి పెద్దగానూ పెడతాడ...
నాత) చాల్లెండి. కావలిస్తే అడుగుతాను. ...
గించేయ్యాలి. రాత్రిభోజనం ఉంటుందో,

క—పీళ్లకి శనివారాలు అవికుడా...
స్తాయి!

త్రి—రరవాలేమిటి? టీ ఆ కాఫీ

మం—కాఫీయే. టీపార్టీగా!
(లోపల్నించి 'మండలం గారున్నారండీ?

—ఆ. చూడండీ! కమండలంగారూ! ఇదిగో
ందాన్ని కూడా కూచోబెట్టి ఆకెయ్యండి.

—సరే లెండి. మాట!(అనిపక్కకితీసి రహస్యం
ంధువులు ఆవిడేవరో కమలాపురంలో ఆవిడ
ం. కబురొచ్చింది. మీకు పదియకరాలు కలం

—(నిర్ఘాంతపోయి కోపంతో)ఇప్పుడుపాతే
ంది విధవపోవడం ఇదీనూ? నేను పైవాళ్లకి
తంముక్క వాళ్లింకా అంగీకరించండే, ఈవి
శకాలమో పోడానికి! ఇహ పైవాళ్లు అది
సుంటూరా? పోవడం సరేపోనీ. ఈమాట
కేరవెయ్యకపోతే నీప్రుట్టి ఏంమునిగిందీ!

లాభంచెప్పి నాతప్పే?

—(ఇద్దరిముగ్గరితో)యజమాని మొహం రంగు
ది. అట్టే నామస్తూ తినకండి.

—కమండలంగారూ! ఇల్లారండి.

—అయ్యో!

—చాలుగానీ, తిన్నదేదో తిన్నారూ. అపు
ఫ్యాడు లున్నారే అవి వెనక్కి పంపిం

ఏమండికథ?

—క్రమంగా మనవిచేస్తాగా! ముందునే చెప్పిం
అనవసరపు భోగట్టాలు చెయ్యక!

—చిత్తం! కాని కాఫీఅతనికి డబ్బు ఇచ్చి తీ

మో! మీరూ-మీరూ చూసుగోవలసిందే
తెలియదు!

త్తం! (తనలో) నేనూఏబాబతో నీదగ్గరే
కి) అయ్యో! ఈపార్టీ ఇంతటితో సరి.
వల్ల కార్యక్రమంలో ఉన్న ఇతరతినుబండ
లు, త్రాగుబండ వివయాలై తేమి పీల్చు
తేమి ఆపుచెయ్యడమైంది. జయ్!

పోనీగాని, అయ్యో!, అంతా! నామాట

ఈరోజునే ఈహాలుపార్ చల్లారకముందే,తెల్చుకున్న ప్పు
తాళిపెళ్లిలాగ, మనపెద్దహాలులో ఏడింటికి మనంకలః

పూ—నేను ఓవేళ రావడం ఆలస్యం •
మీరు కలుస్తూండండి, నా అభ్యంతరం ఎప్పుడూ లు

శ్రీ—ఎమోరేయ్! చిదానందం! త్వరలో మన
ఏర్పరిచే సంఘంమీద పద్యాలు ఎవీ రుఘూయింది వి
రంయ్!

చి—ఇంకా పూర్తికా లేదోయ్! మహదుప్క
మైనప్రాసతో మొదలెట్టాను!

శ్రీ—అదిలేకుండా రాయకూడదూ, పోనిస్తూ
వేళకి ఒక్కపని లేదు! తరవాత ఏంప్రయోజనం! అయ్యో
అందరిదగ్గిరా సెలవ్. మీకోసం చూస్తూంటాను. ఏడిం
టికి సరిగ్గా.

(పూర్ణానందం నిద్రపోతూంటాడు. అంతా నిష్క్రమి
మిస్తూ లైనుగా వెళ్లిపోతారు. మండలం కమండలం
ముందుకి వస్తారు. పూర్ణానందాన్ని చూడకుండా నే
ఎవ్వరూ లేరనుకుని)

క—ఇప్పుడు తేలుచ్చా సరుకంతా ఉందా?పీళ్లం
తా పట్టి నూనెమితాయిసరుకు!

పూ—(కళ్లువిప్పి పీళ్లిద్దర్నీ వెనకాలనించి చూసి
తక్షణం కళ్లుమూస్తాడు).

మం—(కలియచూసేసరికి పూర్ణానందం కనబడ
తాడు. చట్టున కమండలం నోరుమూస్తాడు)

క—పూర్ణానందంగారూ!

పూ—ఓంయ్! నేను నిద్దరోతున్నానండీ! (కళ్లు
లుముకుని) అబ్బా! పీళ్లంతా ఉడాయించేశారేం?

క—ఆ.

పూ—నేనూ వెళుతున్నానండీ! (అనితొంగ
వెళ్లిపోతాడు).

క—అః, పీకులనిఉండదులెండి. పీళ్లంతా ఏదో
పాడిచేద్దామని యత్నమేగాని పర్యవసానం శూన్యం
ఈవ్యాపారంలో తమరు కలగజేసుకోమని నామనవి